

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

20 YANVAR
Fondu

Şövqi Bünyatov

20 YANVAR HADİSƏSİ VƏ APREL DÖYÜŞLƏRİNİN MİLLİ RUHUMUZUN İNKİŞAFINDAKI ROLU

Şövqi Bünyatov

**20 Yanvar hadisəsi
və
aprel döyüşlərinin
milli ruhumuzun
inkişafındakı rolu**

BAKİ – 2017

GİRİŞ

Elmi redaktor: Sübhan Talıblı
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Bünyatov Şövqi Yusif oğlu
20 Yanvar hadisəsi və aprel döyüşlərinin
milli ruhumuzun inkişafındakı rolu.

Bakı, “Zərdabi LTD” MMC, 2017, 300 səh.

Kitab ən yeni dövr Azərbaycan tarixində iki əhəmiyyətli hadisənin – 1990-cı il 20 Yanvar faciəsinin və 2016-cı il aprel döyüşlərinin təhlilinə həsr edilib. Burada Azərbaycanın müstəqilliyinin əvvəlində baş vermiş faciə və artıq müstəqillik qazanmış gənc Respublikanın milli ordusunun cəbhədə əldə etdiyi qələbə arasında müqayisələr aparılır və əsas diqqət Lider-millət vəhdətinin taleyüklü əhəmiyyətinə ayrılır.

Kitab əsas hissədən və əlavədən ibarətdir. Üç fəsildən ibarət əsas hissədə tarixi faktlara istinad edərək əvvəlcə yanvar hadisələrində Ümummilli Lider Heydər Əliyevin öz millətinə göstərdiyi mənəvi dəstək araşdırılır və milli ruhun yüksəldilməsində bu dəstəyin önəmi ön plana çəkilir. İkinci fəsildə 20 Yanvar faciəsindən 26 il sonra “Dördgünlük müharibədə” qazanılan uğur güclü Liderin və iradəli millətin birliliyinin nəticəsi kimi təhlil edilir. Üçüncü fəsildə isə hər iki hadisə arasında oxşar və fərqli məqamlar araşdırılır. Əlavələrdə Ulu Öndər Heydər Əliyevin və Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin müvafiq hadisələrlə bağlı bəyanatları, çıxışları, əmr və fərmanlarının mətnləri təqdim edilir.

Kitab geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulub.

ISBN 978 9952 476 10 1

© Ş.Bünyatov, 2017
© “Zərdabi LTD” MMC, 2017

Xalq nə qədər qədim olursa, bir o qədər bəxtinə düşən sınaqlar, döyüşlər çox olur. Çünki xalq öz tarixini qanı ilə yazaraq öz varlığını sübut və sabit edir. Haqq yolunda, öz azadlığı uğrunda tökülən qanlar həmin millətin ruhunu çəcik dəmiri döyən kimi döyüb itiləyir, möhkəmləndirir və yalnız bir halda ərsəyə gələn qılnc əsrlər boyu öz kəsərini itirmir – əgər onu tutan əl həqiqi bir qəhrəmana-liderə məxsus olursa. Bəli, atalarımız nəhaq yerə söyləməyiblər ki, “El bir olsa dağ oynadar yerindən; Söz bir olsa zərbi kərən sındırar”. Tarixi müstəvidə baxanda “kərən” məhz illərin, əsrlərin sınağı, başqa millətlərin yanında öz kimliyini qoruyub saxlamaq üçün qoyulan maneədir. Yəni də tarixin səhifələrinə baxanda bu həqiqət açıq-aydın göz önündə durur: *bir milləti ən rəzil, yazıq vəziyyətə salan da, onu millətlər arasında ən uca bir zirvəyə qaldırır, haqqında dastan qoşduran da onun lideri, qəhrəmanıdır*. Daha dəqiq desək, bir millətin lideri varsa və millət öz lideri ilə bir vəhdət halındadırsa, o millət yaşayacaq, heç bir təhlükə onu sındıra, öz yolundan edə bilməyəcək.

Azərbaycan qədim dövlətdir və öz varlığını döənə-döənə, az qala, hər yeni əsrin başında sübut etməli olub. Elə millətlər var ki, hansı isə güclü bir dövlətin qoltuğuna sığıb, ağacın gövdəsində göbələk kimi mövcudluğunu davam etdirir. Ancaq Azərbaycan məhz özü köklü-budaqlı bir ağac olduğu, kimə isə sığınmadığı üçün tez-tez tarixin sınağına çəkilməli olur. Bəzən o, dadlı, şirin tikə kimi iki nəhəng dövlətin çəkismə meydanına çevrilib, bəzən bərəkətli torpaqlarına görə yadellilərin işğalına

məruz qalıb, bəzən də öz içindən yeyən siyasətlərə məruz qalıb. Bütün bunların qarşılığı olaraq bu torpaqlarda Babək Xürrəmi, Şah İsmayıl Xətai, Pənahəli xan Cavanşir, Cavad xan, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Heydər Əliyev, İlham Əliyev kimi Lider şəxsiyyətlər yetişib. Bu şəxsiyyətlərin hər biri Azərbaycanın məhz tarixini yazan, daha doğrusu, yaradandır. Dediyimiz kimi, **millətin axan qanını yerdə qoymayıb, həmin torpağı müqəddəs ziyarətçiyə – Vətənə çevirə bilən şəxslərdir.**

Bu kitab Azərbaycan tarixi və ya bu millətin qəhrəman oğulları haqqında böyük söz demək iddiası deyil. Bizim məqsədimiz sadə, ancaq olduqca tələpəli bir həqiqəti vurğulamaq, onun üzərində xüsusi dayanıb, oxucuların da diqqətini ona yönəltməkdir. Bu, Lider və millət arasındakı vəhdətin vacibliyi haqqında bir kitabdır. Bu, millətin arxasında durmağı bacaran Lider haqqında bir kitabdır. Eyni zamanda, bu, öz torpağı üçün canını verən millət haqqında bir kitabdır. Əslində, belə bir mövzuda olan kitab böyük bir salnamə olmalıdır, çünki əsrlərlə uzanıb bu günə gələn zəngin tarixi bir kitaba sığdırmaq mümkün olan şey deyil. Bu səbəbdən, biz yalnız kiçik bir zaman dilimini götürmüşük: 1990-cı ilin 20 Yanvarından 2016-cı ilin aprelinə qədər. Təqvim zamanı ilə 26 il 3 ay, xronoloji zamanla 3 mərhələ, tarixi zaman baxımından isə 3 ay hesablanı biləcək bir müddət. Düzdür, məqsədimizi daha aydın təqdim etmək üçün nisbətən ön tarixlərə də müraciət etməli olmuşuq. Lakin kitabın ana xətti XX əsrin sonlarında və XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanın inkişaf tarixində əhəmiyyətli rol oynamış bu iki hadisədir. Fransız tarixçisi Fernan Brodelin təbiri ilə desək, “Bağbanın belinə yapışmış torpaq kimi, bizim yaddaşımıza yapışmış zamandan” söz gedəcək. Azərbaycan xalqının ən yeni tarixində iki əhəmiyyətli və şərəfli səhifəsi – 20 Yanvar və Aprel döyüşləri vasitəsilə qeyd etdiyimiz tələpəli həqiqətə işıq salmağa çalışacağıq.

Hər şeydən əvvəl, zənnimizcə, müəyyən bir izah verilməlidir ki, qədim dövrdən tutmuş ən yeni tarixə qədər bir çox şərəfli səhifələr arasından nə üçün məhz bu iki hadisəni seçmişik? İkincisi, hər biri özlüyündə böyük əhəmiyyət kəsb edən 20 Yanvar və Aprel döyüşləri nə üçün müqayisəli şəkildə təhlil ediləcək? Nəhayət, üçüncüsü, müharibə şəraitində yaşayan və hələ bitməyən bir savaşa üz-üzə duran Azərbaycanın ən yeni tarixinin hər hansı bir səhifəsini təhlil etmək nə dərəcədə obyektiv ola bilər?

Bəli, həqiqətən də, qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan tarixinin şərəfli və qürur duyulacaq səhifələri çoxdur. Bizim məhz bu iki tarixi məqamı seçməyimizin xüsusi və dərin mənalı səbəbi vardır. Əvvəla, 20 Yanvar Azərbaycanın müstəqilliyinin bir növ ilk addımı oldu. Öz kimliyini tanıyan Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyinə doğru bir addım atdı və o, İmperiya Ordusu tərəfindən qan gölündə boğulmağa məhkum edildi. Ulu Öndər Heydər Əliyev həmin günə belə qiymət vermişdi: “*O, ayrı-ayrı insanlara edilən qəsd, təcavüz deyildi, bu, bütün Azərbaycan xalqına, Azərbaycan millətinə, Azərbaycan ölkəsinə edilən hərbi təcavüz idi və bizim xalqımıza qarşı soyqırım idi. Bu təcavüz nəticəsində həlak olanlar xalq qəhrəmanlarıdır, onlar millətimizin qəhrəmanlarıdır. Onların həlak olması bizim üçün, xalqımız üçün, sizlər üçün, ailə üzvləri üçün böyük itkidir, faciədir. Ancaq eyni zamanda onların şəhid olması xalqımızın qəhrəmanlıq rəmzidir. Onların şəhid olması zamanı tökülən qan bütün xalqımızın qanıdır. O qanın hər damcısında bizim xalqımızın qüdrəti var, xalqımızın qəhrəmanlığı var, xalqımızın milli azadlıq, müstəqillik arzuları vardır. O gecə tökülən qanlar müqəddəs qanlardır. Onlar bizim xalqımızın əsrlər boyu milli azadlıq, müstəqillik uğrunda tökdüyü qanlara qovuşmuş qanlardır, o gecə tökülən*

qanlar Azərbaycanın müstəqilliyini nümayiş etdirən milli bayrağımızın üstündəki qandır!"¹ Həqiqətən də, 170 nəfərə yaxın dinc sakinin qətlə yetirilməsi, 800 nəfərə yaxın insanın müxtəlif dərəcəli xəsarət alması, ömürlük şikəst olması, illər sonra aldığı yaradan dünyasını dəyişməsi 20 Yanvar hadisəsini qanlı İmperiyanın bəlkə də "ən uğurlu əməliyyatları" sırasına daxil etdi. Bir həqiqət də vardır ki, hadisənin vurğulanmalı olan başqa və daha əhəmiyyətli məqamı nisbətən arxa planda idi. *Həmin ərafda, xüsusilə həmin gecədə xalqın lideri yox idi, xalq çaşqınlıq içində idi.* Qəribədir ki, illər sonra hələ də şərhçilər, şahidlər həmin məqamın çaşqınlığına bir açıqlama verməkdə çətinlik çəkirlər. Düzdür, ayrı-ayrı dəstələrin inandığı, arxası ilə gedə biləcəyi şəxslər var idi, ancaq söhbət məhz bütün milləti öz arxası ilə apara biləcək bir şəxsiyyətdən gedir ki, millət də məhz onun yoxluğunun əziyyətini çəkirdi, öz hərəkətlərində, ideyalarında pərakəndəlik yaşayırdı. Təəssüf və böyük ürək ağrısı ilə qeyd etmək lazımdır ki, belə bir Lider faciə baş verəndən sonra öndə çıxdı. İllərdir millətdən ayrı salınan, özü də ciddi təzyiqlərə məruz qalan Heydər Əliyev öz şəxsi problemlərini bir kənara qoyaraq məhz millətinin yanında durmaq üçün ayağa qalxdı. Əlbəttə, o vaxta qədər artıq Heydər Əliyev 1969-1982-ci illərdə təqribən 13 il ərzində Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi, daha sonra isə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü, Nazirlər Soveti Sədrinin Birinci müavini olmuşdu və bütün bu illər ərzində Azərbaycanın çiçəklənməsində, Sovetlər Birliyində 15 Respublika arasında şəərəfli bir yer tutmasında istisna rol

¹ Heydər Əliyevin Ümumxalq hüzn günündə öz doğmalarının məzarlarını ziyarət etmək üçün Şəhidlər Xiyabanına gəlmiş şəhid ailələrinin üzvləri ilə görüş-də çıxışı (20 yanvar 1998) Bakı, Şəhidlər xiyabanı

oynamışdı. Məhz onun bu xidmətinin, qayğısının, sevgisinin nəticəsi idi ki, məhz onun səsi gələndə, məhz onu öz arxasında hiss edəndə çalxalanan millət duruldu. *Heydər Əliyevin məhz 20 Yanvarda öz millətinin yanında olması, onun axan qanı-na sahib çıxması, günahkara səsinə qaldıraraq, onun cəzalanmasını tələb etməsi Ümummilli Liderin portretini çəkdi!* Bu, Lider-millət vəhdətinin müstəqillik uğrunda ilk addımı idi. Bu, Lider-millət vəhdətinin ən yeni tarixdə ilk nümunəsi idi və bizim ona ilk növbədə müraciət etməyimiz təbii və zəruridir.

2016-cı ilin aprel ayının əvvəllərində silahlı toqquşma Ermənistan Azərbaycan münaqişəsində nə ilk, nə də sonuncu idi. Hələ 1988-ci ildə əvvəlcə Ermənistanda etnik təmizləmə siyasətinin aparılması və azərbaycanlıların öz dədə-baba yurdlarından amansızca qovulması prosesi daha sonra Qarabağ torpaqlarına irəli sürülən əsassız iddia və başlanan müharibə, 20% torpaqların işğalı və atəşkəs rejimi olmasın baxmayaraq hər gün xain hücumlarla davam etməkdədir. Artıq 20 ildən artıq bir müddət ərzində Azərbaycan ərazisi atəşə tutulur, dinc sakinləri zərər görür, uşaqları, yaşlıları, qadınları qəddarcasına qətlə yetirilir, zəmiləri yandırılır, axar suları zəhərlənir. Aprel Döyüşləri və ya el arasında Dördgünlük müharibə bir növ bu savaşların ilk döntüş nöqtəsi ola bildi. Ancaq bu nöqtə nə təsadüfdür, nə də bəxtin gətirməsi. Aprel döyüşləri, qeyd etdiyimiz kimi, özündə bir çox əhəmiyyətli məqamları birləşdirir. Yəni bu hadisə sadəcə növbəti bir atəşkəs pozulmasına verilən cavab olmadı. Bu, əsrlərdir türk adından tülkü kimi qorxan, ancaq öz adını zəif qoca və uşaqları xaincəsinə öldürməklə qəhrəman çıxartmaq istəyən alçaq düşmənin öz yerini göstərmək idi. Necə deyirlər, *Aslan aslandı, yaralı da olsa, çaqqal çaqqaldı, arxalı da olsa.* Bəli, illərdir Azərbaycan düşüüyü siyasi və hərbi oyunlarda yaralı düşmüş bir aslan kimi

idi və Aprel döyüşləri bu yaraların artıq sağaldığının və yenə də ətrafındakı çaqqal-çuqqallarda vahimə yaratdığının sübutu oldu. Düzdür, bu, uzun bir savaş olmadı, erməni silahlıların növbəti atəşkəsinə verilən bir cavab oldu və yalnız 4 gün çəkdi. ancaq özündə çox əhəmiyyətli xüsusiyyətlər ehtiva etdi. Çünki Xocalıda 3-4 yaşlarında körpələri vəhşicəsinə öldürməkləri ilə fəxr edən bir qatil dəstə bu dəfə ciddi bir cavab görsən kimi dünya gözündə qaraldı, onu müharibə kimi qəbul elədi, bütün havadarlarına səs saldı, ağladı-sızladı ki, murdar qanı axmasın. Amma bu kiçik dördgünlük zərbə də kifayət elədi ki, tarixi xatırlayıb, qarşılarında kimin durduğunu yaxşı bilsinlər.

Aprel döyüşlərinin bununla yanaşı başqa bir əhəmiyyətli rolu da bu oldu ki, zənnimizcə, düşməne verilən dərslərin hamısından daha öndə durmağa layiqdir. ***Bu, Liderin öz millətinin inamını təkrar özünə qaytarması idi.*** Bəli, Azərbaycan xalqı həmişə qəhrəman olmuşdur. Bunu ona xatırlatmaq az idi, onu bu əmələ doğru aparmaq lazım idi ki, millətin Lideri, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyev də məhz bunu bacardı. Aprel döyüşlərinə gələn yol bəlkə də məhz bir gecədə günahsız qətlə yetirilən Yanvar hadisələrindən başlayırdı – Ümummilli Liderin öz millətini tək qoymadığı məqamdan. Düzdür, bu müddətdə millət çox satqınlıqlar gördü, çox günahsız qurbanlar verdi, çox qəhrəman oğullarını itirdi, ancaq bir Liderinin olduğunu və ən çətin anında üz tuta biləcəyi bir güclü dayağının varlığını unutmadı. Bu inam idi ki, illər ərzində milləti tamamilə sınımağa qoymamışdı. Bu inam idi ki, əvvəl xarici arenada öz adını təsdiqlətməyi bacardı, özünü regionun ən gərəklisi və etibarlı tərəfdaşı kimi tanıtdı. Bu inam idi ki, bir əli düşmənlə sərhəddə vuruşub, bir əli ilə quruculuq işləri apara bildi. Nəhayət, bu inam idi ki, aldığı yaralara rəğmən xain düşmənin qarşısında

nəinki dimdik durmuşdu, həm də onda vahimə yaratmışdı. Bəli, təsadüfi heç nə yoxdur. Hər şeyin ciddi səbəbi, hər zirvəyə gedən bir aydın yolu vardır. Bu yolu aydınladan, qarşısına çıxan maneələri aşmaq əzmi verən ən güclü vasitə isə inamdır. ***Aprel döyüşlərinə aparan yolu aydınladan isə Lider millət vəhdətinə olan inam idi.***

Aprel döyüşlərində vurğulanmalı olan daha bir fakt isə keyfiyyətə kəmiyyətdən daha üstün bir göstərici olmasıdır. Məlum faktıdır ki, erməni işğalı nəticəsində Azərbaycan özünün 20% torpağına nəzarəti itirib. Nəzərə alsaq ki, bütöv orqanizmdə ən kiçik bir orqanın itkisi nə qədər böyük ağrı verir, orqanizmin inkişafını əngəlləyir, onda bu 20%-in ağrısını da təsəvvür etmək çətin olmaz. Bəli, Azərbaycanda məhz belə bir ağrı ilə yaşayırıq. Aprel döyüşlərində isə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin birləşmələri Goranboy rayonuna və Naftalan şəhərinə təhlükə yarada biləcək Talış kəndi ətrafındakı yüksəklikləri, eləcə də Seysulan məntəqəsini azad edib, Füzuli rayonu istiqamətində yerləşən «Lələ təpə» adlandırılan yüksəkliyə nəzarəti ələ keçirdilər. Döyüşlər nəticəsində, Azərbaycan Silahlı Qüvvələri Ağdərə-Madağiz istiqamətində yolların nəzarətdə saxlanılmasını təmin etdi. Yəni 20%-in yanında elə də böyük görünməyən bir rəqəm sayıla bilər. Lakin bu da vurğulanmalıdır ki, həmin 20% yalnız erməninin deyil, onun havadarlarının sayı nəticəsində işğal edilmişdi, sadaladığımız təpə və ərəzilər isə Azərbaycanın öz oğullarının qanı bahasına geri alındı. İkincisi, azad edilmiş ilk baxışda kiçik ərəzi əslində ağrıyan bir orqanizmin düzgün müalicəsinin başlanğıcı hesab etmək olar. Əhəmiyyətli bir faktıdır ki, məhz düzgün diaqnoz və ilk müalicə həm ümid yaradır, həm də yaşama enerjisi. Aprel döyüşlərini öz əhəmiyyətinə görə, yəqin ki, Böyük Vətən Müharibəsində Stalinqrad döyüşlərinə bənzətmək

olar. Əlbəttə, tarixdə başqa oxşar hadisələr də tapmaq mümkündür, lakin biz məhz Stalinqrad döyüşlərini qeyd edirik, çünki həm yaxın tarixdir, həm də Azərbaycan əsgərlərinin də iştirak etdiyi bir döyüşdür. Bəli, necə ki, Hitlerin nizamlı qoşunu qarşısı alınmaz şəkildə irəliləyirdi, müharibənin sonu artıq görünürdü və Stalinqrad bir növ həmin prosesi qırdı, bütün döyüş prosesinin, tarixin gedişatını dəyişdi, eləcə də Aprel döyüşləri Qarabağ probleminə böyük bir dönüş nöqtəsi oldu.

Beləliklə, təqdim olunan kitab Azərbaycan tarixində iki dönüş nöqtəsinə həsr edilib – bir xalqın öz müstəqilliyinə başladığı məqam və işğal olunmuş torpaqlarının qaytarılmasında ilk uğurlu addım. Daha vacibi isə, bu kitabda məqsədimiz hər iki prosesin əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi hər hansı silahları, düzgün qurulmuş strategiyayı, yaxud torpaq uğrunda axıdılan şəhid qanını deyil, məhz Lider-millət vəhdətini göstərməkdir.

Heç bir millət önündə həqiqi bir Lider olmasa, sel gücünü ortaya çıxara bilməz, heç bir Lider arxasında milləti durmasa Qəhrəman və Qurucu ola bilməz. Leadersiz heç bir toplu millət kimi özünü təsdiq edə bilməz, heç bir Lider millətsiz tarixdə qala bilməz!

I FƏSİL

20 YANVAR – MİLLƏTİN VƏ MİLLİ LİDERİN SİNAQ MƏQAMI

Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi sədrinin müavini, 1967-ci ildə isə sədri vəzifəsinə irəli çəkilməsi bu prosesin başlanğıcı idi. Çox əhəmiyyətli bir fakt kimi qeyd edərkən ki, Heydər Əliyev Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirmişdi. Yəni o, öz torpağının tarixini, bu millətin hansı yollardan keçib bu günlərə gəldiyini çox gözəl bilirdi. Təbii ki, söhbət Sovet İmperiyasının daxilində hər hansı müstəqil siyasət yürütməkdən, yaxud daşlaşmış ideologiyadan kənara çıxmaqdan gedə bilməzdi. Repressiya illəri bu barədə çox dəqiq "təlimat" vermişdi və millətini düşünən şəxs mütləq çox incə bir siyasətlə hərəkət etməli idi. Burada söhbət ilk növbədə öz millətini tanımaqdan, onun nəyə qadir olduğunu, potensialını bilməkdən, bu potensialı məhv olmaqdan qorumaqdan getməli idi. Bu mənada, Heydər Əliyevin 46 yaşda Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin 1969-cu il 14 iyul tarixli plenumunda KP MK-nın birinci katibi seçilməsini millətin xilasını adlandırmaq mümkündür. Onun 1982-ci ilə qədər Azərbaycan SSR-ə rəhbərlik etməsi millət üçün bir neçə əhəmiyyətli hadisəyə səbəb oldu. Əvvəla, Azərbaycan digər 15 respublika arasında əriyib amorf hala düşmədi, ruslaşmadı, simasızlaşmadı, əksinə öz milli kimliyini qoruya bildi. Dəmir ideologiyaya baxmayaraq, Azərbaycan dilində orta və ali məktəblər qorunub saxlandı, millətin ziyalıları öz dilində yazıb yarada bildi, hətta gördüyü işlərə görə dövlət mükafatları aldı. Bu isə milli mədəniyyətin inkişafı demək idi. Bu dövrdə Azərbaycanın iqtisadiyyatı irəli getməklə kifayətlənməyib, İmperiyanın müəkkəb iqtisadi strukturunun tərkib hissəsinə çevrilə bildi. Bu dediklərimiz çoxsaylı faktlardan yalnız üzde olanları, görünənlərdir. Ən vacibi isə Heydər Əliyevin öz xalqını sevməsi və onların sevgisini qazana bilməsidir. Onun öz milləti üçün necə bir Lider ola bilmək bacarığını görüb

qiymətləndirən Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi onu 1982-ci ilin dekabrında Siyasi Bürosunun üzvü seçdi və SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin etdi. Bu təyinatı birmənalı təhlil etmək çətindir. Bir tərəfdən, Heydər Əliyevin SSRİ-nin rəhbərlərindən biri olması Azərbaycan üçün bir fəxr, qürur idi. Çünki yüksək vəzifəyə getməsindən əslilə olmayaraq, onun Azərbaycan üzərindəki qayğısı hiss olunurdu. O, yüksək kürsüdə məhz bir Azərbaycan oğlu kimi otururdu və bunu qətiyyənlə gizlətmirdi. Bu, Azərbaycan xalqı üçün İmperiya daxilində daha böyük imkanların, imtiyazların yaranması idi. Digər tərəfdən, artıq Azərbaycanın keçdiyi çətin günləri düşünərək istər-istəməz düşünsən ki, Heydər Əliyevin Azərbaycandan uzaqlaşdırılması uzaq bir planın başlanğıcı deyildimi? Biz bu iki versiyanın birincisinin tərəfdarıyıq, çünki Heydər Əliyevin özünün uzaq planlar qurmaq bacarığını və öz millətinə olan sevgisini nəzərə alsaq, ürəklə məhz birincinin daha inandırıcı bir versiya olduğuna əmin olursan.

XX əsrin sonlarında dünyanın siyasi mənzərəsi dəyişməkdə və Sovet İttifaqında da bir sıra məkrli planlar qurulmaqda idi. Sov.İKP MK-nın 1987-ci il oktyabr plenumunda Heydər Əliyev Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvlüyündən və SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsindən öz ərizəsi ilə istefa verdi. Bu hadisədən cəmi 3 ay sonra, 1988-ci ilin fevralında isə Azərbaycana qarşı Ermənistanın torpaq iddiası baş qaldırdı və Qarabağda münəqişə ocağı yaradıldı. *Bəli, bir millətin maddi və mənavi sərvətini yağmalamaq, onun şəxsiyyətinə dil uzatmaq çün əvvəlcə onun Liderini uzaqlaşdırmaq lazımdır.* İmperiya da məhz bu cür hərəkət etdi. Artıq tarixə çevrilmiş həmin günlərə baxanda, bir fakt açıq-aşkar görünür. O, indiyə kimi cürət etmədiyi addımı atdı – Azərbaycana ərazi iddiası

irəli sürdü. Əslində isə məqsəd Azərbaycan xalqını mənən qırmaq, torpağını işğal etmək, bir sözlə, Azərbaycanı yox etmək idi. Süni alovlandırılan qarşıdurmalar, şəxsi münasibətləri siyasi problemə çevirmək, dövlətin rəhbərliyinə təsadüfi adamların gətirilməsi və s. – bütün proseslər onu göstərirdi ki, Heydər Əliyevin siyasi arenadan getməsi ilə Azərbaycanın milli heysiyyəti və ərazisi eyni anda təcavüzə məruz qaldı. Nəhayət, proseslər öz pik həddinə çatdı və 1990-cı ilin yanvarının 19-u gecəsi Qızıl ordunun Azərbaycan paytaxtına yeridildi, fəvqəladə vəziyyət elan edilərək günahsız dinc sakinlər gülləbaran edildi, görünməmiş bir qırğın törədildi.

Bu, sadə bir əməliyyat deyildi. Əhalinin xəbəri olmadan ölkədə fəvqəladə vəziyyət elan olunmuşdu. İnsanları ümumiyyətlə məlumatsız qoymaq, qorxuya salmaq məqsədi ilə axşam saatlarında ölkənin yeganə televiziyaşının enerji bloku partladılmışdı. Dəhşətli bir haldır ki, həmin gecə ölkənin paytaxtında baş verənləri Azadlıq Radiosundan Mirzə Xəzərin səsi ilə və helikopterlərdən atılmış vərəqələrdən xəbər tuta bilməmişdilər. Əməliyyatın xüsusi hazırlanmasının daha bir göstəricisi isə şəhərə beş istiqamətdən ordunun yeridilməsi olmuşdu. Düşmənin cəbhəsini alırmış kimi şəhərə daxil olan nizamlı qoşun əhalini hər cür üsulla qətl etmişdilər: tanklar yollardakı avtomobilləri və hətta təcili yardım maşınlarını əzərək barrikadalardan keçmiş, yaralıları yardım göstərən həkimləri atəşə tutmuş, qaçan adamları güllə yağışına tutmuş, yaralıları süngüləyib güllələmişdilər, hətta dinc sakinlərlə dolu avtobus da gülləbaran edilmiş, səmşinlər qanına qəltan edilmişdi. Tarixi məlumatlara əsaslanaraq tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, “SSRİ tarixində ilk dəfə idi ki, Sovet Silahlı Qüvvələri Sovet şəhərinə – Bakıya hərbi müdaxilə etdilər. Bu, həm Azərbaycan, həm də Sovet İttifaqı üçün böyük

faciə oldu. Ordu hissələri cəmi bir neçə saat ərzində şəhəri tam nəzarətə aldı və Moskvanın hakimiyyəti bərpa edildi. Lakin Moskva məhz elə 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycanı itirdi”. Lakin bir faktı vurğulamaq lazımdır. Belə ki, Bakıda ayağa qalxan əhali Sovet rəhbərliyindən ədalətli qərar gözləyirdilər. Əslində, rəhbərlik anlayırdı ki, Azərbaycana qarşı qurduğu xain plana xalq sərt reaksiya verəcək və bu etirazlar daha da böüyəcək. Bu səbəbdən, “ədalətli qərar” kimi bəri başdan xalqı qan gölündə boğub qorxutmaq oldu. Məlumatlara əsasən, “Fəvqəladə vəziyyətin tətbiqi əhaliyə elan olunanadək hərbi qulluqçular 82 nəfəri amansızcasına qətlə yetirmiş, 20 nəfəri ölümcül yaralamışdı. Fəvqəladə vəziyyət elan edildikdən sonra isə yanvarın 20-də və sonrakı günlərdə Bakı şəhərində 21 nəfər öldürülmüşdü. Fəvqəladə vəziyyətin elan olunmadığı rayonlarda – yanvarın 25-də Neftçalada və yanvarın 26-da Lənkəranda daha 8 nəfər qətlə yetirilmişdir”. Ümumilikdə isə, qoşunların qanunsuz yeridilməsi nəticəsində Bakıda və Azərbaycan rayonlarında 146 nəfər öldürüldü, 744 nəfər yaralandı, 841 nəfər qanunsuz həbs olundu; hərbi qulluqçular tərəfindən 200 ev və mənzil, 80 avtomaşın, o cümlədən təcili yardım maşınları, yandırıcı güllələrin törətdiyi yanğın nəticəsində dövlət əmlakı və şəxsi əmlak məhv edildi. Həlak olanların arasında qadınlar, uşaqlar və qocalar, həmçinin təcili yardım işçiləri və millis nəfərləri var idi. Sonradan araşdırmalar aparan Moskvadakı “Şit” (“Qalxan”) adlı müstəqil hərbi qrup belə bir nəticəyə gəlmişdi ki, Sovet ordusu sovet şəhərinin sakinlərinə qarşı əsl müharibə aparıb və buna görə əməliyyata rəhbərlik edənlər məhkəməyə verilməlidir.

Biz bu hadisəyə təsadüfən pik nöqtə demədik. Bundan sonra proseslər enən xətt üzrə getməli idi – gözü qorxudulmuş bir xalqın susdurulması çətin olmayacaqdı. Lideri olmayan, sakini

sorğu-sualsız qətlə yetirilən bir millətdən nə gözləmək olardı ki?! Ancaq gözlənilən kimi olmadı. Məhz belə bir ağır məqamda Heydər Əliyev ayağa qalxdı! Qırğın gününün sabahı Azərbaycanın Moskvadakı nümayəndəliyinə gəlməklə o, sadəcə bir söz demiş oldu: “Azərbaycan tək deyil! Mən varam!” Məhz bu gəlişi ilə Heydər Əliyev Ümummilli Liderin necə olduğunu ayıni şəkildə göstərdi. Nümayəndəlikdəki çıxışının əvvəlində o deyir: “Geniş infarkt keçirmişəm. Xəstəliyimlə əlaqədar iki ildən artıqdır ki, pensiyadayam. Azərbaycanı tərk etdiyim 1982-ci ilin dekabrından keçən müddətdə bu gün ilk dəfədir ki, Azərbaycan SSR-in Moskvadakı daimi nümayəndəliyinin astanasına qədəm qoyuram. Mən baş vermiş hadisələr haqqında dünən xəbər tutmuşam və təbiidir ki, bu hadisəyə laqeyd qala bilməzdim. ... Hazırda başqa imkanım olmadığı üçün təəssüf hissi keçirirəm”.¹ Cəmi 2-3 cümlədə Heydər Əliyev millətindən ayrı düşmüş bir Lideri təsvir edir və öz xəstəliyinə baxmayaraq millətinin təhlükəli vəziyyətinə laqeyd qala bilmədiyini vurğulayır. Onun belə bir girişlə öz bəyanatını başlaması həm də əhəmiyyətli bir məqamı ön plana çəkirdi: **Lider və millət bir-birindən ayrı düşəndə hər ikisi zəifləyir.**

Bəyanatdan belə məlum olur ki, iki il ərzində Heydər Əliyev hadisələri çox diqqətlə və ürəkəğrısı ilə izləyirmiş: “Artıq iki ildir ki, Azərbaycan və Ermənistan arasında millətlərarası münaqişə gedir. Həmin münaqişəni Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında baş verən hadisələr törətməlidir. Azərbaycan və Ermənistan, eləcə də, ölkənin ali siyasi partiya rəhbərlərinə bu məsələni tənzimləmək, daxili müharibəyə, millətlərarası münaqişəyə

¹ 1990-cı il 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyində keçirilmiş yığıncaqda Heydər Əliyevin çıxışı (21 yanvar 1990-cı il)

son qoymaq və milli mənsubiyyətdən asılı olmayaraq hər bir adamın ümumi federativ ittifaq olan SSRİ-də azad yaşamasına şərait yaratmaq üçün iki illik müddət kifayət idi. Hesab edirəm ki, ötən iki ildə bu istiqamətdə lazımı səviyyədə iş aparılmamışdır. Dağlıq Qarabağ hadisələrinin ilkin mərhələsində ölkənin ali partiya siyasi rəhbərliyi tərəfindən vaxtında zəruri tədbirlər görülsə idi, gərginlik indiki həddə çatmaz, tərəflər itkilərə məruz qalmaz, başlıcası isə 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə çoxlu insan qırğını ilə nəticələnən hərbi müdaxilə üçün də zəmin yaranmazdı”.¹ Bəli, millət bilərəkdən bu qırğına doğru sürüklənmişdi, onun sabitliyini pozmaq, ərazilərini mənimsəmək, varlığını silmək üçün millətin öz içində sanki bir özünüməhv proqramı işə salınmışdı. Düşmənin qurduğu məkrli planlara yem olmaq, aldadılaraq nizamlı ordunun qarşısına silahsız çıxmaq, günahsız dinc sakinlərinin öldürülməsi İmperiya rəhbərliyi tərəfindən az qala qanunauyğunluq və Fövqəladə Vəziyyətin zəruri nəticəsi kimi təqdim edilmişdi. 20 Yanvarın faciəsi yalnız qırğının törənməsində, insanların öldürülməsində deyildi. Daha dəhşətli olan Respublikanın başında duran şəxsin millətlə deyil, onun qatili ilə əlbir olması idi. Axı Lider məhz öz milləti ilə bütöv, vəhdət halında olan şəxsdir, onunla öz arasında dərin uçurum yaradan yox. Heydər Əliyev deyir: “Bu yüksək vəziədə olduğu müddətdə o, Azərbaycandakı vəziyyəti sabitləşdirmək üçün heç nə etməmişdir. Əksinə, özünün səhv addımları, yaramaz iş üslubu, yanlış siyasi manevrləri ilə xalqla öz arasında uçurum yaratmışdır. Xalq isə hiddətlənmişdir. Elə buna görə də Bakıda və Azərbaycanın digər şəhər və rayonlarında aylarla davam edən mitinglərdə dəfələrlə Azərbaycanın partiya rəhbərlərinin istefası tələbi irəli sürülmüşdür”. Millətin faciəsi xaincə

¹ Yəni orada.

satılmasında, arxadan vurulmasında idi. Heydər Əliyev bunu öz bəyənətində çox gözəl vurğulayır: *“Yalnız dünən Bakı şəhərinə ordu yeridildikdən, qırğın və dağıntılar baş verdikdən sonra Vəzirov Azərbaycandan əslində qaçmışdır. Bu, böyük səhvdir. Ən böyük səhv isə sözsüz ki, qeyri-ciddi, bu yüksək vəzifəyə əsla yaramayan adamın bir vaxt Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə birinci katib təyin edilməsi idi.”*¹ Ulu Öndər öz millətinin nəyə qadir olduğunu bildirdi və qarşıdakından da bu anlayışı gözləyirdi: *“Belə qərar qəbul etmiş adamların hərəkətini siyasi qəbahət sayıram. Bəli, kobud siyasi səhv buraxılmışdır. Onlar, sadəcə olaraq, respublikadakı əsl vəziyyəti qiymətləndirə bilməmiş, Azərbaycan xalqının psixologiyasını anlamamış, əhalinin müxtəlif təbəqələri ilə əlaqələri zəiflətmişlər”*.² *Məhz millətini tanıyan Lider onun problemini, narahatlığını düzgün dərk edib dəyərləndirə bilir və onun həllində öz millətinin heysiyyətini, təhlükəsizliyini, gələcəyini nəzərə alır.* Heydər Əliyev uzun illər Azərbaycana rəhbərlik etmişdi, xalqın arasında olmuşdu, onun ruhunu tanıyırdı və onu dinləməyi bacarırdı. Məhz buna görədir ki, millət də onu dinləyirdi. O bildirdi, əmin idi ki, Lider xalqını anlamalı, onun tələbini, etirazını, baş verə biləcək təhlükənin səbəblərini əvvəlcədən dərk etməlidir ki, vəziyyət gərginləşməsin: *“Fəqət heç kəs onlarla görüşmək, izahat işi aparmaq və lazımi ölçü götürmək istəməmişdir. Təkrar edirəm: camaatı sakitləşdirmək üçün də imkanlar tükənməmişdi. İki-üç ay əvvəl Azərbaycan partiya rəhbərliyinin möhkəmləndirilməsi məsələsi həll edilə idi, vəziyyət gərginləşməz, ordu yeridilməsinə zərurət yaranmazdı”*.

¹ Yenə orada.² Yenə orada.

Bir daha təkrar edək ki, yaranmış vəziyyətdə millət təqalmışdı. Bir gecədə SSRİ Konstitusiyası, Azərbaycan SSR Konstitusiyası kobudcasına pozulmuş, Azərbaycan Respublikasının suveren hüquqları tapdalanmışdı, xalq təhqir olunmuşdu. Bəs bunun qarşılığında Respublika rəhbərliyi nə etdi? Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, onlar millətlə deyil, onun qatili ilə əlbir olmuşdular. Heydər Əliyev bunu 5 il sonra belə təhlil edir: *“Bu təcavüz Azərbaycan xalqına qarşı edilmişdi. Həlak olanlar Azərbaycanın milli azadlığı uğrunda qurban getmişdilər. Ancaq respublikanın rəhbərləri həmin dəfn mərasimində olmadılar. Bəziləri indi deyirlər ki, gəldilər, keçdilər, amma onlar mətəm mərasiminin başında durmalı idilər, əvvəldən axıradək orada olmalı idilər. Əgər onlar xalqın rəhbərləri idilsə, xalqa başçılıq edirdilsə, gərək gəlib orada duraydılar. Bu da təsadüfi deyil, çünki yaqın mənəvi hüquqları yox imiş, onlarla xalq arasında böyük bir uçurum var idi”*. Əslində, həmin gecə törədilən qırğın, vəhşilik milləti qorxutmadı, onun yarıtmaz rəhbərliyini qorxutdu. Yaxın tarixdən məlum olduğuna görə, xalqın tələbi və bir qrup deputatın təşəbbüsü ilə 1990-cı il yanvarın 22-də çağırılan Azərbaycan SSR Ali Sovetinin fəvqəladə sessiyasında Respublikanın əksər siyasi və dövlət rəhbərləri iştirak etmədilər. Bu, biganəlikdən daha çox qorxaqlığın və rəzalətin zirvəsi idi. Bu, öz millətinə qarşı törədilən cinayətdə öz iştirakının təsdiqi idi. Heydər Əliyev deyir: *“Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqında bir təlatüm, coşqunluq, həyəcan əmələ gətirdi, elə bil vulkan püskürdü. İnsanların qəlbində güclü hissiyyət oyandı. Məhz bunlara görə yanvarın 22-də Azərbaycan Respublikasının o vaxtkı rəhbərlərinin iradəsinə zidd olaraq ölkəmizin qeyrətli adamları, deputatları, ziyalıları Azərbaycan Ali Sovetinin fəvqəladə sessiyasını topladılar. Ağır*

şəraitdə, böyük təzyiqlər, qorxu altında, böyük təhlükə qarşısında bu məsələ müzakirə olundu. Mən hesab edirəm ki, həmin gecə, elə bir ağır şəraitdə layiqli qərar qəbul edildi. Bu gün xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, həmin sessiyanın da aparıcı qıvvəsi bizim ziyalılar, Vətənə, torpağa bağlı adamlarımız idi. ...Ağır, çox ziddiyyətli bir şəraitdə – sovet ordusunun Azərbaycandakı hökmranlığı şəraitində, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Azərbaycana təzyiq göstərdiyi bir vaxtda gecə belə qərar qəbul olundu. Bu, doğrudan da yüksək qiymətə layiqdir. Ancaq bundan sonra nə oldu? ... Günahkarlar kənardə qaldılar, öz şəxsi məqsədləri, mənafeləri üçün, xalqın tarixi faciəsini ört-basdır etməyə çalışdılar". Bu qətləmi törədən İmperiyanın Mərkəzində – Moskvada oturan, əlində heç bir səlahiyyət olmayan Heydər Əliyev faciənin səhəri qorxmadan nümayəndəliyə gəlib bəyanat verir, bu əməlləri pisləyir, millətinin səsinə dünyaya eşitdirir, Bakıda – faciənin törəndiyi və küçələri qan içində olan məkanda isə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin fəvqəladə sessiyası törədilmiş hadisənin təhqiqi üçün deputat-istintaq komissiyası yaradılması barədə qərar qəbul edir və bu komissiya hadisəyə hüquqi-siyasi qiymət vermək əvəzinə, ölənlər və yaralananlar, dövlətə və ictimai təşkilatlara, vətəndaşlara vurulan ziyan haqqında informasiya xarakterli məlumatlar toplamaqla işini bitirir. Həm də komissiyanın işi yalnız iki ildən sonra 1992-ci ildə bitir. Rəy Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Milli Şurasına təqdim edilsə də, 20 Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət verilmir. Buna baxmayaraq, deputat-istintaq komissiyasının rəyi qənaətbəxş hesab edilib alqışlanır. Yəni də yaxın tarixdən məlum olduğuna görə, 1990-cı il yanvarın 24-dən 25-nə keçən gecə Azərbaycan KP MK-nın təşkilati məsələyə həsr olunmuş plenumu keçirilir və gündəliyə respublikada siyasi vəziyyətlə

əlaqədar məsələ salınır, Bakı şəhərində fəvqəladə vəziyyətin tətbiqinin səbəblərini təhqiq etmək üçün komissiya yaradılır. Ən dəhşətli fakt isə o oldu ki, respublika kommunistlərinin ali orqanı faciəyə yenə də siyasi qiymət vermədi, verməyə qorxdı, hətta bir bəyanatla belə səsinə çıxartmağa cürət etmədi. Bütün bunlara artıq illər sonra təkrar baxanda əmin olursan ki, həmin gecə qorxan, sınıan millət olmadı, rəhbərlik oldu. Hadisədən 4 il sonra məsələni yenidən üzə çıxardan Heydər Əliyev deyir: "Mənim fikrim belədir ki, bu qərarın qəbul edilməsi Azərbaycan xalqına bəlkə də 20 yanvar 1990-cı ildə olan faciə kimi böyük bir xəyanətdir. İki il keçəndən sonra Deputat istintaq komissiyasının ortaya heç bir şey çıxarmaması, boş-boş sözlərlə camaatı aldatması, qərarda bu komissiyanın işinin qənaətbəxş hesab edilməsi, yenə də deyirəm, xəyanətdir. Mən çox təəssüf edirəm ki, Azərbaycanın hörmətli Milli Şurası belə bir qərar qəbul edibdir. Anlayıram, bu qərarın qəbul olunması o vaxt Azərbaycana rəhbərlik edən adamlar üçün lazım idi. İki il Azərbaycan xalqını aldadıb, o faciənin üstünü örtüb-basdırmağa çalışanlar müəyyən qədər bu işə son qoymalı idilər. Ancaq mən təəccüblənirəm ki, Milli Şuranın yarısı (Milli Şura o vaxt belə yaranmışdı) hakimiyyətə müxəlifətdə duran qüvvələrdən ibarət olduğu halda, onlar belə bir qərarın qəbul edilməsinə nə cür razı olublar?"

"... Ötən dörd il müddətində Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət verilməyib. Bilirsiniz ki, mən bu dörd il ərzində burada olmamışam. İndi bu məsələ haqqında fərman hazırlanarkən xahiş etdim ki, Yanvar faciəsi ilə bağlı hansı qərarlar qəbul olunubsa, bu haqda nə kimi işlər görülübsə həmin sənədləri mənə təqdim etsinlər. Mənə Milli Şuranın (indi ona Milli Məclis deyirik) 1992-ci il 19 yanvar tarixli qərarı təqdim edildi. Bu, həmin faciədən iki il sonra qəbul olunmuş qərardır. Bu qərarı

oxuyanda, doğrusu, çox həyəcanlandım. Düşündüm ki, Milli Şura nə üçün öz millətinin, öz xalqının aqibətinə, taleyinə bu qədər biganə qalıb? Qərarı oxuyandan sonra bir daha qəti fikrə gəldim ki, bu faciəyə, bu hadisəyə indiyə qədər siyasi qiymət verilməyib.¹ Şəhid verən millət olsa da, itirən həm Azərbaycan rəhbərliyi, həm də Sovet İmperiyası oldu. Bir qanlı hadisə ilə İmperiya iç üzü açıldı və bunu bütün dünya görüb şahid oldu. Millət qanına qəltan edilsə də, qatili ilə üz-üzə durmaqdan çəkinmədi. Həmin günlər bütün dünya mətbuatı faciə ilə yanaşı, həm də millətin rəşadətindən yazırdı. Məsələn, Los Angelesin "Times" qəzeti yazır: "Yanvarın 20-də və 21-də təşkil edilən yürüşlər, 22-də keçirilən kütləvi dəfn mərasimi hər cür mitinqləri qadağan edən fəvqəladə vəziyyətə qarşı açıqdan-açıq meydan oxumaqdır. Şəhidlər xiyabanında keçirilən dəfn mərasimi "Moskva" mehmanxanasının yuxarı mərtəbələrində yerləşdirilmiş xüsusi nəzarətçilər və snayperlər tərəfindən diqqətlə izlənilirdi. Bütün sərt maneələrə və təhlükəli nəzarətə baxmayaraq, qeyratlı insanlar şəhidlərin xatirəsinə layiq dəfn mərasiminin keçirilməsinə nail oldular".² Millətin ruhundakı o dirçəliş, o oyanma illər sonra da özünü göstərirdi. Heydər Əliyev isə bunu belə təhlil edir: "Biz 20 Yanvar hadisələrinə faciə kimi baxırıq. Doğrudur, faciədir. Ancaq bu faciənin səbəbi nədir? Səbəbi bir tərəfdən odur ki, Azərbaycan xalqı öz milli azadlığı uğrunda mübarizəyə qalxmışdır. Bu, çox böyük, tarixi bir hadisədir. Azərbaycan xalqında milli ruh yüksəlmiş, milli oyanış, dirçəliş hissləri baş qaldırmışdır. Ayı-ayrı mütəfəkkir

¹ Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümü ilə bağlı tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üzrə dövlət komissiyasının iclasında çıxışı (12 yanvar 1994)

² Los Angeles Times qəzeti, 23 yanvar 1990-cı il.

adamlarımızın qəlbində illərlə yaşayan bu hisslər artıq üzə çıxmış, özünü büruzə vermiş, aşkar olmuş, ayı-ayrı qrupların deyil, bütün xalqın iradəsinə çevrilmişdir".¹

Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, Heydər Əliyev ağır xəstəlikdən sonra və Mərkəzi Komitədə xain siyasi mübarizələrin bəlkə də pik həddə olduğu bir zamanda Azərbaycanın nümayəndəliyinə gəlmişdi. Məqsəd nə idi? Məqsəd birincisi, xalqa öz dəstəyini bəyan etmək. Xalq neçə illər ərzində Heydər Əliyevi bir Lider kimi tanıyıb sevmişdi və belə bir ağır vəziyyətdə təbii ki, onu öz yanında görmək böyük təsəlli və dəstək oldu. Heydər Əliyev belə qanlı bir gecədən sonra öz millətinin sınığını rəva görmədi. Özü ağır xəstə olsa da, dəstək olmağa gəldi. Digər tərəfdən, bu, Azərbaycanın düşmənlərinə bir ismarıq oldu: gecə qəfil şəhərə girib günahsız sakinlərini öldürdüyünüz millətin bir Lideri var. Axı, Mərkəzi Komitədə Heydər Əliyevi çox gözəl tanıyırdı və onun siyasi bacarığını, dərin ağılı, başlıcası isə, millətinə olan sevgisini çox yaxşı bilirdilər. Təbii ki, 20 Yanvar törədənələr həmin vaxtlar Azərbaycan xalqını tək, başsız görmüşdülər və indi qarşılarında Heydər Əliyevi görmək heç də xoş olmazdı. Tarixin sonrakı səhifələri də göstərdi ki, Heydər Əliyev həqiqətən də bu qorxunun hədəf olmadığını sübut elədi – o, öz millətinin Lideri olub, millətini qoruya və ayağa qaldıra bildi. Öz gücünü bilən Heydər Əliyev millətin səsi olaraq günahkarları məsuliyyətə çağırdı: "Belə qərar qəbul edən Azərbaycan rəhbərliyi, hamıdan əvvəl isə bərk ayaqda Azərbaycanı qoyub qaçmış Vəzirov, öz xalqı qarşısında məsuliyyət daşmalıdır. Ölkənin ali siyasi rəhbərliyinə yanlış məlumat verənlər də

¹ Heydər Əliyevin «Qanlı Yanvar» rəssamlıq sərgisinin açılışında çıxışı (18 yanvar 1995). Rüstəm Mustafayev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi.

məsuliyyət daşımaldır". Bəlkə də həmin vaxtlar bu çağırış, bu tələb çoxlarına inanılmaz görünürdü, lakin məhz millətinin səsi və siması ola bildiyinə görə millət öz Liderinin arxasında durdu, inandı. Əslində, bu bəyanat müəyyən fasilədən sonra millət-Lider vəhdətinə doğru atılan ilk addım hesab etmək olar. Maraqlıdır, həmin vaxtlar Heydər Əliyev və milləti ikisi də eyni vəziyyət idi – xəstə və əsas mənavi gücündən ayrı düşmüş vəziyyətdə. 20 Yanvar hadisəsi – qara bir gecə hər ikisinə düşməyə qarşı, ucalmaq və məhv olmamaq naminə birləşməyə çağırdı, daha doğrusu, belə bir zərurətin olduğunu göstərdi.

Daha bir əhəmiyyətli məqam isə Heydər Əliyevin həmin dövr Sovet İmperiyasının rəhbərliyinə, bu faciənin törənməsində günahkar olan hər bir kəsə öz etiraz bəyanatını çatdırmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan KP MK, Respublikanın Ali Soveti və Nazirlər Sovetinə vurduğu teleqram vasitəsilə xalqa üzünü tutdu: *"Azərbaycan xalqına! Bakı şəhərinə sovet ordusu hissələrinin yeridilməsi ilə əlaqədar xalqımızın başına gəlmiş faciədən — dinc əhəlinin qırılmasından böyük ürək ağrısı ilə xəbər tutdum. Bu mətəm günündə həlak olanların ailələrinə və yaxınlarına, bütün Azərbaycan xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm. Mən bu düşünülmüş aksiyam pisləyir, onu antihumanist, antidemokratik, qanunazidd hesab edirəm. Bu ağır gündə sizi ağıllı-kamallı olmağa, həmrəyliyə və birliyə çağırıram. Mənim teleqramımın respublika mətbuatında dərc olunmasını, radio, televiziya ilə verilməsini, mətəm mitinqində oxunmasını xahiş edirəm. (21 Yanvar 1990-cı il, Moskva)".* Açıq görünür ki, Heydər Əliyev hər cür vasitələrlə öz millətinin yanında olduğunu göstərmək, millətinin dərdinə şərik olmaq istəyir.

Qeyd etmək lazımdır ki, həmin vaxtlar öz bəyanatı ilə Heydər Əliyev Vətəndən uzaqda olsa da, onun bir hissəsi olduğunu

bəyan etmiş oldu. Bəli, o günlər bütün millət, bütün Azərbaycan mətəm içində idi, ancaq sınımamışdı. Çünki ən məsuliyyətli məqamda qolundan tutan güclü bir əl olmuşdu. Bundan sonrası isə artıq zamanın hökmünə bağlı idi. Düzdür, Azərbaycanın özündə hələ də Liderlik baxımdan ciddi problemlər yaşanmaqda idi, müharibə gedirdi və bu gün özünü milli qəhrəman elan etmiş bir kəs sabah silahı öz millətinə qarşı çevirə bilirdi. Bütün bunlar millətin güvənini, inamını yenidən sarsıtmağa başlamışdı. Azərbaycan xalqı ciddi təhlükədə idi və Heydər Əliyev bunu gözlərkən edirdi. Bu səbəbdən o, çox keçmədən 1990-cı ilin iyulunda Azərbaycana qayıtdı. Bu, sadə, keçmiş bir siyasətçinin öz Vətəninə qayıdışı deyildi. Bu, Azərbaycan millətinə arxa durmaq üçün qayıtmaq idi və buna görə də Heydər Əliyev Azərbaycanın siyasi həyatına daxil oldu. Onun elə həmin ildə Azərbaycan Ali Sovetinə deputat seçilməsi, 1991-1993-cü illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinin sədri, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədr müavini olması, Ali Sovetin sessiyalarında fəal iştirak etməsi millətin pozulmuş nizamını qaytarmaq üçün söz sahibi olmaq istəyi idi. Təbii ki, Azərbaycanı bu hala gətirən qüvvələr ona mane olur, onun həyatı üçün təhlükələr yaradırdılar. Azərbaycanın xoş gününü, nizamı, sakit həyatını, rifahını görmək istəməyənlər təbii ki, bu qayıdışı istəmirdilər, çünki onların planına nəinki maneə, hətta onu mümkünsüz edən bir addım idi. Bu səbəbdən Heydər Əliyevin Azərbaycana qayıdışını vəziyyətdən hakimiyyətə gəlmək üçün sui-istifadə adlandıranlar da tapıldı. Ancaq Ulu Öndərin də öz məqsədi var idi – milləti bu dar amandan xilas edib, ayağa qaldırmaq. Təbii ki, belə ali missiyasında o, xalqa güvənirdi və bu güvəninə görə də irəliləyən gedə bilirdi.

Qeyd etdiyimiz kimi, Heydər Əliyev 20 Yanvar hadisəsindən dərhal sonra, bir neçə ay ərzində Vətənə qayıtdı. Bu faciə sanki onun Azərbaycanın rəhbərliyinə qayıtmasına ilk təkən oldu. Lakin bu necə bir təkən idi?!

Əvvəla, Azərbaycan xalqı öz mətinliyini, iradəsini, qəti qərarını – müstəqillik istəyini artıq göstərmişdi. Belə bir məsuliyyətli anda, Azərbaycanın dörd bir tərəfdən, hətta öz içindən çıxan xainlərlə əhatə olunduğu bir vaxtda onu tək qoymaq tarixin səhvi ola bilərdi. Azərbaycan kimi qədim bir dövlət pay torpaqlar kimi qonşu ölkələrə hədiyyə verilə bilərdi, millət pərən-pərən düşərdi. Kim də etsə, millətin Lideri bunu edə bilməzdi və etmədi. İkincisi, 20 Yanvar hadisəsi Sovet İmperiyasının dağılmasının ilk yaylın atəşi oldu. Bütün dünya bu İmperiyanın tərkibindəki respublikaların öz inkişafında hansı istiqaməti tutacağını izləyirdi. Hətta izləməklə kifayətlənməyib, hərəkətə keçmişdilər – Azərbaycan kimi torpağının altının da, üstünün də zəngin olduğu bir müstəmləkə hər bir Qərb ölkəsinə lazım idi. Belə bir zamanda, Azərbaycan sözdə müstəqillik adı altında öz kimliyini, mənəviyyatını, identikliyinə itirə bilərdi. Belə demək mümkündürsə, bu, birinci haldan daha dəhşətli bir təhlükə olardı. Bir daha təkrar edək ki, məhz millətin Lideri Azərbaycanı bu və başqa təhlükələrdən qoruya bilərdi. Axı, Respublika yenidən doğulmaq ərəfəsində idi və istənilən kiçik bir neqativ təsir onun bütün gələcəyini təhrif edə, tarixi kökündən ayrı sala bilərdi, bu isə məhv olardı. Deməli, Heydər Əliyevin Azərbaycana qayıdışı bir zərurət idi. Bunu Ulu Öndər özü də anlayırdı. Buna görə də o, hər bir çətinliyə, həyatı təhlükəyə baxmayaraq Azərbaycanda, millətin yanında olmaq istədi. Yalnız yanında yox, önündə durmaq, onun səsi və siması olmaq istədi: *“Xalqımız, nəhayət, həqiqəti bilməlidir, xalqın milli məniyi, milli iftixarı*

özünü göstərməlidir! Heç ələ şey ələ bilərmə ki, xalqımız həmişə təklik altında qalsın! Xalqımız ayağa qalxmalı, dirçəlməlidir”.

1993-cü il oktyabrın 3-də ümumxalq səsverməsi nəticəsində Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildi və 3 ay sonra o, “20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümünün keçirilməsi haqqında” 1994-cü il 5 yanvar tarixli Fərmanında göstərilmiş və bununla əlaqədar Milli Məclisin xüsusi iclasının keçirilməsi tövsiyə olundu”. Mübaligəsiz demək olar ki, bu, 20 Yanvar haqqında millətin hisslərini, düşüncələrini nəzərə alan ilk ciddi Fərman oldu, çünki millətin Lideri millətin faciəsinə laqeyd qalmaq istəmədi: *“Təəssüf ki, xalqın öndə gedən adamları, vəzifədə olanları onun şərafətini, namusunu, məniyini tapdaladıqları halda, xalq bu dörd ildə buna dözmüşdür. Lakin mən dözə bilmirəm. Bir vətəndaş kimi, mən bu dörd il müddətində bu barədə dəfələrlə səsimi qaldırmışam. O vaxtlar mənim səsima fikiri vermirdilər. Amma indi imkanım var.”* Düzdür, insanlar hər il 20 Yanvarda öz şəhidlərini yad edir, onun ziyarətə gedirdi. Bu Fərman isə yenidən milləti və onun rəhbərini eyni yolda birləşməyə çağırırdı, dərindən də, xoş gününün də bir olduğunu xatırlatdı. Hər il öndə ölkə Başçısı olmaqla bütün millət Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk şəhidlərinin hüzuruna gəlir və bu gəlişdə hər şey təmsil olunur: Lider və millətin bir-birinə arxa dayaq durması, eyni yolla irəliləməsi, milli faciədə həmdərd olmaqları.

Təbii ki, ümummilləti Lider bununla kifayətlənmədi. 1998-ci il martın 31-də Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev, 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanın azadlığı uğrunda şəhid olanların xatirəsini əbədləşdirmək məqsədi ilə “20 Yanvar Şəhidi” fəxri adının təsis edilməsi haqqında fərman verdi: *“Azərbaycan xalqı hərbi, siyasi, mədəni təcavüzə məruz qalsa da, öz tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinə sadiqliyini, Vətənin*

müstəqilliyini qorumaq üçün şəhid olmaq əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirmişdir. Azadlıq yolunda özünü qurban vermiş şəhidlərimizin fədakarlığı xalqımızın qəlbində daim yaşayacaq, gələcək nəsillər üçün qəhrəmanlıq məktəbi olacaqdır. 2000-ci il yanvarın 17-də 20 Yanvar hadisələrində şəhid olanların, itkin düşənlərin ailələrinə və əlil olan şəxslərə bir milyon Azərbaycan manatı məbləğində birdəfəlik yardım ödənilirdi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 29 dekabr tarixli 51 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "20 Yanvar Şəhidi" fəxri adı haqqında Əsasnaməyə uyğun olaraq, daha altı nəfərə "20 Yanvar Şəhidi" fəxri adı verildi. Bunların sırasında xüsusi bir yer tutan isə Bakı şəhərindəki Şəhidlər Xiyabanında abidə kompleksinin ucaldılması barədə sərəncamın verilməsi oldu. "Əbədi Məşəl" abidə kompleksinin yaradılması fikri ilk dəfə 1994-cü ildə irəli sürüldü. Ümummillililər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Milli Məclisdə bu faciəyə qiymət verilərək şəhidlərin xatirəsini əbədləşdirmək məqsədilə abidə yaradılması qərarı qəbul olunmuşdu. Elbay Qasımsadənin rəhbərlik etdiyi layihələndirmə şirkətinin işləyib hazırladığı layihə Heydər Əliyev tərəfindən bəyənilib təsdiqlənmişdi. Sərəncama əsasən Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinə "Əbədi Məşəl" abidə-kompleksinin tikintisinin təmin edilməsi, Nazirlər Kabinetinə isə abidə kompleksinin tikintisinə 2 mlrd. manat məbləğində vəsaitin ayrılması barədə təklif verməsi tapşırılmışdı. "Əbədi Məşəl" abidə kompleksinin 9 oktyabr 1998-ci il tarixində açılışı olmuşdur. Şəhidlər xiyabanı ərazisində yer almış bu abidə 8 guşəli ulduz üzərində dayanan qızılı rəngdə şüşə günbəzdən tac qoyulmuş sərdabədən (türbədən) ibarətdir. Sərdabənin divarlarını bəzəyən zərif şəbəkə monumental tikiliyə müəyyən xəşifliyi, hava kimi şəffaflığı bağışlayır. Gecə səmasında parlayan qızılı rəngli günbəz şəhər

üzərində uçan Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda canını fəda etmiş şəhidlərin ruhunu təcəssüm etdirir.

Bu abidə əslində Lider-millət vəhdətinin bir göstəricisi oldu. Bununla Heydər Əliyev 1990-cı ilin yanvarının 21-də qorxmadan Moskvada Azərbaycan nümayəndəliyinə gələrək dünyaya bəyan etdiyi etiraz səsinə, millətin öz müstəqilliyi üçün axatdığı qanına abidə qoydu. İndi Şəhidlər Xiyabanına ziyarətə gələnlər öncə ölməzlik qazanan Azərbaycan oğulları qarşısından keçib sonra bu ölməzliyin abidəsinin möhtəşəmliyi ilə üz-üzə durmalı olurlar. İllər sonra, faciənin on bir illiyində millətin Ulu Öndəri məsələnin məhz bu tərəfini vurğulayır: "Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı il 20 yanvar hadisələrindən on bir il keçir. 1987-ci ildən başlayaraq ortaya atılan qondarma Dağlıq Qarabağ problemi XX əsrdə Azərbaycan xalqına qarşı düşünülmüş şəkildə həyata keçirilən qərəzli siyasətin növbəti bir mərhələsi idi. ...Xalqımız 20 Yanvarda hərbi, siyasi, mədəni təcavüzə məruz qalsa da, öz tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinə sadıq olduğunu, ən ağır sınaqlara sinə gəlmək əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. 1990-cı ilin Qanlı Yanvarında Azərbaycanın şəhidlik zirvəsinə ucalmış Vətən övladları özlərinin fədakarlığı ilə xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə yazdılar." Bu, artıq illərin sünağından çıxmış bir millət haqqında deyilmiş söz, yaxud daha daqiq desək, bir millətin tarixindən bir səhifəsini dəyərləndirir. Onu da əlavə etmək lazımdır ki, hər il 20 Yanvar hadisəsinin anımından əvvəl Ulu Öndər bu tarixi döna-döna vətəndaşlara xatırlatmağı özünə borc bilir, çünki bu yalnız bir faciə deyildi, bir millətin sınaq səhifəsi idi. Bu hadisə həm millətin ruhunu, əzmini ortaya qoydu, həm də bir çox şəxslərin əsl simasını açıb göstərdi. 20 Yanvar bir hadisə kimi olub bitmədi, tarixin bir səhifəsi kimi

çevrilmədi, əksinə, bir zərrəbin olub işıqlı və qaranlıq insanları, cəsuru və qorxağı, fədaini və xaini bir birindən fərqləndirdi, kimin kim olduğunu tanıtdı. Ümummilli Lider deyir: "Xalqımıza Allahdan səbir diləyirəm. Ona görə səbir diləyirəm ki, xalqımızın bütün bu çətin mərhələlərdən keçib gedəcəyinə inanıram. Xalqımız öz müstəqilliyini qoruyub saxlayacaqdır. Buna əmin ola bilərsiniz. Müstəqil Azərbaycan günü-gündən inkişaf edəcək, amma bu günlər heç vaxt unudulmayacaqdır. Heç vaxt unudulmayacaqdır. Gələcək nəsilər bu günləri daim yad edəcəklər. Mən buna əminəm. Bizim borcumuz şəhidlərin ruhuna sadıq olmaqdır. Bizim borcumuz əcdadlarımızın vəsiyyətinə sadıq olmaqdır – milli azadlığımızı qorumaq, dövlət müstəqilliyimizi qoruyub saxlamaqdır. Borcumuz bütün şəhidlərin ailələrinə qayğı göstərməkdir, yaralıları qayğıları artırmaqdır. Şübhəsiz ki, görülən işlər görülməli işlərin bir hissəsidir".¹ İstər-istəməz Ulu Öndərin faciədən 6 il sonra etdiyi çıxışını onun ilk bəyanatı ilə müqayisə edəndə görürük ki, o vaxt ön planda millətin düşdüyü vəziyyətə duyulan hissi mütəəssirlik, baş vermiş bəlayə görə çəkilən ağrı durur. Ən vacibi isə, o bəyanatda üsyan, əlindən başqa şey gəlməsinə görə his edilən təəssüf var idi. İndiki nitqdə isə qazanılan müstəqillikdən duyulan böyük bir qürur, bu tarixi səhifənin izsiz qalmayacağından yaranan əminlik var. Bu çıxışda Lider-millət vəhdəti, bir-birinə arxa olmaqları, daha böyük qəhrəmanlıqlara, uğura hazırlıq var.

Bəli, 20 Yanvar Liderin olmamasına görə millətin yaşadığı bir faciədir: "XX əsr tarixində totalitarizmin həyata keçirdiyi ən qanlı terror aktlarından biri olan 20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqına qarşı, ümumiyyətlə humanizmə və insanlığa qarşı yönəldilmiş dəhşətli cinayət idi. SSRİ-nin başqa regionlarında, o

¹ Heydər Əliyevin Qanlı Yanvar faciəsi şəhidlərinin xatirə gecəsində çıxışı (20 yanvar 1996)

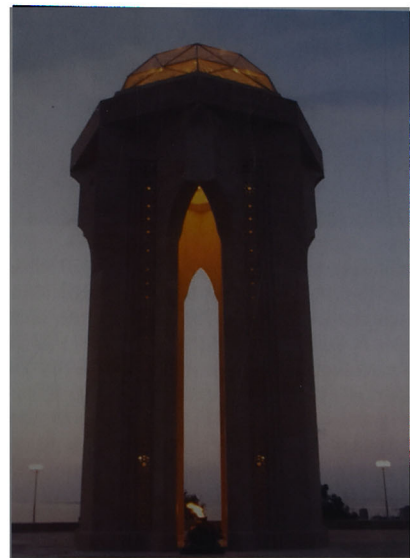
cümlədən Tbilisidə və Baltıkanı ölkələrdə sovet hərbi sisteminin törətdiyi qanlı hadisələr müxtəlif səviyyələrdə, o cümlədən SSRİ xalq deputatları qurultayı səviyyəsində müzakirə edilərsə də, 20 Yanvar faciəsi zamanı baş vermiş hadisələr şüurlu surətdə təhrif olunur və unudulurdu. Hətta Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra Qanlı Yanvar hadisələrinə rəsmi münasibət uzun müddət dəyişmədi. Yalnız 1994-cü ildə 20 Yanvar faciəsinə tam siyasi-hüquqi qiymət verildi, Azərbaycan tarixində onun yeri və mahiyyəti müəyyən edildi. "Bir qanlı faciənin qəhrəmanlıq səhifəsinə çevrilməsi üçün həm millətdən, həm də onun Liderindən böyük əzm, hünər tələb olunurdu. Ulu Öndər 20 Yanvar gününün Azərbaycan tarixində ölkəmizin azadlığı, müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda qəhrəmanlıq rəmzi kimi müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq bildirir ki, Təəssüf ki, 20 Yanvar faciəsinin baş verməsindən on üç il keçməsinə baxmayaraq, bu cinayətin səbəbkarları hələ də öz cəzalarını almamışlar. Azərbaycan xalqı öz qəhrəman övladlarının fədakarlığını yüksək qiymətləndirərək hər il 20 Yanvarda onların əziz xatirəsini dərin ehtiramla yad edir. Əsl qəhrəmanlıq isə müəyyən qanlı səhifələrdən keçsə də, millətin öz mahiyyətinə qayıtməsi idi. Qədim tarix yəni bütün əzəməti ilə davam etməkdədir. Ümummilli Lider deyir: "Qalan isə xalqımızın qəhrəmanlığı, mərdliyi, igidliyidir, iradəsidir, yenilməzliyi. Xalqımız heç vaxt sınımayacaqdır. Əmin olun ki, respublikanın prezidenti kimi, bu gün bir daha bəyan edirəm, xalqımızın milli azadlığını qoruyub saxlamaq, dövlət müstəqilliyini qorumaq və inkişaf etdirmək mənim müqəddəs vəzifəmdir. Hesab edirəm ki, hər bir namuslu vətəndaşın müqəddəs vəzifəsidir. Gəlin bu müqəddəs vəzifələrimizi şərafətlə yerinə yetirək. Şəhidlərə Allahdan bir daha rəhmət diləyirəm".¹

¹ Heydər Əliyevin Qanlı Yanvar faciəsi şəhidlərinin xatirə gecəsində çıxışı (20 yanvar 1996)

Nəhayət, vurğulanmalı olan sonuncu məsələ məsuliyyət duyğusudur. Fəciədən illər keçsə də, artıq Sovetlər Birliyi dağılsa da, Ulu Öndər əllərini cavabdehin yaxasından çəkmək istəmir, onun günahını dünyaya car çəkir. Bununla o, öz tarixini unudulmağa qoymur. 1999-cu il. Millətin lideri xəstədir, Gülhanə Tibb Akademiyasında müalicədədir, ancaq yenə də millətinin taleyini düşündür. Rusiyanın NTV kanalına müsahibələrindən birində o deyir: *“Haqq-ədalətin bərpa olunması naminə və Rusiya ilə Azərbaycan arasında, Rusiya xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında mehriban, dostluq münasibətlərinin inkişaf etməsi naminə demokratik Rusiya buna qiymət verməlidir. Məsələn, mən belə hesab edirəm, əgər Rusiya hökuməti, Rusiya özünü Sovetlər İttifaqının hüquqi varisi elan edibsə, onda təbii ki, Sovetlər İttifaqının beynəlxalq aləmdə istifadə etdiyi imkanların hamısından istifadə etməlidir. Bununla bərabər, sovet rəhbərliyi tərəfindən törədilmiş mənfi, rüsvayçı, cinayətkar əməllər barəsində Rusiya öz mövqeyini aydınlaşdırmalı və müəyyənləşdirməlidir. Bu iş isə heç də çoxdan deyil, 1990-cı ildə baş vermişdir. Odur ki, bu fürsətdən istifadə edərək, Rusiya ictimaiyyəti üçün bəyan edirəm və Rusiya rəhbərliyinə üz tuturam ki, onlar 1990-cı ildə sovet rəhbərliyi tərəfindən törədilmiş cinayətə görə peşmançılıq çəkmək, belə bir cinayətə yol verdiyini etiraf etmək səviyyəsinə qalxmaq üçün nə etmək lazım olması barədə hər halda düşünsünlər. Bu, Azərbaycan xalqı ilə Rusiya xalqı arasında münasibətlərin daha da yaxşılaşmasına kömək edə bilər.”*¹ Ulu Öndər millətin taleyinə görə məsul olduğunu heç vaxt unutmadı – nə xəstə olanda, nə xarici səfərlərdə, nə

¹ Heydər Əliyevin Rusiyanın NTV telekanalının müxbirinə Azərbaycanda 9-cu ildönümü qeyd olunan fəciə barədə müsahibəsi (20 yanvar 1999). Ankara, Gülhanə Tibb Akademiyası

çətin məqamda, nə xoş günündə. O, bu məsuliyyətin böyüklüyünü, ağırlığını, tarixi əhəmiyyətini dərk etdiyinə görə, sevdiyi, arxasında durduğu və dəstəyini hər zaman hiss etdiyi doğma millətinin taleyini də bir o qədər sevdiyi və güvəndiyi bir xələfinə əmanət etməli idi. Etdi də.

20 Yanvar və İlham Əliyev

Yazımızın əvvəllərində vurğulamışdıq ki, millətin taleyi bir liderdən digərinə əmanət verilir. Bu zəncir olmasa, haradasa qırılırsa, keçid məqamında millət itirər. Bunu xalqını sevən, onun gələcəyinə biganə qalmayan hər bir Lider dərk edir və fəaliyyətində bunu heç vaxt unutmur. Ulu Öndər Heydər Əliyev də həqiqi bir Lider kimi bu qızıl prinsipi pozmadı. Hələ 1990-cı ilin yanvarında o, bütün təhlükələrə baxmayaraq Azərbaycan konsulluğuna gələrək öz etiraz səsini qaldıranda İlham Əliyev də onun yanında idi. O vaxtlar tarixin hansı istiqamətdə gedəcəyini heç kim bilmirdi. Elə bir dövr idi ki, qorxaqlar öz başının, qeyrətli oğullar isə, millətin hayında idi. Heydər Əliyev inanmış, ən yaxın bildiyi, etibar etdiyi, millətin taleyinə laqeyd

qalmayan adamlarla gəlmişdi o məkana və onların arasında öz oğlu, varisi, ən çox güvəndiyi silahdaşı da var idi. Bu hərəkəti ilə, belə məsuliyyətli bir məqamda onun İlham Əliyevi də öz millətinin arxa-dayağı kimi görməyi çox mətləblərdən söz açır. İlham Əliyev təsadüfi bir şəxs deyildi. Hər şeydən əvvəl o, Sovet Azərbaycanında doğulub böyümüş bir şəxs idi və Heydər Əliyevin Liderliyinin ən yaxın və ilk şahidlərindən biri idi. Digər tərəfdən, o, həm də atasının, daha dəqiq desək, millətin Liderinin son dövrlərdə təqiblərinin şahidi idi, hətta özü də o təqiblərə məruz qalan biri idi. Biz bunun altından xüsusilə qalın bir xətt çəkirik: *Heydər Əliyev məhz öz millətinin rəhbəri və Lideri olduğuna, bütün işlərinin başına öz millətinin qayğısını qoyduğuna, öz simasında millətinin adını da ucaltdığına görə İmperiya rejimi onu təqib edirdi.* İlham Əliyev bunu gözəl bildirdi və öz atasının, hətta Liderinin, yanında, arxasında idi. Burada daha vacib bir məqam isə, Heydər Əliyevin elə məsuliyyətli bir məqamda öz oğluna düzgün mövqedə durmağın nümunəsini göstərməli idi. Bir daha təkrar edək, həmin an heç kim tarixin axarının hansı istiqamətdə gedəcəyini bilmirdi. Bununla belə, *Heydər Əliyev öz oğluna həyatında düzgün yol tutmağı öyrədirdi – ən ağır gündə belə millətin arxasında durmalısan ki, millət də sənin arxanda dursun.* Əminliklə demək olar ki, məhz bu cür münasibət və dərslərin nəticəsi idi ki, İlham Əliyev də milli Lider kimi formalaşmağa başladı, təfəkkürü məhz bu dəyərlərlə zənginləşdi. Məsələyə bu aspektdən baxanda, 1 oktyabr 2003-cü ildə prezident seçkilərində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin öz namizədliyini İlham Əliyevin xeyrinə geri götürdüyünü bəyan etməsi təəccüblü deyil. Xatırladaq ki, 1990-cı ildə Heydər Əliyev öz xəstə halına baxmayaraq ayağa qalxıb millətin önündə durmuşdu. 2003-cü ildə də

Ümummilli Lider ağır xəstə idi, ancaq bu dəfə o, millətin önündə layiqli bir davamçı qoyub getmək istəyirdi. Bilirdi ki, bu Lider onun özü kimi millətini qara gündə qoyub qaçmayacaq, millətinin canisi ilə əlbir olmayacaq, öz canının qorxusundan qaçıb düşmənin qapısında gizlənməyəcək, öz təhlükəsizliyindən başqa heç nəyi düşünməmək evoistiliyinə qapılmayacaq. Millətə bəla gətirən belə rəzil şəxsləri Ulu Öndər yaxşı tanıyırdı. Onlardan bəzilərinin dərslərini vaxtında vermişdi, bəzilərinin millətin önündə diz çökdürmüşdü, bəzilərinin də xalqdan təcrid eləmişdi ki, ətrafını zəhərləməsinlər. Millətinin dostunu-düşməninə yaxşı tanıyan Ümummilli Lider məhz millətini etibar etdiyi bir şəxs üçün öz namizədliyini geri götürmüşdü. O, yeni Liderin yetişməsinə əmin olmuşdu və millətin taleyini ona etibar edib gedirdi. Və 2003-cü ildə Azərbaycan xalqının Liderlik məşəli yoluna davam etmək üçün İlham Əliyevin əlinə keçdi.

Müstəqil Azərbaycanda atəşkəs rejimi olsa da, dünyanın 11 güclü, ən iri neft şirkətləri ilə müqavilə bağlansa da, o, gənc bir respublika idi və öz inkişaf yolunun hələ başlanğıcında idi. Sürətlə dəyişən, qloballaşan nəhəng dünyada Azərbaycan da öz varlığını sübut etməli idi. Bu qədər əhəmiyyətli, az qala ölüm-dirim mübarizənin arasında İlham Əliyev 20 Yanvara olan diqqətini və qayğısını unutmadı. Çünki Ulu Öndərdən, ümummilli Liderlərdən əmanət qalmışdı ona: *“Ən ağır sınaqlara sinə gərmək əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirən Azərbaycan övladları 1990-cı il yanvarın 20-də xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə yazdılar”*.¹ Əslində, İlham Əliyev Ulu Öndərin tikdiyi məbədin müqəddəsliyini qorumağa davam etdi və bütün xalqın, eyni zamanda hər hörmətli qonağın ziyarətəgahı kimi ehtiram məkanı olduğunu unutmağa imkan vermədi. Eyni

zamanda, özü də yeni addımlar atdı. Əvvəla, Cənab İlham Əliyev *“Azərbaycan Respublikasının azadlığı, suverenliyi uğrunda həlak olanların əziz xatirəsini yad edərək, şəhid ailəsi üzvlərinin sosial müdafiəsini gücləndirmək və onlara dövlət qayğısını artırmaq məqsədilə ... 1990-cı ilin yanvar faciəsi zamanı şəhid olmuş hər bir şəxsin ailəsinə ... “Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqəddüdü” təsis” etdi*.¹ Maddi dəstəklə yanaşı, təbii ki, mənəvi dəstəyin də əhəmiyyətini yüksək dəyərləndirən İlham Əliyev Bakı şəhərinin Yasamal rayonundakı “20 Yanvar” dairəsində möhtəşəm bir abidənin tikintisi ilə bağlı sərəncam verdi. 2009-cu ilin oktyabrında tikintisinə başlanan abidə-kompleks 2010-cu ilin 20 Yanvar günü Respublika Prezidenti tərəfindən böyük bir təntənə ilə açıldı. Kompleksin ümumi sahəsi 1400 kvadratmetrə yaxındır. Abidənin ətrafındakı meydana mərmər qranit döşənib. Kompleksin qarşısında 17 metr uzunluğunda 3 pilləli pilləkən və müasir işıqlandırma sistemi quraşdırılıb. Müləfi heykəltəraş Cavanşir Dadaşov olan, hündürlüyü postamentlə birlikdə 8 metr olan bir əzəmətli abidə kompleksin mərkəzində ucaldılıb. Cənab Prezident bu abidənin açılışını millətlə bərabər etdi və bununla bir daha Lider-millət birliyinə nümayiş etdirdi.

Abidə kompleksinin üzərində 20 Yanvar faciəsi zamanı həlak olmuş və yaralanan insanların ad və soyadları, habelə Heydər Əliyevin qanlı Yanvar hadisələri ilə bağlı dediyi *“1990-cı il yanvarın 20-si Azərbaycanın tarixinə ən faciəli günlərdən biri, eyni zamanda kimi daxil olmuşdur”*, – sözləri qızılı hərflərlə həkk olunub. Bundan daha əvvəl, hələ 2007-ci ildə Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə Şəhidlər Xiyabanı rekonstruksiya olunarkən “Əbədi Məşəl” abidəsinin sütunları hündürləşdirilib,

¹ 20 Yanvar faciəsinin on dördüncü ildönümü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı (9 yanvar 2004).

¹ “20 Yanvar şəhidinin ailəsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqəddüdü”nün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı (19 yanvar 2006)

abidədəki səkkizguşəli ulduz, səkkizguşəli güzgünün məsamələri qızılla işlənmişdir. Əslində, Ulu Öndərin Şəhidlər Xiyabanında inşa etdirdiyi möhtəşəm abidədən sonra, 20 Yanvar dairəsində – bir vaxtlar şərəfinə abidə ucaldılmış 11-ci sovet ordusunun həmin faciə gecəsində kütləvi qırğın törətdiyi, daha çox qan axıtdığı meydanda qoyulması bir rəmz idi. Tökülən qanlar yaddaşlarda daşlaşdırılaraq əbədləşdirildi. Məhz bu abidə-kompleks vasitəsilə “*xalqımızın qəhrəmanlıq səhifəsi*” (Ulu Öndər Heydər Əliyev) və “*xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinin parlaq səhifəsi*” (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev) tarixin pozulmayan daş səhifəsinə çevrildi.

Burada çox maraqlı bir faktın üzərində durmaq – iki Liderin eyni hadisəyə ucaltdıqları iki abidəyə. Bütün görkəmi, əzəməti ilə “Əbədi Məşəl” bir millətin, ruhunun ölməzliyinin, müstəqilliyinin əbədiyyətinin, bu yolda şəhid olanların xatirəsinin bir məşəl kimi ürəklərdə daim yanacağına rəməzdir. “20 Yanvar abidə-kompleksi” isə bütün möhtəşəmliyi ilə Azərbaycan xalqının istənilən çətinliyə, qanlı-qadali günlərə baxmayaraq, qəhrəmanlıq ruhunun zirvələrdə olduğunu, heç zaman sınımayacağına bəyanıdır. İki abidə sanki bir millətin simasının iki tərəfini açıb göstərdi. Hər ikisində Lider-Millət vəhdəti var, sadəcə birində vurğu bu vəhdətin yaratdığı əbədiyyət, digərində isə qəhrəmanlıq üzərinə düşür.

Azərbaycan Respublikası cənab İlham Əliyevin gəlişi ilə millət daha bir yeni mərhələyə qədəm qoydu – qələbəyə doğru. Əgər indiyə qədər bütün səylər əsasən gənc Respublikanın ayağa qalxması, özünü təsdiq etməsinə yönəlmişdisə, indi bu mərhələ artıq keçilmiş sayılır. Azərbaycan artıq nüfuzlu təşkilatların üzvü, iqtisadi baxımdan güclü dövlətlərə meydan oxuyacaq layihələrin müəllifi və icraçısı, siyasi arenada nəinki öz sözünü deyə bilən, həm də ən yaxın mütəfəqqinin arxasında

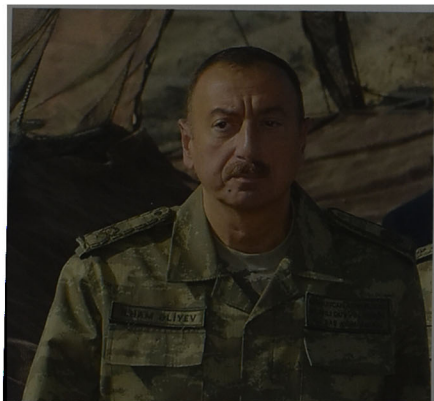
durmaqdan qorxmayan müdafiəçi, çətin anlarında dost ölkələrə ilk yardım edə bilən, özünə güvənən bir ölkə kimi tanınırdı. Belə olan halda, hər nə qədər Qarabağ probleminin həlli üçün beynəlxalq təşkilatların sülh danışıqlarında iştirak etsə də, o, özü də güclənməli və düşməne kimliyini tanıtmalı idi. İndiyə kimi özünü arxalı köpək kimi aparan Ermənistanə reallığı göstərmək

lazım idi və İlham Əliyevin gəlişi ilə məhz bu mərhələ başlandı – Azərbaycan iqtisadi və siyasi arenalarla paralel olaraq həm də hərbi gücünü, ordusundakı döyüş ruhunu möhkəmləndirməli idi və bu istiqamətdə böyük işlər görülməyə başlandı. Əlbəttə, müasir silahların alınması böyük əhəmiyyət daşıyır. Ancaq döyüş ruhu aşağı olan bir orduya müasir silahın heç bir köməyi olmaz. Güclü havadarlarına səbəb Azərbaycanın torpaqlarının 20%-i Ermənistan tərəfindən işğal edilmişdi. Bu fakt Azərbaycan döyüşçülərinin ruhuna mənfi təsir edirdi və bu halı düzəltməyin vaxtı çatmışdı. Bir Lider olaraq bu ağı missiyanı İlham Əliyev öz üzərinə götürdü. O, öz millətini qələbə üçün hazırlamalıydı və bu, yeni nəslin, millətin yeni Liderinin öz millətinə, öz tarixinə göstərdiyi dəyər olmalı idi.

II FƏSİL

APREL DÖYÜŞLƏRİ – MİLLƏTİN ÖZÜNƏ QAYIDIŞ MƏQAMI VƏ İLHAM ƏLİYEV

Aprəl döyüşlərinə aparan yol

Aprəl döyüşləri və ya Dördgünlük müharibə Azərbaycanın ən yeni tarixində şərəfli səhifələrdən yalnız biridir. Rəsmi məlumatlara görə, 2016-cı il aprelin 1-dən 2-nə keçən gecədən başlayaraq Azərbaycan və Ermənistan silahlı qüvvələri arasında baş vermiş bu hərbi münaqişə əslində Ermənistan işğalçılarının növbəti atəşkəsi pozmaqlarına verilən cavab olmuşdu. Yəni Azərbaycan ordusu bütün Beynəlxalq sülh prinsiplərinə sadıq qalsa da, qarşı tərəfin mənfur niyyəti, arxadan vurmaq xisləti, xainliyi növbəti dəfə özünü göstərəndə, ordumuz sadəcə onlara yerlərini göstərmişdi. Dördgünlük müharibə zamanı, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin birləşmələri Goranboy rayonuna və Naftalan şəhərinə təhlükə yarada biləcək Talış kəndi ətrafındakı yüksəklikləri, eləcə də Seysulan məntəqəsini azad edib, Füzuli rayonu istiqamətində yerləşən “Lələ təpə” adlandırılan yüksəkliyə nəzarəti ələ keçirtmişdir. Döyüşlər nəticəsində, Azərbaycan Silahlı Qüvvələri Ağdərə-Madagiz istiqamətində yolların da nəzarətdə saxlanılmasını təmin etmişdir.

Hərbi əməliyyatlar zamanı Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin 88 hərbi qulluqçusu həlak olmuş, 1 Mi-24 helikopteri vurulmuş və 1 tank mina partlayışı zamanı sıradan çıxmışdı. Döyüşlərdə ermənilərə məxsus 30 tank, 15-dək artilleriya qurğusu və möhkəmləndirilmiş mühəndis qurğuları məhv edilmiş, 320 döyüşçüsü öldürülmüş və 500-dən artıq döyüşçüsü yaralanmışdır. Əhəmiyyətli bir haldır ki, rəsmi məlumatlardan belə məlum olur ki, müharibə zamanı Azərbaycan 3 silahlı birləşmə ilə üz-üzə durmuşdur: Ermənistan, Dağlıq Qarabağ separatçıları və

PKK üzvləri. Yalnız 4 gün çəkən müharibənin nəticələri düşmənin üçün çox ağır olduğuna və getdikcə daha da ağırlaşdığına görə, Ermənistan təcili öz havadarlarının üstünə qaçdı, yardım istədi. Az qala bütün dünyadan imdad dilədi. Çünki bu gedişlə Azərbaycan ən qısa vaxtda Yerevanda öz bayrağını sanca bilirdi. Və yenə də məhz Sülh prinsiplərinə hörmətinə, öz verdiyi sözün, bağladığı sazişin sahibi olduğuna görə, Azərbaycan silahını dayandırdı və işi yenidən Beynəlxalq təşkilatlara həvalə etdi. Bunlar işin yalnız rəsmi tərəfidir. Bəs Aprel döyüşlərinə gələn yol haradan başlayırdı, nələrdən keçirdi?

Hər şeydən əvvəl bir daha xüsusilə vurğulayaq ki, Azərbaycan demokratik prinsiplər üzərində qurulan hüquqi bir dövlətdir. O, daxili və xarici siyasətində bütün Beynəlxalq normalara riayət etməklə həm özünə, həm də dünya ictimaiyyətinə öz hörmətini bəyan edir. Bununla yanaşı, o, həm də öz tarixinə, milli-mənəvi dəyərlərinə qiymət verir. Hər iki siyasətini əlində rəhbər tutan Azərbaycan həm beynəlxalq aləmdə demokratik ölkə kimi öz nüfuzunu artırmaq, həm də öz ərazi bütövlüyünü bərpa etmək üçün çalışır.

Baxış bucaqları fərqlidir, ancaq bizim fikrimizə görə, Aprel qələbəsinə gedən yol **Ramil Səfərovun** ekstradisiyası ilə başlanmışdır. Ramil Səfərov yeniyetməlik çağlarında, yəni 1988-ci ildən 1993-cü ilə qədər ermənilərin törətdikləri vəhşilikləri, tökdükləri qanı öz gözləri ilə görmüşdü. Öz torpağının qisasını almaq naminə hərbiçi olan Ramil 2004-cü ildə NATO proqramları çərçivəsində ezam olunduğu Macarıstanın Budapeşt şəhərində Vətənə dönməyə 20 gün qalmış – fevral ayının 19-da kurslarda iştirak edən Qurqen Markaryan adlı erməni zabitini Azərbaycan bayrağını təhqir etdiyinə görə qətlə yetirmişdi. Doğmalarının qisası üçün həyatını hərbi xidmətə həsr etmiş

bir şəxsin Vətəninin bayrağının təhqirinə görə bir alçağı qətlə yetirməsi heç təəcüblü deyildi. Elə həmin tarixdə Budapeştin hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən həbs olunmuşdu. Budapeşt Şəhər Məhkəməsinin 13 aprel 2006-cı il tarixli hökmü ilə ömürlük azadlıqdan məhrum edildi. Bəlkə də bizim kimi eyni problemləri yaşamayan xarici dövlətlər üçün bu hadisələr fərqli təsir bağışlayırdı, ancaq **öz millətinin, Bayrağının təəssübünü çəkən bir insanın məhkəmə qarşısına çıxarılması, qollarının qandallanması bütün Azərbaycanı hiddətləndirmişdi – sanki ədalət, qeyrət, milli təəssüb ömürlük həbs olunmuşdu.** Heç şübhəsiz, öz milləti ilə eyni mövqedə, eyni ruhda olan bir Lider də həmin hissləri keçirdirdi. Və o, qətiyyətli, eyni zamanda, təmkinli addımlar atmağa başladı. Əvvəlcə Macarıstanla diplomatik əlaqələr daha yüksək səviyyəyə qaldırıldı. Bu əlaqələr hələ 1992-ci ildə qurulsada, Macarıstanın Azərbaycandakı səfirliyi 2009-cu il yanvarın 12-də yaradıldı. Bundan sonra qurulan mədəni əlaqələr səviyyəsində də Macarıstan və Azərbaycan bir-birini tanımağa başladı və tarixi köklərdə bir çox ortaq dəyərlər kəşf edildi. Bu əməkdaşlığın, tanışlığın, Azərbaycanla qurulan əlaqələrin, asta, amma usta atılan addımların nəticəsi idi ki, Ramil Səfərov 31 avqust 2012-ci ildə Bakıya ekstradisiya olundu. Vətənə qayıtılan mili zabit elə gəlirdi gün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 31 avqust 2012-ci il tarixli Sərəncamı ilə cəza çəkməkdən azad edilərək əfv edildi. Bunun davamı olaraq ölkənin Müdafiə Naziri Ramil Səfərova şəxsən qəbul etmiş və onu mayor rütbəsi ilə təltif etmişdi. Göstərilən qayğılar arasında xüsusi diqqətə layiq daha bir addım atılmışdı – onun həbsdə olduğu 8 il müddətində toplanmış əməkhaqqı Ramil Səfərova təqdim edilmişdi. İlk baxışda, adi maddi yardım kimi görülməli bu əməlin, əslində çox böyük bir mənəvi dəyəri var idi

– Ramil Səfərovun Macarıstandakı həbs müddəti hərbi xidmət kimi qiymətləndirilmişdi. Bu, ədalətin qollarındakı qandalların bir hökmlər sındırılması, haqq işin səsinin susdurulmayacağına açıq və tutarlı dəlil idi. Cənab Prezidentin öz sözləri ilə desək, “*ədalət bərpa edildi*”, “*Azərbaycan öz zabitini vətənə qaytar*”dı”, Azərbaycan öz vətəndaşına, oğluna sahib çıxdı. Təbii ki, ekstradisiya haqqında beynəlxalq aləmdə fərqli rəylər, hətta hədə-qorxular səslənsə də, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev məhz NATO-nun baş katibi Anders Foq Rasmussenlə birgə mətbuat konfransında verdiyi cavabla məsələyə, narazılıqlara birdəfəlik son qoydu: “*Reaksiyalara cavab olaraq qeyd edirəm ki, Ramil Səfərova bağlı qərar Avropa Konvensiyasına uyğun verilib və Prezidentin Sərəncamı ilə onun əfv edilməsi Azərbaycan Konstitusiyasına uyğundur. Buna görə ümumi nöqtəyi-nəzərdən vəziyyət tam aydındır.*”

Azərbaycanı Konvensiyanın pozulmasında günahlandırmağa çalışanlar ya reallığı bilmir, ya da ictimai rəyi çəşdırmaq istəyirlər. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, Ermənistan bundan Azərbaycanla sülh prosesinə xələl gətirmək üçün fürsət kimi istifadə etməli deyildir. Azərbaycan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin beynəlxalq hüquq normaları əsasında sülh yolu ilə həllinə sadıqdır”. Qısa və aydın: hər şey qanun və sülh prinsipləri çərçivəsində! Ən vacibi isə, Prezident öz vətəndaşının yanında olduğunu bir daha bəyan etdi: “*Mən sadəcə, ermənilərə xatırlatmaq istəyirəm. Fransanın Orli hava limanında 2001-ci ildə Avropa və Amerika vətəndaşlarının qətli ilə nəticələnən terror aktını törədən şəxs Fransadan Ermənistana ekstradisiya olunmuşdu. Baxmayaraq ki, o, Ermənistan vətəndaşı da deyildi, Ermənistan prezidenti isə onu əfv etdi. Mən terrorçular ilə zabitimiz arasında paralellik aparmaq*

istəməzdim. Lakin zabitimiz həbsdə artıq 9 il cəzasını çəkib. O, cəzalandırıldı, onun əfi ilə bağlı qərar hüquqi nöqtəyi-nəzərdən düzgün qərardır. Bu, Prezidentin qəbul etdiyi qərardır və düzgün qərardır. Azərbaycan öz zabitini vətənə qaytar” Bu bəyanatla Ermənistanın və onun havadarlarının səsi batdı. Azərbaycan ordusunun döyüş ruhu isə canlandı.

Bütün bu proseslərdə gözlə görülməyən çox əhəmiyyətli bir faktı təkrar vurğulamaq istəyirik. Azərbaycan Prezidenti ölkəsi və milləti üçün nə edərsə, 2 faktı daim əlində rəhbər tutur: Azərbaycan bir hüquqi dövlət kimi bütün beynəlxalq prinsiplər çərçivəsində hərəkət edir və Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərləri, milli marağı və kimliyi hər şeydən uca tutulmalıdır. Bunu isə məhz milli Lider edə bilər. Əslində, Heydər Əliyevi, onun xidmətlərini və Liderliyini bilən şəxslər üçün bəlkə də, onun varisinin eyni ruhlu siyasəti kimi isə təəccübləndirməyə bilər. Bununla belə xatırladaq ki, müasir dünyanı idarə edən dəyərlər dəyişib, millətləri, xalqları köləyə çevirən vasitələri zəhəri görkəmindən nəinki tanımaq olmur, hətta onu ən doğma, dost kimi qəbul etmək bir zərurətə çevrilib. Ən təhlükəli isə, millətlərin öz içlərindən özlərinə düşmən yetişdirib, dövlətləri öz içindən yıxmaq super dövlətlərin siyasətinin az qala başlıca xəttinə çevrilib. Ancaq müasir Azərbaycanda gedən inkişaf prosesini, dövlət başçısının millətlə necə yaxın, doğma əlaqələr qurmasını izləyəndə belə qənaətə gəlirsən ki, ***İlham Əliyev Ulu Öndərin ən vacib vəsiyyətindən kənara çıxmır – millətin arxasında dur ki, o da sənin arxanda dursun!***

Aprel döyüşlərinə doğru atılan ikinci addım kimi, mənim fikrimə görə, Milli Qəhrəman Mübariz İbrahimovun öz millətinə yaşatdığı qürur hissi və bu qüruru daha da böyüdən, öz əsərinin arxasında millətin Liderinin, Ali Baş Komandanın dağ kimi durması oldu.

Azərbaycan Milli Ordusunun giziri, **Mübariz İbrahimov** 18 iyun 2010-cu il tarixində təkbəşinə iki ordu arasındakı bir kilometrlik minalanmış sahəni keçmişdir. O, Ermənistanın Silahlı Qüvvələri çox sayda əsgər və zabitanı gözlənilməz birinci həmlədə məhv etmişdir. Sonra isə düşmənin öz silahlarını özlərinə qarşı istifadə edərək 5 saat onlarla təkbəşək döyüşmüşdür. Düşməni ağır itkilərə məruz qoymuş, onların zəif cinahlarını üzə çıxarmışdır. Azərbaycan döyüşçüsü şəhər saatlarında qeyri-bərabər döyüşdə qəhrəmancasına şəhid olmuşdur. Bir gecəlik hadisədə nə qədər böyük mətləblər yatır! Ata-anasına yazdığı məktubuna da dediyi kimi, Mübariz Vətəni üçün şəhid olmağa gedir və təkbəşinə cəbhəni yara bilir. Bu, bir gizirin deyil, ordunun ruhu idi. İstənilən anda düşməni yox etmək gücünə malik olması yalnız bir oğlun əməlinə üzə çıxdı. Mübarizdən sonra həlak olan **Fərid Əhmədov** da bunu öz canı və qanı ilə təsdiqlədi. Onlarla vida mərasimində Ali Baş Komandan məhz bu məqamı vurğulamışdır: *“Bizim ordumuzda minlərlə, on minlərlə Mübariz kimi, Fərid kimi qəhrəmanlar vardır. Onlar Ali Baş Komandanın əmrini gözləyirlər. Onlar öz doğma torpaqlarını azad etmək üçün hər an hazırdırlar. Azərbaycan Ordusu Cənubi Qafqazda ən qüdrətli, ən peşəkar, ən mübariz ordudur və şəhidlərimizin qəhrəmanlığı bunu bir daha sübut edir. Bizdə nəinki böyük sayda silah-sursat, hərbi texnika, döyüş imkanları vardır, eyni zamanda, ordumuzda böyük ruh yüksəkliyi vardır. Çünki bizim işimiz haqq işidir. Biz heç bir ölkənin torpağını zəbt etməmişik. Bizim torpaqlarımız uzun illərdir ki, işğal altındadır. Bizim heç bir başqa dövlətin torpağına iddiamız yoxdur. Amma öz torpağımızdan heç kimə bir qarış verməyəcəyik. Biz öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa edəcəyik. Mübarizlə Fərid başqa ölkənin ərazisində həlak olmamışlar, öz doğma torpağında şəhid olmuşlar”.*

Mübariz İbrahimovun və Fərid Əhmədovun nəsləri 3 aya yaxın düşmənin ordusunun tərəfində qaldı. Ağır zərbə almış düşməni, heç olmasa, bununla öz heyfini almaq istəyirdi. Təəccüblü deyil. Tarix boyu uşaqları, qadınları, qocaları arxadan, qafil gülləboran edən, yalnız əli bağlı, yaralı Azərbaycan oğlunun gözüne baxmağa cəsarət edən erməni bu dəfə də cansız bədənə mübarizə aparırdı. Belə ağır günlərdə Ali Baş Komandan şəhid ailələrinin yanında oldu, onlara arxa durdu: *“Bu ilin iyun və sentyabr aylarında ölkəmizin ərazi bütövlüyü uğrunda gedən döyüşlərdə hərbiçilərimiz Mübariz İbrahimov və Fərid Əhmədov qəhrəmancasına həlak olmuşlar. Bu aylar ərzində biz çalışırıq ki, tezliklə onları Vətənə qaytararaq. Baxmayaraq ki, bu, çox çətin idi. Ermənistan tərəfi heç bir sivil qaydalara əməl etmədən qəhrəman övladlarımızın meyitlərini qaytarmaqdan imtina edirdi. Bu, misli görünməmiş vəhşilikdir. Heç bir mənəviyyətə, heç bir dini normalara sığmayan bir hərəkətdir. Ancaq biz inanırıq. İnanırıq ki, biz öz övladlarımızı qaytaracağıq və bu gün gəldi.”* Həqiqətən də, erməni xislətini nəzərə alsaq, onlarla sivil, mədəni söhbətin, razılığa gəlmənin nəinki çətin, ümumiyyətlə imkansız olduğunu qəbul edərək. Buna baxmayaraq, yenə də İlham Əliyev beynəlxalq prinsiplər çərçivəsində, danışıqlar vasitəsilə onlardan *“öz övladlarını”* geri aldı.

Bu aylar ərzində millət sanki sövq-təbii ilə birləşmişdi, yumruqlaşmışdı və hər an onun qəhrəman oğlunun cansız bədənini qaytarmaq istəməyən düşmənin başına enməyə hazır durmuşdu. İlham Əliyev deyir: *“İrəvan xanlığı, Zəngəzur mahalı bizim tarixi torpaqlarımızdır. Biz heç vaxt imkan verə bilmərik ki, doğma torpağımız olan Dağlıq Qarabağda ikinci erməni dövləti yaradılsın. Heç vaxt Azərbaycan xalqı bu vəziyyətlə barışmayacaqdır. Bu gün məsələni həll etmək üçün bütün imkanlarımız*

vardır. Sadəcə olaraq çalışırıq ki, danışıqlar prosesindən maksimum dərəcədə istifadə edək. Biz istəmirik ki, müharibə olsun. Kim istəyər ki, müharibə olsun. Ancaq biz bu vəziyyətlə də heç vaxt barışmayacağıq. Biz bu gün bütün söylərimizi səfərbər etmişik ki, qarşıda duran vəziyyəni icra edək. Bu gün şəhid övladlarımızın şücaəti, qəhrəmanlığı bir daha onu göstərir ki, biz buna qadirik.” Ali Baş Komandan gördüyü hər işində yüksək təvazökarlıq göstərir, hər işin öhdəsindən məhz millətin gəldiyini vurğulayır. Əslində, bu, böyük həqiqətdir, çünki millət və həqiqi lider bir-birindən ayrılmaz fenomenlərdir. Məsələnin mahiyyətinə baxsaq, Liderin öz millətinin birliyinin nüvəsi olması nəinki təəccüblü deyil, əksinə, zərurətdir: *“Bu aylar ərzində bütün Azərbaycan Fəridin, Mübarizin ailələrinin yanında idi. Azərbaycan xalqı həmrəylik göstərmişdir. Mən bilirəm, bütün bu aylar ərzində vətəndaşlarımız, müxtəlif bölgələrdə yaşayan vətəndaşlar şəhid övladlarımızın ailələrinə baş çəkib başsağlığı vermiş, öz həmrəyliyinə göstərmişlər. Mübarizin və Fəridin qısa və şərəfli həyatı Azərbaycan xalqını daha da birləşdirdi.”*

Əlbəttə, bu ərəfədə cəbhədə bir çox əhəmiyyətli proseslər gedirdi. Hər şeydən əvvəl, Ali Baş Komandanın düzgün kadr siyasəti orduya yeni bir döyüş ruhu bəxş eləmişdi. 2014-cü ilin noyabr ayında düşmən helikopterini vuran hərbiçimizlə bərabər az qala bütün millət hayqırdı: *“Vur, komandir, vur!”* Çox əhəmiyyətli bir faktdır ki, uzun illər ərzində yalnız faciəli günlərində əlbir-dilbir olan xalq artıq döyüş ruhu ilə də birləşməyə başlamışdı. Əslində, millətin yalnız matəmli, qara günlərdə birləşməsi çox kədərli bir faktdır. – millətin kədərli, ağlayan ruhunun gözü-nün yaşını silmək, onu sakitləşdirmək, üstəlik onu öz qüvvəsinə inandırır təkrar araya qaldırmaq. Torpaqların 20%-i itirmək, 1 mln. qaçqınını yerləşdirmək, öz Vətənidən didərgin düşmüş

insanlara qucaq açmaq, onların sosial-psixoloji problemlərini həll etmək və bunlarla paralel olaraq bəsləmə, sağlama, düşməne, qara qüvvəyə sinə gərə bilən bir ruh təbiiyət etmək bəlkə də əsrlərin işi olardı, bəlkə də heç mümkün olmazdı. Amma İlham Əliyev bu prosesi tezləşdirdi. Öz xalqının qarşısında etdiyi hər çıxışında onları əmin etdi ki, siz təq deyilsiniz, çünki *“mən hər vətəndaşın Prezidentiyəm”*. Respublikanın Prezidenti ölkənin bütün bölgələrinə səfərlərini xarici səfərlərdən daha vacib bildi, ən xoş məqamını – ad gününü belə sadə insanların yanında qeyd etdi. Onların inamını, etibarını qazanmaq, özünün onların arxa dayacağı olduğunu sübut etməklə yanaşı, onların mütləq öz dədə-baba yurdlarına qayıdacaqlarına əmin etmək böyük mənəvi güc tələb edirdi. İlham Əliyevin əksər çıxışlarının ana xətti də məhz budur: *“Qaçqın və məcburi köçkün soydaşlarımızın problemləri bizim üçün həmişə gündəlikdə bir nömrəli problemdir. ... Bizim qarşımızda duran ən vacib, ən önəmli məsələ Azərbaycan torpaqlarının işğalçı qüvvələrdən təmizlənməsi, soydaşlarımızın, qaçqın-köçkün bacı-qardaşlarımızın öz doğma torpaqlarına qayıtmasıdır. Bizim qarşımızda duran bundan başqa, bundan daha önəmli vəziyyət yoxdur. Çünki bütün başqa məsələlər öz hal-lini tapır və tapacaqdır. ... 7 rayon qeyd-şərtsiz qaytarılmalıdır, eyni zamanda, azərbaycanlılar Dağlıq Qarabağa, o cümlədən Şuşaya qayıtmalıdır.”* Bunu əminliklə bəyan edən, deyilənlərin sözdə qalmaması üçün bütün gücünü, diplomatik qabiliyyətini, siyasi imkanlarını səfərbər edən cənab İlham Əliyev bir şeyə çalışır: müstəqil Azərbaycan xalqını öz Vətənidə rahat və xoşbəxt görmək.

Bizim sadələşdirməyimiz yalnız Aprel döyüşlərinə gələn yolun bir neçə əhəmiyyətli məqamları idi. Biz deyilənlərdə bir əhəmiyyətli məsələni vurğulamağa çalışırıq – Aprel döyüşlərinə

qədər istər sırası vətəndaşlarda, istərsə də sistemli ordumuzda döyüş ruhu yüksələn xətt üzrə inkişaf edirdi. Biz təsadüfən sırası vətəndaşları, dinc əhalini də bu sıraya salmadıq. Mübariz İbrahimov və Fərid Əhmədovun dəfnində İlham Əliyev deyir: *"Şəhidlərimizin valideynlərinə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm ki, onlar Vətən üçün belə qəhrəmanlar böyütmüşlər. Onların verdiyi tərbiyə - vətənpərvərlik tərbiyəsi Mübarizi və Fəridi mənaviyyət zirvəsinə ucaltmışdır. ...Öziz şəhidlərimizin valideynləri, sizin üçün bu aylar çox ağır keçdi. Siz övladlarınızı itirmisiniz. Bundan böyük dərd ola bilməz. Ancaq siz əsl vətəndaş kimi bəyan etmisiniz ki, biz hamımız Vətən uğrunda şəhid olmağa hazırıq. Təki Vətən sağ olsun! Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin!"* Bir ordunun əsgəri yalnız arxa cəbhədə qalan ailəsindən rahat olduğu halda rahatca üzü düşməyə doğru dayana bilər. Yalnız ön cəbhədə durmağın, Vətənin keşiyini çəkməyin necə bir şərəf olduğunu dərk edən bir vətəndaş əziz övladını öz əlləri ilə yola salar və bundan qürur duyar. Yalnız Ali Baş Komandanına etibar edən əsgər qələbəyə qadirdir. İllər ərzində İlham Əliyev məhz bunlar üçün çalışıb istədiyinə nail oldu. Aprel döyüşləri isə bu deyilənləri təsdiq etdi.

Dörd günün qələbə ruhu

2016-cı il aprelin 1-dən 2-nə keçən gecə Ermənistan silahlı qüvvələri atəşkəsi pozdu və cavab atəşinin verilməsi ilə münaqişə daha da böyüdü. Bu, sanki Azərbaycan ordusunun səbir kasasının daşması oldu. Çünki o günə qədər Ermənistan ən namərd və xain şəkildə dinc sakinləri qətlə yetirirdi. Münaqişə başlayandan və Ermənistanın hələ öz torpaqlarında etnik təmizləmə prosesinə başlayandan 2016-cı ilə qədər qətlə yetirilən yalnız uşaqların sayına və onlara qarşı törədilən vəhşiliyə nəzər salsaq bu hadisələrin XX əsrdə – sivilizasiyanın inkişafının ən yüksək səviyyədə olduğu, bütün məsələlərdə silahların deyil, danışıqların öndə durduğu bir vaxtda ermənilərin belə primitiv və ibtidai təfəkkürlə insanlara qarşı qətləmlər törətməsi heyrat və üsyan hissi yaradır. Məsələn, 1988-ci ildə azərbaycanlılar Ermənistan SSR-dəki doğma yurd yerlərindən zorla qovulan zaman qətlə yetirilən 216 şəxsdən 23-ü uşaq olmuşdur. Təkcə həmin ilin dekabr ayında Hamamlı şəhərində (Spitak) 17 azyaşlı uşaq dəmir borulara salınaraq qaynaq edilməklə öldürülmüşdür. Noyabrda isə 70-ə yaxın uşağa da eyni vəhşiliyi göstərirlər. 1989-cu ildə Kərkicahanda iki, daha sonra, müharibənin ilk illərində Kəlbəcərdə 8, 1992-ci ildə Xocalı soyqırımında 63 uşaq amansızca qətl edilmişdir. Daha betəri isə, erməni xainlərinin artıq atəşkəs dövründə uşaqlara qarşı silah qaldırmaqları olmuşdur. Ermənistan ordusu 2011-ci ildə Ağdamda 9 yaşlı Fərid Bədəlovu, Tovuzda isə 13 yaşlı Aygün Şahmalyevanı qətlə yetirib. Bu, düşmən gülləsinə tuş gələn dinc sakinlər arasından yalnız uşaqların statistikasındır və nəinki Azərbaycan ordusunu, bütün

dünyanı şoka salacaq bir rəqəmdir. 2016-cı ildə 1-dən 2-sinə keçən gecə Azərbaycan ordusu erməni xainlərinə qarşılarında bir uşağın deyil, Azərbaycan əsgərinin durduğunu göstərdi. Onu da qeyd edək ki, Ermənistan hər zaman öz havadarlarına arxalanaraq nə isə əldə etməyə nail olmuşdur. Bunu Azərbaycan çox gözəl bilirdi. Və havadarlar xəbər tutana qədər düşmənlə tərəfə "dərs vermək lazım idi". Bu səbəbdən Azərbaycan ordusu ildırım sürətli bir əməliyyata başladı. Bir gecədə başlayan, ən vacibi isə, Ermənistan ordusunun öz xainliyi səbəbindən alovlandığı bu müharibənin çox böyük əhəmiyyəti var idi. Bu, aylarla, illərlə aparılan hərbi quruculuq işlərinin ilk addımı sayıla bilərdi. İlham Əliyev yanvarın 23-də Müdafiə Nazirliyinin Abşeron rayonunun Pirəkəşkül qəsəbəsində "N" hərbi hissəsinin yeni inşa edilmiş hərbi şəhərciyinin açılış mərasimində təsadüfən demir ki, "bütün bu uğurların təməlinə düşmüşdür siyasət dayanır. Ordu quruculuğu prosesi Azərbaycanda ardıcılıqla icra edilir. Həm təminat, təchizat, müasir texnikanın alınması, döyüş qabiliyyətinin artırılması, eyni zamanda, bizim hərbi uğurlarımız siyasi uğurlarla da tamamlanır".¹ Yalnız Aprel hadisələrindən sonra ordumuzun hansı qüdrətə sahib olduğunu Ali Baş Komandan açıq-açıq bəyan etdi. Məsələn burasındadır ki, hadisələrdən daha öncə belə bir bəyanat erməni havadarları tərəfindən müharibəyə təşviq, sülh danışıqlarına maneə kimi təqdim edilə bilərdi. Aprel döyüşlərindən – erməni ordusunun özünün başladığı bir hadisənin öz başlarına belə olub onları beynəlxalq aləmdə biabır etməsindən sonra isə bu, faktın təsdiqlənməsi kimi səslənirdi: "Aprel döyüşləri bizim şanlı qələbəmizdir. Azərbaycan Ordusu öz gücünü göstərdi.

¹ Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində çıxışı.

Ermənistan uzun illər öz ordusu haqqında yalanlar, miflər uydururdu. Guya onların yenilməz ordusu var. Aprel döyüşləri göstərdi ki, hansı ordu yenilməzdir. Azərbaycan Ordusu yenilməz ordudur. Azərbaycan Ordusu istənilən vəziyyəti icra etməyə qadirdir. İşğal edilmiş torpaqlarda, Dağlıq Qarabağda elə bir hərbi hədəf yoxdur ki, bu gün biz onu məhv edə bilməyək. Bu gün Azərbaycan Ordusu güclü ordular sırasındadır. Bunu biz bilirik, Azərbaycan xalqı bilir və bütün dünya bilir. Güclü orduların reytinglərində Azərbaycan Ordusunun çox yüksək yeri vardır. Ordumuzun döyüş qabiliyyəti yüksək səviyyədədir, günbəgün artır."² Təbii ki, bu güc hər şeydən əvvəl güclü iqtisadiyyatın nəticəsi idi. Azərbaycan tarixdə dünya elminə bəhrə verən alimləri, dünya mədəniyyətinə əvəzsiz töhfələr verən ədibləri, şairləri, mütəfəkkirləri ilə tanınır. Bununla yanaşı, o, sivil dili anlamayan düşmənlə silahla danışmaq qüdrətinə də malik olduğunu göstərməli idi. Belə gücü əldə etmək üçün isə güclü maliyyə dəstəyi olmalı idi. Azərbaycan belə bir qüdrətə artıq çatdığına görə, Aprel döyüşlərinə qorxmadan girdi. Ali Baş Komandan deyir: "Ordumuzda nizam-intizam hökm sürür. Ordumuzun maddi-texniki təminatı ən yüksək səviyyədədir. Biz son illər ərzində milyardlarla dollar dəyərində ən müasir silah-sursat, hərbi texnika almışıq. O texnikalar ən son texnologiyaya malikdir. Aprel döyüşləri bunu bir daha göstərdi. Aprel döyüşlərindən sonra ordumuzun maddi-texniki təminatı ilə bağlı əlavə tədbirlər görülür, vəsait ayrılıb, ən müasir, yüksək dəqiqliyə və qüvvəyə və dəqiqliyə malik olan silahlar, texnika alınır və artıq bizim sərancaımızdadır."²

¹ Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində çıxışı.

² Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində çıxışı.

Onu da əlavə edək və xatırladaq ki, bu vaxta qədər aparılan ən vacib iş ordumuzda görülmüş ən başlıca iş, hətta silah-sursatın alınmasından da əhəmiyyətli iş məhz döyüş ruhunun möhkəmləndirilməsi idi ki, Ali Baş Komandan illərlə buna çalışmışdı və Aprel döyüşləri bu ruhun qələbəsi idi: *“Ordumuzun döyüş qabiliyyəti ilə bərabər, vətənpərvərlik ruhu da yüksəkdir. Biz öz torpağımızdayıq, bura Azərbaycandır. Lələtəpə də Azərbaycandır, Şuşa da Azərbaycandır, Xankəndi də Azərbaycandır. Biz öz torpağımızdayıq. Heç bir ölkənin torpağında gözümüz yoxdur. Ancaq biz öz torpağımızda ikinci erməni dövlətinin yaranmasına heç vaxt imkan verməyəcəyik. Aprel döyüşləri bunu bir daha sübut etdi”*.¹

Daha əvvəldə söylədiyimiz kimi, Azərbaycan ordusu hər zaman şanlı və qəhrəman olub. Sadəcə tarixin müəyyən məqamlarında düşmənlər birləşərək onu meydanda təkləyə biliblər, dinc sakinlərini qəfil və xaincə qətlə yetirməklə insanların ürəyini xoflu edə biliblər. Ancaq belə hallara baxmayaraq, yatmış aslan kimi Azərbaycan ordusu ilk imkanda ayağa qalxıb düşməni lərzəyə sala bilir. Belə hallar isə millət Ali Baş Komandanın rəhbərliyini hiss etdiyi zamanlar baş verir. İlham Əliyev deyir: *“1994-cü ilin yanvar ayında Füzuli rayonunda uğurlu əməliyyat keçirilmişdir, 22 kənd işğalçılardan azad edilmişdir. Bu, böyük tarixi qələbə idi. Aprel döyüşləri növbəti tarixi qələbədir. Dünya bir daha gördü ki, Azərbaycan Ermənistanın işğalçılıq siyasəti ilə heç vaxt barışmayacaq. Biz öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa etməliyik və edəcəyik. Bu, bizim əzəli torpağımızdır, tarixi torpağımızdır və biz bu gün hələ də işğal altında olan bütün torpaqlarımıza qayıdacağıq”*.²

¹ Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində çıxışı.

² Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində çıxışı.

Bütün bunlar ondan xəbər verir ki, İlham Əliyev öz siyasətini uzaq strateji planlar əsasında qurur və etdiyi hər bir əməl öz millətinin xeyri üçün nəzərdə tutulur. Əhəmiyyətli bir haldır ki, bu siyasətdə 3 əsas xətt bir-birini zəruri bir qanunauyğunluqla tamamlayır: iqtisadi inkişaf hərbi gücün artmasına, siyasi inkişaf beynəlxalq nüfuzun artmasına, milli dəyərlərin qorunması isə ruhun yüksəlməsinə səbəb olur. Hər üç xəttin uğurlu alınması isə millət və Liderin bir-birini dəstəkləməsi ilə mümkün olur.

Aprel döyüşlərində hərbi əməliyyat baxımından ilk növbədə belə bir əhəmiyyətli məqam vurğulanmalıdır: Azərbaycan ordusu döyüşlərə zəif mövqelərdən başlamışdı. Düzdür, bu fakt səbəb oldu ki, Azərbaycanın şəhidlərinin sayı gözəniləndən çox oldu. Yəni əlverişli bir mövqedən başlasaydı Azərbaycan bu qələbəni daha az itki, hətta itkisiz də əldə edə bilirdi. Ali Baş Komandan deyir: *“Onu da qeyd etməliyəm ki, əks-hücum əməliyyatımız əlverişsiz mövqelərdən başlamışdır. Biz yüksəklikləri, təpələri işğalçılardan azad etmişik və böyük qəhrəmanlıq göstərmişik. Aprel döyüşləri hərbi dərsliklərə salınmalıdır. Azərbaycan Ordusu bu döyüşlərdə peşəkarlıq, qəhrəmanlıq, mahaşat göstərmişdir”*.¹ Zəif mövqe deyəndə əslində bir çox cəhətləri, o cümlədən yuxarıda qeyd etdiyimiz məsələlər də nəzərdə tutulmuşdu. Erməni tərəf həm özünü, həm də ətrafını inandırmışdı ki, guya o, Azərbaycandan güclüdür. Bu yalandan, psixoloji təzyiqdən xilas olmaq lazım idi, Azərbaycan əsgəri bu damğanı üzərindən atmalı idi. Bu səbəbdən strateji baxımdan zəif mövqelərinə baxmayaraq onlar məhz öz güclərinə güvənərək düşməne nöinki cavab atəşi açdılar, üstəlik hücumda da keçdilər və irəliləyə bildilər.

¹ Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində çıxışı.

Bəli, zəif mövqelərdən başlanan bir savaş hər şeydən əvvəl güclü mövqelərin bərpası ilə bitdi. Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində deyir: *“Bu gün biz Lələ tapə ərazisindəyik. Hələ bir neçə ay bundan əvvəl bu ərazi işğal altında idi. Biz bu işğala son qoyduq. Füzuli, Cəbrayıl və Ağdərə rayonlarının ərazilərində işğal altında olan 2000 hektardan çox torpaq uğurlu əks-hücum əməliyyatı nəticəsində işğalçılardan azad edilmişdir. Minlərlə hektar torpağa bu gün Azərbaycan Ordusu tam nəzarət edir.”* Qanlar nəhaq tökülmədi, bir vaxtlar ataların vuruşduğu və ala bilmədiyi torpaqları indi oğullar aldı. Aprel döyüşlərində işğaldan azad olunan torpaqlar elə strateji əhəmiyyətli nöqtələrdir ki, oradan istənilən erməni məntəqəsi vurula bilər. 2016-cı il aprelin 1-dən 2-nə keçən gecə və gün ərzində bütün cəbhə boyu Ermənilər öz xislətlərinə uyğun olaraq dinc sakinləri atəşə tutmuşdular və nəticədə 2 nəfər öldürülmüşdü. Bu hücumun qarşısının alınması, mülki əhalinin təhlükəsizliyinin təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan ordusu Ağdərə-Tərtər-Ağdam və Xocavənd-Füzuli istiqamətində təxirəsalınmaz cavab tədbirlərinin keçirilməsi barədə qərar qəbul edilmişdi. Nəticədə ermənilərə məxsus 6 ədəd tank, 15-dək artilleriya qurğusu və möhkəmləndirilmiş mühəndis qurğuları məhv edilmiş, o cümlədən yüzdən çox hərbi qulluqçusu ölmüş və yaralanmışdı. Döyüş nəticəsində Goranboy rayonu və Nəftalan şəhərinə təhlükə yarada biləcək Talış kəndi ətrafındakı yüksəkliklər, eləcə də Seysulan məntəqəsi erməni qüvvələrindən tam təmizlənmişdir. Horadiz şəhərinin erməni təhlükəsindən qorunması məqsədilə Füzuli rayonu istiqamətində yerləşən, geniş ərazini nəzarətdə saxlamaq imkanı verən strateji əhəmiyyətli “Lələ tapə” adlanan yüksəklik də Azərbaycan qüvvələrinin

nəzarətinə keçmişdir. Ən nəhayət Ağdərə-Madagiz istiqamətində yolların nəzarəti də ordumuzun tərəfinə keçmişdir. Yazıda *sadəcə adlar kimi görünən bu məkanlardan hər biri bu gün müqəddəsləşib – uğrunda tökülən qanlara, verilə canlara, yaralanan igidlərə görə. Beləcə, qarış-qarış Vətən torpağı doğmalası, əziz olur.* Cənab Prezident təsadüfən demir ki, Aprel döyüşləri dərsliklərə salınsın ki, qoy gələcək nəsil tariximizin bu şanlı səhifəsini bilsin, öz kökü ilə qürur duysun, üzərində durduğu, Vətən adlandığı torpağı tanıсын.

Zəif mövqedən başlayan Azərbaycan hərbi əməliyyatların sonunda, cəmi 4 gün sonra bayrağını ən güclü nöqtəyə sancdı. Lələ tapənin ən yüksək zirvəsində dalğalanana bayrağımız o gücün, o mətinliyin rəmzinə, abidəsinə çevrildi.

Aprel döyüşlərinin ən ürək dağlayan, kədərli tərəfi, təbii ki, hadisələr zamanı Azərbaycan ordusunun itkisi verməsi oldu. Əlbəttə, hər kəs bilir ki, hər nə qədər xain qonşunun hücumu olsa da, bu, müharibədir və itkilərin olması labüddür. İlham Əliyev deyir: *“Biz şəhidlər verdik, Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Yaralı əsgərlərimiz, zabitlərimiz olubdur. Mən Hərbi Hospitalda yaralı əsgər və zabitlərimizlə görüş zamanı onlarda ruh yüksəkliyi gördüm. Onların bir arzusu var idi – tezliklə sağalmağa və döyüş bölgələrinə qayıtmaq”*.¹ Döyüşlər zamanı Azərbaycanın ən qəhrəman oğulları öz qanları və canları ilə tarix yazdılar, həm də şanlı bir tarix. Bu oğulların arasında Azərbaycanın az qala bütün bölgələrindən gələnlər vardır. Azərbaycanda tez-tez şikayətlər edirlər ki, cəmiyyətdə bölgələrə görə ayrı-seçkilik var, yerliabzlıq baş alıb gedir. Lakin

¹ Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində çıxışı:

aprel döyüşlərində açıq-aydın göründü ki, milli Liderin iradəsi ilə millət yumruq kimi birləşə bilər. Şəmkir, İmişli, Xaçmaz, Naxçıvan, Füzuli, Neftçala – ən ucqar kənddən, Vətənimizin hər guşəsindən gələn əsgərlərimiz məhz Azərbaycanın keşiyində durub, onun ərazi bütövlüyü üçün canlarından keçdilər. Baş leytenantlar **Rəşid Rövşən oğlu Mehdiyev** Salyan rayonu, Xələc kəndindən, **Ziya Niyazi oğlu Həsənov** Bərdə şəhərindən, **Elvin Məmməd oğlu Namazov** Qazax rayonu, Yuxarı Salahlı kəndindən, gizirlər **Dilsuz Məmmədağa oğlu Qarayev** Ağcabədi rayonu, Hindarx qəsəbəsindən, **Orxan Kazım oğlu Hümətov** Şəki rayonu, Kiş kəndindən, **Orxan Ələsgər oğlu Müstəcəbov** Qobustan rayonu, Bədəlli kəndindən, sıravilər **Nurlan Cəmil oğlu Qasımov** Şəmkir rayonu, Tatarlı kəndindən, **Cabbarxan İlham oğlu Hacıağayev**, **Xaliq Həsən oğlu Əzizadə**, **Emin İmran oğlu Bağirov** və **Kamran Faiq oğlu Şirəliyev** Bakıdan, **Əlizaman Fərrux oğlu İslamov** Lənkəran rayonu, Cil kəndindən, **Ülvin Cəmaləddin oğlu Məmmədov** Ağcabədi rayonu, Laçından olan məcburi köçkünlərin “Taxta körpü” qəsəbəsindən, **Səbuhi Rəfayıl oğlu Musayev** Bərdə rayonu, Mustafaağalı kəndindən, **Fərahim Adışirin oğlu Novruzov** Biləsuvar rayonu, Səmədabad kəndindən və daha neçə igid oğul Azərbaycanın dilbər guşələrindədir. Kimsə yalnız öz kəndinin oğlu olmadığını, ürəyində bütöv Vətəninə sevgi daşdığını sübut etdi. Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi mətbuat xidmətinin rəhbərinin aprel 6-na aid olan sözlərinə görə, hərbi əməliyyatlar zamanı Azərbaycanın 31 hərbi qulluqçusu şəhid olmuşdur. Azərbaycanın kütləvi informasiya vasitələrində yayımlanmış məlumatlara əsasən Azərbaycan 86 şəhidini dəfn edib. Azərbaycanın elə bir şəhəri, rayonu yoxdur ki, orada Şəhidlər Xiyabanı olmasın. Əslində, bu faktın özü də bir daha təsdiq edir ki, hər nə qədər cəmiyyətlə

yerlilik söhbətləri olsa da, məsuliyyətli məqamlarda hər kəs azərbaycanlıdır. Bu, həm də o deməkdir ki, Azərbaycan xalqı bir millət kimi formalaşmış, Vətən anlayışını qarşı bütün məsuliyyəti ilə dərk edir. Bu həm də o deməkdir ki, “hər vətəndaşın Prezidenti” olmaq istəyən Liderin arxasında da bütün millət durur və bir əmri ilə düşməni məhv etməyə hazırdır.

Aprel şəhidləri arasında ən fərqli rütbəli hərbiçilər vardır. Ən yüksək rütbəli polkovnik **Vüqar Nurəddin oğlu Yusifov**, ən kiçik rütbəli isə 49 sırası əsgərdir: **Fərahim Adışirin oğlu Novruzov**, **Rəvan İsmayıl oğlu Nurayev**, **Orxan Məhəmməd oğlu Əliyev**, **Sarvan Natiq oğlu Mehraliyev**, **Samir Ziyəddin oğlu Qaçayev**, **Nurəddin Etimad oğlu Mirzəyev**, **Rəhil Elman oğlu Novruzov**, **Sərxan Azər oğlu Bağirov**, **Hüseyn Zeynal oğlu Dəmirli**, **Murad Vəqif oğlu Məmmədov**, **Elmidar Səlimxan oğlu Səfərov**, **Elvin Sədrəddin oğlu Qayıbov** və daha neçə gənc oğul. Bu arada isə mayor, gizir, leytenant, çavuş – hər rütbədə öz Vətəninə xidmət göstərən igid. Bütün əsgər və zabitlər çiyn-çiyinə düşməni qarşı gediblər.

Aprel şəhidlərimiz 1972-1997-ci illər arasında doğulan gənclərdir. Bu, müasir gəncləri Vətənə olan laqeydlərdən günahlandırır, onları dəbdəbə, texnologiya dövrünün qulu hesab edən kəslərə qanla yazılan bir cavab oldu. Ən əhəmiyyətli fakt isə odur ki, şəhidlərimizin çoxu Qarabağ torpaqlarının işğalından, atəşkəs sazişi bağlandıqdan sonra doğulublar. Yəni müəyyən mənada Qarabağı görməyən, onun haqqında yalnız dillərdən, ki-tablardan eşidənlərdir. Bu, bir tərəfdən, dəhşətli bir faktdır ki, Azərbaycanda Qarabağı görməyən, onu doğulandan işğal altında olan bir ərazi kimi tanıyan gənclilik yetişir, digər tərəfdən, qürurverici faktdır ki, Azərbaycan övladlarına Vətən sevgisi qanla, tərbiyə, hətta Azərbaycanın havası ilə keçir. Qarabağ da

məhz Vətənin bir hissəsi, üstəlik yaralı, əziz olduğu üçün, onu qorumağa gedənlər bir an belə düşünmədilər. Onlar əmin idilər ki, Ali Baş Komandanın da dediği ki, onların gördüyü işlər Haqq işdir, ayaqlarının altında Azərbaycan torpağıdır və onu düşmən tapdığından təmizləmək lazımdır. Aprel döyüşləri zamanı çox rəmzi bir hadisə dediklərimizin sanki canlı nümunəsidir. Döyüşlər zamanı Lələtəpəni alan və orada şəhid olan sırası **Cabbarxan İlham oğlu Hacıağayev**in bir ayağı məhz o Təpədə dalğalanan Azərbaycan bayrağının dibində dəfn olunmuşdur. Bu hadisə yadıma 20 Yanvar şəhidi, gənc şair **Ülvi Bünyadzadə**nin bir şeirini yadıma saldı:

*Qarabağdı mənim dinim-imanım
O torpağın
nişanəsi,
iziyəm.
Məni belə
acıq görmə qəbirdə,
Qəbirdə də
Qarabağın özüyəm.¹*

Bəli, Azərbaycanın qəhrəman oğullarının məzarları Vətənə nur çiləyən və heç vaxt sönməyən çıraqlardır. Aprel döyüşlərinin, daha dəqiq desək, bütün Azərbaycan ordusunun başında Ali Baş Komandan durur və təbii ki, Vətənin hər şəhidinin, hər yaralısının yanında da mənəvi olaraq məhz onun özü və dəstəyi durur. İlham Əliyev deyir: “*Biz Ordumuzla, əsgər və zabitlərimizlə, sizinlə – bax, burada düşmənlə üz-üzə dayanan oğullarımızla fəxr edirik. Sizə eşq olsun! Azərbaycan inkişaf edəcək və biz ərazi*

¹ Bünyadzadə Ü. Bir ölümlün acığına, Bakı, Gənclik, 1993, s. 100.

bütövlüyümüzü bərpa edəcəyik! Sağ olun”.¹ Bu, öz ordusuna gələcən bir Ali Baş Komandanın bəyanatı, təşəkkürdür. Bununla yanaşı, döyüşlər zamanı həlak olan qəhrəman oğullarının hər biri adının əbədiləşdirilməsi və ailəsinə göstərilən qayğı Vətən oğlu adının nə qədər uca olduğundan xəbər verir. Məhz Aprel döyüşlərindən sonra bütün Azərbaycan xalqı öz qəhrəman oğullarını adbaad tanıdı, sevdi, qürur duydu. **Azərbaycanın Milli Qəhrəmanları** sırasına polkovnik-leytenant **Həmidov Şükür Nəriman oğlu**, polkovnik-leytenant **Mirzəyev Murad Telman oğlu** (ölümündən sonra), mayor **İmanov Samid Gülağa oğlu** (ölümündən sonra)² da daxil oldu. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanılmasında xüsusi xidmətlərinə və Silahlı Qüvvələr qarşısında qoyulmuş tapşırıqları yerinə yetirərək fərqləndiklərinə görə 7 nəfər “**Azərbaycan Bayrağı**” ordeni ilə general-polkovnik **Həsənov Zakir Əsgər oğlu**, general-polkovnik **Sadıkov Nəcməddin Hüseyn oğlu**, general-mayor **Hüseynov Zəhid İbrahim oğlu**, mayor **Musazadə Təbriz Təyrel oğlu** (ölümündən sonra), mayor **Vəlizadə Urfan Üzeyir oğlu** (ölümündən sonra), baş leytenant **İsmayılov Əbu Bəkr Vüqar oğlu** (ölümündən sonra), kiçik çavuş **Mirsixanov Tahir İman oğlu**, 1 nəfər – polkovnik **Həşimov Polad İsrayıl oğlu** 2-ci dərəcəli, 4 nəfər – polkovnik **Yusifov Vüqar Nurəddin oğlu** (ölümündən sonra), mayor **Əliyev Elnur Adil oğlu** (ölümündən sonra), kapitan **Bağiyev Mirdamət Səristan oğlu**, kapitan **Orucov Seyran Zahir oğlu** 3-cü dərəcəli “**Vətənə Xidmətə Görə**” ordeni ilə təltif edildilər. Şəhidlərimizdən baş

¹ Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində çıxışı.

² 2016-cı il aprelin 19-da Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq sərəncamları.

leytenantlar *İskəndərov Elnur İskəndər oğlu, Namazov Elvin Məmməd oğlu, Novruzov Mirzə Səlvər oğlu, gizir Teymurov Pəncəli Nurməmməd oğlu* və sırası *Orucov Müşfiq Arif oğlu "Vətən Uğrunda", polkovnik-leytenant Orucov Rəqif İbrahim oğlu, kapitan Orucov Mühüd Qurban oğlu, kapitan Quliyev İnqilab Çingiz oğlu, baş leytenant Mehdiyev Rəşid Rövşən oğlu, gizir Cəfərov Mirsalam Təvəkgül oğlu, gizir İsgəndərov Nicat Bəhrüz oğlu, kiçik çavuşlar Həmidov Orxan İbrahim oğlu, Qəhrəmanov Rəhman Əşraf oğlu, Musayev Səbuhi Rəfael oğlu, baş əsgər Hüseynov Əlvan Qafar oğlu* və sıralı *Kaçayev Samir Zirəfəddin oğlu, Mehraliyev Sarvan Natiq oğlu "İgidliyə Görmə"* medalı ilə təltif edildilər.

Bütün bu təltiflərin yanında Aprel şəhidlərinin daha bir qəhrəmanlığı var idi: onlar vətəndaşların Vətənə sevgisini daha da alovlandırıdılar. Hər kəsin içində küskün Vətən obrazı barışıdı, təkrar canlandı, dikəldi. Uşaqlarda, gənclərdə bir igid Vətən oğlu obrazı, nümunəsi yarandı. Çox əhəmiyyətli bir faktıdır, Azərbaycan millətinin Lideri illərlə apardığı təbliğatı belə yüksək bir nəticə verdi – millət birləşdi, özünə inandı. Bu, hər şeydən əvvəl məhz milli Liderin, aparılan vətənpərvərlik istiqamətində, milli ruhun yüksəldilməsi uğrunda aparılan siyasətin qələbəsi idi.

Tarix boyu bütün müharibələrin bir dönüş nöqtəsi olub. Məhz həmin andan başlayaraq müharibənin, hərbi əməliyyatların gedişində ciddi dəyişiklik baş verir. Aprel döyüşləri Qarabağ hadisələrində məhz həmin məqamdır. Təsədüfi deyil ki, 2016-cı il 6 apreldə Bakıda minlərlə gənc cəbhə bölgəsindəki əsgərlərə dəstək məqsədilə küçələrə çıxdılar. Gənclər Şəhidlər xiyabanından Fəvvarələr Meydanına kimi yürüş etdilər. Bu cür dəstək aksiyaları nəinki Azərbaycanın paytaxtı və digər şəhərlərində, bütün dünyanın ən demokratik ölkələrində də keçirildi. Heç

şübhəsiz ki, o müharibə bir az da uzansaydı və Ali Baş Komandanın bir tək əmri olsaydı o dəstək aksiyalarında iştirak edən hər bir gənc Qarabağ cəbhəsinə yollanardı. Bunu Ermənistan da anladı və təşvişə düşdü.

Aprel döyüşləri çox qısa çəkdi, cəmi 4 gün. Ancaq bu qısa müddətdə həyata keçirilən sürətli əks-həmlə zamanı erməni birləşmələrinin uzun illərdən bəri mühəndis-istehkam baxımından möhkəmləndirdiyi birinci müdafiə xətti cəbhənin bəzi istiqamətlərində yarılib, strateji əhəmiyyətə malik bir neçə yüksəklik və yaşayış məntəqələri Ermənistanın işğalçı qüvvələrindən tam azad olundu. Onu da xüsusilə qeyd edək ki, beynəlxalq sülh danışıqlarına riayət etmək üçün Azərbaycan tərəf hərbi əməliyyatların dayandırılması haqqında bir neçə dəfə qərar versə də, ermənilər itkilərlə barışmaq istəmir, təkrar hücum keçir, Azərbaycan tərəf təkrar irəli gedib, düşmənin burnunu ovmaqlı olurdu. Yalnız aprelin 4-də axşam saatlarında Ermənistanın 3 ədəd döyüş tankı heyətlə birlikdə atəş gücü vasitəsilə məhv edilib, cəbhənin Xocavənd-Füzuli istiqamətində isə Ermənistanın 2 ədəd tankının heyətlə birlikdə və hərbi əmlakla dolu 5-dək təkərli texnikasını sıradan çıxarıblar. Ümumilikdə aprelin 4-ü gün ərzində və aprelin 5-i şəhər saatlarındakı keçirilən əməliyyat tədbirləri və cavab atəş zərbələri nəticəsində ermənilər daha 70 nəfərədək canlı qüvvə sıradan itkiyə məruz qalıb, 20-dək hərbi texnikası tam sıradan çıxarıldı.

Bir daha təkrar edək ki, bu müharibənin uzanması Ermənistanın özünün də varlığını şübhə altına alardı və bu səbəbdən o, bütün havadarlarını ayağa qaldırdı. Maraqlıdır ki, əgər bu münaqişə zamanı zəif, itki verən tərəf Azərbaycan, irəliləyən, üstünlüyü əldə saxlayan isə Ermənistan olaydı heç bir beynəlxalq təşkilat, dövlət qarışmazdı. Buna artıq illər ərzində

dönə-dönə şahid olmuşduq. Əgər həmin qüvvələr ədaləti bərpası adı ilə erməniyə dəstək verməsəydilər, vaxtında Azərbaycanın hüquqlarını, ərazi bütövlüyünün pozulmasına göz yummasaydılar, verilən qətnamələrin həyata keçməsinə reaksiya versəydilər, Azərbaycanın 20%-i işğal altında, 1 milyondan çox qaçqını olmazdı, münaqişə bu dərəcədə böyüməzdi. Ancaq Aprel müharibəsində vəziyyət başqa idi. Məsələn az qala bütün dünya qarışıdı. Avropa İttifaqının rəsmisi Federika Moqerini(it) qarşıdurmanın getdikcə ciddi xarakter almasından narahatlığını bildirdi: *“Əmin olmaq istəyirik ki, münaqişə tərəfləri baş verənlərin məsuliyyətini anlayır və beynəlxalq təşkilatların narahatlığına anlayış göstərəcəklər. Biz münaqişənin danışıqlar mənası arxasında və sülhlə nəticələnməsini istəyirik”*. BMT –nin Baş katibi Pan Gi Mun bütün tərəfləri hərbi əməliyyatlara son qoymağa, atəşkəs rejiminə tam əməl etməyə və vəziyyətin sabitləşməsi üçün addımlar atmağa dəvət etmişdir. Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Prezidenti, Pedro Aqramunt hər iki tərəfi atəşkəs rejiminə hörmət edib, dinc danışıqlara qayıtmağa və həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrin əsasında Ermənistanı Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən bütün silahlı qüvvələrini çıxarmağa çağırmışdır. Belə rəsmi danışıqlarla yanaşı, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevə başqa ölkə başçıları telefon zəngləri etmək də öz münasibətlərini bildirmişdirlər. Azərbaycan hər zaman öz elmi və mədəniyyəti ilə seçilən, bütün sülh danışıqlarına hörmətlə yanaşan və şərtlərə ciddiyyətlə riayət edən bir dövlət olmuş və olmaqdadır. Bu səbəbdən o, təkrar atəşkəs rejiminin bərpa olunmasına razılıq vermişdi. Aprelin 5-də saat 12.00-dən etibarən Azərbaycan-Ermənistan qoşunlarının təmas xəttində tərəflərin razılığı ilə hərbi əməliyyatlar dayandırılmışdı.

Razılışma Moskva şəhərində Azərbaycan və Ermənistan silahlı qüvvələrinin baş qərargah rəisləri arasında əldə edilmişdi. Əvvəlki illərdən havayı qələbələrə alışan Ermənistan Azərbaycan Ordusunun Silahlı Qüvvələrinin tutduğu yerlərdən geri çəkilməsini tələb etsə də, bu dəfə onun mövqeyi çox zəif idi və nə isə tələb etmək iqtidarında deyildi. Azərbaycan tərəf heç bir etiraz qəbul etmədən azad edilmiş torpaqlarında möhkəmləndirmə işlərini həyata keçirtməyə başladı. Çox keçmədi ki, Prezident İlham Əliyev «İşğaldan azad edilmiş Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndinin bərpası ilə bağlı tədbirlər haqqında» sərəncam imzaladı və bu sərəncama görə Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndində insanların təhlükəsiz və firavan yaşaması üçün görülməli işlər çərçivəsində birinci mərhələdə 50 fərdi yaşayış evinin, məktəb binasının və müvafiq infrastrukturların tikintisi üçün Azərbaycan Respublikasının 2017-ci il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ehtiyat fondundan Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsinə ilkin olaraq 4 milyon manat ayrılmışdır. Azərbaycan Ordusunun qəhrəmanlığından və ölkə başçısının gördüyü tədbirlərdən ruhlanan iş adamları bu məkana axışılar, tələbələr, gənclər bu qəhrəmanlıq meydanını şəxsən görmə üçün bura ziyarətə gəlirlər. Aprel döyüşlərinə, onun qəhrəmanlarına idman yarışları, turnirləri həsr edilir, mahnılar bəstələnir, filmlər çəkilir, əsərlər yazılır. Necə deyirlər, hər kəs bu qəhrəmanlıq səhifəsinə öz bəhrəsini verməyə can atır. Ən vacibi isə, ölkənin başçısı İlham Əliyev şəxsən özü də Cocuq Mərcanlıya səfər etdi və oranın uzun müddət yeganə sakini olmuş *Oqtay Əbil oğlu Həziyevin* doğma torpaqlara dərin bağlılıq nümayiş etdirməklə insanların vətənpərvərlik hisslərinin yüksəldilməsində göstərdiyi şəxsi nümunəyə görə I dərəcəli “Əmək” ordeni ilə təltif etdi.

Bundan başqa cənab Prezident burada aparılan bərpa və abadlıq işləri ilə tanış oldu, yeni inşa edilən orta məktəb, məscidlə tanış oldu. Çox əhəmiyyətli bir faktdır ki, Cocuq Mərcanlı kəndində inşa edilən məscid Prezident İlham Əliyevin tapşırığına əsasən Şuşa məscidinin bənzəri olaraq tikilib. Bu müqəddəs ocağın inşası işğalçı Ermənistanla və beynəlxalq aləmə bir mesaj oldu. Bu, bir daha dünyaya bəyan edir ki, Azərbaycan İslam dünyasının bir parçasıdır, öz tarixi keçmişinə sadıqdır. Cocuq Mərcanlıda Şuşa məscidinin bənzərinin inşası həm də o deməkdir ki, gün gələcək Şuşadakı məscid də bərpa ediləcəkdir.

Necə ki, Aprel döyüşləri Böyük qələbənin başlanğıcıdır, eləcə də Cocuq Mərcanlıya artıq başlayan köç işləri “Böyük qayıdışın” başlanğıcı hesab edilir. Buna heç kimin şübhəsi yoxdur.

Bələliklə, Azərbaycanın ən tarixində çox əhəmiyyətli yeri və rolu olan bir hadisə, hərbi əməliyyat haqqında təhlillərimiz çox maraqlı nəticələrə gəldik. Hər şeydən əvvəl, bu, Azərbaycanın ən ağır probleminin – Qarabağ münaqişəsinin və ərazi bütönlüyünün pozulmasının həlli yolunda atılmış tələyüklü bir addım olmuşdur. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, dördgünlük döyüşlərdə o qədər böyük görülən və görülməyən mətləblər vardır ki, sadəcə bir döyüş əməliyyatı deyib keçmək düzgün deyildir. İstər hadisələrdən öncəki proseslər, istərsə də, sonrakı nəticələr – hər biri millətin tarixində dərin iz qoya biləcək əhəmiyyətə malikdir. Bir daha təkrar edək ki, tarixi hadisələrlə müqayisə edərsə, yəqin ki, Aprel döyüşlərini Böyük Vətən müharibəsində Stalingrad döyüşlərinə bənzətmək olar.

Aprel döyüşlərində vurğulanmalı daha bir fakt da bu qələbənin məhz millət-Lider vəhdətinin, bir-birinə arxa durub, etibar etməyinin nəticəsi olmasıdır. Məsələ burasındadır ki, müharibə

günlərin əsgərlərin göstərdikləri rəşadət və qorxmazlıq, yüksək döyüş ruhu məhz Liderin illər boyu apardığı siyasətin təzahürü idi. Dörd gün ərzində millət-Lider vəhdəti Azərbaycanı zəif mövqedən güclü mövqeyə qaldıra və orada şanlı bayrağını dalğalandıra bildi. Düzdür, işğaldan çox az ərazi azad olundu, lakin azad olunan təpələr çox strateji əhəmiyyətə malikdir. Aprel döyüşlərinin qələbəsi Liderin hünəri nəticəsində millətin cəsarət hissinin, qəhrəmanlıq əzminin bərpa edilməsində oldu.

III FƏSİL

TARIXİN İKİ SƏHİFƏSİ: OXŞAR VƏ FƏRQLİ MƏQAMLAR

Azərbaycan tarixinin iki şanlı səhifəsi arasında hər hansı müqayisə aparmaq bir çox cəhətdən mühümdür. Düzdür, belə diqqətə və tədqiq edilməyə layiq səhifələr, daha əvvəl də yazdığımız kimi, çoxdur. Nə üçün məhz bu iki hadisəni götürdüyümüz barədə də artıq izah vermişdik. Bununla yanaşı, aralarında bir müqayisə aparmaqla onların oxşar və fərq cəhətlərini ortaya çıxarmağın da bir ayrı əhəmiyyəti vardır. Burada belə bir müqayisənin zəruriliyini göstərən bir neçə səbəb gətirmək olar.

Birincisi, yuxarıda da yazdığımız kimi, hər iki hadisə qəfil baş verməyib, onlara gətirən böyük bir səbəblər zənciri vardır ki, bunlar kompleks şəkildə Azərbaycanın ən yeni tarixini təşkil edir. Yəni bu hadisələrlə yanaşı, onların səbəblər zəncirini də gündəmə gətirməklə tarixin böyük bir zaman dilimini həm şərh etmiş oluruq, həm də aralarında üzvi əlaqə yaratmış oluruq.

İkincisi, hər iki hadisə Azərbaycan tarixinin fərqli mərhələlərində baş verib. Biri müstəqilliyin ən başlanğıcında, digəri isə artıq kifayət qədər güclənmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasında. Aparacağımız müqayisə bir növ bu iki mərhələ arasında da paralel olacaq.

Üçüncüsü, hər hansı bir müqayisə istənilən hadisəni daha xırda detallarına və incəliklərinə qədər şərh etməyə imkan verir. 20 Yanvar və Aprel döyüşləri arasındakı müqayisə də ilk baxışda hər iki hadisədə nəzərə çarpmayan, yaxud önəmli hesab edilməyən, arxa planda saxlanılan bir çox xüsusiyyətin əhəmiyyətini göstərəcək.

Dördüncüsü, hər iki hadisənin müqayisəsi 26 il ərzində Azərbaycan xalqının düşüncəsinin inkişaf səviyyəsini göstərəcək. Hər bir hadisədə, hələ bu, tarixi, xalq üçün taleyüklü bir

hadisədirsə, mütləq həmin xalqın təfəkkürü özünü göstərir. İstər o hadisəyə gətirən səbəblər, istərsə onun baş vermə anı, istərsə də, ondan sonrakı hadisələrin cərəyanı məhz millətin təfəkkür səviyyəsindən, dünyagörüşündən, millət-Lider birliyindən bilavasitə asılıdır.

Nəhayət, dördüncüsü və ən başlıcası, bu hadisələrin müqayisəsi ilə biz Lider-millət vəhdətinə fərqli bir rəkursdan işıq salmaq istəyirik. Məsələn burasındadır ki, tarixin hər iki səhifəsində Lider-millət birliyi digər dövrlərdən fərqli olaraq daha qabarıq özünü büruzə verib və daha böyük əhəmiyyət daşıyıb. Belə demək mümkündürsə, hər iki hadisədə Lider-millət vəhdəti xalqı parçalanmaqdan, ölkəni məhv olmaqdan qurtarıb. Onu da əlavə edə ki, xalqın taleyində bu iki hadisədə fərqli Liderlər olsa da, söhbət eyni millətdən gedir. Hər iki Lider milləti öz ətrafında birləşdirə, arxası ilə apara, etibarını qazana bilib. Bəli, hər Liderin öz dünyagörüşü, öz təfəkkürü, öz siyasi xətti olsa da, millət eyni olduğuna görə, bu müqayisə vasitəsilə biz həm də iki Lider arasında müqayisə aparmış olacağıq. Tarixində bir çox milli Liderlər tanımış Azərbaycan üçün ən yeni dövründəki bu iki Lideri tanıtməyin də gələcək nəsillər üçün əvəzsiz əhəmiyyəti vardır.

20 Yanvar və Aprel döyüşləri arasında oxşar cəhətlər

Hər ikisi Azərbaycan tarixinin şərəfli səhifəsi ola bilər

Azərbaycan tarixi müharibələrlə, işğallarla, azadlıq uğrunda qalxan üsyanlarla, repressiyalarla, sürgünlərlə zəngindir. Xalq düşmənlə üz-üzə durub, ya uduzub, hansı isə torpaqlarını itirib, ya da illərlə öz azadlığı uğrunda düşmənlə qan uddurub, tarixə öz adını yazmağa çalışıb. Ya ruzili, zəngin torpaqları işğalçı dövlətlərin apardığı müharibələrin meydanına çevrilib, İmperiyalar arasında yağlı tikə kimi bölünüb, ya da öz müqəddəratını həll etmək üçün özü ayağa qalxıb, öz gələcəyini özü yazıb. Tarixin hər səhifəsinin öz mənası var. O özündən əvvəlki səhifənin davamı, sonrakı səhifə üçün bir başlanğıc olur. Beləcə bir xalqın tarixi salnaməsi yazılır, tarixi abidəsi qoyulur. Belə olmasa, səhifələr ayrı düşsə, bir-birini tamamlamasa, nə bütöv kitab alınar, nə xalq formalaşar, nə milli təfəkkür inkişaf edə, nə də milli kimlik yaranar. Nə qədər qərribə səslənsə də, *tarixdə baş verən hər müharibə, hər üsyan, sanki tarixin yeni səhifəsinin yazılması üçün baş verir. Axıdılan qanlar sanki o səhifəni yazmaq üçün mürəkkəbə çevrilir.* Ancaq burada çox vacib iki fakt olmalıdır ki, o səhifə yazılsın. Birincisi, həmin hadisə zamanı xalq öz şərafətini, milli dəyərlərini, öz varlığını qoruyursa, ikincisi, o xalqın özündə qəhrəman bir Lider durursa. Əks halda, o səhifə tarixin küləyində sovrulub yox olar. Həm 20 Yanvar, həm də Aprel Döyüşləri belə səhifə ola bildilər.

19 Yanvardan 20-sinə keçən gecə Sovet İmperiyasının Bakıya yeridilən qoşunlarının önünə çıxan dinc sakinlərin qətləmi oldu. Çox xalqın taleyində qətləmi kimi dəhşətli yazı ola bilər. Bu, xalqın böyüklüyündən, kiçikliyindən, güclü, yaxud zəifliyindən asılı deyil. Amerika qitəsində hinduların, ikinci Dünya Müharibəsində yəhudilərin, az qala yüz illər ərzində əlcəzairilərin, XX əsrin əvvəllərində Bakıda, Qubada, 90-cı illərində isə Xocalıda azərbaycanlıların, Srebrenitsada Bosniya müsəlmanlarının amansız şəkildə, vəhşicəsinə öldürülməsi, gülləboran edilməsi, yaxud qılıncdan keçirilməsi bir qətl hadisəsindən daha çox bir ədalətsiz siyasi oyunun nəticəsi olub. Bu və başqa adını çəkmədiyimiz soyqırımlardan çoxu heç beynəlxalq aləmdə tanınmır, qəbul edilmir. Onlar sanki bir millətin taleyində ağır bir gün olsa da, keçmişin tozlu səhifələri arasında itib-batır. Elələri də var ki, həmin hadisələr millətin taleyini dəyişib, onun inkişaf istiqamətinə yeni axar verib, kökündən dəyişikliklər baş verib. Həmin hadisədən sonra nə millət həmin millət olaraq qalıb, nə də ona qarşı amansızlıq göstərən həmin vəhşi gücə olan münasibət eyni qalıb. 19 Yanvar gecəsi 170-ə yaxın dinc sakin öldürüldü, 88-ə yaxını yaralandı, əvəzində 8 milyonluq bir xalqın taleyi dəyişdi. Həmin gecədən başlayaraq, Yanvar şəhidlərinin qanı ilə yeni bir tarix yazılmağa başlandı – müstəqil ölkənin müstəqil tarixi. Gələcəkdə hansı çətinliklər onu gözləyirdi – Qarabağ müharibəsi, salınan şəhidlər xiyabanları, torpaqların 20%-nin itirilməsi, neçə qeyrətli oğullarının xaincə qətl və daha neçə faciəli günlər, fərqi yoxdur. Azərbaycan xalqı o gecə öz tarixini, öz gələcəyini qanlı yazdı – müstəqil dövlət kimi öz taleyinin sahibi olmaq. Həmin gecə bir anda xalq silkələndi və o, tarixində yeni səhifə açmağa qərar verdi. Bu qərara görə artıq Sovet İmperiyası kimi bir qanıçəna tabe olmaq, müstəmləkə olub öz qətlinə susqun

şəkildə tamaşa etmək yox idi. Məhz bu səbəblərə görə 20 Yanvar Azərbaycan tarixinin şanlı səhifəsi ola bildi.

Aprel döyüşləri də sıradan bir hadisə olmaqla qaldı. İstər Qarabağ müharibəsi dövründə, istərsə də atəşkəs dövründə bir çox hadisələr, atəşkəs pozulmaları olmuşdu. Lakin Aprel döyüşləri onlardan fərqli olaraq ayrıca bir səhifəyə çevrilə bildi. Məsələ burasındadır ki, Dördgünlük müharibə Azərbaycan ordusunun uzun illərdən sonra ilk dəfə öz rəşadətini təkrar düşməmə göstərməsi idi. Düzdür, daha əvvəl də yazdığımız kimi, Azərbaycanın qəhrəman oğulları öz xalqının milli həyatiyyətini, adını uca tutmuşlar və bu yolda öz qanını və canını heç vaxt əsirgəməyiblər. Aprel döyüşləri onlardan iri miqyaslı, daha sistemli şəkildə olması və nəticədə itirilmiş torpaqlardan müəyyən qismini qaytarması ilə fərqləndi. Ən vacibi isə, bu döyüşlər sözün hər mənasında Azərbaycanın cəbhədəki zəif mövqelərinin gücləndirilməsi ilə nəticələndi. Daha da dəqiq desək, Aprel döyüşlərinin Böyük Qayıdışa açılan qapı olması onu digər döyüşlərdən nəinki fərqləndirdi, həm də tarixdə ayrıca şanlı bir səhifə edə bildi. Bir daha təkrar edək ki, Aprel Döyüşlərinin əhəmiyyəti və yeri Böyük Vətən Müharibəsində Stalingrad döyüşləri ilə eyni təəziyə gələcək qədərdir. Bu döyüşlər yalnız Azərbaycanın hərbi tarixində dəyişiklik etmədi, həm də düşüncələrdə yeni bir səhifə açdı. Onun ən böyük rolu, qeyd etdiyimiz kimi, 20% torpaq itirmiş bir xalqın düşüncəsində qalıb obrazını yenidən canlandırması, öz torpağına özünün nəzarət etmək qüdrətində olduğunu xatırlatmaqdan ibarət oldu.

Beləliklə, hər iki hadisənin yalnız hadisələrin cərəyanı olmaqdan daha çox, milli təfəkkürdə özünə yer etdiyinə görə, hər ikisinin Azərbaycan xalqının şəərəfli məqamı adlandırılmağa tam hüququ çatır. Hər ikisi özlünə qədərki hadisələrə yeni bir

axar verdiyinə görə, ayrıca diqqətə və təhlilə layiqdir. Nəhayət, hər ikisində millət öz azadlığı, öz torpağı uğrunda canını verdiyinə görə Azərbaycan tarixinin şanlı səhifəsi kimi yazıldı və bu, hər ikisinin ilk oxşar cəhəti kimi xarakterizə edilə bilər.

Hər ikisi millətin öz azadlığı, öz torpağı uğrunda canını verməsidir.

Hər millətin taleyini o özü yazmasa, başqa biri gəlib onun tale yazısını pozub öz maraqlarına xeyirli şəkildə bir qaralama quraşdırar. Bunu dərk edən millət heç vaxt başqa bir qüvvəyə qul olmaq istəməz. Ac qalmağa razı olar, ancaq öz halal qazandığını yeyər, faciələrə qatlaşar, ancaq müstəqil yaşamağa üstünlük verir. Düşüncəsi müstəqil olan xalq heç bir qüvvə qul edə bilməz, çünki qollar-ayaqlar qandallansa da, düşüncə heç bir zəncirlə məhdudlaşdırıla bilməz. Bu qandallar brilyantdan olsa belə, azad düşüncə onu paslı dəmir kimi görüb xilas olmaq istəyəcək. Azad düşüncəli millətin hər xilas cəhdi tarixin bir səhifəsi olur. O cəhdin nəticəsi nə olursa olsun, artıq azadlığın bir nümunəsi kimi dillərə dastan olur. Buna görə də Azərbaycanın keçməkdə olduğu tarixdə şanlı səhifələr çoxdur. Onun hər qəhrəman oğlu tarix boyu bir həqiqəti mənimsəyib ki, *“Qırx il kölə kimi yaşamaqdansa, bir gün azad yaşamaq yaxşıdır!”*. Babəkin cümlesi bir millətin tale yazısı kimi tarixdə qalıb.

20 Yanvar hadisəsi 70 illik bir İmperiya həyatının son nöqtəsi oldu. Bəli, Azərbaycan İmperiyanın tərkibində uzun illər qalmışdı. Ancaq düşüncəsi kölələşməmişdi. Bəlkə də kimlərsə, kiminsə, üçüncü dərəcəli bir şəhərin misrasında, bir siyasətçinin fəaliyyətində köləlik nişanəsi tapa bilər, ancaq ümumilikdə Azərbaycan xalqı kölə olmadı. Çünki onu köləlikdən xilas edən

qüvvələr var idi. Əvvəla, o, artıq 1918-1920-ci illərdə müstəqil Cümhuriyyətin nə olduğunu dərk etmişdi, müstəqillik üçün canından keçməyin nə olduğunu yaşamışdı. İkincisi, ən vacibi isə, İmperiyanın tərkibində onun başında uzun, həm də əhəmiyyətli illər ərzində elə bir Lider olmuşdu ki, xalqa öz kimliyini nəinki unutmamağa qoymamışdı, əksinə daha da möhkəmlənməsinə, özünə güvənə daha da atmasına səbəb olmuşdu. Məhz belə bir düşüncəyə sahib olduğuna görə, 20 Yanvar gecəsi baş verdi. Məhz belə bir azad kimliyə sahib olduğuna görə, Sovet İmperiyası xalq üsyanının üstünə nizamlı, tam silahlanmış, ağır texnika ilə təmin olunmuş bir ordu ilə gəldi. Nəhayət, məhz millətin qəhrəman ruhunu tanıdığına görə, İmperiya qəfil, xaincə, satqın kəslərin köməyi ilə gecə ikən girdi şəhərə. Təsədüfi deyil ki, Sovet İmperiyasının tarixində azad düşüncəli yalnız bir neçə xalq olmuşdur ki, onlara qarşı silah işlədilmişdi və onların arasında Azərbaycana qarşı hərbi əməliyyat ən iri miqyaslı və ən amansız olmuşdu. Bununla da, zənnimizcə, xalqın düşüncə səviyyəsinə və qəhrəmanlıq, döyüşkənlik ruhunu təyin etmək çətin deyil. Millət özü öz taleyini həll etmək istəyirdi və İmperiyanın üzərinə yeriyirdi – İmperiyanın qüdrətini, amansızlığını bilə-bilə öz haqqını, hüququnu, azadlığını tələb edirdi. Bu səbəbdən demək olar ki, gecə ya tez belə bir 20 Yanvar – xalqın İmperiyanın üstünə yeriyəcəyi gün gəlməli idi. Sadəcə Sovetlər Birliyinin zəif halqasını gözləyirdi. Ümummilli Lider bunu belə təqdim edir: *“Biz Yanvar hadisələri baş verəndən indiyədək bununla əlaqədar ancaq ağlayırıq. Şübhəsiz ki, kədərimiz, qəm-qüssəmiz böyükdür. Ancaq kədərlənməklə yanaşı, xalqımız göstərdi ki, Azərbaycanın qəhrəman oğulları o böyüklükdə Sovet İttifaqının ordusu qarşısında dayanmağa qadirdirlər. O dövrdə gedən prosesləri götürün. Azərbaycanın nə qədər vətənpərvər, milli ruhlı*

insanları – ziyalıları, fəhlələri, kəndliləri də, adi adamları da Kommunist Partiyasından çıxıdılar, kommunist rəhbərliyinə öz nifrətini, etirazlarını bildirdilər.¹

Təbii ki, Mərkəzi Komitə də çoxdan idi bu əylməz xalqla haqq-hesab çəkmək istəyirdi. Bir gecədə hamısı baş verdi və İmperiyanın maskası düşdü. Şəhid verən Azərbaycan oldu, əli nahaq qana batan, dünyada cəllad kimi tanınan isə İmperiya. Nəticədə qazanan Azərbaycan xalqı oldu, bütövlükdə Azərbaycan və dünyadakı sülhsevər simasını itirən isə İmperiya oldu.

Aprel döyüşləri də “kölə olmaq istəməyən” xalqın reaksiyası idi. İllər idi ki, havadarlarının böyük kölgəsini özününkü bilə Ermənistan özü də öz yalanına inanmışdı ki, guya qüdrətlidir, istədiyi məkanı döyüşlə ala bilər. İllər idi ki, güclü bir əllə marionet kimi oynadılan Ermənistan elə bilirdi ki, o da nə isə həll edə bilər, öz ayaqları üstündə dura bilər. Həmin marioneti oynadan əllə Xocalıda uşaqları, qocaları qırıb qürrələnmişdi, körpə uşaqları evinin içində qətl edib özünü qəhrəman sanmışdı, Azərbaycanın 20% torpağını işğal etmişdi, elə bilirdi bütün dünya onunundur. Təbii ki, həmişə öz milli qüruru, əylməz əzmi ilə istənilən çətinliyə üstün gələn Azərbaycan oğulları hər zaman onlara cavab vermək qüdrətində olmuşlar və bunu döndə döndə sübut da etmişdilər. Sadəcə beynəlxalq təşkilatların işə qarışması, ikili standartların tətbiq olunması Azərbaycana əl-qol açmağa imkan vermirdi. Ancaq yenə də azad ruh, azad düşüncə özünü göstərməli idi və Dördgünlük müharibə onun təzahürü, hətta partlaması oldu. Azərbaycan ordusu ermənilər və onların dostları gözlərini açıb-yumana kimi öz sözlərini deməyə imkan

¹ Heydər Əliyevin «Qanlı Yanvar» rəssamlıq sərgisinin açılışında çıxışı (18 yanvar 1995) Rüstəm Mustafayev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi

tapdıılar. Azərbaycan oğlu göstərməli idi ki, o kölə deyil, ola da bilmir, torpağının 20%-ni itirsə də, bu itki ilə barışmaq fikri yoxdur. O, bunu ilk imkanda və necə lazımdırsa edə bildi. Əslində, Aprel döyüşlərini məhz Azərbaycan ordusunun öz gücünü və iradəsini azad ifadə etməsi idi. Bu idi həqiqi Azərbaycan ordusu! Azərbaycan ordusu sanki illərdir onun əlini-qolunu bağlayan beynəlxalq təşkilatlara, üzdə demokratiya, dostluq deyən, əslində ikili standartla Azərbaycanı məngənədə saxlamaq istəyən qüvvələrə kimliyini göstərdi. Bir daha təkrar edərkən ki, əgər belə olmasaydı, 4 günlük bir cavab atasından bütün təşkilatlar, dövlətlər ayağa qalxıb, erməni marionetlərini qorumağa tələsməzdilər. Onlar Azərbaycanın öz gücünü tam göstərməsindən qorxdular.

Beləliklə, həm 20 Yanvar, həm də Aprel döyüşləri kölə olmaq istəməyən bir təfəkkürün üzə çıxması idi. Hər ikisində tərəzinin bir gözündə sakit, amma mənliliyini itirməklə yaşamaq, digərində isə qanı, canı bahasına öz kimliyini sübut edib, öz milli qürurunu qorumaq dururdu. Hər iki hadisədə seçim ikincinin üzərinə düşdü.

Hər ikisində millət hücumu məruz qaldı

Tarix ölkələr arasında gedən müharibələr, kəşifən maraqların hərbi yolu ilə həllindən ibarətdir desək, yəqin ki, yanlışdır. Məhz ölkələrin qələbə uğrunda mübarizəsidir ki, yeni silahlər kəşf edilib, cəsusluq, siyasət elm sahəsi kimi öyrənilib, dərinləşdirilib. Maraqlıdır ki, XX əsrdə elmi ədəbiyyatda “müharibə mədəniyyəti” deyər bir termin yaradılmışdır – hər hansı bir münaqişənin həllində yeganə yol kimi müharibənin qəbul edilməsi mədəniyyəti. Bəziləri tərəfindən mübahisəli qarşılanı biləcəkdir bu termin əslində müharibənin qaçılmazlığını, bəzi ölkələr arasında

yeganə ünsiyyət forması olduğunu qəbul etməkdir. Mühəribə aparan ölkələrdən bu “mədəniyyətə” sahib olması tələb olunur. Əhəmiyyətli hallardan biri də odur ki, qədimdən bəri savaşların öz yazılmamış qanunları olub ki, onları pozan tərəf tarixə məhz vəhşi kimi düşmüşdür. Bunlar əsirləri, sənətkarları, mütəfəkkirləri öldürməmək, mədəniyyət abidələrini dağıtmamaq, dinc əhaliyə divan tutmamaq kimi prinsiplərdir. Bəlkə də mühəribə üçün çox qəribə səslənir, ancaq bunlar artıq qəbul edilən və çox vaxt riayət edilən qanunlardır. Amma bir də var xain hücumlar, məhz dinc sakinləri öldürmək, qətlə təmin etmək məqsədi güdən münafiqşələr. Burada nəinki mədəniyyətin hər hansı növündən danışmaq artıqdır, ümumiyyətlə insanlığın, insani keyfiyyətlərin qalıb-qalmaması sual yaradır.

Sovet İmperiyasının tərkibində Azərbaycan çox qeyrətli övladlarını qurban vermişdir. Təkcə repressiya illərini xatırlatmaq yetər ki, qanlı İmperiyanın Azərbaycana vurduğu zərbin miqyası haqqında təsəvvür yaransın. 20 Yanvar isə ilk açıq hücum idi. İlk dəfə idi ki, İmperiya açıq-aşkar öz qəsbkarlığını göstərirdi. Bəlkə də 20 Yanvarın bir xidməti də bu oldu ki, İmperiyanın bu tiran, cəllad simasını açıb dünyaya göstərdi.

20 Yanvar hadisəsində dinc sakin nə dövlət rəhbərliyindən hər hansı bir satqınlıq gözləyirdi, nə də İmperiyanın bu qədər aqressiv reaksiya verəcəyini. Ən azından, azərbaycanlılar Sovet İmperiyasına 70 il idi ki, xidmət göstərirdilər, Böyük Vətən bilib hər zaman, xüsusilə II Dünya Mühəribəsində sərhədlərinin, təhlükəsizliyinin keşiyində durmuşdular. Birdən birə öz rəhbərliyi tərəfindən arxasından xəncərlənmək məhz 20 Yanvarda baş verdi. Bu, nə mühəribə idi, nə də hər hansı ünsiyyət növü. Burada mədəniyyətin, insanlığın uzaqdan kölgəsi belə yox idi. Bu, xain bir işğal və qətlə idi. Öldürülən şəxslərin birinin belə

əlində özünü müdafiə etmək üçün tapançası olmadığı halda, ağır texnikadan, tırtılı tanklardan, yandırıcı güllələrdən, qaz bombalarından, yaralıları qarşı güllələrdən istifadə olunmasına hər hansı ad qoymaq mümkün deyil. Bu, nəticəsi əvvəlcədən bəlli olan bir qarşıdurma, daha doğrusu, bir işğal idi.

Aprel döyüşləri ilk baxışdan haqlı olaraq mühəribə, iki ordu arasında atışma kimi görünə bilər. Lakin məsələnin kökündə yenə də başqa amillər durur. Hələ 1988-ci ildən başlayaraq Ermənistan Azərbaycana qarşı təcavüzkar bir mövqe tutmuşdu. Yaxın qonşuluğa, Azərbaycan tərəfdən ancaq xoş münasibət, yardım görməyinə baxmayaraq, Ermənistan qısa müddətdə münafiqşəni pik nöqtəyə çatdırdı. Tarixdən də məlum olduğu kimi, Ermənistan adlı qondarma dövlət erməni havadarlarının səyi ilə son iki-üç əsr ərzində qonşu dövlətlərin əraziləri hesabına yaradılmışdır. Ancaq həyasızlığın son həddi olaraq onlar zaman-zaman bu ərazilərdə möhkəmlənmək üçün yerli əhalini ata-baba yurdundan qovmuşlar. Belə bir növbəti quldurluq XX əsrin sonlarında da baş verdi – azərbaycanlılar tarixi torpaqlarından zorla çıxarıldılar. Bununla da kifayətlənməyib, Azərbaycanın beynəlxalq statusda tanınan ərazisinin 20%-ni də işğal etdilər, Xocalıda və başqa rayon, şəhərlərdə dinc əhaliyə divan tutdular, Bakıda, başqa şəhərlərdə terror aktları düzəldilər. Bu siyahını çox uzatmaq olar, lakin biz məhz əsas mahiyyəti vurğulamaq istəyirik: ermənilər öz işğalçı hünərlərini yalnız dinc əhaliyə – uşağa, qız-gəlinə, qocalara qarşı göstərməkdə hünər sahibidirlər. Yəni söhbət ancaq işğalçı siyasətdən, günahsız, silahsız insanların qətlinə gəlir. İllərdir atəşkəs rejimi haqqında razılaşma əldə olunsa da, gecə-gündüz bilmədən yenə də yerli sakinləri gülləboran etmək, onların əkin sahələrini yandırmaq, məhsul yığımına çıxan kəndliləri, heyvan sürüsünü otaran çobanları

qətlə yetirmək, uşaqların oyuncaqlarının içinə partlayıcı yerləşdirmək, həyatda paltar sərən gəlinə snayperlə güllə atmaq ermənilərin hərbi siyasətinin əsas "strateji xətti", "mədəniyyətidir". Aprel döyüşləri də belə həmlələrdən birinə verilən cavab idi. Aprel ayının 1-dən 2-nə keçən gecə Ermənistan silahlı qüvvələri yenə də Azərbaycanın yaşayış məntəqələrini güclü artilleriya atəşinə tutmuşdular. Bunun nəticəsində dinc sakinlərdən 2-si ölüb, 10 nəfər müxtəlif dərəcəli bədən xəsarətləri almışdı. Bu yalnız bir gecənin qurbanlarıdır, halbuki belə rəqəmlər daha çox və hadisələr daha vahiməlidir. Yəni Aprel döyüşləri yenə də dinc sakinlərə olan hücumun nəticəsi idi.

Beləliklə, hər iki hadisəni birləşdirən daha bir xüsusiyyət hücumu, təzyiqə məhz dinc əhalinin qalmasıdır. Düzdür, bu fakt 20 Yanvarda daha qabarıq nəzərə çarpır, Aprel döyüşlərində isə bu fakt nisbətən arxa planda qalsa da, çox güclü amil kimi mütləq nəzərə alınmalı və vurğulanmalıdır ki, Dördgünlük müharibə təsadüf deyildi, günahsız uşaqların qatlinə verilən bir dərs idi.

Hər ikisində Azərbaycan oğulları şəhid oldu

Tarixi boyu nə qədər ağır sınaqlara çəkilirsə çəkilins, *Azərbaycanda bir fakt daim olub və olmaqda davam edir – xalq öz kimliyini qoruyub saxlaya bilib*. İstər mədəniyyəti, istər elmi, istərsə də milli-mənəvi dəyərləri ilə Azərbaycan xalqı həmişə öz sabitliyini qoruyub saxlaya bilib. Bu gün də ən uzaq ölkələrdən tutmuş ən yaxın qonşu ölkələrə qədər Azərbaycanın oğulları həm öz varlıqlarını sübut edə biliblər, həm də bununla öz xalqının adını yaşadıblar. Başqa sözlə desək, həmin səhifələri şərafətləndirən oğullar olub. Kim nə cür bacarıb, o cür də öz töhfəsini verib. Amma bunların arasında ən şərafətlisi, heç bir sözə, tərifə

sığmayan şəhid qanıdır. Azərbaycan torpağı əsrlər boyu belə oğulların qanı ilə suvarılıb deyə daha müqəddəs, daha əziz olub. Burada çox əhəmiyyətli bir məqamı da vurğulamaq lazımdır. *Azərbaycan heç vaxt işğalçı olmayıb, heç vaxt kimin isə torpağına, nemətinə göz tikməyib. Əvəzində özü həmişə haqsız hücumlara, xain satqınlığa məruz qalıb, müdafiəyə çəkilməli olub. Bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan oğullarının qanı həmişə öz torpağına tökülüb, sanki oğlu Vətəninə, Vətəni də öz oğluna sahib çıxırlar.*

20 Yanvar hadisəsinə qədər münafiqlər zəminində müəyyən insan itkiləri olmuşdu, ancaq məhz həmin gecə Azərbaycan xalqı "şəhid" adını tanıdı. Nəinki tanıdı, öz də neçə günahsız şəhid verməli oldu. Bir gecənin içində Azərbaycan öz övladlarını bir də bu tərəfdən – şəhid kimi bağrına basmalı oldu. Bunlar Azərbaycanın Sovet İmperiyası tərkibində verdikləri sonuncu itkilər, müstəqil Azərbaycan kimi isə ilk şəhidlər oldu. Başqa sözlə desək, 20 Yanvar şəhidliyi ilk tanışlıq günü oldu. Bəlkə də məhz 20 Yanvar şəhidlərinin qanı indiyə qədər Sovet İmperiyasında tökülən qan gölündə sonuncu damla oldu deyə, millət artıq dözmədi və öz azadlığını tələb etdi, ona nail olana kimi də mübarizə apardı. Yəni orada Vətən üçün gedən qurbanlar hədəf olmadı, nəticəsi azadlıq oldu. 20 Yanvar şəhidlərinin dəfni elə bir görünməmiş izdiham toplandı ki, sanki bütün Azərbaycan Azadlıq meydanında idi və bir tək ürək kimi döyünürdü.

Aprel döyüşlərində də gedən şəhidlərin qanı hədəf olmadı. 86 şəhidin hər biri öz qanı ilə Vətən torpağını müqəddəsləşdirməklə yanaşı, həm də onun toxunulmaz olduğunu sübut elədi. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, Dördgünlük müharibə zamanı ən fərqli yaşda, ən fərqli rütbəli oğullar qəhrəmancasına həlak oldular, çünki onları birləşdirən bir Vətən var idi. Əvəzində

onlar da öz qanları ilə Vətəni daha da birləşdirdilər, onun ayrı-ayrı rayonlardan ibarət olmayıb, düşməndən qorunan tək Ana Torpaq olduğunu təsdiqlədilər.

Həm 20 Yanvar, həm də Aprel döyüşləri şəhidləri arasından çox əhəmiyyətli iki bənzərliyi qeyd etmək olar. Övvəla, hər ikisi millətdə birləşmə amili rolunu oynadı. Bu, yalnız onların dəfnində deyil, həm də hadisələrə münasibətdə özünü göstərdi. Bəli, hər ikisində xalq öz övladlarını torpağa əmanət etmək üçün kimliyindən asılı olmayaaraq bir-birinə dayaq, arxa oldu. Aprel döyüşlərinin dəfnində rayonuna fərq qoymadan hər kəs qəhrəman oğullarla son görüşdə iştirak etmək istəyirdi, bunun üçün ölkənin bir başından o biri başına səfər edirdi. Bunu özünə bir müqəddəs borc bilirdi. Necə ki, 20 Yanvarda bütün Azərbaycanın ürəyi Bakıda döyünürdü, eləcə də Aprel döyüşlərindən sonra həmin ürək Sumqayıtda, Xaçmazda, Bərdədə, İmişlidə, Şəkiddə – şəhid verən hər şəhərdə, hər evdə döyünürdü. Və bir şəhidi yalnız onun doğmaları yox, bütün Azərbaycan yola salıb ağlayırdı.

İkinci bənzərlik isə, hər iki hadisənin şəhidlərinin sanki hər kəsi səfərbər etməsi oldu. Yaxından, uzaqdan şəhidləri şəxsən tanıyan və ya indi tanış olan kəsin içində bir döyüşkənlik ruhunun oyanması oldu. Hər iki hadisədən sonra, xüsusilə şəhidlərinin dəfni zamanı düşüncəsində bir məsələ, bir fikir dəqiqləşirdi: bu, yeni mərhələnin başlanğıcı olmalıdır. Onlar öz qanları ilə yeni yolu saldılar, indi qalır o yolla daha da irəli getmək. 20 Yanvar yolunun hansı olduğu artıq bəllidir – Azadlıq, müstəqillik. Artıq 26 ildir Azərbaycan o yolu uğurla gedir. Aprel döyüşlərinin də nəticəsi artıq görünməkdədir – Böyük qayıdış və Böyük qələbəyə doğru uzanan yol. Qalır o yolu getmək.

Hər ikisi qısa sürdü, biri bir gecə, digəri 4 gün

Qəhrəmanlıq an məsələsidir. Əgər kimsə atacağı addımı atıfı düşünsə, həmin addımı ya atmaz, ya da atmağa gecikər. Tarixə nəzər salsaq, görürük ki, həyat yüklü hadisələrdə, hər hansı bir əhəmiyyətli prosesdə anın, qısa müddətli bir məqamın çox böyük əhəmiyyəti olur. Düzdür, həmin məqamın yetişməsi üçün aylar, hətta illər lazım olur, ancaq bütün hadisənin gedişini məhz o an həll edir.

20 Yanvar yalnız bir gecə ərzində baş vermiş bir qətləmdir. Hər nə qədər sonrakı günlərdə müəyyən qətlər törədilsə də, hadisənin əsas mahiyyəti kimi məhz 19-dan 20-nə keçən gecə baş vermiş gülləboran nəzərdə tutulur. Həmin gecəyə gedən yol, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, 1988-ci ildən başlanırdı. Ermənistanın etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində qaçdın düşən minlərlə əhalinin problemləri, Qarabağda başlanan çaxnaşmalar, Azərbaycana qarşı torpaq iddiaları, üçüncü qüvvə tərəfindən get-gedə qızışdırılan münafiqlik Bakını Sovet İmperiyasının narahat, qaynar nöqtəsinə döndərirdi. Xain bir siyasətin nəticəsi olaraq cərəyan edən proseslər Azərbaycan xalqının başı üstündə qar buludları sıxlaşdırırdı. Həmin gecə ölkənin paytaxtına yeridilən nizamlı və ağır silahlanmış ordu bu proseslərə nöqtə qoymalı idi – Azərbaycan xalqı tamamilə sındırılıb, milli ruh məhv edilməli, ölkə tədricən erməni kimilərin nəzarətinə verilməli və bununda da bir xalqın tarixi yarımçıq kəsilməli idi. Ancaq proseslərin gedişi bir anda dəyişdi. Dinc əhali əliyalın qoşunun qarşısına çıxdı, ölümün gözüne baxdı. Böyük sayda itki verməyinə baxmayaraq millətin ruhu nəinki sınımadı, əksinə daha da möhkəmləndi. Cəmi bir gecənin içində millətin gələcək

müqəddəratı həll edildi: millət öz ölkəsini İmperiyadan kənarda, azad görmək istədi və mübarizəsini bu istiqamətdə aparmağa başladı. Bu həm də İmperiyanın taleyini həll etdi. İşğalçı və yırtıcı üzü görünən İmperiya nəinki dünyada nüfuzunu itirdi, həm də öz içindən çökməyə məhkum oldu.

Aprel döyüşləri də cəmi 4 gün davam etdi. 20 Yanvar hadisələrinə nisbətə bir neçə gün artıq olsa da, ümumi mənzərədə və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin ümumi miqyasında 4 gün elə bir an qədər kiçikdir. Həmin günlərə qədər, qeyd etdiyimiz kimi, ermənilərin xain hərəkətləri, vəhşilikləri bir neçə dəfə olmuşdu, dönmə-dönmə atəşkəs pozulmuşdu, dinc əhali güllələnmişdi. Hətta bundan da çox itki verilən günlər olmuşdu. Lakin məhz 1-dən 2-nə keçən həmin qəhrəmanlıq məqamı yetişdi. Əslində, Aprel döyüşlərinin qəhrəmanlığının bir göstəricisi də onun qısa müddətli, az zamanda çox işlərin görülməsidir. Məlum olduğu kimi, tarixdə qısa müddətli müharibələr çox olmasa da, mövcuddur və onların digərlərindən fərqi məhz bundadır. Məsələn, İsrail və beş ərəb ölkəsi arasında 1967-ci ildə baş vermiş və İsrailin qələbəsi ilə bitən üçüncü müharibə 6 gün çəkmişdir. Tarixin ən qısa, hətta Ginnesin Rekordlar Kitabına düşən 1896-cı ildə baş vermiş İngilis-Zənzibar müharibəsi cəmi 38 dəqiqə davam etmişdir. Aprel döyüşlərinin bu müharibələrdən çox böyük və əsaslı bir fərqi vardır. Bunlar müəyyən ön tarixi olsa da, həmin müddətdə başlayan və bəlli bir nəticə ilə bitən müharibələrdir. Aprel döyüşləri isə müəyyən bir münaqişənin yalnız bir anıdır. Bununla yanaşı, yalnız bir an olsa da, münaqişədə həlledici yeri və rolu oldu.

Beləliklə, həm 20 Yanvar, həm də Aprel döyüşləri çox qısa müddət ərzində baş versə də, tarix üçün böyük əhəmiyyət kəşb edən hadisələrdir. Bununla yanaşı, onlardan heç biri bitkin bir

hadisə deyil, daha böyük bir prosesin, hətta bir millətin olum-ölüm prosesinin tərkib hissəsidir. Bu baxımdan, hər iki hadisənin malik olduğu məsuliyyət və oynadığı rol daha böyük və əhəmiyyətlidir.

Hər ikisində millət-Lider vəhdəti yaşandı

Hər millətin inkişaf tarixində enişli-yoxuşlu proseslər həmişə olub və belə də davam edəcək. Dövrünə görə gah müharibələrin düz ortasına düşə bilər, gah mədəniyyətində ciddi bir dirçəliş hadisəsi yaşaya bilər, gah iqtisadiyyatı xeyirli islahatlar aparmaqla yüksək nailiyyətlər əldə edə, gah da alimləri elmi nailiyyətlərlə dünya elminə möhtəşəm ixtiralar bəxş edə, Vətəninə dünya elminin mərkəzinə çevirər. Bunlar bir ölkənin inkişafı – çiçəklənməsi, tənəzzülü prosesləridir və dəyişkəndir. Amma bir də var ki, həmin ölkənin varlığını təmin edən cəhətlər ki, bunlar sabit qalmalıdır. Ölkənin varlığının və sabitliyinin görünən xüsusiyyətləri onun dövlət atributları hesab edilir: Dövlət bayrağı, Dövlət gerbi və Dövlət himni. Hər üç rəmz Konstitusiyaya ilə qorunur, hörmət edilir və hər üçü həmin ölkənin vətəndaşlarının qürur mənbəyi olur, çünki öz şəxsiyyət vəsiqəsindən başqa dövlət rəmzləri də onun kimliyinin göstəricisidir. Bir daha təkrar edək ki, bunlar bir ölkənin varlığının, müstəqilliyinin rəmzləri hesab edilir. Lakin bunlarla yanaşı, dövlətin və burada xüsusilə əlavə edək ki, millətin daha bir rəmzi və qürur mənbəyi vardır – milli Lider. Bəli, bir dövləti ayaq üstə, sabit saxlayan, onu digər dövlətlərin tapdağından nəinki xilas edən, həm də onların arasında öz varlığını bəyan etdirən, onun milli ruhunu və təfəkkürünü qoruyan daha vacib amil onun milli Lideridir. Nə qədər acı da olsa, etiraf etmək lazımdır ki, bəzən dövlət atributları

simvolik xarakterdə olur, həqiqətdə isə mövcud olan çürük, millət adına hər hansı bir keyfiyyətə malik olmayan, hətta milli kimliyini də başqa millətlərdən oğurladıqları ilə formalaşdırmağa çalışan bir xalqdır. Heç uzağa getmədən, qonşu erməniləri dediyimizə misal kimi göstərə bilərik. Əsrlərdir xalq boş, yalan idealların arxasınca sürüklənir. Lider kimi qəbul etdikləri gözə görünməyən, xalqı öz maraqları yolunda ən alçaq şəkildə istifadə edən qüvvələrdir. Vay o dövlətin halına ki, Lideri – arxasınca getməyə, sözlərini, ideyalarını özünə bayraq edib, onun uğrunda çalışmağa bir nümunəsi olmasın. Belə olarsa, dövlətin qabığı qalar, ruhu ölür. Adı olar, ancaq digər dövlətlər arasında onu fərqləndirən milli-mənəvi dəyərləri çürüyür. Lider milləti bir arada, bütöv şəkildə qoruyub saxlayan nüvəyə bənzəyir, əks halda nəticədə ölkədə vətəndaş müharibəsinə qədər gedib çıxan bir deqradasiya prosesi gedər. Lider həm də milləti irəli aparan bir qüvvədir. Hər kəsdən qabaq milləti üçün xeyirli, işıqlı yolu o görməyi bacarır və millətini də məhz o yolla aparmağı bacarır – öndə özü, arxasında ona və onun simasında öz millətinin xoş gününə inananlar. Bir daha təkrar edək ki, dövlət rəmzləri bir müstəqil ölkənin yalnız zahiri, dünya arenasında identiklik nişanələridir. Həmin dövlətin mənəvi göstəricisi və qoruyucusu isə milli Liderdir.

20 Yanvara gedən yolda, bütün ön hadisələrdə millətin lidersizlik problemi açıq şəkildə nəzərə çarpır. Maraqlıdır ki, o vaxta qədər çoxları özünə lider desə də, hətta liderlik üstündə mübahisəyə girişsə də, məhz həmin gecə və sonrakı günlərdə o psevdo-liderlərin hər biri özünü kənara çəkib başqa birinin bütün bunların başında durduğuna inandırmağa çalışdı. Lider-siz qalmış bir xalqı əzmək gözləri bağlı bir aslanı öldürmək qədər asan ola bilər. Həmin gecəyə qədər Azərbaycan xalqının

gözlərini bağlamışdılar və qalmışdı onu məhv etmək. 19-dan 20-nə keçən gecə bunun əyani sübutu oldu – insanları pərən-pərən salıb öldürdülər, evində oturan, avtobusla evinə gedən dinc sakinləri tankın altında əzdiilər, təcili yardımda məşinlərində hakimlər süngüdən keçirildi. Bütün bu dəhşətləri yaşayan xalq yenə də öz milli ruhuna, əzminə söykənil əliyalın ordunun qabağında durmağı bacardı, baxmayaraq ki, lidersizlik onların daha nizamlı hərəkət etməyinə mane olmuşdu. Hadisələri kənardan izləyənlər bütün bu təhlükəli məqamları daha aydın, dəqiq müşahidə edirdi. Millətin düşməni bunu əlverişli bir məqam kimi dəyərləndirib öz maraqla üçün vəziyyətdən necə istifadə etmək üçün planlar qururdu. Məhz belə bir çətin durumda milli Lider – Heydər Əliyev öz sözünü deyib, millətin önünə keçdi. Tarixi proseslər elə gətirmişdi ki, o, Azərbaycanda baş verənləri kənardan izləməli olmuşdu. Ancaq buna baxmayaraq o, özündə güc taparaq həm özü ayağa qalxdı, həm də millətini qaldırdı. Burada xüsusilə qeyd edək ki, Heydər Əliyevin özü o gücü millətindən aldı. Axı, Azərbaycan xalqının çox böyük əzmi, qəhrəman ruhu var. Heydər Əliyev bir Lider kimi o ruhu, o əzmi gözəl tanıdığına görə özü də ondan güc aldı, onu oyadıb milləti də o qüvvə ilə öz kimliyinə qaytardı. Bir hadisənin, bir faciənin nəticəsində misalında Lider-millət vəhdəti yarandı, daha dəqiq ifadə etsək, bərpa edildi. Düzdür, Heydər Əliyevin 21 Yanvar günü verdiyi o tarixi bəyanatını millətdən gizlətməyə çalışdılar, hər hansı kütləvi vasitələrdə səslənməsinin və bununla da daha geniş miqyasda yayılmasının qarşısını almağa cəhd etmədilər. Ancaq ox yaydan çıxmışdı və millətin tək bir vicdanlı vətəndaşın onu eşitməsi kifayət edirdi ki, ildırım sürəti ilə bütün bölgələrə yayılsın, millətin düz ruhuna işləsin. İşlədi də. Millət məhz Liderini tanıdığına, sahibsiz olmadığını gördüyünə, hiss

etdiyinə görə çökmədi, sınımadı. Çox keçmədi ki, Lider və millət çiyin çiyinə verib nəinki ayağa qalxmağa, hətta irəli addım atmağa da nail oldu. Adətən tarixdə hadisələrin düz əvvəlindən Lider və milləti bərabər olur. **20 Yanvar hadisələrinin fərqləndirici xüsusiyyəti, hətta faciəsi onda idi ki, hadisələrin başında Lider və millət bir-birindən ayrı düşmüşdülər.** Əvvəldən bərabər olsalar hadisələrin necə cərəyan etdiyini söyləmək çətindir və yalnız versiyalar irəli sürmək olur. Ona görə də biz yalnız olmuş, artıq məlum faktlardan çıxış etməli oluruq. 20 Yanvar hadisəsinin unikal cəhətlərindən, hətta qəhrəmanlığı ondadır ki, bir faciə Lider və milləti təkrar birləşdirə bildi və bu birləşmə millətin xeyrinə, uğurlu bir yola girməyinə vəsilə oldu.

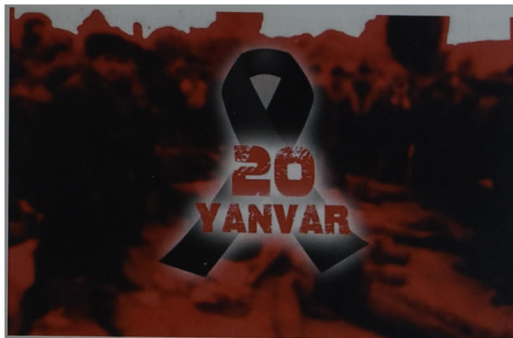
Aprel döyüşlərində də Liderin müstəsna rolu öz sözünü dedi. İstər döyüşlərə qədər olan ön tarixdə, istər hadisələrin gedişində, istərsə də sonrakı proseslərdə Liderin özü də, sözü də aparıcı qüvvə oldu. **Bir hərbi əməliyyatda əvvəlcə ağillər qalib gəlmişdir.** Qarabağ müharibəsinin başladığı ilk gündən Azərbaycanın itirdiyi və qazandığı məqamlar çox olmuşdu. Ancaq son nəticədə Qarakənd dəhşətini, Xocalı soyqırımını, Daşaltıda igid əsgərlərinin qətlini yaşaması, torpaqlarının 20%-ni itirməsi, 1 milyondan çox qaçqının olması Azərbaycanın döyüşkən ruhuna ciddi zədə vurmuşdu. Ancaq bu dəfə Azərbaycan xalqının bir Lideri var idi. Təbii ki, Liderin işi çox çətin idi. Zədələnmiş döyüş ruhunu bərpa etmək və onu təkrar qələbə qazanacağına nəinki inandırmaq, hətta buna əmin etmək lazım idi. Bu dəfə Liderlik missiyası Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin üzərinə düşmüşdü. Çox əhəmiyyətli bir məqam kimi təkrar vurğulayaq ki, İlham Əliyev öz liderlik öhdəliyini üç istiqamətdə aparmağa başlamışdı. Bir tərəfdən, ölkənin siyasi-iqtisadi nüfuzunu qaldırmaq, ikinci

tərəfdən, millətin milli-mənəvi dəyərlərini qorumaq və nəhayət üçüncü tərəfdən, millətin döyüş əzmini, qəhrəman əzmini bərpa etmək. Bunların hər biri ayrıca ağır bir yük və vəzifədir. Ancaq bir milləti köklü və sabit bir şəkildə ayağa qaldırmaq üçün hər üçü paralel, bir-birini tamamlayaraq inkişaf etdirilməli idi. Güclü ordu üçün müasir silahlar alınmalı, bunun üçün isə ölkə zənginləşməlidir. Düşmənin üstünə getmək üçün döyüş əzmi yüksək olmalı, bunun üçün isə millət öz milli-mənəvi kökünə qayıtmalı, qəhrəman əcdadlarından nümunə götürməlidir. Ölkəyə düşmənin kəsilmə qüvvələrlə qorxmadan üz-üzə durulmalıdır, bunun üçün isə qorxmaz Liderinin ətrafında birləşməlidir. Göründüyü kimi, bütün proseslər məhz qarşılıqlı əlaqəli, kompleks şəkildə inkişaf etdirilməlidir. Başqa sözlə desək, Lider məhz bütün istiqamətləri görən biri olmalıdır ki, zəif bir məqamından, zəif bir halqasından hər hansı bir yad ünsür millətin içinə girib onu içindən çökdürə bilməsin. Lider öz millətini həm mənən, həm də fiziki baxımdan düşünməli, qorunmalıdır, çünki bilir ki, bütöv bir məbədi xatırladan Lider-millət vəhdətində hər kərpic, hər divar sağlam olmalıdır ki, illərin, əsrlərin sınağından çıxsa bilsin. Aprel döyüşləri bu kompleks inkişafın, dirçəlmənin, İlham Əliyev simasında yeni Lider-millət vəhdətinin ilk qələbəsi oldu. Əslində, bir əsgər öz arxa cəbhəsindən arxayın olmalıdır ki, bütün diqqətini, gücünü ön cəbhəyə verə bilsin. Təbii ki, bu arxayınlığı, əminliyi ona verən Ali Baş Komandandır. O, arxa və ön cəbhənin hər birinə lazım və uyğun olan payğını göstərməklə yanaşı, cəbhənin, səngərin özündə də əsgərin yanında olmağı bacarır. İlham Əliyevin Liderliyinin fərqli və üstün cəhəti məhz bundadır. **Bir var kütlənin başında durmaq, kütləni idarə etmək, bir də var hər vətəndaşın Prezidenti olmaq, yüksək mədəniyyətli bir cəmiyyət qurub ona Liderlik etmək.**

Düzdür, birinci hal daha rahatdır – insanları bir kütlə kimi qəbul edib, ondan yalnız öz niyyətləri üçün istifadə etmək. Ancaq çox təhlükəli bir addımdır, çünki istənilən bir anda şüursuz kütləni başqa istiqamətə, hətta elə öz prezidentinin əleyhinə çevirmək mümkündür. Bunu dərk edən Lider heç vaxt öz xalqına kütlə gözü ilə baxmaz, onun şüursuz olmasını istəməz. İlham Əliyev də bunu gözəl bilir, dərk edir. Buna görə də o, tam əksinə bir istiqamət tutmuşdur – vətəndaşının şüur səviyyəsini qaldırmaq, ona öz kimliyini tanıtmıq və belə insanlardan ibarət cəmiyyəti idarə etmək. Aprel Döyüşləri məhz belə vətəndaşın, belə əsgərin qələbəsi idi. Çox əhəmiyyətli bir faktdır ki, necə ki, əsgər öz Ali Baş Komandanına güvənib irəli getdi, eləcə də Ali Baş Komandan öz əsgərinin milli ruhuna, döyüş əzminə güvənərək qısa müddətdə böyük bir addım atmaq istədi və uğurla nəticələndi.

Beləliklə, 20 Yanvar və Aprel Döyüşlərinin daha bir oraq cəhəti də Lider-millət vəhdətidir. Düzdür, birində bu Lider hadisədən sonra gəldi, digərində isə əvvəldən var idi, lakin bu hadisələri xarakterizə edən məhz bu vəhdətdir. Yəni hər iki hadisədə yada düşən ilk əhəmiyyətli fakt Lider və millətin bir-birinə arxa olmasıdır. Əlbəttə, 20 Yanvar bir faciə idi, ancaq onu bir millət üçün qəhrəmanlıq səhifəsinə çevirən məhz Lider-millət vəhdəti oldu. Aprel döyüşlərinin isə əvvəlcədən qələbəsinin təmin edən yenə də həmin Lider-millət vəhdəti oldu. Bundan başqa, istər 20 Yanvar, istərsə də Aprel döyüşləri bir çox hadisəsi kimi, tarixin tozlu səhifələri arasında itib batmağa məhkum olardı. Hər ikisini daş üzərinə yazılan tarixə döndərən yenə də Lider-millət vəhdəti oldu. Yəni millətin faciəsinə də, qəhrəmanlığına da sahib çıxan bir Lideri olduğuna görə həmin hadisə yoxluqda itib-batmadı, əksinə xalqın inkişaf istiqamətində yeni mərhələ ola bildi. Əslində, lidersizlik nəinki millətin hər hansı

bir səhifəsini unutmura bilər, hətta millətin öz varlığını belə təhlükə altında qoya bilər. 20 Yanvar və Aprel Döyüşləri isə sübut etdi ki, Liderin və millətin bir-birinə arxa çıxması hər ikisinə ölməzlik qazandırır və onların simasında xalqın, ölkənin tarixini yazmış olur.

20 Yanvar və Aprel döyüşləri arasında fərqli cəhətlər

Hər nə qədər 20 Yanvar və Aprel döyüşləri eyni ölkədə və eyni xalqın tarixində baş versə də və onların arasında çox əhəmiyyətli oxşar məqamlar olsa da, aralarında müəyyən fərqlər də vardır. Onların şərhli hadisələrə bir də başqa baxış bucağından baxmağa imkan verir ki, məsələnin mahiyyətini dərk etməkdə bunun çox vacib rolu vardır. Onlardan bir neçəsini, məhz bizim görə bildiklərimizi təqdim edək.

20 Yanvar İmperiya daxilindəki müstəmləkənin, Aprel döyüşləri artıq müstəqil dövlətin yaşadığı hadisədir.

Millət öz inkişaf yolunda çox mərhələlər keçə bilər və bu mərhələlərin hər biri, təbii ki, onun düşüncəsində, mədəniyyətində özünü mütləq göstərir. Bu məsələni tədqiqatçılar daha yaxşı bilir ki, düşüncə tarixində hər mərhələ ayrıca araşdırılmalıdır, çünki elə incə məsələlər var ki, onların həlli, izahı məhz həmin mərhələnin mahiyyətindədir. İş burasındadır ki, bir ölkənin müstəqil və ya müstəmləkə olması mütləq cərəyan edən proseslərdə və millətin onlara reaksiyasında özünü büruzə verir.

20 Yanvar Sovetlər Birliyində yeni islahatların aparıldığı, yenidənqurma, aşkarlıq siyasətinin ən yüksək mərhələsində – 1990-cı ildə baş verdi. Bununla belə, istənilən islahatlara baxmayaraq, bütün İmperiyalar kimi Sovetlər Birliyi də öz müstəmləkəçilik siyasətinə sadıq idi. Məhz o siyasətin niyyətindən irəli gələn əminliklə Azərbaycanın torpaqlarını rahatca

alib Ermənistanı vermək və ya Azərbaycan ərazisində daha bir erməni dövləti qurmaq istəyirdilər. Səbəb erməninin daha yaxşı qul olması, kölə xislətinə malik olması idi. Məsələnin mahiyyətində Azərbaycan xalqını ümumiyyətlə bir küncə çəkilib öz məhvi ilə barışması dururdu deyə, bu prosesləri Heydər Əliyevi – Azərbaycanın ən yeni tarixində ən böyük Liderini bütün idarəçilik kürsülərindən uzaqlaşdırdan sonra başladılar. Başqa sözlə desək, İmperianın başında oturanların məqsədi Azərbaycan xalqını da bir kölə durumuna gətirmək idi. Ulu Öndər deyir: *“Bəs o mitinqlər, Prezident sarayının qarşısında qurulmuş rəmzi dar ağacı? Məgər bunlar Azərbaycan xalqının ona edilən ədalətsizliyə qarşı etirazı, nəinki etirazı, üsyanı deyildimi? Əgər belə üsyan olmasaydı, o qədər böyük ordu hissəsi Azərbaycana gələrdimi? Təsəvvür edin, Sovetlər İttifaqının müdafiə naziri, daxili işlər naziri, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin böyük bir generalı, nə qədər generallar gəlib oturmuşdular burada. Nəyə gəlmişdilər. Əgər burada bu təhlükə yox idisə? Təhlükə nədən ibarət idi? Təhlükə xalqın üsyanı idi, xalqın iradəsi idi. Xalqın milli dirçəlişi idi. Onu boğmaq istəyirdilər. Onu müəyyən qədər boğa bildilər. Amma tamam boğa bilmədilər.”*¹ Əslində, 70 il ərzində xalq artıq bu səviyyəyə düşməli idi. Ancaq daha əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, millətin bəxti onda gətirmişdi ki, uzun illər onun başında Ulu Öndər kimi həm xalqını sevən bir şəxsiyyət, həm onun gələcəyini düşünən ağıllı bir siyasətçi durmuşdu və onu belə bir acı tələdən xilas etmişdi, ona öz tarixi köklərini unutmaya imkan verməmişdi. Belə olmasaydı, 1988-ci ildən başlayaraq millət ayağa qalxıb öz haqqını tələb etməzdi. Bütün

¹ Heydər Əliyevin «Qanlı Yanvar» rəssamlığı sərgisinin açılışında çıxışı (18 yanvar 1995) Rüstəm Mustafayev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi.

bunlarla yanaşı, bu faktıdır ki, 1990-cı ildə Azərbaycan hələ Sovetlər Birliyinin tərkibində idi və onun qanunlarına tabe olması idi. Təsədüfi deyil ki, o zamanın əksər layiqli azərbaycanlı oğlunun cibində Kommunist Partiyasının bileti var idi və bu, ona millət sevgisini ürəyinin dərinliyində gizlətməli olduğunu dəlili idi. Bu həm də o demək idi ki, o, ümumi siyasətin bir hissəsi olmaq məcburiyyətində idi və bu məsələdə açıq şəkildə hər hansı milli maraqlardan söhbət gedə bilməzdi. Təsədüfi deyil ki, 21 Yanvar günü ümummilli Lider Heydər Əliyevin etiraz bəyanatı da ilk növbədə Sovetlər Birliyinin rəhbərliyinə oldu.

Ondan fərqli olaraq Aprel döyüşləri tam müstəqil bir ölkənin öz siyasi iradəsinin, hərbi gücünün vasitəsilə baş vermiş bir hadisədir. Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktını 1991-ci il oktyabrın 18-də qəbul etmişdi və 2016-cı ildə bu müstəqilliyinin yalnız 25 yaşı tamam olurdu. Bununla belə tarixin bu 25 ili o qədər ağır, faciə və qəhrəmanlıqlarla, uğur və itkilərlə o qədər zənginləşmişdir ki, sanki bütün bir əsr keçmişdir. Və məhz belə bir ağır inkişaf yolu keçdiyinə görə, 25 yaşlı gənc bir Respublika artıq özünü – sərhədlərini, vətəndaşlarını, beynəlxalq nüfuzunu, milli-mənəvi dəyərlərini qorumağı bacarmalı idi. Başqa sözlə desək, Azərbaycan qısa müddətdə çox sürətli inkişaf mərhələlər keçməklə az müddətdə çox illər yaşadı. Bu isə o deməkdir ki, Aprel döyüşlərində səngərdə duran əsgər artıq müstəqil düşüncəli, azad Azərbaycan vətəndaşı idi.

Beləliklə, hər iki hadisə arasında ilk fərq kimi Azərbaycanın azadlığını göstərmək olar. 1990-cı ildə sanki rəhbərlik öz təbəəsini cəzalandırmaq üçün 20 Yanvar qırğını törətdi. Aprel döyüşlərində isə Azərbaycan özü kimə isə cəza verdi.

Birinci halda hər nə qədər ölkə İmperiyanın əli-qolu bağlı bir xidmətçisi vəziyyətində idisə, Aprel döyüşlərində müstəqil, beynəlxalq aləmdə sazişlərin altından öz imzasını qoymaq iqtidarında olan bir demokratik Respublika idi. Əslində, burada çox əhəmiyyətli bir fərqlənəndən xətt çəkirik: Azərbaycan 1990-cı ildə güclü bir dövlətin tərkib hissəsi idi. Müəyyən mənada bu onun özünə də bir güvən hissi verirdi. Yəni Azərbaycan ayrılıqda heç bir mənə kəsb etmirdi. SSRİ isə artıq dünyada super güc olmaq ərəfəsində olan bir dövlət idi. 2016-cı ildəki Azərbaycan isə gənc, özünü təsdiq etməyə çalışan və ya yenidən təsdiq etmiş, hələ də güclü dövlətlərin xain siyasətinin qurbanı ola biləcək müstəqil bir respublikadır. Məhz bunları nəzərə aldığına görə, Azərbaycan kifayət qədər incə, düşünülmüş bir siyasət yürüdü ki, əsrlər boyu ona yağlı tikə kimi baxan böyük dövlətlərdən özünü qoruya bilsin.

Bununla yanaşı, məsələnin həm də başqa bir tərəfini vurğulamalıyıq. 1990-cı ildə Azərbaycan xalqının üstünə gələn, onu turtullar altında məhv etmək istəyən də elə həmin super güclü SSRİ idi. 2016-cı ildə isə Azərbaycan onun torpaqlarını işğal etmiş bir ölkə ilə üzbəüz dayanmışdı. Üstəlik, ermənilərin havadarlarını nəzərə almasaq, Azərbaycan özündən qat-qat zəif bir düşmənlə qarşı qarşıya idi. 1990-cı ildə Azərbaycan xalqı öz hüquqlarının bərpası naminə meydanlara çıxıb tankların qarşısında əliyalın durmuşdu, 2016-cı ildə isə Azərbaycanın azad vətəndaşı torpağını işğaldan azad etmək üçün əlisilahlı səngərdə dayanmış. Məhz bu məqamdan çıxış edərək məntiqli ikinci fərqi də təyin etmək mümkündür.

20 Yanvar – Sovetlər Birliyinin xəcalət damğası, Aprel Döyüşləri – Azərbaycanın şərəfli məqamıdır.

İstənilən ölkədə ən dəhşətli hadisə rəhbərliyin yarıtmaz siyasəti nəticəsində vətəndaş müharibəsinin qalxması, rəhbərliyindən narazı qalıb ayağa qalxan vətəndaşlarının elə ölkənin öz ordusu tərəfindən qırılmasıdır. Bəzən belə qarşıdurmalar inqilabi çevrilişlərə, bəzən illərlə sürən vətəndaş müharibəsinə çevrilir və əsrlər boyu həmin hadisə o dövlətin xəcalət yeri, damğası olaraq qalır. Əslində, bu, həmin dövlətin süqutunu, zəifləməsini şərtləndirir, ən nəhayət, çökməsinin ən böyük səbəblərindən biri olur. Bir ölkə vətəndaşının öz torpağı uğrunda canını verməsi – Vətən uğrunda şəhid olması isə ölümlərin ən şərəfli hesab olunur. Vətəninə sevən hər bir övladın şəhidliyi hətta Qurani Kərimdə də çox yüksək məqam kimi dəyərləndirilir.

20 Yanvar Sovet İttifaqının tarixində bir xəcalət damğası oldu. Əslində, həmin gecə İmperiya məhz öz vətəndaşlarına, dinc sakinlərinə qarşı ordu yeritmişdi. Öz siyasətinin yarıtmazlığını qanla ört-əsdır etmək istəyən Sovetlər birliyi bununla da öz varlığının çökməsini və tarixdə zülmkar adının təsdiqini imzalamış oldu. Həmin gecə nizamlı və tam silahlanmış ordu silahsız, əliyalın, öz rəhbərliyindən doğru qərar gözləyən xalqın üstünə yeridi. Təbii ki, xalq belə bir xainlik, düşmənçilik gözləməirdi. O, haqq-ədalət gözləyirdi. Düzdür, 20 Yanvar gecəsi bir vətəndaş müharibəsi deyildi və Azərbaycan xalqını o gecə qıran vəhşilərin milli kimliyi hələ də sual altındadır. Ancaq bir şey həqiqətdir ki, əzən də, əzilən də Sovet vətəndaşı idi. Müəyyən mənada, azərbaycanlıları çaşqınlığa salan, hətta az qala sındıran səbəblərdən başlıcası da bu idi – indiyə qədər böyük qardaş

dediyi, Ana Vətən dediyi dövlət onun özünə qarşı silah qaldırmışdı və amansızca qətl etmişdi. Bəlkə də belə acı bir fakt onları oyanmağa məcbur etdi və onlar anladılar ki, İmperiyadan Ana Vətən olmur. Heç təəccüblü deyil ki, Azərbaycan belə bir utanc, xəcalət – qardaşını məhv etməyə hazır olan bir İmperiya ilə eyni damğanı daşımaq istəməyib müstəqil olmaq istədi və oldu. Bununla yanaşı, onu da çox əhəmiyyətli bir məqam kimi vurğulayaq ki, 20 Yanvarın qurbanları məhz öz torpağında – Bakıda qətl edilmişdilər. Bunu düşünəndə, Ulu Öndər Heydər Əliyevin “20 Yanvar Şəhidi” fəxri adının təsis etməsinin necə böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini anlamaq mümkündür. Bununla ümummillə Lider həmin şəxsləri Sovet İmperiyasının tərkibində olan bir respublikanın vətəndaşı, Sovet ordusunun qırdığı bir üsyankar olmadığını, ölənin öldürülənlə heç bir ortağ dəyərə sahib olmadığını bəyan etdi. “20 Yanvar Şəhidi” öz torpağını qoruyan azərbaycanlıdır, Vətən uğrunda qurbandır.

Aprel Döyüşləri Azərbaycanın haqq işi uğrunda mübarizəsinin bir məqamı, həm də şərəfli məqamıdır. Neçə illərdir 20%-ni işğal etmiş bir düşməne layiq olduğu cavabı vermək, öz torpağını düşmən tapdağından azad etmək arzusu yalnız şərəfli bir addım kimi dəyərləndirilə bilər. Ali Baş Komandan istər əsgərlər qarşısında, istərsə də xarici səfərlərdəki çıxışlarında hər zaman bir məsələni xüsusilə vurğulayır: *bizim əsgərlər kiminsə deyil, öz torpaqlarında vuruşurlar, onlar heç vaxt hər hansı işğalçı əməliyyat keçirmirlər, öz Vətənlərini düşməndən qoruyurlar. Qarabağ münaqişəsinin əsl həqiqəti də məhz budur.* Qürur verici bir haldır ki, səngərdə keşik çəkən, hətta sabah ora gedəcəyini düşünən azərbaycanlı igid oğullar birinci növbədə torpaqların azad olmağını, ikinci növbədə isə ən yüksək məqama – şəhidliyə ucalmağı arzu edir. Məsələn, 2010-cu ildə

valideynlərinə yazdığı son məktubunda Mübariz İbrahimov deyir: *“Canım, atam və anam. Məndən sarı darıxmayın. İnşallah, cənnətdə görüşəcəyik. Mənim üçün bol-bol dua edin. Vətənin də günündə artıq ürəyim dözmür. Allaha xatir bunu etməliyəm. Ən azından ürəyim sərinclik tapar. Şəhid olanadək bu şərəfsizlərin üzərinə gedəcəyəm. Şəhid olsam – ağlamayın. Əksinə, sevinin ki, o mərtəbəyə yüksəldim. Allaha ibadətlərinizi dəqiq yerinə yetirin. Çoxlu sədəqə verin. Seyid nəvəsi olaraq bunu etməliyəm. Allah böyükdür. Vətən sağ olsun. Oğlunuz Mübariz. Haqqınızı halal edin”*. Bunlarla yanaşı, daha bir faktı da qeyd edək. Aprel döyüşlərində qələbənin qazanılması şəhidlik adının şərəfini də artırmış oldu. Çünki bir var igid oğulların qanı tökülən torpaqlar düşmənin tapdığı altında qala, bir də var, Cocuq Mərcanlı kimi həm damla qandan bir güllüstan bitirələr, o yerlərdə Azərbaycanın bayrağı dalğalana. Vətən üçün bundan daha ülvə bir xidmət ola bilməz!

20 Yanvarda millət hazırlıqsız yaxalandı və dinc sakinlər qırıldı, Aprel döyüşlərində isə düşmən öz qarşısında silahlı və güclü bir ordu gördü.

Bir millətin kökünü kəsmək istəyən onun dinc sakinlərinə qarşı soyqırım həyata keçirir. Tarixdə belə hadisələr çoxdur. Hər nə qədər soyqırım beynəlxalq cinayət kimi BMT tərəfindən qəbul edilərsə də, bir tarixi amansızlıq kimi yenə də zaman-zaman baş verir. Eyni zamanda, bu vəhşiliyi törədən tərəf öz əməlini qəbul etməsə də, özünə müxtəlif bəhanələr gətirsə də, fakt faktlığında qalır. Soyqırımı fərqləndirən iki əhəmiyyətli cəhətlərdən biri vəhşi əməlin dinc sakinlərə qarşı törədilməsidir, digəri isə

əməliyyat zamanı qurbanların sayı çox olmasıdır. Yəni silahlı vəhşilər qarşılarında uşağın və ya qocanın olduğuna əhəmiyyət vermədən yalnız qırmaq, öldürmək, məhv etmək haqqında düşünürlər. Əlbəttə, tarixdə cəzasız qalmış, unudulmuş çox belə qanlı hadisələr olmuşdur. Belə düşünmək olar ki, həmin xalqa qarşı ədalətsizlik iki dəfə baş vermişdir. Bir dəfə onları qıranda, ikinci dəfə isə bu hadisəyə göz yumulanda. İstənilən müharibənin yazılmış və ya yazılmamış qanunlarında soyqırım qəti şəkildə yoxdur. Çünki müharibə məhz iki silahlı tərəf arasında aparılan hərbi münaqişədir. Bu münaqişələr tərəflərin strateji bəliklərinə, hərbi bacarıqlarına əsaslanır və burada dinc əhali arxa cəbhədə qalır.

19 Yanvardan 20 Yanvara keçən gecə Sovet qoşunları Bakıya məhz bu niyyətlə girmişdilər: məhv etmək. Əslində, İmperiya rəhbərliyində çox dəqiq məlumat var idi ki, küçəyə çıxan əhalinin əli boşdur, daha dəqiq ifadə etsək, onların tam silahsız olduqlarından xəbərdar idilər. Ancaq bu, onların qarşısını nəinki kəsmədi, heç əməllərinə məhdudiyyət də qoymadı. Yalnız bir gecə ərzində, hələ fəvqəladə vəziyyətin tətbiqi əhaliyə elan olunana qədər hərbi qulluqlar artıq 82 nəfəri amansızcasına qətlə yetirmiş, 20 nəfəri ölümcül yaralamışdılar. Qətlə yetirilənlər arasında bir nəfər olsun silahlı şəxs olmamışdı – hamısı dinc əhali. Hər nə qədər sonralar ordudan da ölənlərin olduğunu desələr də, bunlar çox müəmmalı ölüm hesab olundu. Çünki onlara qarşı qaldırmaq, zədə vermək üçün, heç özlərini müdafiə etmək üçün də insanların əlində heç bir silah, alət olmamışdı. Əvəzində əsgərlərin hər cür silahlı olub – qaz bombasından tutmuş, ağır texnikaya, tanka qədər. Təsadüfi deyil ki, insanlar çox müxtəlif şəkildə, müxtəlif silahlarla qətlə yetirilmişdilər. Arxadan süngü ilə öldürülməkdən tutmuş, tankın altında tamamilə əzilərək yalnız

bir qolu qalana qədər. 20 Yanvar Azərbaycan xalqının məhvina yönəldilmiş bir soyqırım hadisəsi idi və bu, yalnız fiziki deyil, həm də mənəvi bir ölüm olmalı idi. Bəli, qurbanların sayına görə, 20 Yanvar hadisəsində ölənlərin sayı nə İkinci Dünya müharibəsində, nə də Srebrenitsa qədər deyildi, ancaq hadisənin özü, mahiyyəti, törədilməsi həmin hadisələrdən geri qalmazdı.

20 Yanvardan fərqli olaraq, Aprel Döyüşləri bir hərbi əməliyyat idi. Düzdür, münafişə yenə də dinc əhalinin gülləboran edilməsi və onların ölümü ilə başlanmışdı, Lakin bu dəfə erməni silahlıları qarşılarında silahsız, əliyalın dinc sakinləri yox, Azərbaycan Ordusunu görmüşdülər. Dördgünlük müharibə zamanı şəhid olanların sayı az deyildi, Azərbaycanın ən layiqli igid əsgərləri Vətən uğrunda öldülər və ya yaralanıb qazi oldular. Lakin bu, düşmənin qəfil, xaincə hücumunun nəticəsində yox, həmin əsgərlərin öz seçimi ilə baş verdi – Vətən üçün şərfli ölümü onlar özləri istəmişdi. Ən vacibi isə, 20 Yanvardan fərqli olaraq, Aprel döyüşlərində düşmən cavabsız qalmadı – bizim şəhidlərdən qat-qat artıq sayda həm texnika, həm də canlı qüvvə itkisi verdi. Bu dəfə düşmən bir xalqı nəinki qorxuda bilmədi, əksinə özü elə qorxdı ki, bütün xarici havadarlarını köməyə çağırmalı oldu. Azərbaycan xalqının əsl gücü budur və düşmən də bunu çox gözəl bildiyinə görə, ancaq tarix boyu xain hücumlara üstünlük verir.

Beləliklə, 20 Yanvar və Aprel döyüşləri arasındakı növbəti fərq məhz qətl edilən şəxslərlə bağlıdır. Təbii ki, söhbət onların sayından deyil, kimliyindən gedir. Əgər birinci halda qırılan günahsız sakinlər olmuşdusa, digərində nizamlı ordunun əsgərləri döyüş meydanında və döyüş şəraitində ölmüşdülər. Əgər birinci halda əliyalın insanlar qəfil hücumla yaxalanmışdırlarsa və bu, onları çaşqınlığa salmışdısa, ikinci halda nəinki əsgərlərimiz

hazırlıqlı idilər və cavab verdilər, üstəlik özləri də hücumla keçib öz tarixi torpaqlarımızın çox əhəmiyyətli mövqelərini azad etməyə müvəffəq oldular.

20 Yanvarda millət yas tutdu, matəm girdi, hətta milli ruhun sınıması təhlükəsi yaşandı, Aprel Döyüşlərində isə millət bayram elədi, milli ruh daha da ucaldı.

Hər nə qədər ağır günlər milləti düşünməyə, öz kimliyini təkrar təhlil etməyə vadar etsə də, istənilən itki, xain hücum nəticəsində məruz qaldığı təcavüz həmin millətin taleyində qara hərflərlə yazılır. Elə adı da üstündə olur – itki. Belə itkilərin çox ağır nəticəsi ola bilər. Millət sına bilər, ruhu ölə bilər, öz gücünə, hətta tarixinə baxışı sarsıla bilər. Bir sözlə, hətta ən qısa faciə də millətin taleyində ağır iz buraxa, onu tamamilə tənəzzülə uğrada bilər. Müharibədə vəziyyət fərqlidir. Əvvəlcədən düşmənin tanıdığına, kiminə, hansı şərtlər altında vuruşacağını bildiyinə görə, nəticədən asılı olmayaraq, bu, müharibəyə aid edilir. Bununla yanaşı, müharibədə daha əhəmiyyətli faktlar rol oynayır – ordunun hazırlığı, strateji bilikləri, döyüş ruhu, silahların müasirliyi və əsgərlərin onlardan istifadə bacarığı, döyüş öncəsi düşmən mövqelərinin öyrənilməsi və zərbələrin vurulacağı nöqtələrin dəqiq təyin edilməsi, eyni zamanda, öz mövqelərinin kifayət qədər gücləndirilməsi. Bunların hamısı kompleks şəkildə müharibənin gedişatına və nəticəsinə təsir göstərir. Qələbə və ya məğlubiyyətin də konkret səbəbləri olur. Bir sözlə, müharibə məntiq üzərində qurulmuş ciddi bir gedişdir.

20 Yanvar xain hücumun nəticəsi olan bir faciədir. Bu faciə, yuxarıda da döənə-döənə vurğuladığımız kimi, milləti tamamilə sındıra bilərdi, əgər ümummilli Lider vaxtında ona dəstək

durmasaydı. Həmin gecədən sonra xalq özünü təhqir edilmiş hesab edirdi, çünki təcavüzə uğramışdı, uşağı, cavanı, qocası, qız-gəlini qətlə yetirilmişdi və heç kim (!) onları müdafiə etməmişdi. Millət yalnız qalmışdı və bu yalqızlıq onu yazıqlaşdırmışdı. Millət matəmə bürünmüşdü, çünki verdiyi itkilərlə bərabər qürurunu, tarixini, ruhunu itirmək qorxusu var idi. Bir sözlə, çox təhlükəli bir an yetişmişdi – millət çökə bilərdi. Belə bir vaxtda Ulu Öndərin dəstəyi, bəyanatı sanki milləti silkələdi, özünə qaytardı. Millət anladı ki, etiraz haqqı var. Yenə də Azərbaycanda dərin bir matəm tutuldu, millətin üzü gülmədi, ancaq axıdılan hər göz yaşı içində doğulan etiraz səsinə daha da ucaltdı, daha da sərtləşdirdi. Azərbaycan verdiyi itkinin yerinə azadlığını geri almaq istədi və aldı da.

Aprel döyüşlərində hər nə qədər igid oğullar şəhid olsa da, bu, matəm kimi dəyərləndirilmədi. Əksinə, bu, qələbə idi. Dördgünlük müharibədə Azərbaycan çox şeyə nail oldu. Bir tərəfdən, o, Qarabağ müharibəsində və ümumiyyətlə Ermənistanla münasibətlərində çox ciddi bir döntüş nöqtəsi oldu. Düzdür, neçə illərdir ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəçiliyi ilə sülh danışıqları, münafişənin dinc yolla həllinə çalışırlar, arada nailiyyətlər olsa da, vəziyyət dəyişməz olaraq qalır. Aprel Döyüşləri hərbi münaqişə olsa da, həm müharibənin, həm də sülh danışıqlarının gedişatına ciddi təsir göstərdi – Azərbaycan öz torpaqlarının sahibi olduğunu və bir qarış da olsa güzəştə getməyəcəyini əyani şəkildə həm düşməna, həm də beynəlxalq aləmə onların eşidəcəyi tərzdə bəyan etdi. Aprel Döyüşlərindən sonra millətdə bir ruh yüksəkliyi yarandı, mətinliyi artdı. Şəhid olan hər övlad yüzrlə ürəkdə döyüş əzmi yaratdı. Hətta Aprel Döyüşlərində həlak olan şəhidlər sanki həmin torpağı daha da əziz etdi, ucaltdı.

Beləliklə, hər iki hadisə arasındakı çox ciddi fərqlərdən biri də, 20 Yanvarın bir matəm, Aprel döyüşlərinin isə bir qələbə günü olmasıdır. Təsədüfi deyil ki, düz 27 ildir 20 Yanvar günü Azərbaycanda ümummilli matəm günü kimi qeyd edilir, həmin gün Azərbaycan xalqı öz şəhidlərini hüznə yad edir, göz yaşları axıdır. Aprel döyüşləri isə bir qəhrəmanlıq dastanı kimi dillərə düşüb, ilk dərs günündə ondan söz açırlar, şagirdlərə ən yeni tarixin belə bir şərəfli səhifəsindən söz açırlar. 20 Yanvar təqvimlərdə qara hərflərlə qeyd edilir, Aprel Döyüşlərinə qara rəng vermək isə Ana Torpağın hər qarışına öz qanları ilə möhür vuran igid əsgərlər üçün haqsızlıq olar. Həmin günlər düşmənin üçün qara rəngə boyandı, həmin günlər onlara dəhşət yaşatdı və hələ də yaşatmaqdadır.

20 Yanvar milli dirçəlişin ilk nümunəsi oldu və qanlı bitdi. Aprel Döyüşləri ilk nümunə deyildi, ancaq Qələbəyə ilk addım ola bildi.

İmperiyaların siyasəti tarix boyu hər zaman bəlli olub. Bu siyasətin əleyhinə getmək, öz həyatını təhlükəyə atmaq hər xalqın hünəri deyil. Daha əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, buna ilk növbədə millətin düşüncəsi hazır olmalıdır. O bilməlidir ki, nəyin uğrunda, hansı qurbanlar hesabına mübarizəyə qalxır. Azərbaycan öz tarixi boyu çox tarixi keçidlər, müharibələr, çevrilişlər, qırğınlar görüb. Bunların hər biri yaddaşlarda iz buraxsa da, müəyyən təcrübə qazandırsa da, hər şəraitin öz tələbləri, öz gözənilməz məqamları olur ki, həmin an doğru qərar vermək sırf düşüncə səviyyəsindən asılı olur. Bu səbəbdən hər hansı millətin müəyyən addımları müzakirə ediləndə ilk növbədə onun təfəkkür səviyyəsi şərh edilir, nəticələr çıxarılır. Bəzən elə

taleyüklü məqamlar yetişir ki, orada atılan addımın təsiri illərlə özünü göstərir. Belə addımların yanlışlığını düzəldilməsi ya çox çətin olur, ya da ümumiyyətlə mümkün olmur. Daha pis olanı isə odur ki, bəzən həmin yanlış addımın düzəldilməsi, onu atmaqdan daha baha başa gəlir, daha çox qurban verilməli olur. Məhz belə böyük təhlükəni və məsuliyyəti anlayan millət öz tarixində daha az səhv edir. Bunun əksinə olaraq, vaxtında atılmış doğru bir addım bir anın içində millətin inkişafını bir neçə il, hətta əsr tezləşdirə bilər.

20 Yanvar 70 il ərzində bir İmperiyanın tərkibində yaşamış bir millətin atdığı addım idi. Həmin hadisələrə, hətta həmin gecəyə qədər Azərbaycan SSRİ-nin tərkibində olan bir respublika, azərbaycanlılar isə SSRİ vətəndaşı idilər. O, öz sistemə, rəhbərliyinə qarşı çıxmağın ölüm olduğunu bilirdi, çünki 37-ci ilin repressiyalarında ən layiqli oğullarını itirmişdi. Bunları nəzərə alsaq, 20 yanvarı 70 ildə baş qaldıran ilk addım kimi dəyərləndirmək olar. Həmişə tərkibindəki xalqları qorxu, vahimə altında saxlayan bir İmperiya yenə öz siyasətini, hətta bir az da artıq amansızlıqla, hərbi müdaxilə ilə həyata keçirmək istədi. Azərbaycan xalqı ona qədər hər hansı bir təcrübədən yararlanma bilmədi. O günə kimi heç bir sovet respublikasının ərazisini alıb digərinə vermək, xəbərdarlıq etmədən fəvqəladə vəziyyət elan edib və elana qədər artıq dinc əhalini atəşə tutmaq kimi bir hadisə yaşanmamışdı. Həmin günün qərarı sırf xalqın özünə, daha dəqiq desək, əsrlərdir özündə saxladığı qəhrəmanlıq ruhunun diktəsi ilə verildi. Sonrakı proseslərdən də belə məlum oldu ki, faciə dolu bir addım olsa da, doğru və yerində atılmışdı və onun nəticəsi, əks sədası hələ çox əsrlər səslənəcək.

Aprel döyüşləri böyük bir müharibənin, Azərbaycan üçün müqəddəs Vətən müharibəsinin səhifəsidir. Hər şeydən əvvəl

xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, Orduda belə bir qəhrəmanlıq ruhu məntiqli və düşünlülmüş şəkildə tərbiyə edilirdi və Dördgünlük müharibəni təsadüf, yaxud gözlənilməz addım adlandırmaq olmaz. Səngərdə duran əsgər bilir ki, düşmənlə üz-üzədir və istənilən anda ölüm zərbəsi ala bilər. Bundan başqa, Ali Baş Komandan hər çıxışında, hər bəyanatında vurğulayır ki, sülh yolu ilə olmasa, torpaqlarımızı hərbi yolu, silah gücünə alacağıq. Bu o deməkdir ki, ordu hər an döyüşə hazır dayanmalıdır – atəşkəs rejimindən asılı olmayaraq. Bundan başqa, istər daha əvvəlki illərdə kəndlərimizi azad etmək, yaxud Mübariz İbrahimov kimi qəhrəman oğulların misilsiz şücaəti ordumuzun üçün müəyyən bir təcrübə oldu. Başqa sözlə desək, Aprel döyüşlərinə qədər əsgərlərimiz üçün çox nümunələr mövcud idi. Onlar şəhidliyin müqəddəsliyini də bilirdilər, Ana Torpaq üçün şücaətin, qəhrəmanlığın necə vacib olduğunu da.

Beləliklə, 20 Yanvar və Aprel döyüşlərinin daha bir fərqi, birinin mübarizə yolunda ilk təcrübə, digərinin isə ümumi prosesin bir hissəsi olmasıdır. Çox əhəmiyyətli faktıdır ki, 20 Yanvar zamanı müqayisələr daha çox uzaq keçmişdəki qəhrəmanlarımızla – Koroğlu, Babək, Cavanşirlə aparılırdısa, Aprel döyüşlərində nümunə kimi artıq ən yaxın tarixdəki şəxsiyyətlər, elə həmin 20 Yanvar şəhidləri götürülürdü. 20 Yanvarda Azərbaycan xalqı tam təcrübəsiz, xaos bir durumda olduğu halda, Aprel döyüşlərində həm xalqın, həm də əsgərlərin arxada 25 illik təcrübəsi var idi və ordu artıq sistemli, nizamlı bir şəkildə idi.

20 Yanvarda Lider faciədən sonra gəldi millətin yanına, çünki uzaqda idi, Aprel döyüşlərində isə Lider Ali Baş Komandan olaraq əvvəldən sona qədər millətin yanında oldu.

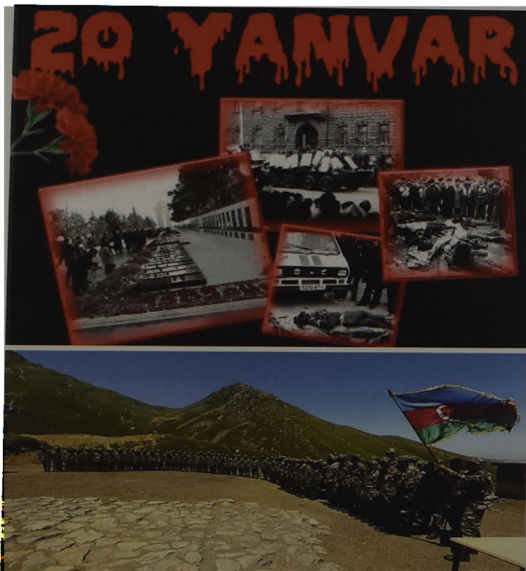
Hər nə qədər bir millətin zəngin tarixi olsa da, uzun illərdən sonra bəzi şeylər unudula, təhrif edilə bilər. Axı, bütünlüklə keçmişlə yaşamaq da olmur. Bəzən şərtlər, şərait elə gətirir ki, millətin taleyində əhəmiyyətli rol oynamış bir hadisə bir anda kölgədə qala bilər, bir anda hər şey ağ kağız kimi qalır. Belə təhlükəli məqamlarda bütün məsuliyyət düşür onun Liderinin üzərinə. Lider millətin düşüncəsinin təhlükəli istiqamətlərdə getməsinin qarşısını alır, görəkli ideyaları xaos arasından seçib dəyərləndirir, baş verə biləcək fəlakəti daha öncədən hiss edib öz millətini qoruyur.

20 Yanvarın ən böyük fəlakəti, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, millətin lidersiz olması idi. Həmin vaxtlar düşüncələr aldadıcı fikirlərlə doldurulmuşdu, millət kütlələşdirilmişdi, görünməz xain bir qüvvə sanki millətin düşüncəsini korşaldıb, gücünü öz maraqları üçün istifadə edirdi. Arada olan ayrı-ayrı ağıllı, millətsevər insanlara da imkan verilmirdi ki, öz fikrini desin, millətlə ünsiyyətdə olsun, Azadlıq meydanına toplaşmış insanlar qarşısında öz sözünü desin. Həmin kölgə kimi hərəkətdə olan qüvvə sanki millətin başı üstündə qara buludları daha da sıxlaşdırır, millətin gözüni daha çox haqiqətdən yayındırırdı. Çox acınacaqlı bir realıq idi ki, Azadlıq meydanına toplaşan milyonlarla insan sanki tək idi. Tək olduğu üçün də təhlükədə, uçurumun kənarında idi. Belə bir şəraitdə Yanvar faciəsi baş verdi və bu, faciələrin sadəcə başlanğıcı oldu. Həmin ərəfədə, qeyd etdiyimiz kimi, Lider zamanın, şəraitin tələbi ilə yarandı və ortaya çıxdı. Yəni, bildiyimiz kimi, Ulu Öndər artıq iki il idi ki, siyasi arenadan getmişdi, xəstə idi. Millət həmin vaxt xilas olunmasa, ayaq üstə saxlanılmasa və çökməyinə icazə verilşəydi, ayağa qalxması çətin olardı. Proseslərin gedişi millətə liderin olmasını tələb edirdi. Bu məsuliyyəti, yükü öz çiyinlərinə

ümummilli Lider olaraq Heydər Əliyev götürdü. O öz xəstəliyini unudub yalnız milləti düşündü. Onun Liderlik iddiası da yox idi, o yalnız millətin çökməməsi üçün onun yanında durub, ona sahib çıxdı.

Aprel Döyüşləri isə əsl Liderin hazırladığı bir prosesin uğurlu nəticəsi oldu. İlham Əliyev bir Ali Baş Komandan olaraq Ordunun önündə durub, onun düzgün döyüş strategiyasını qurmaqla yanaşı, həm də bir Lider kimi bütün proseslərin başında idi – ölkənin ümumi inkişafı, vətəndaşların döyüş ruhunun yüksək olması – hamısı bir Liderin öz milləti üçün edə biləcəyi ən vacib əməllər idi. Qeyd etdiyimiz kimi, azərbaycanlılar 20% torpağını itirmiş, çoxsaylı faciələr, dəhşətlər yaşamış bir xalq kimi sanki məğlub vəziyyətlə alışmağa başlamışdılar. Lakin İlham Əliyev belə bir düşüncə xaosunun arasında düzgün istiqaməti tuta bildi və milləti də ora yönəltdi – çiçəklənən bir dövlət qurmaq və bütün dünyaya öz əlçatanlığını tanımaq. Belə bir siyasətin qarşılığında ermənilərin yaratdığı bir yalançı məzlum, həmişə incidilən bir xalq imici yavaş-yavaş iflasa uğramalı idi və uğradı da. Yüksək mədəniyyətə, zəngin tarixə malik bir Azərbaycanla yanaşı, İlham Əliyev həm də öz torpağının bir qarışını da düşməne güzəştə getməyəcək, qəhrəman ruhlu Azərbaycanın imicini formalaşdırdı. Məhz bunları etdiyinə və beynəlxalq aləmi buna inandırıdığna görə, Aprel döyüşlərində erməni havadarları ciddi təşvişə düşdülər. *İlham Əliyev öz millətinin siması ola bildi və bütün dünya bu simada bir şey gördü – biz mədəni, qədim tarixə və mədəniyyətə malik, dünya sivilizasiyasına öz dəyərli töhfələrini vermiş bir xalq, biz işğalçı deyilik, sülhsevərik, amma öz torpağımızı heç bir şərtlər altında güzəştə getməyəcək.*

Beləliklə, 20 Yanvar və Aprel Döyüşləri arasında sonuncu fərq kimi proseslərdə bilavasitə Liderin rolu ilə bağlıdır. Əgər birinci halda Liderin əvəzsiz rolu hadisə olub bitəndən sonra özünü göstərdisə, ikinci halda bütün proseslər Liderin rəhbərliyi və nəzarəti altında baş verdi. Bu baxımdan, birincinin millətin tarixinə bir faciə, ikincinin isə bir qələbə kimi yazılması da təəcüb doğurmur.

NƏTİCƏ

Tarix keçmişini unudulmağa qoymayan bir şahədir. Baş vermiş hadisələr məhz tarixçilərin qələmi ilə gələcəyə çatdırılır, dövrlər, zamanlar arasında onların vasitəsi ilə görülməyən əlaqələr qurulur. Bununla belə, həmin hadisələr bir də fərqli insanların qələmləri ilə təsvir və təqdim edilir. Hər biri fərqli baxış bucağından məsələnin görülməyən tərəfinə işıq salır. Məsələn, hadisələrin şahidlərinin təsvir etməsi daha həqiqətə uyğun hesab edilir. Bununla belə, şahidlərin ifadəsində mütləq bəzi faktlar özünü büruzə verir. Əvvəla, burada subyektiv mövqe daha üstün olur, hətta obyektivliyə zərər verə bilər. İkinci, burada məsələnin yalnız bir tərəfinə aydınlıq gətirilir. İş burasındadır ki, yalnız müəyyən vaxt keçəndən və həmin hadisənin bütün incəlikləri, qaranlıq məqamları işıqlandıqdan, bir çox şahidin ifadələri toplanandan sonra hadisə haqqında dolğun və düzgün təsəvvür əldə etmək mümkündür. Şahidlər isə yalnız öz radiusları miqyasında görə bildiklərini yazır, danışır. Maraqlıdır, belə fikir yaranır ki, zaman keçdikcə, hadisə haqqında məlumat daha dərin və geniş olur.

Bir də var həmin hadisələri təqdim edən bədii və sənət əsərləri. Əslində, bunu da tarixin bir qolu hesab etmək olar. Sadəcə burada şairlər, yazıçılar olanları öz bədii təfəkkürlərindən süzgəcindən keçirirlər, bəzən hadisələrə təxəyyülünün məhsulu da əlavə edir. Nəticədə ortaya mahiyyətində həmin hadisə olsa da, üzde tamamilə yeni bir bədii əsər nümunəsi çıxır. Çox əhəmiyyətli faktdır ki, belə əsərlər sanki həmin hadisəyə tarixçilərdən daha böyük bir ölməzlik bəxş edir, yaddaşlarda daha

möhkəm qalır. Yəni hər hansı tarixi roman, dastan az qala həmin hadisə, qəhrəmanlıq məqamı qədər vacibə rola malikdir. Bunu dərk edən yazıçı, şair sanki öz xalqının qarşısında öz çiyinlərinə böyük bir məsuliyyəti alır və bu, çox böyük hüner və bacarıq tələb edir. Çox əhəmiyyətli bir faktıdır ki, hər nə qədər müəyyən tarixi əsər haqqında belə əsərlər yazılırsa, bir o qədər onun yaddaşlarda dərin iz salacağına ümid böyükdür. Bunu nəzərdə tutaraq, bir dəfə 20 Yanvar haqqında sərgidə iştirak edən Ulu Öndər Heydər Əliyev iştirak edəən, əsərləri sərgilənən sənətkarlara deyir: *“İndi tam azadlıq var, nə istəyirsiniz dərc etdirin. Heç vaxt qorxmayın. Hər şeyi öz adı ilə demək lazımdır: kim, nə üçün, nəyə görə. Adlar da məlumdur, cinayəti edənlər də, onu ört-basdır edən komissiya üzvləri də məlumdur. Oduq ki, xalq hər şeyi bilməlidir.”*¹Burada ümummillət Lideri bir neçə tələpəli məsələni ön plana çəkir. Əvvəla, yaradacaqları əsərlər məhz azad təfəkkürlə, azad iradə ilə yaradılmalıdır. Axı, hər bədii, sənət əsəri öz dövrünün güzgüsüdür. İkincisi, Ulu Öndər, obyektivliklə, gələcəyə ötürüləcək azadlıq ruhu ilə yanaşı, həm də həmin hadisənin əbədiləşməsinə arzu edir, hətta bunu tələb şəklində ortaya qoyur. Haqlı olaraq, bu tələbdə 20 Yanvar hadisəsinin hər üsulla, hər şəkildə gələcək nəsillə çatdırılması var.

Bu kitab da həmin tələbdən irəli gələn bir təşəbbüsdür. Sadəcə biz bir deyil, iki hadisəni araşdırma mövzusu etmişik. Bunu etməkdə bizim çox vacib məqsədlərimiz vardır. Əvvəla, 20 Yanvar faciəsi və Aprel döyüşləri uzaq keçmişə deyil, ən yeni tariximizə aid olduğuna görə, biz hər iki hadisənin şahidi hesab edilə bilərik. Lakin xüsusilə qeyd edək ki, biz bilavasitə

gördüklərimizlə yanaşı, həm də müəyyən zaman məsafəsindən baxaraq öz təhlillərimizi və fikirlərimizi yazırıq.

İkincisi, biz iki hadisə arasında müəyyən zəncir qurmağa cəhd göstərmişik. Hadisələrdən biri müstəqilliyimizin lap başlanğıcında və başında duran bir hadisədirsə, ikincisi, artıq müstəqil bir Respublikanın güclü iradəsini, artıq özü müstəqil ordusunun düşməne dərs verməsidir. Bu iki hadisə vasitəsilə biz bir növ Azərbaycanın müstəqillik yoluna fərqli bir baxış bucağından işıq salmağa çalışmışıq. Bu müstəqillik yolunda biz Azərbaycanın həm ilk faciəsini, xalqın ilk şəhid verməyini və buna reaksiyasını, bu yolda düşmənlərini və həyatını xilas edən Liderini, ən vacibi isə, xalqın 26 il ərzində keçdiyi inkişafını göstərmişik. Əgər birinci hadisə – 20 Yanvar zamanı xalq əzilmişdisə, gülləboranla qırılmışdısa, lidersizlik səbəbindən pərən-pərən düşmüşdüsə, ətrafında hər kəsə, hər şeyə inamını və etibarını itirmişdysə, ikinci hadisədə artıq qarşımızda fərqli – özünə inanan, güclü, düşməne yerini göstərər təşvişə sala bilən, Liderinə inanan və onun arxasında duran bir xalq durur. Biz təhlillərimizdə bir millətin məhz inkişafının, dirçəlişinin trayektoriyasını, az qala məhv edilməyə məhkum bir ruhun yenidən doğulmağını göstərmişik. Bu inkişaf xəttini izləməklə biz gənc Azərbaycan Respublikasının ruhunu tanımış və tanıtmış olurıq. Belə bir ağır missiyanı, zəngin tarixin ancaq bir qolunu kitabla sığdırmaq üçün biz əvvəlcə hər iki hadisəni ayrılıqda təhlil etmişik, vacib məqamlara işıq salmağa çalışmışıq, daha sonra isə, onların arasında müqayisəli təhlil aparmışıq ki, Azərbaycanın dünəni və bu günü arasındakı oxşar və fərqli cəhətlər daha aydın nəzərə çarpsın.

Üçüncüsü və bizim ən öndə duran məqsədimiz hər iki hadisənin fonunda millət-Lider vəhdətini təhlil etməkdir. Bu

¹ Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümü ilə bağlı tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üzrə dövlət komissiyasının iclasında çıxışı (12 yanvar 1994)

istiqamətdə biz bir xalqın həyatında, taleyində Liderin və lider-sizliyin hansı rola malik olduğunu faktlarla təhlil etmişik. İş burasındadır ki, 26 il böyük tarix miqyasında, hətta Azərbaycanın öz zəngin tarixi fonunda çox az müddət kimi görünərsə də, bu illər çox zəngin, həm dövlət, həm də xalqın özü üçün əhəmiyyətli məqamlarla doludur. Hər iki hadisənin təhlilindən göründüyü kimi, 26 il ərzində Azərbaycan xalqının təfəkküründə, ruhunda, dünyagörüşündə o qədər böyük dəyişikliklər baş vermişdir ki, bəlkə də başqa vaxt buna əsrlər lazım gələrdi. Bəlkə də belə sürətli inkişaf yolu keçdiyinə görə, 26 il Azərbaycanın üçün çox ağırlı və ağır keçmişdir. Ancaq müstəqillik asan əldə edilən, onu qoruyub saxlamaq isə ikiqat çətin olan bir nemətdir. Hələ bu, igid oğullarının qanı, canı bahasına əldə edilirsə, onu qorumaq hər bir vətəndaşın can borcudur.

Biz yalnız bir xalq üçün Liderin əhəmiyyətindən deyil, həm də xalqın Lider üçün əhəmiyyətindən danışmışıq, təhlil etmişik. Belə bir atalar sözü var: "Elin gözü tərəzidir". Bir millətin Lideri olmaq asan məsələ deyil, çünki bunu həll edən Lider deyil, millət özü olur. Biz Azərbaycanın taleyində iki hadisə fonunda məhz millətin özünə hansı Lideri seçdiyini və bu seçimin hansı səbəblərdən qaynaqlandığını göstərmişik. Bu seçimdə, yəni Liderin öz millətini və millətin də öz Liderini seçməsi qarşılıqlı etibar, sevgi, hörmət, anlayış üzərində qurulur. Millət nə qədər böyük bir güc hesab edilirsə, Lider də bu gücü düzgün istiqamətləndirməkdə, məhv olmaqdan qorumaqda bir o qədər əhəmiyyətli fenomendir.

Millət-Lider vəhdətinin təhlilində bizim daim ön planda tutmağa çalışdığımız bir fakt var: bir millətin formalaşmasında, onun çiçəklənməsində və təhlükəsizlikdə olması, düşdüyü çətinliklərdən, hətta faciələrdən alını açıq çıxmasının ən böyük

və həlledici fakt Lider və millət arasında möhkəm bir vəhdətin yaranmasıdır. Bu vəhdət həmin millətin və Liderin yalnız müəyyən zaman dilimində deyil, ümumiyyətlə tarixdə yerini təyin edir. Belə demək mümkündürsə, millət-Lider vəhdəti həmin xalqın, dövlətin tarixini və qoruyan yazan ən etibarlı gücdür.

ƏLAVƏLƏR:

(Çıxışlar, sərəncamlar, qərarlar, təltiflər)

20 Yanvar faciəsi ilə bağlı

**1990-cı il 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar
Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyində
keçirilmiş yığıncaqda
Heydər Əliyevin çıxışı
(21 yanvar 1990-cı il)**

Əziz həmvətənlərim, xanımlar və cənablar! Bildiyiniz kimi, uzun illər Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifələrində işləmiş, Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü olmuşam. Geniş infarkt keçirmişəm. Xəstəliyimlə əlaqədar iki ildən artıqdır ki, pensiyadayam. Azərbaycanı tərk etdiyim 1982-ci ilin dekabrından keçən müddətdə bu gün ilk dəfədir ki, Azərbaycan SSR-in Moskvadakı daimi nümayəndəliyinin astanasına qədəm qoyuram. Mən baş vermiş hadisələr haqqında dünən xəbər tutmuşam və təbii ki, bu hadisəyə laqeyd qala bilməzdim. Buraya ən əvvəl ona görə gəlmişəm ki, Azərbaycanın Moskvada kiçik parçası olan daimi nümayəndəliyində, böyük itkilərə səbəb olmuş faciə ilə bağlı bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verim. İkinci tərəfdən, bu məsələyə öz münasibətimi bildirmək istəyirəm. Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəsi Söhrab İbrahimovdan xahiş edirəm ki, mənim sözlərimi, kədərimi, başsağlığımı Azərbaycan xalqına çatdırsın. Hazırda başqa imkanım olmadığı üçün təəssüf hissi keçirirəm. Azərbaycanda baş vermiş hadisələrə gəlincə, mən onları hüquqa, demokratiyaya

əvvəlcədən düşünməmişlər. Bütün bunlar qabaqcadan nəzərə alınmalı və vaxtında vacib, zəruri tədbirlər qəbul edilməli idi. Ordu yeridilmiş, günahsız adamlar həlak olmuşlar. Yeri gəlmişkən deyim ki, ölənlər arasında hərbi qulluqçuların olması haqqında da məlumatlar daxil olur. Sual olunur: ölkənin ali dövlət, partiya rəhbərliyinin səhv qərarı ucundan, olmayan qiyamı yatırtmaq adı ilə Azərbaycana göndərilmiş rus gənclərinin günahı nədir? Azərbaycana kənardan böyük ordu kontingenti yeridilmişdir. Respublikada neçə ordu birləşməsinin olduğu mənə yaxşı bellidir. Azərbaycanda kifayət qədər - 4-cü ordu, Xəzər Hərbi Dəniz Donanması, desant qoşunlarının diviziyası, Hava Hücumundan Müdafiə Qoşunları, DİN-in daxili qoşun birləşmələri vardır. Oraya əlavə qoşun yeritmək nəyə lazım idi? Əgər belə zərurət var idisə, orada yerləşən hərbi hissələrdən də istifadə etmək olardı. Belə qərar qəbul edən Azərbaycan rəhbərliyi, hamıdan əvvəl isə bərk ayaqda Azərbaycanı qoyub qaçmış Vəzirov, öz xalqı qarşısında məsuliyyət daşımalıdır. Ölkənin ali siyasi rəhbərliyinə yanlış məlumat verənlər də məsuliyyət daşımalıdır. Zənnimcə, ölkənin ali siyasi rəhbərliyinə vəziyyət barədə vaxtında kifayət qədər düzgün, dəqiq, obyektiv informasiyalar çatdırılmamışdır. Rəhbərlik çaşqınlığa salındığından belə qərar qəbul etmişdir. Qırğın törədənlərin hamısı layiqincə cəzalandırılmalıdır.

21 yanvar 1990-cı il, Moskva
Əliyev Heydər. Şəxsi mövqe.

**Heydər Əliyevin Azərbaycan KP MK,
Respublikanın Ali Soveti və
Nazirlər Sovetinə teleqramı
(21 yanvar 1990-cı il)**

Azərbaycan xalqına!

Bakı şəhərinə sovet ordusu hissələrinin yeridilməsi ilə əlaqədar xalqımızın başına gəlmiş faciədən — dinc əhəlinin qırılmasından böyük ürək ağrısı ilə xəbər tutdum. Bu mətəm günündə həlak olanların ailələrinə və yaxınlarına, bütün Azərbaycan xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm. Mən bu düşündürmüş aksiyam pisləyir, onu antihumanist, antidemokratik, qanunazidd hesab edirəm. Bu ağır gündə sizi ağıllı-kamallı olmağa, həmrəyliyə və birliyə çağırıram. Mənim teleqramımın respublika mətbuatında dərc olunmasını, radio, televiziya ilə verilməsini, mətəm mitinqində oxunmasını xahiş edirəm.

Heydər Əliyev
21 yanvar 1990-cı il, Moskva

“Mən kimsə, kiminləsə olmaq istəmirəm...”

Andrey Karaulova və Devid Remnikə müsahibəsi

(9 fevral 1990-cı il)

Heydər Əliyev: Məndə Sizinlə görüşmək tələbatı “Pravda” qəzetində “Əliyevçilik və yaxud “xoş əyyamlar”ın xiffəti” adlı məqalədən sonra yarandı. MK-nın plenumunun açılışına bir gün qalmış belə bir məqalə birdən-birə peyda olur. Müəyyən qədər gözləyirdim ki, mənə qarşı yeni zərbələr olacaqdır; tənqidi məqalələr, Sizə məlum olduğu kimi, əvvəllər də çıxırdı. Amma uzun müddət belə hesab etmişəm ki, mənə bu məqalənin səviyyəsinə enmək lazım deyil. Məni ölkədə, partiyada tanıyırlar, böyüdüyüm respublikada daha yaxşı tanıyırlar, mənim barəmdə fikri bu məqalələrlə dəyişmək olmaz. Buna görə də reaksiya vermirdim. Doğrudur, “Literaturnaya qazeta”dakı məqaləyə mən o zaman cavab verdim, qəzetin baş redaktoru Çakovski ilə, onun müavini ilə (mən onları yaxşı tanıyıram) telefonla danışdım. Onlar mənim cavabımı dərc edəcəklərini vəd verdilər. Və bunu etmədilər. Cavabın surətini mən Sov. İKP MK-ya, baş katib Qorbaçovun adına yolladım.

A. K.: O oxuyubmu?

Heydər Əliyev: Köməkçisi mənə dedi ki, ona məruzə edilib. Bu məktubda mən ondan xahiş etmişəm ki, “Literaturnaya qazeta”da cavabın çap olunmasına köməklik etsin. Lakin Qorbaçov mənim xahişimi qulaqardına vurdu. Belə çıxır ki, demokratiya və aşkarlıq bir tərəfə yönəlibdir. Mən özüm üçün nəticələr çıxardım və susdum. Sonra 1989-cu ilin 24 aprelində Mərkəzi Komitənin növbəti plenumu ərafəsində MK-nın bir çox üzvlərinə və üzvlüyə namizədlərinə təklif olundu ki, onun

tərkibini tərk etsinlər. Digər yoldaşlarla yanaşı, MK-da mənə də belə təklif edildi. MK-da bütün təqaüdcüləri toplayıb dedilər ki, bəs, MK-da indi çoxlu sayda təqaüdcü vardır. Sizin hamınız aktiv fəaliyyətlə məşğul olursunuz, buna görə də belə bir fikir var ki, siz çıxmanız barəsində bu gün bəyanat imzalayasınız. Bu, sürpriz idi.

Devid Remnik: Və siz də dediniz ki, hə, nə olar, gətirin?

Heydər Əliyev: Hamı demədi, amma bəziləri çıxış etdilər (Bilmirəm, bəlkə də, onlarla əvvəlcədən belə bir söhbət aparılmışdı). Və onlar da dedilər ki, bəli, biz indi təqaüddəyik, biz getməliyik. Sizə gülməli gəlir? Biz partiya intizamına çoxdan alışmışıq. Sonra bəyanat hazırlandı və biz kollektiv şəkildə onun altından imza atdıq. Hər kəs yaxınlaşır və imzalayırdı.

D.R.: Bu, elə-belə, asan deyildi.

Heydər Əliyev: Bilmirəm, kimin qəlbində nə var idi, hər halda mən imzaladı. Ertəsi gün plenum oldu, mən çıxış edib dedim ki, bəyanatı imzalamışam və bunu şüurlu şəkildə etmişəm və axırda da əlavə etdim ki, fəaliyyətim indi məruz qaldığım hücumlara layiq deyil. Sonra, noyabrda biz Sizinlə, Andrey Viktoroviç, görüşdük və mən hesab edirdim ki, söhbətimizdə bütün suallara tam cavab verilmişdir. 1990-cı ilin 20 yanvarına keçən gecə Azərbaycanda milli faciə baş verdi. Respublikaya iri qoşun heyəti yeridilmiş və bu, çoxsaylı qurbanlarla müşayiət olunmuşdu. Bu, məni həyəcanlandırıb və hiddətləndirirdi. Mən hadisələrin belə cərəyan etməsinə xüsusilə ona görə hiddətlənmişdim ki, qoşunlardan istifadə etmək presedenti artıq Tbilisidə olmuşdu, bu məsələ, xatırladığınız kimi, Xalq Deputatları Sovetinin birinci və ikinci qurultaylarında ciddi şəkildə müzakirə mövzusu olmuşdu, komissiya yaradılmışdı, çoxlu səs-küy olmuşdu, qisası, mən belə hesab edirdim ki, ölkənin ən yüksək

siyasi rəhbərliyi, axır ki, ağullanıbdır: ordunu daxili konfliktlərin həll edilməsinə cəlb etmək olmaz. Bu illər ərzində Moskvada olarkən, mənim respublika ilə əlaqəm olmamışdı və Azərbaycanın daimi nümayəndəliyi ilə münasibət saxlamırdım. Lakin yanvarın 20-də səhər "Barvixa" sanatoriyasında olarkən mənə daimi nümayəndə zəng edib dedi ki, belə bir faciə baş veribdir və Moskvada yaşayan azərbaycanlılar adından onlar Sov. İKP-yə kəskin etirazlarını bəyan ediblər. O, belə bir istəyini bildirdi ki, mən də nümayəndəliyə gəlim. Ertəsi gün, 21 yanvarda daimi nümayəndəliyin binası qarşısında böyük izdiham vardı. Mən saat on ikidə oraya gəlib çıxdım, daimi nümayəndə yoldaş İbrahimov (mən onu çoxdan tanıyırdım) məni qarşıladı və dedi ki, orada müxtəlif jurnalistlər üçün hər gün mətbuat konfransları keçirilir, indi onlar yenə toplaşılar və mənim iştirakımı gözləyirlər. Zal ağzınacan dolmuşdu, orada Qərb jurnalistləri də vardı. Daimi nümayəndə Bakıdakı vəziyyətə dair məlumat verdi, baş verənləri pisləyən münasibətini bildirdi. Sonra sözü mənə verdi. Mən qoşunların yeridilməsini qəti şəkildə pislədim, onu antikonstitusion, antidemokratik və qanunazidd adlandırdım və dedim ki, belə bir addım ölkənin siyasi rəhbərliyinin və şəxsən Qorbaçovun kobud səhvidir.

D.R.: Siz həyatınızda ilk dəfə Qorbaçovla konfliktə getdiniz?

Heydər Əliyev: Belə kəskin məsələ üzrə bu, birinci dəfə idi. Bizim birgə iş prosesimizdə hər şey olmuşdu, mən indi bütün olanları xatırlatmayacağam. Lakin belə bir qərara, artıq baş vermiş hadisəyə qarşı rəy bildirməyim ilk dəfə idi. Və budur, mənim bu çıxışım ölkə rəhbərlərinə məlum olur. Çıxış barəsində elə həmin gün Qərb radiostansiyaları məlumat vermişdilər: mənim özüm eşitməmişəm, lakin çoxları bu haqda mənə danışmışdır. Hə, deməli, mən siyasi rəhbərliyin qərarına qarşı çıxış

etdim. Elə isə, indi görən nə olacaq. Mən ona əsaslanırdım ki, indi bizdə demokratiyadır, aşkarlıqdır, fikir plüralizmidir və hər kəs əslində nə düşündüyünü söyləyə bilər. Mən Andrey Dmitriyeviç Saxarovu xatırlayıram. İndi yalnız ona görə onu qəhrəman səviyyəsinə qaldırıblar ki, o, qoşunların Əfqanıstana yeridilməsinin əleyhinə çıxış etmişdi; onu təqib etmişdilər, mükafatlardan məhrum etmişdilər...

A. K.: Daimi nümayəndəlikdə özünüzdü Saxarov hesab edirdiniz?

Heydər Əliyev: Mən düşünürəm ki, Saxarov vaxtilə cəsarət nümayiş etdirmişdi. Axı o zaman belə bir şey ümumiyyətlə dözülməz idi, onda bizdə, açıq desək, heç plüralizmin izi-tozu da yox idi.

D.R.: Heydər Əliyeviç, zəhmət olmasa, izah edin, niyə Sovet İttifaqında partiya rəhbərləri "konservator" sözündən belə qorxurlar? Ayırı-ayrı ölkələrdə bütöv konservator partiyaları var və heç vəclərinə də deyil. Bizdə isə bu sanki "xalq düşməni"dir. Axı aydındır ki, daima "nəhəng antisosialist təmayüllü güclər"-dən, "başlıca təhlükə"-dən, "sosializmə təhdid"lərdən danışan, Almanıyanın birləşməsinə qarşı çıxan Yeqor Kuzmiç konservatordur. Amma Allah özü bizi bunun xətasından qorusun.

Heydər Əliyev: İndiki rəhbərlər yanılırlar, mən heç vaxt konservator olmamışam; Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi işləyərkən (o zaman ölkədə demokratiya və aşkarlıq hələ yox idi), mən ictimai rəyin öyrənilməsi ilə ciddi məşğul olurdum. Azərbaycan KP MK-nın nəzdində ictimai rəyin öyrənilməsi mərkəzinin yaradılması nadir hadisə idi. Mən insanlarla tez-tez söhbət edirdim ki, onların haqiqi əhvali-ruhiyyəsini öyrənim. Demokratiyadan çəkinməmişəm, həm də ona görə ki, təbiiyyətə etibarlı, mənşəyim etibarlı mən konservator deyiləm. Amma

onlar... başa düşümlər. Və ümumiyyətlə, indiki halda mənim üçün kimin konservator olduğunu, kimin olmadığını söyləmək çətindir. Hə, indi Siyasi Bürodada olan insanlar, məgər o zaman bizimlə Siyasi Bürodada bir yerdə deyildilər? Qorbaçov da orada idi. O, hələ mən Siyasi Büroya üzv olmazdan əvvəl, orada, Moskvada deyildi? Başqaları olsun, yeri gəlmişkən, onlar da Siyasi Büronun tərkibində idilər. Onlar, necə, dəyişib, ayrı cür oldular? Onda bəs digərləri nə üçün olmasın? Fevralın 4-də axşam, məqalə çıxdıqdan sonra Sov. İKP MK-ya və "Pravda" qəzetinin redaksiyasına teleqram yolladım. Teleqramı göstərə də bilərəm. Budur, buyurun, oxuyun: "Pravda"-da "Əliyevçilik və yaxud "xoş əyyamlar"-ın xiffəti" məqaləsinin çap olunması ilə əlaqədar dərinəndən hiddətlənmişəm, çünki o, böhtan və fitnəkar səciyyəlidir. Xahiş edirəm, təkziblə çıxış etmək üçün mənə imkan yaratmaq qəzet redaksiyasına tapşırılsın. Heydər Əliyev, Əliyev". Amma heç bir reaksiya olmadı. İndi isə, sonra nələrdə olduğu barədə. Bakıda bu məqaləni oxuyurlar. Hamı hiddətlənir. Bütün xalq hiddətlənir. Adamlar müəllifi axtarıb tapırlar. O isə deyir ki, bu məqalədən mənim xəbərim yoxdur, bu, böhtan və yalandır. Belə-belə işlər. Müəllif də (onun familiyası Əfəndiyevdir, tibb elmləri doktorudur) "Pravda"-ya, Sov. İKP MK-ya, Azərbaycanca müxtəlif instansiyalara və nəhayət, Moskvaya, mənim evimə teleqramlar göndərir: "Çox hörmətli Heydər Əliyev, "Pravda" qəzetində 4 fevral 1990-cı il tarixdə dərc edilmiş "Əliyevçilik və yaxud "xoş əyyamlar"-ın xiffəti" adlı məqalə uydurma və böhtandan ibarətdir, onu mən yazmamışam. Bundan sonrakı fitnəkarlıqdan və ailəmin taleyindən narahatam. Bir həkim kimi mənə həmişə respublikamızdakı səhiyyə məsələləri narahat etmişdir. Tibb elmləri doktoru V. Əfəndiyev". Və nəhayət, bu gün şəhər mənə məlumat verdilər ki, "Bakinski raboçi" və

"Kommunist" (bunlar MK-nın orqanlarıdır) qəzetlərində Əfəndiyevin təkzibi dərc olunubdur. Bax, mənimlə belə rəftar etdilər.

İndi isə məqalə haqqında. Orada məni yenidənqurmaya qarşı çıxan klan yaratmaqda günahlandırırlar. Zəhmət olmasa, deyin, hansı klan? Belə bir şey yoxdur. Bu, ümumi sözlərdir. Birincisi, heç bir yerdə yazılmayıb ki, klan yaratmağa görə kimsə günahlandırılmalıdır. İkincisi isə, belə klan yoxdur. Bu, qurmadır. Kimlərdən ibarətdir bu klan, buyurun, deyin. Budur, yazırlar ki, Naxçıvanda insanlar nümayiş Əliyevin portretlərini aparırırmışlar. Mən ümumiyyətlə bilmirəm ki, onlarda mənim portretlərim haradandır? Mən Siyasi Büronun üzvü olanda bu, mümkün idi. Çünki Siyasi Büro üzvlərinin portretləri Moskvada çap olunurdu və ölkənin hər yerinə göndərilirdi. Deməli, o vaxtdan qalıbmış. Amma bu, şəxsiyyətə pərəstsi deyil. Mən onların yerlisiyəm, orada doğulub boya-başa çatmışam. Mən bu kiçik diyardan çıxmışam və necə dəyərlər, yüksək siyasi vəzifələrə qalxmışam. "Pravda" yazır ki, onlar "Əliyevi bizə qaytarın!" şüarını qışqırırmışlar. Niyə qışqırırmışlar - bunu onlardan soruşmaq lazımdır. Mənim bəs günahım nədir? Deməli, ortada heç nə yoxdur, sonrasını oxuyuram. "Azərbaycan çoxmillətli respublikadır, lakin Əliyevin çarlığı illərində..." (Baxın, necə təhqiramiz ifadələrdir, insanlıq etikası çatmışırsa, heç olmasa, adica jurnalist etikası olsun) guya rəhbər vəzifələrdə bir nəfər də olsun "nə talış, nə ləzgi, nə kürd, nə tat" olubdur. Bu, elə bir sərəmsəlikdir ki, mən hətta nə deyəcəyimi bilmirəm. Onların hamısı rəhbər işdə olmuşdu. Götürün Ali Sovetin tərkibini, orada talış da vardı, ləzgi də, kürd də, tat da. Sizə bəlli olsun deyə, söyləməliyəm ki, Azərbaycanda bu xalqlar əhalinin çox kiçik bir hissəsini təşkil edirlər, deyək ki, talışlar özlərini millət də saymırlar. "Belə bir siyasəti həyata keçirərkən, Əliyev çox

qabağı görmüş: özü Azərbaycanda olmasa da, onun qohumluq və yerlilik bağları ilə möhkəm birləşmiş genişşəbəkəli klanı qalacaqdır". Bu, yenə də böhtandır, çünki heç zaman fikirləşmədim ki, mən Azərbaycanda olmayacağam, ağıma gəlməzdi ki, mən onu tərk edəcəyəm. Sonra nələr olur? Elə həmin, "Pravda"da Azərbaycanı parçalamağa cəhd edilir. Budur, deməli, bir var naxçıvanlılar, bir də yerdə qalanlar. Və bütün bunlar çox mürəkkəb bir dövrdə - xalqımızın birləşdiyi və suverenliyinə olan təzyiqlərə qarşı çıxış etdiyi bir dövrdə yazılır. Onu isə, görürsünüzmü, regionlar üzrə parçalamaq istəyirlər. Bəlkə, bu, bir siyasətdir? Hər şey buna yönəlibdir? Bilmirəm. Sadəcə, mən bilmirəm. Lakin mənə yaxşı aydındır ki, heç bir tibb elmləri doktorunun özü bir məqalə üçün bu qədər materialı toplaya bilməz. Mən hesab edirəm ki, bu məqaləni təkcə "Pravda"-nın redaksiyası quraşdırmayıb, burada yuxarıdakı qüvvələr də iştirak edibdir. Mənim üçün bu, aydındır.

A. K.: Ölkə rəhbərlərindən biri olarkən Sizin Siyasi Bürodə şəxsi düşmənləriniz varmı?

Heydər Əliyev: Bilirsiniz, mənim üçün düşmənlərimin olub-olmamasını söyləmək çətindir. Çünki Siyasi Bürodə elə adamlar var ki, sadəcə olaraq sifətlərini örtülüb saxlayırlar. Mən Moskvada işləyəndə, hər kəslə, o cümlədən Qorbaçovla münasibətlərim normal idi. Lakin son zamanlar özümə qarşı qərəzli münasibət olduğunu artıq hiss edirdim. Axırda mən təqaüdə çıxdım. Respublikanı tərk etməyimdən artıq səkkiz il keçir, axı məni rahat buraxa bilərdilər. Amma, görürsünüz də, nələr olur. Rahat qoymurlar.

A. K.: Siyasi Büro Qorbaçovu baş katib seçərkən, Siz yenidənqurma olacağını düşünürdünüzmü?

Heydər Əliyev: Heç kəs bilmirdi.

A. K.: Belə hesab olunurdu ki, Çernenkonun siyasəti davam etdiriləcəkdir.

Heydər Əliyev: Başa düşürsünüz məsələ nədədir, bu... çox mürəkkəb məsələdir, gəlin, başqa şeylərdən danışaq.

A. K.: Qorbaçov Baş katib olanda, siz ümid edirdiniz ki, o, islahatçı olacaqdır?

Heydər Əliyev: Bilirsinizmi, heç kəs hesab etmirdi ki, o, islahatçı olacaq. Qorbaçov hamıdan cavan idi, o, partiyada ikinci adam idi, hakimiyyət, necə deyirlər, artıq onun əlində idi. Ölümdən əvvəl Çernenko üç-dörd ay ağır xəstə idi, xəstəxanada yatırdı, biz onunla heç bir əlaqə saxlaya bilmirdik, sağlamlığının vəziyyəti bizə məlum deyildi, heç bir bülleten yox idi...

D.R.: Heç nə məlum deyildi?

Heydər Əliyev: Heç nə.

D.R.: Bu dövlət sirri idi?

Heydər Əliyev: Mən bilmirəm... amma mənə heç nə məlum deyildi. Siyasi Büronun üzvlərindən bir qrupuna, ola bilsin ki, o, məlum idi, tutaq ki, elə həmin Qorbaçov və yaxud Tixonova, bəlkə də – Qromıkoya məlum idi, mən isə bilmirdim. Çernenkonun ölümündən sonra bizim hamımızı Kremldə bir yerə toplayıb dedilər ki, Çernenko vəfat edib və hamı razılaşdı ki, Qorbaçov olmalıdır. Mən ikinci çıxış etdim. Siyasi Bürodə hakimiyyət uğrunda heç bir mübarizə olmayıbdır.

D.R.: Bəs Liqaçovun XIX partiya konfransındakı...

Heydər Əliyev: O, düzgün demədi. O, bunu haradan götürüb, mən bilmirəm. Liqaçov onda Siyasi Büronun üzvü deyildi, onu Qorbaçov oraya 1985-ci ilin aprelində gətirmişdi: bunu sadəcə unudublar. Hə, deməli, biz yekdilliklə səs verdik. MK-nın plenumunda da yekdillik oldu. Heç bir opponent olmamışdı, bütün bunlar uydurmadır. Təəccüblüdür? Mənim Qorbaçov

haqqında fikrim çox yaxşı idi və təmiz qəlblə, açıq-aşkar, heç tərəddüd etmədən onun namizədliyini dəstəkləmişəm.

A. K.: Siz qorxmurdunuz ki, onun kursu həddən artıq liberal ola bilər?

Heydər Əliyev: Mən ona inanırdım. Mən inanırdım ki, o, partiyamızın layiqli rəhbəri olacaqdır. Mən inanırdım. Buna görə də ona səs vermişdim.

D. R.: Siyasi xadim istefaya gedəndə həmişə qəzetlərimizdə yazırlar ki, o, “səhhəti ilə əlaqədar” təqaüdə çıxarılmamışını xahiş etmişdir. Lütfən, Sizin istefanızın əsl səbəbləri...

Heydər Əliyev: Əsl səbəbləri mənim səhhətimlə bağlı deyildi, hərçənd ki, mən həqiqətən xəstəlik keçirmişdim. Səbəbi ondadır ki, fəaliyyətimin son dövründə Qorbaçov tərəfindən mənə qarşı qərəzli münasibət hiss edirdim. Bu, özünü çox şeydə göstərirdi. Mən vicdanla çalışırdım, heç bir qüsurum yox idi, Qorbaçov isə subyektivliyin qarşısında duruş gətirə bilmədi, vəssalam.

A. K.: Bu, nə deməkdir?

Heydər Əliyev: O, olduğu kimi qala bilmədi.

D. R.: Bəs Sizin gedişiniz necə oldu? Yəqin uzun çəkən söhbətlər, səsvermə-filan...

Heydər Əliyev: Heç bir söhbət-filan olmadı, səsvermə də olmadı: sadəcə, Qorbaçov məni kabinetinə çağırırdı (orada daha iki adam vardı) və dedi: “Sən getməlisən”, mən cavab verdim: “Əgər Baş katib istəmirsə ki, mən işləyim, mən gedərəm”.

D.R.: Siz təəccübləndinizmi?

Heydər Əliyev: Mən çox təəccüblənmişdim. O, səbəbləri demədi, amma mən artıq hər şeyi hiss edirdim. Mən xəstə olanda Rijkovdan başqa heç kim mənə baş çəkməmişdi. Bu da bir münasibətdir.

D.R.: Bu, qəribədir, deyilmi, biz axı əvvəlki kimi heç nə bilmirik. Biz həтта bilmirik ki, niyə Şevardnadze Mavzoleyin tribunasında, bax, burada durur, Liqaçov isə orada...

Heydər Əliyev: Kimin harada durmasını Qorbaçov müəyyənləşdirir. Əyləşmələrini də. Onun adamları sxemləri tərtib edirlər, hər şey əvvəldən yazılır: sənin yerin buradır, səninki ora və s. Budur, Sizin üçün aydınlıq gətirim. Bəs Tbilisi məsələsi ilə bağlı MK-nın plenumundakı mübahisə sizi təəccübləndirmədi? Bunu necə başa düşək? Zəhmət olmasa, deyin. Xalq Deputatlarının birinci qurultayında Qorbaçov bəyan etdi ki, o, heç nə bilmirmiş. Və birdən Liqaçov çıxış edir və deyir: “Aprelin 7-də Siyasi Büronun bütün heyəti iştirak edirdi və biz Tbilisi məsələsi üzrə yekdilliklə qərar qəbul etdik”. Hə, lütfən, deyin görüm, kimə inanaq? Kimə? Və yaxud, gəlin “Pravda”ya qayıdaq. Budur, Brejnevlə mənim fotosəkilim. Bu belə yozulur: Əliyev Brejnevə nə qədər də yaxın imiş. Mən isə deyirəm: indiki Siyasi Büro üzvlərinin hər birində, o cümlədən Qorbaçovda da belə fotosəkillər vardır. Nə qədər desən. Hamı unudub ki, Qorbaçov da Brejnevin kitabları haqqında danışır, deyirdi ki, “Kiçik torpaq” dahiyanə kitabdır. İndi belə sual yaranır: niyə Brejnev mənə yaxın idi, başqalarına yox? Mən isə Sizə bəyan edirəm ki, mənim Brejnevlə heç bir yaxın münasibətlərim olmayıb, lakin Sov. İKP MK-nın baş katibi kimi, dövlət başçısı kimi Brejnevə hamımız tərəfindən hörmət və ehtiram bəsləniliirdi. Həmin dövrdə Siz elə bir partiya xadimi (o cümlədən də Əliyev) tapa bilməzsiz ki, o, Brejnevi tərifləməmiş olsun. Mən də onu tərifləyirdim. İndi özünü “yenidənqurmaçı” adlandıranlar heç də məndən az tərifləməyiblər. Bax belə. Tərifləyiblər. Qorbaçov Brejnevin dövründə onun dediklərinin hamısını yerinə yetiribdir. Bizim aramızda fərq olmayıb. Heç nə, o, nəyisə başqa

cür edirdi, nədir? Bizim aramızda heç bir fikir ayrılığı olmayıb. Qorbaçov da bizim kimi Brejnevın qarşısında diz çökürdü. Bakıdakı qonaq evinə görə indi mənim üstümə tökülüşüblər, televizorla bütün ölkəyə göstərilir. Kislovodsk, Mineralnyye Vody, Jeleznovodskda ölkə rəhbərliyi üçün tikilmiş nə qədər desən, iri evlər vardır.

D.R.: Onları o tikib?

Heydər Əliyev: Mən bilmirəm ki, onları kim tikib, lakin o, diyarın rəhbəri idi. Axı Bakıda da mənim özüm tikməmişdim, amma mənim adıyla bağlayırlar: ona görə ki, onda mən Azərbaycan KP MK-ya başçılıq edirdim. Həm də ki, Brejnevi, yeri gəlmişkən, əlçatmaz insan səviyyəsinə Azərbaycandakı Əliyev deyil, Siyasi Büro qaldırılmışdı. Brejnevın 75 illiyi ilə əlaqədar sənədləri yada salın: "Pravda"da bütün bir zolaq Sov. İKP MK-nın, SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin və SSRİ Nazirlər Sovetinin təbrikidir. Bu sənədi kim hazırlamışdı? Sov. İKP MK! Onu kim qəbul etmişdi? Siyasi Büro üzvləri, o cümlədən Qorbaçov. Budur, deyirlər, Bakıda Brejneva həsr olunmuş albomlar nəşr olunub. Bəs Moskvada nə edirdilər? Brejneva həsr olunmuş bu qalınlıqda albomu (onu həтта əldə saxlamaq olmurdu) Moskvadan MK-nın bütün üzvlərinə göndərmişdilər. Bəs onun tərcüməyi-halı, kitabları – hamısı Siyasi Büronun, Sov. İKP MK-nın qərarı ilə nəşr olunurdu. Orada kimlər əyləşirdi? Mən onda oralarda deyildim. Buna görə də, başa düşürsünüzmü, tutaq ki, mən Brejneva yaxın olmuşam, o və yaxud elə həmin Şevardnadze yaxın olmayıblar - bu ki, ağılsızlıqdır. Təkrar edirəm: mən də hamı kimi hesab edirdim ki, Brejnev böyük insandır, o, düzgün xətt yeridir. Onun xəttini izləmək lazımdır. Və deməliyəm ki, bu xətti tək Brejnev yeritmirdi, son zamanlar o, xəttə idi, bu xətti başqaları, o zaman Siyasi Bürodə olanlar yeridirdilər. O isə, bəlkə də, yalnız imza edirdi, əsasən...

A.K.: Və gündə üç saat işləyirdi...

Heydər Əliyev: Mən o zaman yox idim, onun nə qədər işlədiyini bilmirəm. Bizim üçün bunu soruşmaq yersiz olardı, bu məsələyə Qorbaçov daha yaxşı bələddir, Siz bunu ondan soruşun.

A. K.: İlk görüşümüz zamanı belə bir sual verməyə razılaşmadınız ki, siz Qorbaçovun siyasəti barəsində nə düşünürsünüz?

Heydər Əliyev: Əgər indi onun bütün siyasətindən bəhs etsək, bu, çox vaxt aparar, biz gərək onda Sizinlə bu sual barəsində bir neçə saat söhbət edərk. Yaxşısı budur ki, mənə yaxın problemlər üzərində dayanacaq. Məsələn, indi ölkədə millətlərə-rası münasibətlər çox mürəkkəbləşibdir. Qorbaçov və başqaları hər şeyi keçmişin üzərinə, Stalinin, durğunluq dövrünün üzərinə atmaq istəyirlər. Lakin kimsə demir ki, bəs son iki-üçdə hansı səhvlər buraxılıbdir. Hərçənd aydındır ki, millətlərə-rası konfliktlərin hamısını yalnız keçmişlə bağlamaq obyektiv və düzgün olmazdı. Stalinin dövründə və sonralar, əlbəttə ki, səhvlər olmuşdur. Lakin müəyyənləşdirmək istəsək ki, onlar haçan və nə qədər olubdur, elə isə son illərdə daha çoxdur. Məsələn, Qazaxıstan KP MK-nın birinci katibliyinə qazaxın deyil, rus Kolbinin seçilməsi ilə əlaqədar Alma-Atadakı nümayişləri götürək. Moskvada bütün bunlar millətçilik əhval-ruhiyyəsinin təzahürü kimi səciyyələndirildi. Lakin sonralar məsələni yoluna qoymaq lazım gəlir, Kolbini geri çağırır, onun yerinə Nazarbayevi qoyurlar. O zaman o, yeri gəlmişkən, Qazaxıstan Nazirlər Sovetinin sədri işləyirdi. Soruşula bilər: niyə, Nazarbayevi dərhal təyin etmək olmazdı, Kolbin nə üçün gəlmişdi? Qazaxıstan Kommunist Partiyası ilə heç məsləhətləşmə də olmamışdı. Və yaxud götürək elə həmin Azərbaycanı. Dağlıq Qarabağda vəziyyətin mürəkkəbləşməsindən sonra Sov. İKP MK qərar qəbul etdi ki, Azərbaycan və Ermənistanın rəhbərləri - Bağirov və Dəmirçiyev

eyni zamanda azad edilsin. Onda Vəzirova təyin etdilər, indi də Azərbaycan KP MK onu partiyadan xaric edir, xalq isə onun mühakimə olunmasını istəyir.

O, on iki il respublikadan kənarda işləmişdi, respublikanın həyatına bələd deyildi. Və ümumiyyətlə, Azərbaycanda çox həvəssiz (mən bunu yaxşı bilirəm) işləyirdi. Nə Büro üzvləri ilə, nə də kiminləsə məsləhətləşməyiblər; Liqazov onu Bakıya axşamdan keçmiş gətirir, səhər isə plenumu toplayıb, Vəzirova birinci katib seçirlər. Bu, sadəcə kədr işində büraxılmış səhvlər deyil, bu, milli xüsusiyyəti dərk etməməkdir. Budur, Pribaltika-da indi elə hadisələr baş verir ki...

A. K.: Siz Litvanın İttifaqdan çıxmaq haqqını qəbul edirsinizmi?

Heydər Əliyev: Burada da ziddiyyət vardır. Əgər bizim konstitusiyamızda müttəfiq respublikaya ayrılmaq da daxil olmaqla öz müqəddəratını təyin etmək hüququ verilmişsə, qoy onda respublika istədiyi kimi hərəkət etsin. Əgər bizim partiyamızda sözdə bəyan edildiyi kimi demokratiya varsa, Litva KP MK sərbəst olmaq istəyirsə, onda qoy sərbəst də olsun. Nə üçün, soruşula bilər, biz maneələr qoymalıyıq?

D.R.: Siz Büro üzvü olarkən, belə düşünmürdünüz, doğru deyilmi?

Heydər Əliyev: Mən həmişə demokratiyanın tərəfdarı olmuşam. Lakin hər şeyi də demək olmur, Siz də mənə başa düşün. Qorbaçov həmişə bir-birinə zidd hərəkətlər edir. MK plenumunda fevralın 5-də etdiyi məruzəsində o, yenidən, kifayət qədər uzun müddət (hərçənd ki, məruzə çox da böyük deyildi) ərzində DQMV-dəki vəziyyətdən danışdı. Yəni də aydın bir şey söyləmədi, birçə onu dedi ki, indi ona, sən demə, aydın olub ki, DQMV-nə dair məsələni Azərbaycanın ərazi bütövlüyü

çərçivəsində həll etmək lazımdır. Bəs niyə bu, iki il əvvəl deyilmirdi? Deməli, o zaman digər orta mövqeni tuturdu: nə bizimdi, nə sizin, gedin didişin, kim kimə güc gəlsə - məgər belə olarmı? Əgər bu federasiya, ittifaq dövlətidirsə - deməli, ittifaq dövləti öz fikrini dərhal ifadə etməlidir. Bu da milli siyasətdə daha bir səhv. Amma unutmaq olmaz ki, yenidənqurmaya kimi Zaqafqaziyada ermənilər və azərbaycanlılar arasında heç bir problem olmayıb. Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi vəzifəsində işlədiyim son on dörd il ərzində mən hər il, bəzən dəfələrlə Dağlıq Qarabağda olurdum. Bu muxtar vilayətdən heç bir şəxs mənim qarşımda DQMV-nin Azərbaycanın tərkibindən çıxarılması və Ermənistanə verilməsinə dair məsələ qoymamışdı. Heç kim, başa düşürsünüzmü, heç kim! Ermənistanda bəzən milliyətçi əhvali-ruhiyyəyə rast gəlmək olardı, kimsə belə planlar qururdu, amma onlar DQMV əhalisi tərəfindən dəstəklənmirdi.

D.R.: Heydər Əliyev, Siz dediklərinizə, həqiqətən, inanırsınız? Yəqin ki, insanlar sadəcə qorxurdular və buna görə də Sizinlə səmimi deyildilər. Bu ki, aydındır... və yaxud, deyil?

Heydər Əliyev: Lakin mən, misal üçün, bilirəm ki, Azərbaycanda belə bir nöqtəyi-nəzərə qarşı hakimiyyət tərəfindən heç bir fəaliyyət olmayıb. Amma qayda-qanun olub.

D.R.: Nə qayda-qanun?

Heydər Əliyev: Normal. Çox normal. İnsanlar dost kimi, məhrəbancasına yaşayırdılar. Nə qədər qarışıq nikahlılar vardı...

A. K.: Stalinin dövründə də qayda-qanun vardı. Bu, məgər yaxşıdır?

Heydər Əliyev: Mən indi Stalin dövrünün təhlilini vermək istəmirəm. Kifayətdir. Hə, yaxşı: indi baş verənlər necə, normaldır? İnsanlar bir-birini öldürür, bu, belə də olmalıdır? Ya möhkəm qayda-qanun olmalıdır, ya da əgər azadlıq vermənsən,

onda qoy kim nə istəyir, onu da etsin. Lakin onda artıq qoşun yeritməyə ehtiyac yoxdur. Elə isə insanları məhdudlaşdırmaq nəyə lazımdır? Burada hələ də böhtan yağdırılır. Məni onda günahlandırılar ki, mənim həyat yoldaşım əvvəlcə elmlər doktoru olmuş, sonra isə akademik oldu. Onun əsərləri nəşr olunurdu. Mən Sizdən soruşuram: nə üçün Baş katibin köməkçisi, bütün həyatı boyu MK aparatında işləmiş və heç zaman elmi işlə məşğul olmamış Şaxnazarov SSRİ EA müxbir üzvü seçilir? O, kitab yazmaq üçün vaxtı haradan tapır? O, hələ kitablar da nəşr etdirir. Və ya, məsələn, “Sovetskaya kultura”nın redaktoru Belyayevi götürək. Bu gün mən onun plenumdakı çıxışını oxudum. O deyir ki, “bizim hamımızı” “Əliyevçilik və yaxud “xoş əyyamlar”ın xiffəti” məqaləsi sarsıdıb. Mən isə Belyayevi yaxşı tanıyıram, o, iyirmi il MK-nın aparatında işləmiş və dəfələrlə Azərbaycana gəlmiş, bizim tədbirlərimizdə iştirak etmişdir. Gör nə qədər fotoşkil var: o, durub məni alqışlayır. O necə, Azərbaycandakı vəziyyəti bilmirdi? Sov.İKP MK-nın mədəniyyət şöbəsinin müdiri müavini işləyən və SSRİ Yazıçılar İttifaqına kuratorluq edən Belyayev bəs o zaman Brejnevın “Xam torpaq” əsərini vəsf edəndə niyə sarsılırdı? Səmimiyyət yoxdur, vidadan yoxdur! Bəs nə üçün “Pravda” qəzetinin redaktoru Frolov Sov. İKP MK-nın Baş katibinin köməkçisi işləyə-şləyə akademik seçilə bilər, mənim həyat yoldaşım və qardaşımın elmi dərəcəsi ola bilməz? Halbuki, onlar həyatı boyu elmi tədqiqat institutlarında çalışmışlar!

Kim kimə irad tuta bilər? Frolov axı köməkçi işləyə-şləyə akademik olub. Mən, məsələn, hesab edirəm ki, onun bu elmi dərəcəni qəbul etməyə mənəvi haqqı yox idi, çünki o, elmi işlə məşğul olmayıbdır. Hesab edirəm ki, demokratiya da olmalıdır, öz fikrini sərbəst şəkildə ifadə etmək üçün şərait olmalıdır,

lakin bununla belə, qayda-qanun da olmalıdır. Çox yaxşıdır ki, MK-nın plenumunda bizim Polşadakı səfirimiz Brovıkov bu haqda danışıb. O, özünü prinsipial kommunist kimi göstərdi. Bəlkə də, bizim xoşumuza gəlmir, lakin bizdə belə olur ki, əgər kimsə Sovet İttifaqının kapitalizmə keçməsi tələbi ilə çıxış edərsə, o, reformatordur və yaxşı adamdır. Kimsə ölkədə mövcud strukturu, prinsipləri, sosializmi müdafiə edərsə, o, konservatorudur. Belə alınır?

D.R.: Siz düşünürsünüz ki, reformator olan Qorbaçov kapitalizmə keçmək istəyir?

Həydar Əliyev: Məsələ də ondadır ki, bu, açıq-aşkar deyilməlidir. O deyir: “Biz sosializmin yeniləşməsi tərəfdarıyıq, amma kapitalizmin əleyhinəyik”. Sosializmin yeniləşməsi, zəhmət olmasa deyin, nədir axı? Sosial- demokratiya? O artıq sosializm deyil. İnsanların, anlayışsızımı, başı dumanlıdır, insanlar indi bilmirlər ki, bu yeniləşən sosializm nədir. Əvvəllər bildirilər. Əgər biz hesab edırıksə, bizə xüsusi mülkiyyətə keçmək lazımdır, onda kapitalizm prinsiplərini tətbiq etmək və bunu açıq-aşkar etmək lazımdır...

A. K.: Əgər əvvəlki kimi Siyasi Büronun üzvü olsaydınız, Siz kiminlə olardınız?

Həydar Əliyev: Bilirsinizmi, mən heç kimlə olmaq istəmirəm, mən özüm-özümnlə olmaq istəyirəm. Mən özüm olmaq istəyirəm. Heç kimlə olmaq istəmirəm, kifayətdir... Mən onsuz da öz həyatımı mürəkkəbləşdirmişəm, itirə biləcəyim bir şey yoxdur. Amma Sizinlə söhbətimdə, öz aramızdır, mən heç nəyi uydurmadım...

Qayıdış: 1990-1993.-Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, 2008, s.41-53.

**Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sessiyasında Çıxışı
(20 noyabr 1990-cı il)**

Xalq deputatı Heydər Əliyev: Mən istəyirəm ki, bu məsələ (1990-cı il 19-20 yanvar Bakı hadisələri) barəsində öz fikrimi deyim. Bu məsələnin meydana gəlməsi tarixi böyükdür. Aydınır ki, 1988-ci ildən Bakıda milli hərəkət başlayıb. Və bu milli hərəkətin boğulmasına bir neçə dəfə - həm Azərbaycan KP rəhbərliyi, həm də ümumittifaq rəhbərliyi cəhd edibdir. Bir qrup adam həbs olunub, cəzalar çəkib, məhrumiyyətə uğrayıblar və burada qarşılıqlı mübarizə gedib. Ancaq bunlara baxmayaraq ümumxalq hərəkəti inkişaf edib, o daha da güclənib və Azərbaycanda bu xalq hərəkətinin inkişaf edib güclənməsinin ən böyük təkanvericisi də Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində yaranmış vəziyyət, onun ətrafında olan məsələlər və ümumiyyətlə, bu məsələnin yaranması ilə əlaqədar bizim respublikaya Mərkəz tərəfindən göstərilən ədalətsiz münasibətdir.

Bunlar xalq hərəkətinə təkan verib və onu inkişaf etdiribdir. Təəssüf ki, mən belə fikirdəyəm, birinci növbədə respublikanın rəhbərliyi, Azərbaycan KP-nin rəhbərliyi bu məsələni düzgün araşdırma bilməyib, bunlara düzgün qiymət verməyib, öz şəxsi mövqelərini müdafiə etmək üçün cürbəcür qeyri-qanuni, qeyri-hüquqi üsullara əl atıb və beləliklə, xalq hərəkətinə zərbə vurmağa çalışıbdır.

Bu xalq hərəkəti ilə əgər əvvəldən dil tapılsaydı, söhbət aparılsaydı, rəhbərlik xalqla dialoqa girə bilsəydi, şübhəsiz ki, çox məsələlərin qarşısı alınardı və 1989-cu ilin dekabrında və 1990-cı ilin yanvarında Bakıda və ümumiyyətlə Azərbaycanda

olan faciəvi hallar baş verməzdi. Bunlar olmayıb. Və burada da Azərbaycan KP rəhbərləri ümumittifaq siyasi rəhbərləri ilə bir olublar, onlarla birləşərək hərəkət ediblər, onlarla birlikdə xalq hərəkətinə boğmaq, Azərbaycanda diktatura üsuli-idarəsini möhkəmləndirmək niyyətində olublar.

İkinci tərəfdən mən hesab edirəm ki, bir tərəfdən demokratiyanın inkişafı barədə cəhən ümumittifaq siyasi rəhbərlərinin və onlarla birlikdə Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəhbərlərinin ikiüzlülük edərək, xalqa xəyanət edərək, xalq hərəkətinə boğmaqla, tutduqları vəzifədə qalmaları cinayətdir. Bundan danışmaq lazımdır. Bunun tarixini təhlil etməyə tarixçilərimiz də, böyük adamlarımız da var. Şübhəsiz ki, Azərbaycan xalqı öz tarixini çox darıdın təhlil etməlidir. Bütün keçən dövrlərə baxıb, hamısına düzgün qiymət verməlidir.

Ancaq indi söhbət ondan gedir ki, münasibət nədir? Münasibət də ondan ibarətdir ki, 19-20 yanvar 1990-cı il hadisələri, Bakıda baş vermiş hadisələr faciəvi hadisədir və mən belə hesab edirəm ki, Azərbaycanın 1920-ci ildən sonrakı tarixində belə faciəvi hadisə olmamışdır. Bu, xalqın böyük hiddətini doğurmuşdur. Xalq matəm vəziyyətinə gəlib çıxmışdır. İndi on bir aydır ki, xalq matəm içindədir. Bunu açıq-aydın demək lazımdır.

Nə üçün bu məsələ meydana gəlib - mən bunu dedim. Bunun qarşısı alına bilərdimi? Şübhəsiz ki, alına bilərdi. Əgər respublikanın siyasi rəhbərləri xalqla əlaqəyə girsəydilər, xalqla bir olsaydılar, xalqla dil tapsaydılar və xalqın dediyi sözləri eşitsəydilər və onlarla hesablaşsaydılar. Ancaq bunlar olmayıb. Respublikanın rəhbərləri Moskvanın, Qorbaçovun müdafiəsinə arxayın olaraq xalqı boğmağa, əzməyə çalışıblar. Və buna da nail olublar.

Mən hesab edirəm ki, bunların qarşısı alına bilərdi. Bu faciə baş verməyə bilərdi. Xalqımız bu günə düşməyə bilərdi.

Mən belə hesab edirəm ki, 19-20 yanvarda baş vermiş bu faciə həm Sovet İttifaqının siyasi rəhbərliyinin, şəxsən Qorbaçovun böyük günahının nəticəsidir, onun diktatorluq meyillərindən əmələ gəlmiş bir haldır və eyni zamanda Azərbaycan rəhbərlərinin xalqa xəyanəti və cinayətinin nəticəsidir.

Mən belə fikirdəyəm ki, Böyük Vətən müharibəsi qurtarılan sonra Sovetlər İttifaqında, ölkənin daxilində – heç bir yerdə, heç bir regionda bu qədər, bu miqyasda qanlı qırğın olmamışdır. Bunu da edib Sovet ordusu. Və bunun nə qədər böyük miqyasda olmadığını onunla da ölçmək olar ki, bu hərbi aksiyanın həyata keçirilməsi üçün SSRİ müdafiə naziri Yazov, SSRİ daxili işlər naziri Bakatin vaxtından qabaq gəlib Bakıda oturub, bu əməliyyatlara rəhbərlik ediblər. Müharibə vaxtı hərbi nazir az-az cəbhəyə gedirdi, ancaq görün bu hərbi əməliyyata bunlar nə qədər böyük fikir veriblər, bunun miqyası nə qədər böyük olubdur ki, marşal Yazov gəlib Bakıda oturub və bu əməliyyata rəhbərlik edibdir.

Demək, bu, Azərbaycan xalqına qarşı göstərilən hərbi təcavüzdür, təhqirdir, Azərbaycan xalqının qarşısında cinayətdir. Və mən şəxsən bu hadisələri eşidərkən, yanvarın 21-də Moskvada Azərbaycanın daimi nümayəndəliyinə gedib öz fikrimi söyləmişəm, bütün bu aksiyayı, bu əməliyyatı pisləmişəm. O vaxt demişəm, indi də təkrar edirəm: bu, xalqın əleyhinə olan əməliyyatdır, demokratiyanın əleyhinə olan əməliyyatdır, hüquq normalarının əleyhinə olan əməliyyatdır, mürəccə bir əməliyyatdır. Mən bu fikirdəyəm və buna belə də qiymət vermək lazımdır.

Azərbaycan xalqı üçgünlük matəm elan etmişdi. Şəhidlər Azərbaycan paytaxtının görkəmli yerində dəfn olunmuşlar. Bəs qatillər kimdir? Nə üçün indiyə qədər bu qatillər meydana çıxmayıbdır? Onların heç biri həbs olunmayıb, heç biri xalqa göstərilməyib. Bu necə olur? Əgər biz şəhidləri görürüksə,

onların qəbirlərinin üstünə gündə minlərlə adam gedirsə, bəs bunların qatilləri kimlərdir? Bunlar nə üçün indiyə qədər kənarda qalıblar? Bu, çox təəccüblü məsələdir. Bu, xalqı incidir, narahat edir, hər bir adamda bu sualı vermək hüququ vardır. Mən şəxsən bu sualı verirəm, ancaq cavab ala bilmirəm.

Bir sözlə, bu hadisə olub. Azərbaycan xalqının başına bu bəla gəlib. Faciə baş verib. Bu, məsələnin bir tərəfidir. İkinci tərəfi, bəs bu məsələlərə nə üçün indiyədək siyasi qiymət verilməyib? Bu məsələ gündəliyə salınarkən mən belə başa düşdüm ki, deputatlar buna siyasi qiymət verəcəklər.

Məlumdur ki, yanvarın 22-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sessiyası olmuşdur. O sessiyada çox ciddi söhbətlər getmiş və bu hərbi əməliyyat, bu təcavüz pislənmişdir. Ancaq o sessiyanın işi kəsilmiş, indiyə qədər bərpa olmamışdır. Ondan sonra Ali Sovetin bir neçə dəfə sessiyaları keçib, ancaq bu məsələ tamamilə kənarda qalıb. Elə bil ki, Azərbaycan xalqının başına heç belə bəla gəlməyib. Sonra komissiya yaranıb. Mən mətbuatda oxumuşdum ki, yanvar hadisələrinin başvermə səbəblərini və günahkarlarını təyin etmək üçün böyük bir deputat komissiyası yaranıb və onun da başında SSRİ xalq deputatı, akademik Abbasov durur. Ancaq indiyə qədər bu komissiya öz fikrini bildirməyib, bu komissiyanın işi müzakirə olunmayıb, xalq bu barədə bir şey bilmir. Eyni zamanda, Azərbaycan KP MK da, mən mətbuatdan bildim ki, bu barədə komissiya yaradıbdır. Eşitdiyimə görə, MK katibi Daşdəmirov o komissiyanın sədridir. Ancaq bu komissiyanın işindən də xəbər yoxdur. Bax, iş burasındadır, yoldaşlar. Olan olub, başımıza gələn bəla gəlib, millət əzilib, millətə qarşı təcavüz olub, ancaq indiyə qədər Azərbaycan xalqının həyatında baş vermiş bu böyük faciəvi hadisəyə siyasi qiymət verilməyib və bunun günahkarları meydana çıxarılmayıbdır.

Doğurdan da, faciəvidir.

Dünən buraya bir qrup artist gəlmişdi. Afaq Bəşirqızı orada çıxış edirdi. Bizim gənc aktrisələrdəndir. O özü deyirdi ki, bu hadisənin şahidi olubdur. O, Tbilisi prospektində yaşayır. Deyir, mən gecə saat 12-dənsonra çıxdım balkona, gördüm tanklar adamları necə əzir. Güllələri atırdılar evlərə. Bizim qonşunun balkonuna neçə güllə dəyib. Dinc şəraitdə yaşayan azərbaycanlılara nə üçün belə xəyanət olub? Bunların hamısının indi üstü örtülüb-basdırılıb. Heç kəs bu haqda danışmaq istəmir, mən demək istəyirəm ki, rəsmi dairələrdən. Elə bil ki, Azərbaycan xalqının başına belə bir iş gəlməyibdir.

Ona görə mən belə fikirdəyəm ki, indi oxunan bəyanatın üzərində ciddi surətdə işləmək lazımdır. Onu genişləndirmək lazımdır. Çıxışlarla əlaqədar əlavələr etmək lazımdır. Burada əsas tələb ondan ibarətdir ki, biz özümüz bu hadisələrə qiymət verməli, Azərbaycan xalqına qarşı olan bu təcavüz əməliyyatını pisləməliyik. Və eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının Ali hakimiyyət orqanından tələb etməliyik ki, qısa müddətdə, yaxud heç olmasa növbəti sessiyada bu məsələ müzakirə olunsun. Yanvar hadisələrinə siyasi qiymət verilsin və bu hadisənin günahkarları - kim olursa-olsun, Qorbaçovdan tutmuş aşağı, respublika rəhbərlərinə kimi, keçmiş, ya indiki - fərqi yoxdur, bu xalqdır, xalqa qarşı cinayətdir, - cəzalandırılsın. Bir nəfəri öldürənə qanunlara görə ən yüksək cəza verirlər. Ancaq burada gör nə qədər adam həlak olubdur - bir nəfər günahkar meydana çıxmıyıbdır. Bu qədər qanunsuzluğa, demokratiyanın bu qədər pozulmasına dözmək olmaz. Ona görə bu məsələyə biz özümüz siyasi qiymət verməliyik, respublikanın Ali hakimiyyət orqanından tələb etməliyik ki, buna baxsın və günahkarlar cəzalandırılsın.

Qayıdış: 1990-1993.-Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, 2008, s.136-139.

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Sessiyasında Çıxışı (7 mart 1991-ci il)

Hörmətli xalq deputatları!

Yeni İttifaq müqaviləsi ilə əlaqədar olaraq təyin olunmuş referendumda iştirak etmək və ya etməmək çox mühüm məsələdir. Azərbaycan xalqının gələcək taleyi həll olunur. Ona görə də mülahizə və təkliflərimi mən də bildirmək istəyirəm.

1922-ci ildən Azərbaycan Sovet İttifaqının tərkibindədir. Bu müddət ərzində xalqımız tarixi yol keçib, nailiyyətlər əldə edib. Eyni zamanda çox itkilərə, çətinliklərə də məruz qalıb. Bunları inkar etmək olmaz.

Biz hamımız bu İttifaqın mövcud olduğu dövrdə dünyaya gəlmişik, təhsil-tərbiyə almışıq, formalaşmışıq. Biz hamımız, hər halda tam əksəriyyətimiz bu İttifaqa həddindən artıq inanmışıq, sədaqətlə xidmət etmişik, xalqımızın səadətini, xoşbəxt gələcəyini bu İttifaq daxilində görmüşük. Mən və mənə birlikdə xeyli müddət respublikaya rəhbərlik edən həmkarlarım İttifaqın möhkəmlənməsi üçün daim çalışmış, Azərbaycan xalqında da bu İttifaqa sadiqlik və məhəbbət hissiyyatları yaratmağa cəhd etmişik.

Fəqət son illərdə dünyada, ölkədə gedən ictimai, siyasi proseslər keçmişimizə münasibəti, ümumi dünyagörüşünü dəyişdirmiş, Sovet İttifaqında mərkəzlə respublikalar arasında olan iqtisadi, siyasi əlaqələr açılmış, çıpaqlaşmış, hansı tərəfin daha çox xeyir götürdüyü, zərər çəkdiyi aydınlaşmışdır. Bir neçə respublikada baş vermiş milli demokratik hərəkatların İttifaq dövləti tərəfindən zorakılıqla, hərbi qoşun hissələri vasitəsilə

boğulması tədbirləri İttifaqın imperiya siyasəti apardığını tam aşkar etmişdir. İttifaq dağılmağa başlamışdır.

Ölkənin rəhbərliyi yetmiş il mövcud olan İttifaqın yararsız olduğunu bəyan edərək, respublikaları yeni İttifaq yaratmağa dəvət edir. Qorbaçov bir neçə çıxışında hətta belə demişdir ki, guya ölkədə indiyə qədər həqiqi İttifaq olmayıb, respublikalar heç də İttifaqda yaşamayıb, əsl İttifaq bundan sonra yaranacaqdır. Həqiqəti isə desək, yeni İttifaq müqaviləsinin layihəsi əvvəlkindən də yararsızdır.

Respublikanın keçmiş rəhbəri kimi mən də belə yararsız və naməlum İttifaqa xidmət etdiyimi, buraxdığımız səhvləri etiraf edirəm və heyfələnirəm. Nəzərə almaq lazımdır ki, hər dövrün öz hökmü var. Biz də, demək olar ki, bu salonda oturanların hamısı, o hökmün təsiri altında olmuşuq. İndi isə hesab edirəm ki, bizim xalqımız üçün yetmiş illik imtahan bəsdır. Yeni bir İttifaqa girməyi Azərbaycan xalqı üçün rəva bilmirəm.

Keçmişdə İttifaqa xidmət etməyimə bəraət qazandırıcı əsaslar da var. O dövrdə respublikamızda yaranmış güclü sosial-iqtisadi və intellektual potensial xalqımızın milli sərvətidir və Azərbaycanın müstəqilliyi üçün yaxşı zəmin yaradır.

Bir sözlə, mən yeni İttifaqa daxil olmağın və bunun üçün referendum keçirməyin heç bir şərt qoymadan əleyhinəyəm. Bu bütün seçicilərimin, deputatı olduğum Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi deputatlarının yekdil fikridir. Azərbaycanın tam istiqlaliyyət, azadlıq, iqtisadi və siyasi müstəqillik yolu ilə gətməsinin tərəfdarıyam. Azərbaycan xalqı artıq bu yola çıxmışdır. O öz tarixini yenidən təhlil edir, yenidən qiymətləndirir, öz milli ənənələrini bərpa edir, milli köklərinə qaydır. Respublikada aşağıdan, xalq kütlələri tərəfindən başlanmış milli dirçəliş, dövlət quruluşunun dirçəlişi hərəkəti inkişaf edir.

Bu təqdirəlayiq proseslərlə əlaqədar olaraq Ali Sovetin sessiyası fevralın 5-də müəyyən qərarlar qəbul etdi. Azərbaycan Respublikasının adının dəyişilməsi, dövlət bayrağının dəyişilməsi, «28 May» günü haqındakı qərarları nəzərdə tuturam. Lakin çox təəssüf ki, bu qərarlar müzakirə olunmadı, onların qəbul edilmə səbəbləri izah olunmadı, qərarın özündə də onların məna və mahiyyəti göstərilmədi.

Şübhəsiz ki, bu qərarlar forma naminə qəbul olunmayıb. Bəs belə olan halda nə üçün onların böyük siyasi, tarixi əhəmiyyəti Ali Sovetin sənədlərində öz əksini tapmayıb?

Yetmiş il respublikamız sovet sosialist məzmunu daşıyıb. İndi biz respublikamızın adını bu sözlərdən azad etdik. Bəs indi biz hansı yeni siyasi quruluşu qəbul edirik? Məlum deyil.

Yetmiş il bizim respublikamız Oktyabr inqilabı bayrağı altında yaşayıb. Biz o bayraqdan imtina etdik. Yeni bayraq qəbul etdik. Fəqət, bu heç də yeni bayraq deyil. O, 1918-ci ildə yaranmış ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının milli dövlət bayrağıdır. Bu mühüm siyasi əhəmiyyət kəsb edən fakt nə üçün qeyd olunmadı?

Məmməd Əmin Rəsulzadə partiyasının ideyasını təmsil edən bayraqla, ona zidd olan ideyanın banisinin büstünün sessiya keçən salonda yan-yanı durması da təəccüb doğurur. Sadəcə desək, bu uyğunsuzluğu anlamaq çətindir. Bəlkə buna bir izahat vermək lazım idi?

28 May Azərbaycan dövlət quruluşunun dirçəliş günü kimi istirahət günü elan edilib. Məlumdur ki, 28 May 1918-ci ildə ilk Azərbaycan Demokratik Respublikası yaranmışdır. Belə olan halda bu hadisəyə və 28 Aprel

1920-ci il hadisəsinə siyasi qiymət vermək lazımdır. Bu məsələlər görək Ali Sovetin sessiyasında müzakirə olunsun.

İkitərəfli, daha açıq desək, ikitüzlü, qorbaçovsayığı siyasət xalqda inam doğura bilməz. Bu günlərdə Minsk şəhərində çıxış edərkən Qorbaçov kommunist olduğunu, Kommunist Partiyasına axıra qədər sadıq qalacağını təkidlə sübut etməyə çalışırdı. Fəqət öz andını Kommunist Partiyasına, Leninə, Oktyabr inqilabı ideyalarına tam zidd mövqə tutan Soljenitsinin sözləri ilə əsaslandırır. Sual olunur: Biz hansı məzhəbə itaət etməyə dəvət olunuruq?

Bəziləri respublikamızın müstəqil, İttifaqdan ayrı yaşamağa imkanı olmadığını sübut etməyə çalışır. İttifaqda olan respublikaların bir-biri ilə sıx iqtisadi, texniki əlaqələrlə bağlı olduğuna görə onların İttifaqdan ayrı yaşaması mümkün olmadığı fikri də ölkədə geniş yayılmışdır.

Bu təbliğatlar əsassızdır. Övvəla, Azərbaycan tam müstəqil dövlət kimi fəaliyyət göstərmək üçün bütün imkanlara malikdir. Bu barədə deputat Səmədzadənin çıxışındakı bir çox müddəalarla mən razı deyiləm, Əgər rəqlamentdən əlavə vaxt verilsə, onların əsassız olduğunu sübut edərdəm.

İkincisi, dünyanın hər bir dövləti digər başqa dövlətlərlə istədikləri sahələrdə qarşılıqlı iqtisadi, ticarət, texniki əlaqələr yaradır, ümumdünya integrasiya prosesində iştirak edir və bunların heç biri bu dövlətləri müstəqillikdən məhrum etmir. Ona görə də İttifaqda olan respublikaların iqtisadi əlaqələri onların müstəqilliyə nail olmasına mane ola bilməz. Fikrimcə, əgər Azərbaycan tam müstəqil dövlət olarsa (o, indi İttifaqda olan respublikaların hər biri ilə, hətta İttifaq qalarsa, onunla da qarşılıqlı, bərabər hüquqlu, iki tərəfə də faydalı iqtisadi əlaqələr yarada bilər), bu, müstəqil Azərbaycanın gələcək inkişafı üçün daha səmərəli olar. Azərbaycan xalqının başqa xalqlarla dostluq əlaqələri müstəqil xarakter daşıyır, daha səmimi, daha möhkəm olar.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan xalqının başqa xalqlara nisbətən yeni İttifaq müqaviləsindən imtina etməsinə daha çox əsası var. Üç ildir ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi pozulub. Lakin İttifaq dövləti bu vəziyyətin aradan qaldırılması üçün səmərəli tədbirlər görməyib.

1990-cı il yanvarın 20-də İttifaq dövləti tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüz edilmişdir. Heç bir əsas olmadan, xəbər vermədən, dövlət qanunlarını kobudcasına pozaraq, Bakı şəhərinə müasir silahlı sovet ordusunun qoşun hissələri yeridilmiş, onlar vəhşilik, qəddarlıq etmiş, nəticədə nəhaq qan tökülmüş, yüzlərlə adam həlak olmuş, xəsarət almış, itkin düşmüşdür.

Təəssüf ki, bu təcavüz indiyə qədər davam edir. Bir ildən artıqdır ki, Azərbaycanın paytaxtı fəvqəladə vəziyyət şəraitində yaşayır. Bizim sessiyamız da bu şəraitdə keçirilir. Bir ildən artıqdır ki, Azərbaycan xalqı şəhidlərə matəm saxlayır. Respublikanın şəhərlərində, qəsəbələrində, kəndlərində şəhidlərin xatirəsinə abidələr ucaldılır. Fəqət qatillər indiyə qədər aşkar olunmayıb. Buna heç vəchlə bəraət qazandırmaq olmaz. Bu məsələ müzakirə olunmalıdır. 20 Yanvar faciəsinə Ali Sovetin sessiyası siyasi qiymət verməlidir, onun günahkarlarını müəyyən etməlidir. Deputat Qarayevin məruzəsindəki məlumatlar buna tam əsas verir. Məsələnin müzakirəsinin təxirə salınması, uzadılması 20 Yanvar faciəsini ört-basdır etmək niyyəti kimi qəbul oluna bilər. Buna yol vermək olmaz.

Xalq deputatı kimi Bakıda bir ildən artıq müddətdə fəvqəladə vəziyyətin hökm sürməsinə başa düşə bilmirəm. Aydın deyil ki, sovet ordusunun qoşun hissələri kimi kimdən qoruyur.

Bəziləri deyir ki, 20 Yanvarda Bakıya çağırılmamış qoşun hissələri gəlibdir. Əgər onlar, doğrudan da, çağırılmamışdırlarsa,

respublika dövləti öz suveren hüquqlarından istifadə edərək onları dərhal geri qaytarmalı idi. Lakin belə olmayıb. Əksinə, qoşunların Bakıda indiyə qədər saxlanması zəruri hesab olunur.

Elmira Qafarovanın «vətəndaş müharibəsi baş verər» sözləri ilə deputatları və xalqı qorxutması da əsassızdır. Anlamaq olmur: kim kiminlə müharibəyə hazırlaşır? Bu çox ciddi məsələdir. Əgər belə bir təhlükə varsa, məsələn Ali Sovetin sessiyasında müzakirə olunmalı, lazımi tədbir görülməlidir.

Sessiyanın gedişi bir daha göstərdi ki, Ali Sovetin qarşısında çox böyük və mürəkkəb vəzifələr durur. Lakin ən əsas vəzifə respublikanın ərazi bütövlüyünü bərpa etmək və xalqımızı erməni təcavüzündən qorumaqdır. Son illərdə Ermənistanı millətçi quldur birləşmələri tərəfindən güclü silahlı hərbi potensial yaranmışdır. Şübhə yoxdur ki, bu, Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq məqsədi daşıyır. Azərbaycan, xüsusən onun sərhədlərini rayonları təhlükə altındadır. Uzun müddətdir ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisi böyük narahatçılıq hissi keçirir. Ona görə sıyıqsızlığa yol vermək olmaz. Respublikanın müstəqil müdafiəsini təmin etmək üçün təxirəsalınmaz tədbirlər görülməlidir.

Bunun üçün respublikada ümumxalq birliyinə nail olmaq lazımdır. Təəssüf ki, belə bir ağır dövrdə bəzi dairələr xalqı birləşdirmək əvəzinə onu parçalamağa, ayrı-ayrı regionları, rayonları, kəndləri, hətta ayrı-ayrı şəxsləri belə bir-birinə qarşı qoymağa cəhd edirlər. Bunun qabağı tezliklə alınmalıdır. Ümumxalq birliyi yaratmaq üçün Ali Sovet gərək öz mövqeyini aydın bildirsən, öz platformasını yaratsın.

Məlumdur ki, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının bir hissəsi olan Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin platforması xalqı birləşdirə bilməz. O, xalq arasında

nüfuzdan düşüb, bütün xalqın iradəsini təmsil etmir. Kommunist Partiyası hakimiyyətdən tamamilə imtina etməlidir. Yuxarıdan aşağıya qədər partiya komitələrinin katibləri, eyni zamanda sovet orqanlarında rəhbər vəzifə tutmamalıdırlar. Demokratiyanın, siyasi plüralizmin, aşkarlığın inkişafı üçün şərait yaradılmalıdır. Bütün siyasi qüvvələr eyni hüquqda fəaliyyət göstərməlidir. Xalqa hər şey düzgün çatdırılmalıdır. Sosial ədalət bərqərar olmalıdır.

Azərbaycan xalqının birliyi yeni, demokratik, heç kəsədən asılı olmayan dövlət qurulması yolu ilə təmin oluna bilər. Doğrudur, bu yolda çətinliklər də az olmayacaqdır. Fəqət, nəyin bahasına olursa-olsun biz buna nail olmalıyıq. Biz bu yola düşməsək, bunu gələcək nəsillər edəcək. Və onlar, tarix bizi bağışlamayacaq. İndi hər bir namuslu, qeyrətli azərbaycanlı gərək öz şəxsi mənafeələrini, imtiyazlarını unutsun, xalqın aqibəti, bu günü və azad gələcəyi haqqında düşünsün. Xalqın müqəddəratı hər şeydən üstün olmalıdır. Azərbaycan xalqı birləşməli, öz müqəddəs doğma torpağını göz bəbəyi kimi qorumalıdır. Azərbaycan Respublikası iqtisadi və siyasi müstəqillik yolu ilə gətirməli, tam istiqlaliyyət uğrunda mübarizə aparmalıdır.

Xalq deputatlarını, bütün Azərbaycan xalqını bu yola dəvət edirəm və əmin edirəm ki, mən bu yoldan dönməyəcəyəm.

Diqqətinizə görə sağ olun.

7 mart 1991-ci il

«Səs» qəzeti, 15 mart 1991-ci il.

**Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin
Sessiyasında çıxışı
(29 avqust 1991-ci il)**

Hörmətli millət vəkili!

Ölkədə, cəmiyyətdə siyasi və iqtisadi böhran, dövlət hakimiyyəti böhranı son dərəcə şiddətlənmişdir. Mürtəcə qüvvələrin demokratiya əleyhinə hücumu, cinayətkar qrupların həyata keçirdikləri dövlət çevrilişi boş çıxıb. Biz artıq Sovet imperiyasının, kommunist partiyasının dağılmasının şahidiyik.

Bu dövrdə bizim respublikamızın, Azərbaycan xalqının vəziyyəti daha çətin, daha ağırdır. Bunun əsas səbəbi respublikada hökm sürən Azərbaycan Kommunist Partiyasının diktatura rejiminin mürtəcə siyasəti və buraxdığı kobud və bağışlanmaz səhvlərdir (zaldan etiraz səsləri). Mən çox xahiş edirəm ki, sessiyada heç bir deputatı öz sözünü deməkdən məhrum etməyiniz. Belə siyasətin nəticəsində respublikanın kommunist rəhbərliyi ölkədə olmuş 19-22 avqust dövlət çevrilişini, Dövlət Fövqəladə Vəziyyət Komitəsinin fəaliyyətini faktiki olaraq bəyənmiş, beləliklə də, Azərbaycan xalqını çox pis vəziyyətə qoymuşdur. Bu haldan erməni millətçiləri dərhal çevikcəsinə istifadə etmiş, bizim respublikaya qarşı hərbi əməliyyatı, siyasi təbliğatı gücləndirmişlər.

İndi biz respublikanın həyatında ən çətin dövrdə çıxış yolu tapmalıyıq. Və hamımız çıxış yolunun tapılmasına say göstərməliyik. Ancaq biz aydın etməliyik: bu çıxış yolunu biz necə tapa bilərik. Son günlərdə, o cümlədən bu gün bu tribunadan xalqı birliyə, milli həmrəyliyə dəvət edən çağırışlar eşidilir. Təəssüf ki, bu çağırışlar artıq gecikib. Ancaq biz bu günlərdə

nəyin bahasına olursa-olsun milli birlik yaratmağa çalışmalıyıq. Bunun üçün isə tam aydın olmalıdır: bu milli birlik hansı platforma əsasında hasil ola bilər, hansı platforma əsasında biz buna nail ola bilərik? Bu birliyi təmin etmək üçün bir neçə şərt təcili olaraq həyata keçirilməlidir. Bu təklifləri mən seçkiqabağçı çıxışlarımda, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin fevral və mart aylarında keçirilən sessiyalarında, bu il iyul ayının 19-da Kommunist Partiyasından çıxarkən verdim bəyanatda və nəhayət, bu il avqust ayının 24-də Azərbaycan Ali Sovetinin Rəyasət heyətinə göndərdiyim məktubda göstərmişəm. Təkrar etmək istəmirəm. Ancaq bu təkliflər haqqında bir neçə qeydimi bildirmək istəyirəm.

Birinci. İl yarımdır ki, Bakıda fəvqəladə vəziyyət hökm sürür. Bu gün Ayaz Mütəllibov dedi ki, fəvqəladə vəziyyət nəyə lazımdır? Götürülməlidir. Çox yaxşı, ancaq bəs bunu bir il yarım Bakıda saxlayan kimdir? Kimin qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin 1990-cı il yanvarın 22-də qəbul olunmuş qərarı ləğv olunub və indiyə qədər həyata keçirilməyibdir? Aydınlaşdırmaq lazımdır ki, bu ilyarımda, bu fəvqəladə vəziyyəti Bakıda saxlamaq üçün respublika nə qədər vəsait xərcləyib və respublikaya nə qədər zərər dəyib.

İkinci. Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinin dövlət çevrilişi haqqındakı mövqeyinə dair cürbəcür söhbətlər gəzir, xarici və İttifaq informasiya orqanları xəbərlər yayırlar və bu məsələ aydınlaşdırılmalıdır. Kim xaricdə nə deyib, o bizim üçün məlum deyil, ancaq məlumdur ki, avqust ayının 21-də Azərbaycan televiziyası ilə Ayaz Mütəllibovun xalqa müraciəti rus və Azərbaycan dilində oxunub və bu müraciətdə fəvqəladə vəziyyət komitəsinin fəaliyyəti bəyənilib və Dövlət Fövqəladə Vəziyyət Komitəsinin fəaliyyəti ilə Azərbaycan Respublikasının bir neçə

məsələlərinin həll olunmasına ümid bəslənilib. O cümlədən Dağlıq Qarabağ məsələsinin və silahlanmış erməni bandit qruplarının tərkisilahl olunması məsələsinin həlli Fövqəladə Vəziyyət Komitəsinin fəaliyyəti ilə bağlıdır. Bunu aydın demək lazımdır. Əgər belə bir səhv buraxılıbsa, açıq demək lazımdır, xalq həqiqəti bilməlidir. Bir gün belə deyib, o birisi gün başqa cür demək olmaz, bu heç bir xalqda inam yarada bilməz.

Üçüncü. Xalqda birlik yaratmaq üçün Azərbaycan Kommunist Partiyası dərhal hakimiyyətdən getməlidir. O, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının tərkib hissəsidir. Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası dağılmışdır. Azərbaycan Kommunist Partiyasını saxlamaq, bunu qurultayda həll etmək fikri bunu uzatmaq, yenə Kommunist partiyasının imkanlarından istifadə etmək meylini göstərir. Bununla heç razılaşmaq olmaz. Azərbaycan Kommunist Partiyasının bütün strukturları ləğv olunmalıdır. Azərbaycan Kommunist Partiyasının bütün mətbuat orqanlarının işi dayandırılmalıdır və Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin hərbi xunta ilə əməkdaşlıq edib-etməməsi məsələsi aydınlaşdırılmalıdır. Bunun üçün parlament komissiya yaratmalıdır. Məlumdur ki, Fövqəladə Vəziyyət Komitəsinin hökm sürdüüyü dövrdə Azərbaycan Respublikasının mətbuat orqanları, partiyanın mətbuat orqanları 3 gün rus və Azərbaycan dillərində bu komitənin sənədlərini dərc eləyib. Azərbaycan televiziyası bu komitənin bütün sənədlərini Azərbaycan dilinə tərcümə edib xalqa çatdırıbdı. Bunun özü elə əməkdaşlığın olmasını göstərir. Kommunist partiyasının mövqeyindən fəaliyyət göstərən vəzifəli şəxslər öz vəzifələrindən imtina etməlidir.

Dördüncü. 20 Yanvar faciəsi dövründən il yarımın çox vaxt keçir. Bu gün burada da, bu salonda cürbəcür söhbətlər gedir. Bir qrup bir fikirdədir, məndən qabaq çıxış edən Rəhimov başqa

fikirdədir. Mən sual verirəm Ali Sovetin sədri Elmira Qafarova, Azərbaycan Prezidenti Ayaz Mütəllibova. Nə üçün indiye qədər bu məsələyə siyasi qiymət verilməyib? Tamerlan Qarayevin verdiyi arayışla mən razı ola bilmərəm. Çünki bu məsələnin həm siyasi tərəfi var, həm hüquqi tərəfi var. Bu məsələyə dərhal siyasi qiymət vermək olardı. O ki, qaldı məsələnin hüquqi cəhətinə, ayrı-ayrı adamların məsuliyyətə cəlb olunmasına, onu şübhəsiz ki, istintaq yolu ilə aydınlaşdırmaq lazımdır. Buna siyasi qiymət verilmədiyinə görə başqa tədbirlər həyata keçirmək olmur.

Elmira Qafarova: Verilib, sessiyada, ayın 20-də.

Heydər Əliyev: Bəs verilibsə, kim bu hərbi təcavüzün günahkarıdır? Bu günləri deyirlər ki, Yazov, Kryuçkov, Bakatin, Girenko, Qorbaçov. Bu doğrudur. Bəs Azərbaycan rəhbərliyindən kimdir günahkar? Bəli, bu şəxslər də məlumdur. Vəzirov, Qafarova, Mütəllibov və Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin başqa üzvləri. Bəli, əgər başqa adamlar da günahkardırsa, aydınlaşdırmaq lazımdır. Başqa qüvvələr də günahkardırlarsa, demokratik qüvvələr, Xalq Cəbhəsi, onlara da siyasi qiymət vermək lazımdır. Bunları aydınlaşdırmayana qədər Azərbaycanda siyasi sabitliyi əldə etmək olmaz. Əgər bu məsələyə siyasi qiymət verilibsə, Ayaz Mütəllibovdan xahiş edirəm desin, nə üçün Qorbaçov 3 nazirin təyin olunması barədə 9 respublikanın rəhbərlərindən razılıq alarkən, Ayaz Mütəllibov Bakatinin Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinə sədr təyin olunmasına etiraz etməmişdir? Əgər edibsə, bəs niyə çıxışında demədi? Nə üçün 20 Yanvar faciəsinin günahkarlarından biri olan Vəzirov Azərbaycan Respublikasından Xalq Deputatları Qurultayını hazırlama Komissiyasına üzv seçilibdi? Onu ora kim təqdim edib? Azərbaycan Respublikasının rəhbərləri əgər bunu

ediblərsə, onlar Azərbaycan xalqının qarşısında günah edirlər, mən bunu tam açıqlığı ilə demək istəyirəm.

Bütün bu məsələləri aydınlaşdırmadan - şübhəsiz ki, mən də çıxış edən deputatların təklifləri ilə razıyam — Azərbaycan-da prezident seçkiləri keçirmək olmaz. Sonra Azərbaycan Respublikası Ali Soveti deputatlarının əksəriyyəti, tam əksəriyyəti kommunist olduqlarına görə, Kommunist Partiyasının rəhbər orqanlarında fəaliyyət göstərən adamlar parlamentə deputat seçildiklərinə görə və Azərbaycan Kommunist Partiyası çox şeylərdə günahkar olduğuna görə mən hesab edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının parlamenti buraxılmalıdır və yenidən seçkilər aparılmalıdır. Mən belə kəskin çıxış edərkən düşünürəm ki, indi mənim çıxışımdan sonra xüsusi hazırlanmış adamlar çıxıb mənim əleyhimə sözlər deyəcəklər. Mən bu sözlərə öyrənmişəm. Ona görə də heç narahat olmayın. Mən öz vicdanım qarşısında cavabdeh olaraq bu gün bu çıxışı edirəm.

Qayıdış: 1990-1993.- Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, 2008, s.181-184.

**Naxçıvan şəhər Şəhidlər Xiyabanında
keçirilən mitinqdə çıxışı
(20 yanvar 1993-cü il)**

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyevin 1993-cü il yanvar ayının 20-də Naxçıvan şəhər Şəhidlər xiyabanında keçirilən mitinqdə çıxışı:

-Bu gün Azərbaycan xalqı 1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsinin üçüncü ildönümünü qeyd edir. 1990-cı ilin 20 Yanvar günü Azərbaycan xalqının tarixinə ən dəhşətli faciə kimi yazılmışdır. Həmin gün xalqımıza qarşı hərbi və siyasi təcavüz edilmişdir. Sovet ordusunun hissələri Bakı şəhərinə daxil olaraq dinc əhaliyə amansızcasına divan tutmuşdur. Sovet rəhbərliyi öz məqsədini həyata keçirmək üçün dəhşətli qırğın törətmişdir. Həmin gecə Azərbaycan xalqı yüzdən çox şəhid vermişdir. O günün, o gecənin, o tarixi hadisənin mənası vətəninin, xalqın azadlığını müdafiə edərək həyatını qurban vermiş adamların dünyadan getməsi ilə tamamlanmışdır. Bu faciə bu gün Azərbaycan xalqına qarşı yönəldilmiş siyasi, hərbi və mənəvi təcavüz idi. Bu, Azərbaycan xalqının qüdrətini, iradəsini qırmağa yönəldilmiş əməliyyat idi.

Həmin gecə həyatını qurban vermiş azərbaycanlıların xatirəsi xalqımızın qəlbində əbədi yaşayacaqdır. 20 Yanvar faciəsi dünyanın hər yerində vətənpərvər, mütərəqqi fikirli adamlar tərəfindən, dövlətlər, siyasi qurumlar tərəfindən böyük nifrətlə qarşılandı. Azərbaycan xalqı ayağa qalxdı, öz etirazını bildirdi və bir daha sübut etdi ki, heç bir qüvvə, heç bir hərbi təcavüz onun iradəsini qıra bilməz.

Həmin faciədən üç il keçir, lakin onun vurduğu yara sağalmır. Biz o günü, o gecəni heç vaxt unutmayacağıq. Özünü

qurban vermiş adamların xatirəsi əbədi olaraq bizim qəlbimizdə yaşayacaqdır. O vaxt dünyanın hər yerində bu cinayətə qarşı nifrət və etiraz səsləri yüksəldi. Moskvada yaşayan azərbaycanlılar dərhal Azərbaycanın daimi nümayəndəliyinin qarşısına toplaşdı. Kreml sarayının divarları önündə mitinq keçirildi. Bütün azərbaycanlılar bir nəfər kimi bu hadisəyə öz münasibətlərini, təcavüzkarlara - Sovet İttifaqının rəhbərlərinə və Azərbaycanda bu faciənin həyata keçirilməsinə imkan yaradanlara və onlarla birlikdə bu cinayəti həyata keçirənlərə öz nifrətlərini və qəti etirazlarını bildirdilər. Mən də onların içərisində idim. Orada çox çətin şəraitdə biz bu hadisəyə siyasi qiymət verilməsi, Azərbaycan xalqının suverenliyinin, namusunun, şərəfinin qorunması üçün səsimizi qaldırdıq, sözüümüzü dedik.

Bu hərbi təcavüz Sovet İttifaqının rəhbərliyi tərəfindən böyük hərbi qüvvələrdən istifadə olunması yolu ilə həyata keçirilmişdir. Ancaq bir həqiqət də məlumdur ki, bu cinayət o dövrdə Azərbaycanda xalq hərəkatının qarşısını almaq, onu sarsıtmaq üçün və öz qeyri-qanuni hakimiyyətini saxlamağa can atənlərlə birlikdə törədilmişdi. Bu cinayətin günahkarları həm Moskvadadır, həm də Bakıda. Çox təəssüf ki, 1990-cı ilin 20 Yanvar günü törədilmiş bu ağır cinayətə bu gündək dərin siyasi və hüquqi qiymət verilməmişdir. Bunu bütün xalq gözləyir və güman edirəm ki, bunun vaxtı çoxdan gəlib çatmışdır.

Eyni zamanda bundan ciddi nəticələr çıxarmaq lazımdır. Əgər o günlər Azərbaycan xalqı bu təcavüzə qarşı birləşdisə, hamı ayağa qalxdısa, hamı bu təcavüzə, cinayətə öz etirazını bildirdisə, bu birlik davam etməlidir. Və daha da möhkəmlənməlidir. Çünki Azərbaycan xalqının həyatında əvvəllər də çox ağır dövrlər olmuşdur. Hələ indiyədək biz öz torpaqlarımızı azad edə bilməmişik. Azərbaycan müharibə şəraitindədir. Bütün bunların

nəticəsində xalqın iqtisadi və sosial vəziyyəti həddindən artıq ağırlaşmış. Bunları həll etmək üçün, Azərbaycanın müstəqilliyini, suverenliyini, ərazi bütövlüyünü və toxunulmazlığını təmin etmək üçün xalqımız birləşməlidir.

1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsindən sonra Azərbaycan xalqı daim şəhidlər verir. Bu gün biz Naxçıvanda Şəhidlər xiyabanındayıq. Burada Naxçıvanın qəhrəman, cəsarətli oğulları uyuyur. Biz onların qəhrəmanlığı qarşısında baş əyirik. Bu xiyabanda və Naxçıvanın başqa yerlərində əbədiyyətə qovuşmuş mərd oğullarımız Naxçıvan MR-in sərhədlərini, ərazisini erməni təcavüzkarlarından müdafiə edərək həyatlarını qurban vermişlər. Onların xatirəsi bizim üçün həmişə əziz olacaqdır. Biz bu gün də, sabah da çalışmalıyıq ki, bütün işlərimizi onların qəhrəmanlığı, onların cəsarəti, onların mənafeviyyəti səviyyəsində quraq və Naxçıvanı bu ağır vəziyyətdən çıxaraq. İndi bizim ən böyük nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olmuşdur. Ancaq bu müstəqilliyi möhkəmləndirmək, inkişaf etdirmək lazımdır. Bu, Azərbaycanın şərəfli borcudur.

Bu işdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının da öz yeri var, onun üzərinə düşən vəzifələr var. Naxçıvan Muxtar Respublikası Azərbaycanın tərkib hissəsi olmaqla coğrafi cəhətdən Azərbaycandan ayrı düşmüşdür. Bütün ətrafımız Ermənistan ərazisidir. Sərhəd rayonlarımıza vaxtaşırı təcavüzlər olur. Bizim əsas vəzifəmiz burada sabitliyi, sərhədlərimizdə təhlükəsizliyi təmin etməkdir, torpağımızın qorunmasıdır. Naxçıvan əhalisinin normal yaşaması üçün şərait yaratmalıyıq. Bütün bunlar Azərbaycanın müstəqilliyini təmin etmək üçün çox mühüm şərtlərdir.

Naxçıvan blokada şəraitində yaşayır. Səkkiz aydan artıqdır ki, bu blokada davam edir. Azərbaycanın əsas hissəsi ilə bizim bütün əlaqələrimiz kəsilib. Dəmir yolu işləmir. Azərbaycandan

elektrik enerjisi, qaz gəlmir. Belə bir şəraitdə əhalinin yaşayışını təmin etmək, bu çətinliklərdən çıxmaq və eyni zamanda torpağımızı erməni təcavüzündən qorumaq bizim hər birimizin şərəfli vəzifəsidir. Biz bu gün naxçıvanlılara öz minnətdarlığımızı bildiririk. Ona görə ki, bu ağır şəraitdə onlar bütün çətinliklərə dözərək mətanət nümunəsi göstərir, torpağımızı qoruyur və burada sabitliyi təmin edirlər. Lakin bunlar, şübhəsiz ki, bizi qane edə bilməz. Çətinliklərimiz də çoxdur. Bu çətinliklərin aradan qaldırılması üçün muxtar respublikanın Ali Məclisi, Nazirlər Kabineti tədbirlər həyata keçirirlər ki, bütün qüvvələri birləşdirməklə bunun öhdəsindən gələ bilək. Lakin bunların hamısı tələb edir ki, hər kəs öz imkanlarından istifadə edərək bu çətin şəraitdə muxtar respublikanın problemlərinin həllinə çalışsın.

Dünən Bakıda, Azadlıq meydanında keçirilən mitinqdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əbülfəz Elçibəy xalqı, milləti birliyə, həmrəyliyə çağırırdı. Biz bu çağırışa bir nəfər kimi səs veririk, xalqımızın birliyi üçün əlimizdən gələni edəcəyik.

*“Şərq qapısı” qəzeti,
23 yanvar 1993-cü il*

**“Moskovskiy Novosti” qəzetinə
müsahibəsindən bir hissə
(2 may 1993-cü il)**

“Allah Əliyəvi xalqı xilas etmək üçün göndərib”

(“MN”-in dosyesi)

Heydər Əliyev, 69 yaşı var, Azərbaycan Universitetini və Leningrad DTK Ali Məktəbini bitirdikdən sonra dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında xidmət edib. 1966-cı ildən 1969-cu ilədək - Azərbaycan DTK-nın sədri, 1969 - cu ildən 1983-cü ilədək Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi, 1983-1987-ci illərdə SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, 1982-ci ildən Sov. İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü olub.

Həyat yoldaşı vəfat edib. Oğlu İlham Moskva Dövlət Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunun məzunudur, qızı Sevil ərəb filologiyası üzrə mütəxəssisdir. Hər ikisi Moskvada yaşayır. Heydər Əliyevin sözlərinə görə, “bu həyatda onun xoşbəxtliyi olan” beş nəvəsi var...

“MN”-in icmalçısı Vladimir Yemelyanenko Naxçıvan Ali Məclisinin Sədri ilə söhbət edir.

“MN” - Heydər Əliyev, sizə ağır gəlmirmi ki, SSRİ-nin birinci şəxslərindən olduğunuz halda Moskva Sizdən imtina etdi, Bakıda qəbul etmədilər və Siz siyasətə sıfırdan qayıtmağa başladınız?

-Mən, əlbəttə, incimişəm. Axı, mən ortodoksal kommunist kimi təqib edilən mənəm şagirdlərim, irəli çəkdiyim adamlar idi. Bütün bunlara tab gətirmək üçün mənə yeganə dayaq,

ibarıya görə bağışlayın, xalq oldu. Mənim Azərbaycanda birinci şəxs olduğum o 14 il artıq arxada qalmışdır. Həmin dövrdən uzaqlaşmaq çoxlarına mənim 70-ci illərdəki fəaliyyətimə yəni-dən baxmağa imkan vermişdir. Onlar başa düşmüşlər ki, vəziyyət bugünkündən heç də pis deyildi.

O vaxt sabit Azərbaycan qurulurdu, indi isə o, müharibə aparır və dağılır. Bunun dərk edilməsi ilə adamların mütləq əksəriyyətinin mənə olan inamı da bərpa olundu. Bu hadisəyə tarixi baxımdan nəzər salsaq görərik ki, xalq həmişə quruculara üstünlük vermişdir.

“MN” - “Yerli miqyaslı” siyasətlə məşğul olduğunuz Naxçıvana qayıtmağa Sizi nə məcbur etdi?

-Mən ona görə qayıtdım ki, ətrafımızda baş verən intəhasız özbaşınalıq dözə bilmirdim. 1990-cı il 20 Yanvar faciəsindən sonra, Bakıya qoşun yeridilən günün sabahı mən Moskvada miltinqdə və mətbuat konfransında çıxış edərək dedim ki, bu, Azərbaycan xalqına qarşı törədilən cinayətdir. Bu hadisələrdən sonra mən Moskvada qala bilməzdim. Mən öz xalqımla olmalı idim.

**“Moskovskiyə novosti”,
2 may 1993-cü il**

Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümü ilə bağlı tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üzrə dövlət komissiyasının iclasında çıxışı

20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqının tarixinə qara bir səhifə kimi həkk olub. Bu faciədən artıq dörd il keçir. 20 Yanvar faciəsinin ildönümü ilə əlaqədar lazımi tədbirlərin keçirilməsi və bu faciəyə dörd ildən sonra bir daha nəzər salınması ilə bağlı yanvarın 5-də mən xüsusi fərman vermişəm. Bu fərman iki hissədən ibarətdir. Birinci hissəsi ildönümü ilə əlaqədar lazımi tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi, ikinci hissəsi isə yanvar faciəsinə, yanvar hadisələrinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsi barədədir. Fərmanda tövsiyə etmişəm ki, yanvar hadisələrinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsi məsələsinə Milli Məclis bir də baxsın və öz qiymətini versin. Mənim fikrimcə, indiyə qədər belə bir qiymət verilməyib, Azərbaycan xalqının başına dörd il bundan qabaq böyük bəlalar gəlib və təəssüf ki, dörd il keçəndən sonra da biz bu bəlanın baş verməsi səbəblərini və günahkarlarını indiyə qədər dəqiq aydınlaşdırma bilməmişik. Tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üçün komissiya təşkil olunubdur. Komissiyanın sədri, baş nazirin müavini Elçin Fəndiyev mənə məlumat verib ki, komissiya toplaşib, müəyyən tədbirlər hazırlayıbdır. Mən bu gün komissiyanın iclasını şəxsən özüm, həm də geniş tərkibdə keçirməyi qərara almışam. Əvvəlcə, istəyirəm ki, bu tədbirlərin keçirilməsi məsələsinə birlikdə baxaq, ikincisi isə bununla əlaqədar mənim də bəzi fikirlərim var, onları da bildirmək istəyirəm. ... Ötən dörd il müddətində Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət verilməyib. Bilirsiniz ki, mən bu dörd il ərzində burada olmamışam. İndi bu məsələ haqqında

fərman hazırlanarkən xahiş etdim ki, Yanvar faciəsi ilə bağlı hansı qərarlar qəbul olunubsa, bu haqda nə kimi işlər görülsə həmin sənədləri mənə təqdim etsinlər. Mənə Milli Şuranın (indi ona Milli Məclis deyirik) 1992-ci il 19 yanvar tarixli qərarı təqdim edildi. Bu, həmin faciədən iki il sonra qəbul olunmuş qərardır. Bu qərarı oxuyanda, doğrusu, çox həyəcanlandım. Düşündüm ki, Milli Şura nə üçün öz millətinin, öz xalqının aqibətinə, taleyinə bu qədər biganə qalıb? Qərarı oxuyandan sonra bir daha qəti fikrə gəldim ki, bu faciəyə, bu hadisəyə indiyə qədər siyasi qiymət verilməyib. Ona görə də mən bu məsələyə Milli Məclisdə baxılmasını tövsiyə etdim. Bu barədə Milli Məclisin iclası müəyyən obyektiv səbəblərə görə indiyə qədər keçirilməyib. Ancaq güman edirəm ki, keçiriləcək, bu barədə mən öz fikirlərimi deyəcəyəm. İndi komissiya üzvləri, buraya dəvət olunmuş adamlar üçün bu məsələnin aşkar olması məqsədilə (bəlkə çoxları bunları xatirindən çıxarıb) xahiş edirəm Milli Şuranın həmin qərarı oxunsun. ... Güman edirəm ki, bu qərarın oxunması indi çox zəruri idi və buraya toplaşanlar yaqin ki, iki il öncə qəbul olunmuş qərara vaxt məsafəsinə görə daha dərinəndən qiymət verə bilərlər. Bir prezident kimi mənim tövsiyəm budur ki, məsələyə Milli Məclisdə baxılsın. Ancaq bir halda ki, biz bu faciənin dördüncü ildönümünü qeyd edirik, məsələ Milli Məclisdə baxılana qədər hərə öz fikrini deyə bilər. Mənim fikrim belədir ki, bu qərarın qəbul edilməsi Azərbaycan xalqına bəlkə də 20 yanvar 1990-cı ildə olan faciə kimi böyük bir xəyanətdir. İki il keçəndən sonra Deputat istintaq komissiyasının ortaya heç bir şey çıxarmaması, boş-boş sözlərlə camaatı aldatması, qərarda bu komissiyanın işinin qənaətbəxş hesab edilməsi, yenə də deyirəm, xəyanətdir. Mən çox təəssüf edirəm ki, Azərbaycanın hörmətli Milli Şurası belə bir qərar qəbul edibdir. Anlayıram, bu

qərarın qəbul olunması o vaxt Azərbaycana rəhbərlik edən adamlar üçün lazım idi. İki il Azərbaycan xalqını aldadıb, o faciənin üstünü örtüb-basdırmağa çalışanlar müəyyən qədər bu işə son qoymalı idilər. Ancaq mən təəccüblənirəm ki, Milli Şuranın yarısı (Milli Şura o vaxt belə yaranmışdı) hakimiyyətə müxalifətdə duran qüvvələrdən ibarət olduğu halda, onlar belə bir qərarın qəbul edilməsinə nə cür razı olublar? Mən bilmirəm, bəlkə də səhv edirəm, əgər belədirsə, qıyını açıq desinlər. Mən Milli Məclisin iclasında da gəlib çıxış etməyə hazıram. Necə olur ki, xalqa hərbi təcavüz edilir, Azərbaycan Ali Sovetinin deputat-istintaq komissiyası iki il işləyir, axırda bu nəticəyə gəlir ki, neçə sorğu olunub, ballistik ekspertiza keçirilib, günahkarlar isə məlum deyil, faciənin səbəbi də məlum deyil, ona heç bir qiymət də verilməyib. Mənim vicdanım təmizdir. Mən Naxçıvan Muxtar Respublikasında olarkən, 1990-cı ilin sonunda deputat kimi muxtar respublikanın Ali Sovetində çıxış edərkən bunların hamısını demişəm. Ondan sonra da Azərbaycan Respublikasının xalq deputatı kimi Respublika Ali Sovetinin sessiyalarında çıxış edərkən öz fikirlərimi söyləmişəm. Demişəm ki, 20 Yanvar faciəsinin günahkarları aşkara çıxarılmalı və bu faciəyə siyasi qiymət verilməlidir. Bəzilərinin bəlkə də xatirəndədir, mən bunu deyəndə rəhmətlik Elmira Qafarova və onun yanında oturan Tamerlan Qarayev mənə replika verdilər ki, bunlar hamısı olubdur. Mən onlara dedim ki, düz demirsiniz, olmayıb. Faciədən iki il keçəndən sonra, hadisənin ikinci ildönümü ərəfəsində, yanvarın 19-da Milli Şura belə bir qərar qəbul edib ki, bu məsələnin üstü tamamilə örtülsün, basdırılsın və ləğv olunsun. Necə ola bilər ki, iki il ərzində bu deputat-istintaq komissiyası guya araşdırma, istintaq aparıb, amma heç kimin adını çəkməyib? Qərarda tapşınılır ki, istintaq gedəndə keçmiş Sovet

İttifaqının və Azərbaycanın rəhbərlərindən bu məsələ üzrə günahkar olan adamların araşdırılmasına xüsusi diqqət verilsin. Bunlar məni dəhşətə gətirir. Mənə elə gəlir ki, 20 Yanvar faciəsi Vətəni, xalqını sevən hər bir adamın bağlanmamış yarasıdır. Ona görə də mən bu məsələ barədə belə həyəcanla danışırəm. Sizə, habelə bütün Azərbaycan ictimaiyyətinə nümayiş etdirmək istəyirəm ki, əgər ə vaxtlar kommunist rejiminin, hakimiyyətdə olan adamların vəzifələrindən suiistifadə etmələri nəticəsində belə bir qərarın qəbul olunmasına imkan yaranmışdysa, indi biz gərək buna qiymət verək. Əgər biz indi buna qiymət verməsək, bizdən sonrakılar qiymət verəcəklər. Faciədən sonra Azərbaycanda rəhbərlər dəyişdilər, bu cinayətdə iştirak edən adamlar kənarlaşdılar. Azərbaycanın rəhbərliyinə yeni adamlar gəldilər. Həmin adamların əksəriyyəti vaxtilə, 20 Yanvar faciəsi baş verən dövrdə hakimiyyətdə olanları ittiham edənlər, günahlandırılanlar idi. Bəs görəsən nə üçün onlar bu məsələyə yenidən baxmadılar, bu məsələni qaldırmadılar, bu hadisəyə lazımı qiymət vermək istəmədilər? Bu da çox təəccüblüdür. Ona görə ki, həmin bu qərarı qəbul etmiş Milli Şuranın 50 faizi müdafiətdə olan adamlar idi. Bəlkə belə bir qərarın qəbul edilməsi onların özləri üçün də faydalı idi? Mən fikrimi deyirəm. Hesab edirəm ki, bu məsələ Milli Məclisdə çox ətraflı müzakirə olunmalıdır. Mən yanvarın 5-də fərman verərkən bunu tövsiyə etmişəm. Bilirsiniz ki, indi cəbhə bölgələrində vəziyyət çox gərgindir. Mən iş günümün tam əksəriyyətini Azərbaycanın müdafiəsi ilə bağlı məsələlərə həsr edirəm. Bəzi şəxsləri kömək üçün yerlərə göndərirəm. Ali Sovetin sədri Rəsul Quliyevi tapşırıq verib göndərmişəm. O, bir həftədən çoxdur ki, cəbhə bölgələrindədir. Başqa rəhbər işçiləri, nazirləri də göndərmişəm. Onlara tapşırıq vermişəm ki, yerli hakimiyyət orqanları ilə hərbi hissələrin əlaqələrini tənzimləsinlər. Ali Sovetin sədri burada olsaydı, bu

məsələ bu günlərdə müzakirə edilərdi. Güman edirəm ki, bu məsələ ayın 20-dək müzakirə olunmalıdır. 20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümü münasibətilə komissiyanın hazırladığı tədbirləri prezident kimi qəbul edirəm. Bizim vəzifəmiz həmin günün sadəcə qeyd etməklə, şəhidlərin məzarlarını ziyarət etməklə, başqa tədbirlər keçirməklə kifayətlənmək deyil. Biz bu günlər o faciənin yaranma səbəblərini, Azərbaycan xalqına nə qədər zərbə vurduğunu bütün vasitələrlə açmalıyıq. Mən təəccüb edirəm, televiziya indiyədək bununla əlaqədar rubrika açmayı, bu barədə çıxışlar verməli idi. Bizim qəzetlər, o cümlədən müxalifət mövqeyində olan ayrı-ayrı qəzetlər yaxşı olardı ki, başqa məsələlərlə məşğul olmaq əvəzinə, bu məsələlərə xüsusi fikir versinlər. Ancaq mən bunların heç birini görmürəm. Belə çıxır ki, biz artıq hər şeyi unutduq. Belə ola bilməz. Faciənin ildönümünün qeyd olunmasını mən belə təsəvvür etmirəm. Azərbaycan xalqına vurulan zərbə, edilmiş təcavüz örtülüb basdırılmışdır. Bu, açılmalıdır və bunu gələcək nəsillər yox, biz açmalıyıq. İndi oxunan qərar bir daha onu göstərir ki, bu qərarı qəbul edən adamlar xalqa necə böyük xəyanət ediblər. Bəs o komissiya kimlərdən ibarət idi, nə iş görmüşdü? Əgər ümumxalq mənafeyi varsa, hər bir adam öz mövqeyini də, öz həyatını da gərək qurban versin. Ola bilməz ki, bəzi adamları müdafiə edib saxlamaq, onların cinayətlərini ört-basdır etmək üçün xalqa xəyanət edəsən. Mən bununla razılaşa bilmərəm. Mənə elə gəlir ki, 20 Yanvar gününə qədər qalan müddətdə və ondan sonra bu mövzu ictimai-siyasi həyatımızda geniş təhlil olunmalıdır, bütün fəaliyyətimizdə öz əksini tapmalıdır. Bu faciənin üstünün örtülüb basdırılması fikri bütün kütləvi informasiya vasitələrində də öz əksini tapmalıdır. Mən o vaxt Ali Sovetin sessiyasında çıxış edəndə də demişəm və bu gün də deyə bilərəm: əgər bu qəşşunları Azərbaycan rəhbərlərinin razılığı olmadan Sovet

İttifaqının rəhbərləri yeritmişdilsə, Azərbaycanın rəhbərləri həmin qoşunları dərhal çıxara bilərdilər. İki il ondan sonra, 1992-ci ilin 19 yanvarında qərar qəbul olundu ki, qoşunların buradan çıxması üçün lazımi tədbirlər görülsün. Onda artıq Sovet İttifaqı dağılmışdı. Bundan sonra hansı qoşunlar çıxacaqdı ki? Bakı şəhəri, Azərbaycanın bir neçə rayonu iki il fəvqəladə vəziyyət şəraitində yaşadı. Təkcə 20 Yanvar faciəsinə görəmi? Yox, o vaxt bu məsələnin üstünü örtüb basdırmaq, xalqı əzmək üçün Azərbaycanın paytaxtında iki il fəvqəladə vəziyyət şəraiti saxlanıldı. Buna heç bir əsas yox idi. Fəvqəladə vəziyyət də həmin bu 19 yanvar qərarı ilə götürüldü. Vətəninə sevən adamların hamısı o vaxt deyirdi ki, fəvqəladə vəziyyət götürülməlidir. Mənim xatirimdədir ki, sessiyaların birində bir neçə deputat soruşdu, o cümlədən mən də dedim ki, axı bu fəvqəladə vəziyyət nəyə lazımdır? Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərləri isə cavab verdilər ki, fəvqəladə vəziyyət götürülsə vətəndaş müharibəsi baş verəcək. Mən başa düşmürəm, niyə vətəndaş müharibəsi olmalı idi? Vətəndaş müharibəsi kimlə kim arasında olmalı idi? Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Mən bu məsələyə vaxtilə bir vətəndaş kimi, Ali Sovetin deputatı kimi öz münasibətimi bildirmişəm. İndi də prezident kimi öz münasibətimi bildirirəm ki, faciənin dördüncü ildönümü sadəcə tədbirlərlə qeyd edilməməli, ictimai-siyasi həyatda geniş təhlil olunmalıdır. Məhz bununla əlaqədar öz fikirlərimi bu gün sizə çatdırıram.

Bir də qeyd etmək istəyirəm ki, bugünkü iclasdan əsas məqsəd mənim 5 yanvar tarixli fərmanımla yaradılmış komissiyanın işi haqqında hesabatı dinləmək və bu tədbirlərin həyata keçirilməsi barədə öz fikrimi bildirməkdir. Elçin Əfəndiyev bu

tədbirlərdən danışdı. Hesab edirəm ki, bu tədbirlər qəbul oluna bilər və həyata keçirilməlidir. Lakin bunlar yalnız 20 Yanvar gününün qeyd edilməsi ilə bağlıdır, yəni həmin günə aid olan tədbirlərdir. Ona görə də mənə elə gəlir ki, komissiya bu işə birtərəfli baxıbdır. Gərək komissiya bu fərmanın ikinci bəndinin müdaxiləsinə baxsın. Fərmanda göstərmişdim ki, bu dörd il ərzində 20 Yanvar hadisələrinə dövlət səviyyəsində lazımi siyasi-hüquqi qiymət verilməyibdir. Deməli, bunun üçün müəyyən iş görülməlidir. Təəssüf ki, komissiya bu məsələlərə toxunmayıbdır. Ona görə də mən bugünkü iclasda buraya toplaşanlar qarşısında həmin məsələni bir vəzifə kimi qoyuram. Burada çıxışlar və fikir mübadiləsi onu göstərdi və sənədlərlə hamımız birlikdə tanış olduqdan sonra şəxsən mən belə qənaətə gəlirəm ki, 20 Yanvar faciəsi bu dörd il müddətində ört-basdır edilib, bu faciənin günahkarları ondan sonra da Azərbaycanda rəhbər vəzifələrdə olublar və həmin faciəni ört-basdır etmək üçün bir komissiya yaradıblar. Bu komissiya Azərbaycan xalqı qarşısında cavabdehdir. Zənnimcə, biz Milli Məclisdə komissiyanın üzvlərindən soruşmalıyıq ki, Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş müsibətə nə üçün bu cür münasibət göstəriblər. Onlar buna cavab verməlidirlər. Lakin mənə ən çox təəccübləndirən bir də odur ki, bu qərar 1992-ci il yanvarın 19-da qəbul edilib, həmin ilin mart ayında rəhbərliyin bir qismi hakimiyyətdən gedibdir. 92-ci ilin ortalarında hakimiyyətə yeni şəxslər, əvvəlki hakimiyyətə müxalifətdə olan adamlar gəliblər. Yanvar faciəsinin 1993-cü ildə üçüncü ildönümü olub. Bəs nə üçün bu məsələyə, komissiyanın qərarına münasibət göstərilməyib? Onlar, o vaxtkı hakimiyyətə müxalifətdə olan qüvvələr bu məsələni nə üçün qaldırmayıblar? Mən Xalq Cəbhəsinin nümayəndələrini nəzərdə

tuturam. Halbuki, onlardan biri prezident, biri Ali Sovetin sədri, biri Nazirlər Kabinetinin sədri idi, digərləri də rəhbər vəzifələrdə idilər. Tutaq ki, onlar müxalifətdə olanda Yanvar faciəsinin səbəblərini açmağa imkanları olmayıbdır, lakin istəsəydilər imkan tapardılar, çünki komissiyanın tərkibində onların üç nümayəndəsi vardı. O vaxtlar Sabir Rüstəmxanlının AXC-də olub-olmadığı yadımda deyildir. Amma iki nəfər – Xalq Cəbhəsi Məclisinin sədri Tamerlan Qarayev və AXC-nin rəhbərlərindən biri olan Tofiq Qasımov bu komissiyanın tərkibinə daxil edilmişdi. O, bəlkə elə bu komissiyada xidmətlərinə görə deputat seçilibdir. Bəlkə Tamerlan Qarayev də bu komissiyada xidmətlərinə görə Ali Sovetin sədr müavini seçilib. Bəlkə də. Mən demirəm ki, Xalq Cəbhəsi yalnız bu adamlardan ibarətdir. Yox, AXC böyük bir təşkilatdır. Bu təşkilat 92-ci ilin martından 93-cü ilin iyun ayınadək hakimiyyətdə olmuşdur. Belə isə nə üçün onlar Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bu müsibətin səbəblərini açmadılar? Məgər bu məsələni heç olmasa üç ildən sonra, 93-cü ilin yanvarında açmaq olmazdı? Bu məsələyə qayıtmaq olmazdı? Bəs nə üçün etmədilər? Bu, məni həm dəhşətə gətirir, həm də hiddətləndirir. Hətta təəccübləndirir də. Buna görə də hesab edirəm ki, bu, adi məsələ deyildir. Axı 130-dan artıq adam həlak, şəhid olubdur. 700 nəfər yaralanıb, Bakıda neçə-necə bina dağıdılıb, şəhərə böyük ziyan vurulubdur. Bunlar məsələnin yalnız bir tərəfidir. Amma ikinci tərəfi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz edilibdir. Təcavüzü də edən Sovet İttifaqının rəhbərliyi və Azərbaycanın rəhbərliyi olubdur. Bu, mənim qəti fikrimdir. Burada “Rusiyanın qoşunları”, “rus qoşunları” kəlmələrini işlətmək lazım deyildir. Mən buna etiraz edirəm. O vaxtlar Sovet İttifaqı vardı, onun rəhbərliyi vardı. Sovet İttifaqının başında Qorbaçov və

onun ətrafında olan adamlar dururdular. Azərbaycan Kommunist Partiyasının başında Vəzirov, Mütəllibov və onların ətrafındakı adamlar dururdular. Məhz bunlardır. Burada millətin təqsiri yoxdur. İstər rus olsun, istərsə də azərbaycanlı. Bəli, o vaxtkı sovet kommunist rejiminin rəhbərliyi ilə Azərbaycandakı kommunist rejiminin rəhbərliyi Azərbaycan xalqına qarşı birlikdə təcavüz ediblər! Bu, mənim qəti fikrimdir. Təəssüf ki, xalqın öndə gedən adamları, vəzifədə olanları onun şərafətini, namusunu, məniyi tapdaladıqları halda, xalq bu dörd ildə buna dözmüşdür. Lakin mən dözə bilmirəm. Bir vətəndaş kimi, mən bu dörd il müddətində bu barədə dafələrlə səsimi qaldırmışam. O vaxtlar mənim səsimə fikir vermirdilər. Amma indi imkanım var. Hesab edirəm ki, yanvarın 20-dək televiziya və radiomuzda, mətbuat orqanlarında 20 Yanvar faciəsinin səbəbləri, onun günahkarları haqqında və bu faciəni ört-basdır edənlər haqqında, indi ayrı-ayrı yerlərdə cinayət törədib Azərbaycana qarşı təxribat hazırlayanlar haqqında məlumat verilməli, fikirlər söylənilməli, söhbətlər aparılmalıdır və xalq öz sözünü deməlidir. Burada bəziləri dedilər ki, bu barədə fikir söyləmək qadağan idi. Arif Məlikov dedi ki, nə qədər çalışdımsa, nəinki ittifaq mətbuatında, hətta respublika mətbuatında bir şey dərc etdirə bilmirdim. İndi hər şey dərc etdirə bilərsiniz. İndi tam azadlıq var, nə istəyirsiniz dərc etdirin. Heç vaxt qorxmayın. Hər şeyi öz adı ilə demək lazımdır: kim, nə üçün, nəyə görə. Adlar da məlumdur, cinayəti edənlər də, onu ört-basdır edən komissiya üzvləri də məlumdur. Odur ki, xalq hər şeyi bilməlidir. Burada mən heç bir məqsəd güdmürəm. Məqsədim budur ki, iclasın əvvəlində dediyim kimi, bizim dövrümüzdə Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bu faciənin səbəblərini açmalıyıq və bunu gələcək nəsilərin üzərinə qoymamalıyıq. Bu günlərdə Moskva televiziya

belə bir xəbər verdi ki, 21-ci ildə bolşeviklərin etdiyi faciələrin üstü indi, 94-cü ildə açılır. İndi biz gözləyək ki, bu faciənin üstü 70 ildən sonra açılsın? Bəs biz burada nəyik, kimik? Əgər bu gün biz bu məsələ ilə məşğul olmasaq, biz də günahkar olacağıq. Odur ki, qoy heç kəs heç nədən çəkinməsin. Nə özü üçün qorxsun, nə də başqasından. Heç kəs günahını gizlədə bilməz. Mən onu demək istəmirəm ki, bu dəqiqə kimsə cəzaya məhkum edilməlidir. Lakin hər şey bilinməlidir, məsələnin üstü açılmalıdır. Belə də biabırçılıq olarmı ki, Milli Şura qərar çıxarır, amma qərarda bir nəfərin belə adı yoxdur. Milli Şura qərar çıxarır ki, bu, yalnız Moskvanın işidir. O ki qaldı Azərbaycana, rəhbər vəzifələrdə olanlardan kimin günahı varsa, qoy prokurorluq aydınlaşdırsın. Məgər məlum deyilmi ki, bunu Əbdürrəhman Vəzirov edib, məlum deyilmi ki, bunu Mütəllibov edib. Məlum deyilmi ki, bunu başqa adamlar ediblər. Bu, məlumdur. Hesab edirəm ki, ziyalılarımız çox fəaliyyət göstəriblər, xüsusən yanvarın 20-də, 21-də, 22-də. Amma sonra susublar. Çünki onların bəziləri deputatdır, bəziləri Milli Məclisin üzvüdür. Nə isə, susublar, nədən ötrü susublar? Vəzifəli adamı vəzifədən çıxarırlar, artistin artistliyini, şairin şairliyini ki, əlindən almırlar Yaxud da ki, alimi alimlikdən məhrum etməyəcəklər ki! Qoy alsınlar, qoy məhrum etsinlər. Nə olar?! Xalqımız, nəhayət, həqiqəti bilməlidir, xalqın milli məniyi, milli iftixarı özünü göstərməlidir! Heç elə şey əla bilməmi ki, xalqımız həmişə təpik altında qalsın! Xalqımız ayağa qalxmalı, dirçəlməlidir. İndi özünüzü gördüyünüz kimi, cəbhələrdə nə qədər cəsur adamlarımız vuruşurlar. Bir təsəvvür edin, əgər bir ay bundan qabaq fərarilik bir problem idisə, indi belə bir problem yoxdur. Hərə bir söz deyirdi: "Fərariləri asıbəkəsək, fərarə ora getdi, bura qaçdı". Sizə dediyim kimi, günümün bəlkə də çox hissəsində müdafiə məsələləri ilə məşğulam. İndi müdafiə

naziri, baş qərargah rəisi mənə zəng vurub deyirlər ki, qəbul məntəqələrinə, hazırlıq keçilən məntəqələrə o qədər fərarilər gəlirlər ki, onları yerləşdirməyə imkan yoxdur. Bunlar həmin adamlardır, həmin gənclərdir. Deməli, bunlar öz vətəndaşlıq borcunu anlayıblar, onların milli hissləri oyanıb. Halbuki bu milli hisslər boğulmuş, əzilmiş, tapdalanmışdı. Elə tapdalandığına görədir ki, ermənilər gəlib torpaqlarımızı işğal etdilər. Bu necə işdir ki, bu böyüklükdə xalqın torpağını bir ovuc erməni gəlib işğal etmişdir? Ona görə ki, milli qürur hissi, milli iftixar hissi, milli mənlilik hissi boğulmuşdur. Özü də o adamlar boğulmuşdular ki, öz vəzifəsi naminə, öz mənsəbi naminə, öz şəxsi mənfəəti naminə xalqı sıxma-boğmaya salmışdılar. Mən məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, indi xalqımız oyanır, ayağa qalxır. Cəbhədə vuruşan gəncləri, komandirləri xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Deməliyəm ki, çox bacarıqlı komandirlərimiz var. Mən onlarla daim telefon əlaqəsi saxlayıram. Cəbhə bölgələrində, Beyləqanda, Ağcabədidə, Gəncədə və başqa yerlərdə onlarla görüşdüm. Dəyərli adamlardır, cəsarətlə vuruşurlar. Hər gün şəhid olanlar, həlak olanlar var. Bu da təbiidir, – axı müharibə gedir. İndi Azərbaycanın qəhrəman oğulları erməni silahlı qüvvələrinə layiqli müqavimət göstərirlər. Halbuki, onlar boğulmasaydılar, tapdalanmasaydılar, öz cəsarətini, öz qəhrəmanlığını bir il, iki il, üç il bundan qabaq da göstərə bilərdilər. Buna görə də hesab edirəm ki, bu mövzu ictimaiyyət tərəfindən geniş müzakirə olunmalıdır, ətraflı fikir mübadiləsi getməlidir. İnformasiya orqanlarımız ciddi iş aparmalıdır, özü də həm yanvarın 20-nə qədər, həm də ondan sonra. Güman edirəm ki, Milli Məclis yaxın vaxtlarda toplanmalı, orada bu məsələ, yəni 20 Yanvar faciəsi və ondan sonrakı dövr, həmin komissiyanın işi, onun verdiyi qərara qiymət və 20 Yanvar faciəsinə həqiqi qiymət

müzakirə olunmalıdır. 1990-cı il yanvarın 22-də qəbul edilmiş qərar müəyyən qədər siyasi qiymət verir, amma çox məhdud xarakter daşıyır. Bu, emosional şəraitdə qəbul edilmiş bir qərardır. 92-ci ildə qəbul olunmuş qərar əvvəlki qərarı, demək olar, alt-üst edir, onun üstündən xətt çəkir. Müxtəsəri, siyasi sənəd qəbul olunmalı və günahkarlar, səbəbkarlar aşkara çıxarılmalıdır. Mənim deyəcəyim bu qədar. Güman edirəm ki, mənim sözlərimə etiraz yoxdur. Əgər yoxdursa, onda gəlin işə başlayaq. Komissiyanın verdiyi təkliflər qəbul olunur, siz bütün tədbirlərinizi həyata keçirin. Lakin burada irəli sürülən təkliflər əlavə edilsin. Sağ olun.

12 yanvar 1994

**Heydər Əliyevin Bakıda 1990-cı ilin faciəli
yanvar hadisələri zamanı şəhid olanların ailə üzvləri və
həmin günlərdə yaralanıb əlil olanların
bir qrupu ilə görüşdə çıxışı**

Hörmətli bacılar və qardaşlar, şəhid ailələri, 20 Yanvar faciəsi zamanı xəsarət almış və bu gündəki əziyyət çəkən vətəndaşlarımız, hörmətli qonaqlar! Bu günlər biz 20 Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümünü qeyd edirik. 20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqının tarixində ən qara səhifələrdən biridir. Həmin gün, yəni yanvarın 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqına qarşı hərbi, siyasi, mənəvi təcavüz edilib, onun sinəsinə süngü sancılıb, xalqımızı əzmək, tapdalamaq, onun mənliliyini təhqir etmək üçün dəhşətli cinayətlər törədilib. Bu faciə Azərbaycan xalqının həyatında böyük dəyişikliklər əmələ gətiribdir. Həm də bu faciə ondan qabaqkı dövrdə Azərbaycan xalqının başına gəlmiş bəlalər və hadisələrlə sıx bağlıdır. Ondən öncə, bir neçə il əvvəl təcavüzkar qüvvələr tərəfindən Azərbaycan Respublikasını, Azərbaycanı parçalamaq, dağıtmaq, Azərbaycan torpaqlarını zəbt etmək meylləri planlaşdırılmış və həyata keçirilirdi. Bunların hamısını tamamilə həyata keçirmək üçün Azərbaycan xalqının iradəsini qırmaq, xalqımızı əzmək lazım idi. 20 Yanvar faciəsi də məhz bununla əlaqədar olaraq törədilmişdir. O gün, o gecə bizim əziz balalarımız, qardaşlarımız, bacılarımız həlak olmuş, bir çoxları xəsarət almış, indi də yaşayır. Lakin məsələ tək bununla qurtarmır. O gün Azərbaycan xalqı təhqir edilmişdir. O gün Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz olunmuşdur. Təəssüf ki, xalqa xəyanət etmiş olan öz içimizdəki adamlar o təcavüzü örtbasdır etməyə çalışmışlar. Artıq dörd ildir ki, bu məsələyə

siyasi-hüquqi qiymət verilməmişdir. Eyni zamanda onu qeyd etmək lazımdır ki, o Qanlı yanvar günü xalqımız öz əziz vətəndaşlarını itirsə də, öz namusunu, şərəfini qoruya bilmişdir. Xalqımız sübut etmişdir ki, onun iradəsini qırmaq olmaz. Azadlıq, müstəqillik uğrunda mübarizə davam edib və indi artıq Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlətdir, öz azadlığına, suverenliyinə nail olmuşdur. Yənə də deyrəm, o günün mənası həyatını qurban vermiş, yaxud yaralanmış adamların sayı ilə ölçülməməlidir. O günün böyük siyasi-mənəvi mənası var. Təəssüf ki, bu dörd ildə həmin məsələyə dövlət orqanları, hakimiyyət orqanları tərəfindən lazımi münasibət göstərilməyib və ayrı-ayrı vətənpərvər adamlarımızın harayı, səsi eşidilməyib, boğulubdur. Günahkarlar da meydana çıxarılmayıb və bu məsələyə ədalətli siyasi-hüquqi qiymət verilməyibdir. Mən şəhid ailələrinin hamısına başsağlığı verirəm. Allahdan sizə səbir diləyirəm. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi bu məsələlərin araşdırılmasında və 20 Yanvar faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət verilməsində öz səylərimi davam etdirəcəyəm. Burada şəhid ailələrinin, yaralanmış şəxslərin 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar bir çox problemləri meydana çıxdı. Mən heç təəvvür edə bilməzdim ki, dörd il müddətində bu problemlər həll olunmayıbdir. Odur ki, görüşümüz bu mənada mənə çox şey verdi. Dərhal sizə bildirmək istəyirəm: 5 yanvar tarixli fərmanımı yaradılmış komissiyaya tapşırıram ki, öz işini bundan sonra da davam etdirməsin və 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı bütün problemlərin araşdırılması, həll olunması üçün tədbirlər görsün. Bu məsələlər şəxsən mənim nəzarətim altında olacaqdır. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, biz bütün məsələlərin həll edilməsinə imkan daxilində çalışacağıq və mən bir prezident kimi öz fərmanlarımla, sərəncamlarımla,

qərarlarımla həmin məsələlərin həlli üçün lazımi tədbirlər görəcəyəm. Mən bir məsələ barəsində öz fikrimi demək istəyirəm. İlk şəhidlərimiz burada, indi Şəhidlər xiyabanı adlanan yerdə, – keçmişdə biz ona Dağüstü park deyirdik, – dəfn ediləblər. Onlar Yanvar faciəsinin şəhidləridir. Ora müqəddəs yerdir, hər birimiz üçün ziyarətgahdır və müqəddəs yer kimi də tariximizdə qalacaqdır. Bununla bərabər hesab edirəm ki, 20 Yanvar, məhz 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinin xatirəsinə əbədiləşdirmək üçün və bu məsələnin Azərbaycan xalqının tarixində mühüm siyasi rolunu indiki və gələcək nəsillərə daim nümayiş etdirmək üçün Bakıda 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinə həsr olunmuş abidə ucaldılmalıdır. O gün, 20 yanvar gecəsi şəhid olanların hamısının adları bu abidədə yazılmalı, həkk edilməlidir. Bu, xalqımızın tarixində qalmalıdır. Xalqımız tarix boyu çox şəhidlər veribdir. Xalqımız isə çoxəsrlik və zəngin tarixə malikdir. Şəhidlərimiz çoxdur, lakin hər dövrdə şəhid olanların tarixdə öz yeri var və hər dövrdə baş vermiş hadisələrin öz əhəmiyyəti var, 1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsi bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də bu hadisə xüsusi qeyd olunmalıdır. Bilirsiniz ki, son günlər, xüsusən yanvarın 5-də mənim verdiyim fərmanın icrasına başlandıqdan sonra bir çox məsələlər müəyyən qədər aşkar olmuşdur. İki gün bundan öncə “Azərbaycan” qəzetində ötən dörd ildə 20 Yanvar faciəsinə aid qəbul olunmuş qərarların və sənədlərin xronikası və müəyyən şərhlər verilmişdir. Həmin qərarların, sənədlərin mətni ilə tanış olduqda insan bir daha təəccüblənir və hətta dəhşətə gəlir, hiddətlənir. Ötən dörd il ərzində birincisi – bu faciəvi hala biganə münasibət, ikincisi – ardıcıl olmayan siyasət, üçüncüsü də faciənin ört-basdır edilməsi tam aşkara çıxır. O vaxt, faciədən sonra həmin gün hüzn günü elan olunmuşdur. Bir müddət sonra başqa bir gün elan

olunmuşdur. Daha sonra həmin gün Şəhidlər günü elan edilmişdir. Mən indi bu qərarların nə qədər əsaslı və ya əsassız olub-olmaması haqqında fikrimi söyləmək, xüsusən bu qərarların 20 Yanvar faciəsinin siyasi mənasına və mahiyyətinə nə qədər uyğun olduğunu demək istəmirəm və hesab edirəm ki, uyğun da deyildir. Ancaq bunların hamısı bizi düşündürməyə, bu məsələlərə kompleks şəkildə baxmağa və məsuliyyətli münasibət göstərməyə dəvət edir. Yanvar faciəsinin siyasi mahiyyətinə, mənasına uyğun qərarlar qəbul etməyə dəvət edir. Güman edirəm ki, həmin komissiya bu barədə də lazımı tədbirlər hazırlayıb təqdim edəcəkdir. Mən bu məsələlərlə şəxsən məşğul olacağam. Bilirsiniz ki, burada 20 Yanvar faciəsi baş verən kimi, yanvarın 21-də – mən Moskvada yaşayarkən o vaxt, demək olar, respesiya altında olduğum, siyasi cəhətdən çox məhdudiyyətlərə məruz qaldığım bir dövrdə Moskvada həm mitinqdə, həm də mətbuat konfranslarında çıxış edərək bu məsələyə münasibətimi bildirmişəm və həmin gün orada Azərbaycanın daimi nümayəndəliyində Azərbaycan xalqına başsağlığı göndərmişəm. Hətta çox çətinliklə bir neçə adama telefonla zəng vuraraq rica etdim ki, göndərdiyim başsağlığı Azərbaycan qəzetlərində dərc olunsun, yaxud matəm mərasimində oxunsun. Lakin sonra bildim ki, bu xahişlərin heç biri yerinə yetirilməmişdir. O günlər mən böyük kədər içində yaşamışam. Bakıda baş verən hadisələri imkan daxilində izləyirdim və sonra bir daha hiddətləndim ki, şəhidlərin dəfn mərasimində Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərinin heç biri iştirak etməmişdi. Şəhidləri şeyxülislam Allahşükür Paşazadə, bizim ziyalılar Şəhidlər Xiyabanında dəfn etdilər. Bunu yadınıza salın. Əgər Azərbaycanın rəhbərləri o faciəli dövrdə öz xalqının şəhidlərinin dəfnində iştirak etməmişdilərse, bunun özü sübut etdi ki, onlar özləri həmin faciənin günahkarlarıdır.

və o gündən etibarən faciənin üstünü ört-basdır etməyə çalışmışlar. Necə ola bilər ki, bu faciənin nə təhər baş verməsi indiyədək məlum deyildir? Burada çıxış edən şəhid atası bir məsələni yadıma saldı. Bəli, o zaman araşdırma vaxtı məlum idi ki, yanvarın 16-17-də xəstəxanalarda yerlər hazırlanırdı. Bəli, geniş palatalar hazırlanmışdı, cərrahlara xəbərdarlıq edilmişdi. Çünki bu təcavüz təşkil olunmuşdu və bunu təkcə Qorbaçov, yaxud Moskvada Sovet hökumətinin, Kommunist Partiyasının digər rəhbərləri təşkil etməmişdi. Bunu birinci növbədə Azərbaycan Respublikasının o vaxtkı Kommunist Partiyasının rəhbərləri öz xalqını boğmaq, əzmək, tapdalamaq üçün, xalqın azadlıq hərəkatını yatırtmaq üçün, xalqın mənliliyini təhqir etmək üçün təşkil etmişdilər. Həqiqət budur. Bu həqiqəti aşkara çıxarmaq üçün böyük məharət lazım deyildi. Təəssüf ki, onu gizlətmək üçün ötən dörd ildə çox iş görülmüşdür. Ancaq gizlədə bilməyəcəklər. Bilin, yüz il, yetmiş il bundan qabaq baş vermiş cinayətlərin üstü indi açılır. İki-üç gün öncə Moskva televiziya xəbər verdi ki, 1921-ci ildə Kronştadtə həqiqətən qiyam olub-olmaması araşdırılmış və müəyyən edilmişdir ki, orada heç bir qiyam olmamışdır və o zaman qiyamçı elan edilən adamların hamısına 73 ildən sonra bəraət qazandırılmışdır. 1937-1938-ci illərdə Azərbaycan xalqının başına gələn bəlaların ziyahılarımızın qırılmasının üstü iyirmi il sonra – 1956-57-ci illərdə açıldı və cinayətkarlar məhkum olundular. Burada ayrı-ayrı adamların məhkum edilməsindən söhbət getmir, baxmayaraq ki, cinayətkar həqiqətən məsuliyyət daşımalıdır. Söhbət bu məsələnin siyasi cəhətindən, Azərbaycan xalqının taleyində doğru-düzgün əks olunmasından gedir. Ona görə də mən demişəm və bir daha deyirəm: əgər 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycan xalqına qarşı hərbi-siyasi təcavüz edilmişdirsə və

bu böyük cinayətdirsə, onun ört-basdır edilməsi bundan da ağır cinayətdir və xalqa qarşı böyük xəyanətdir. Əgər siz dünən televiziya vasitəsilə canlı yayımda Azərbaycan Milli Məclisinin iclasını seyr edirdinizsə, yəqin ki, oradakı atmosferi görürdünüz. Təsəvvür edin, komissiyanın sədri, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti, akademik, alim adam, xalqın içərişindən çıxmış bir adam, iki il bu məsələnin üstünü ört-basdır etməyə çalışan bir adam dünən sübut etmək istəyirdi ki, elə belə də olmalı imiş. Mən məcbur oldum onunla dialoqa girəm. Yəqin ki, siz bunu eşitdiniz. Ona görə də mən bu məsələ barədə 1990-cı il yanvarın 21-də, Moskvada ağır bir şəraitdə yaşadığım dövrdə səsimi qaldırdığım kimi, ondan sonra oradan yaxa qurtarıb gələrək Bakıda özümə yer tapa bilmədiyimdən gedib Naxçıvanda yaşadığım vaxtda səsimi qaldırdığım kimi, daha sonra – 1991-ci ildə Azərbaycan Ali Sovetinin sessiyalarında səsimi qaldırdığım kimi, indi də səsimi qaldırıram. Ona görə yox ki, burada kiminsə haqqında söhbət gedir, burada xalq haqqında söhbət gedir. Xalqın tarixi, xalqa qarşı təcavüz haqqında söhbət gedir. Əgər Azərbaycan xalqına qarşı bu təcavüzü bir tərəfdən Qorbaçov başda olmaqla Sovet İttifaqının, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının rəhbərliyi etmişdirsə, ikinci tərəfdən və ən çox Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəhbərliyi, Azərbaycan hökumətinin rəhbərliyi etmişdir və bu sonuncular bəlkə də daha çox günahkardırlar. Siz bəlkə də bilmirsiniz, 1991-ci ilin iyununda mən Moskvada Kommunist Partiyasından çıxmaq haqqında bəyanat verdim. Mən 1943-cü ildən Kommunist Partiyasının üzvü olmuşam, ona sədaqətlə xidmət etmişəm. Ancaq 1991-ci ildə Moskvada Kreml sarayında bəyanat verdim ki, mən Kommunist Partiyası sıralarından çıxıram. Nə üçün? Mən həmin məktubu tapıb bu günlərdə xahiş edəçəyəm ki, onu dərc

etsinlər. O vaxt mənim həmin bəyanatımı hər yerdə gizlətdilər. Orada partiyadan çıxmağımın səbəblərini yazmışam. Birinci səbəb Kommunist Partiyasının rəhbərliyi tərəfindən Azərbaycan xalqının başına gətirilmiş bəla və Qarabağ məsələsi ilə Azərbaycan xalqına olan təcavüzdür. İkinci səbəb 20 Yanvar faciəsi, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz və həmin təcavüzün üstünün açılmamasıdır. Bu səbəblərə görə mən 1991-ci ildə Kommunist Partiyasını tərk etdim. Demək istəyirəm ki, mən bu faciəyə həmişə ürəkdən yanaraq həm də vətəndaşlıq borcumu yerinə yetirməyə çalışmışam və bu gün də həmin mövqedəyəm, sabah da həmin mövqedə olacağam. Birinci növbədə ədalət naminə, eyni zamanda Azərbaycan xalqının namusunu, şərəfini, milli mənliliyini qorumaq naminə. Ancaq dünən Milli Məclisin iclasında mən fikir verdim ki, orada təkcə akademik Məhdət Abbasov yox, başqaları da bu məsələyə nə qədər biganədirlər. Nə üçün? Çünki özləri bu işin iştirakçılarıdır. Mən hesab edirəm ki, bu faciəni törədən adamların heç birisinin Azərbaycan vətəndaşı adını daşımağa ixtiyarı yoxdur. Ayrı-ayrı adamların cəzalandırılması xırda məsələdir. Ən başlıcası odur ki, bu hadisəyə tarixi baxımdan hüquqi-siyasi qiymət verilsin və gələcək nəsillər bilsinlər ki, Azərbaycan xalqının başına belə bəlalar gəlmişdir, lakin xalq öz iradəsini itirməmiş və bütün bu bəlalardan hamısına doğru-düzgün qiymət vermişdir. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, mən bundan sonra da bu sahədə söylərimi davam etdirəcək və öz imkanlarımdan istifadə edərək bu məsələlərin açılmasına və 20 Yanvar faciəsinə hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə çalışacağam. Respublikamız indi də şəhidlər verir. Biz Vətənimizi müdafiə edirik, torpaqlarımızı qoruyuruq. Ancaq 20 Yanvar faciəsi şəhidlərinin Azərbaycan tarixində xüsusi yeri var. Hörmətli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə tamamilə doğru dedi: onlar heç bir

vuruşa girmədən öz Vətəninin, xalqının azadlığı yolunda şəhid olmuşlar. Bəziləri deyir ki, xəbər vermək lazım idi ki, heç kəs küçəyə çıxmasın, şəhid olmasın. Bilirsiniz, bu sözlər də mənə qərribə gəlir. Məgər iş ondadır ki, kimsə gedib evində gizlənəydi və tanklar gələndə heç kimə heç nə olmayaydı? Demək, onda bu, Azərbaycan xalqı üçün rahat olacaqdı? Çox qərribə mülahizədir. Mən şəhid olanların hamısına bir daha Allahdan rəhmət diləyirəm, şəhid ailələrinə səbr diləyirəm. Sizin hamınızı əmin etmək istəyirəm ki, 20 Yanvar faciəsi, ondan əvvəl və ondan sonra Azərbaycan xalqının başına gəlmiş bəlalardan heç biri xalqımızın iradəsini qıra bilməz. Azərbaycan xalqı özünün tarixi, qəhrəmanlıq ənənələrini uca tutaraq Vətəninə, torpağına, Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinə qorumağa qadirdir. İndi cəbhə bölgələrində qəhrəman döyüşçülərimiz respublikanın ərazisini cəsarətlə, mətanətlə müdafiə edirlər və əmin ola bilərsiniz ki, bizim bu haqq işimiz, Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi və respublikamızın ərazi bütövlüyünün qorunması etibarlı təmin olunur və bundan sonra da təmin ediləcəkdir. Mən bu günə də, sabaha da böyük nikbinliklə baxıram və sizi də bu sızılıtdan, iniltidən uzaqlaşaraq gələcəyə baxmağa dəvət edirəm. Gələcəyimiz isə Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin möhkəmlənməsi, onun ərazi bütövlüyünün təmin olunmasıdır. Əmin olun ki, biz buna nail olacağıq. Sağ olun!

19 yanvar 1994

Heydər Əliyevin “Qanlı Yanvar” rəssamlığı sərgisinin açılışında çıxışı

*Rüstəm Mustafayev adına
Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyi*

Hörmətli xanımlar və cənablar, bacılar və qardaşlar, soydaşlarımız! 1990-cı ilin 20 yanvarı Azərbaycan xalqının tarixinin ən faciəli, qara səhifəsi, həm də qəhrəmanlıq, rəşadət səhifəsidir. O dəhşətli günlərdən beş il keçir. İndi biz bu hadisələrin beşinci ildönümünü qeyd edirik. Bununla əlaqədar respublikamızda tədbirlər keçirilir, o günlər bir daha yad olunur, həmin günlərin, o dövrün məzmunu, mənası bir daha təhlil edilir, dərk olunur. Güman edirəm ki, biz o günlərdən nə qədər çox uzaqlaşsaq, həmin günlərin Azərbaycan xalqının tarixində necə mühüm yer tutduğunu bir o qədər dərk edəcəyik və bəlkə də gələcək nəsillər buna daha doğru, daha düzgün qiymət verəcəklər. Ancaq bir şey həqiqətdir ki, 1990-cı ilin 20 yanvarı Azərbaycan xalqının həyatında dönüş mərhələsi, döndüş nöqtəsi olmuşdur. Biz 20 Yanvar hadisələrinə indiyə qədər bir faciə kimi qiymət veririk. Həmin gün tariximizə qara gün kimi daxil olmuşdur. Şübhəsiz ki, bunda həqiqət var. Ancaq faciə hansısa səbəbdən baş verir, beləcə durduğu yerdə baş vermir, – bu, ola bilər, təbii fəlakət olsun. Amma cəmiyyətdə baş verən faciənin, şübhəsiz ki, səbəbi olur. Ona görə də bu hadisələrə geniş mənada yanaşmaq lazımdır. Getdikcə biz bu hadisələrin daha geniş mənasını dərk edirik. Bildiyiniz kimi, 1990-cı ilin 20 yanvarından sonra respublikamızda siyasi proseslər Azərbaycan xalqının, ölkəmizin tam müdafiəsi istiqamətində getməmişdir. Elə buna görədir

ki, 20 Yanvar hadisələrinə sonrakı illərdə doğru-düzgün, həqiqi siyasi qiymət verilməmişdir. Doğrudur, yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Azərbaycan xalqında bir təlatüm, coşqunluq, həyəcan əmələ gətirdi, elə bil vulkan püskürdü. İnsanların qəlbində güclü hissiyyat oyandı. Məhz bunlara görə yanvarın 22-də Azərbaycan Respublikasının o vaxtkı rəhbərlərinin iradəsinə zidd olaraq ölkəmizin qeyrətli adamları, deputatları, ziyalıları Azərbaycan Ali Sovetinin fəvqəladə sessiyasını topladılar. Ağır şəraitdə, böyük təzyiqlər, qorxu altında, böyük təhlükə qarşısında bu məsələ müzakirə olundu. Mən hesab edirəm ki, həmin gecə, elə bir ağır şəraitdə layiqli qərar qəbul edildi. Bu gün xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, həmin sessiyanın da aparıcı qüvvəsi bizim ziyalıları, Vətənə, torpağa bağlı adamlarımız idi. Təsədüfi deyil ki, Ali Sovetin sessiyasını Azərbaycanın xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə idarə edirdi. Ali Sovetin rəhbərliyi kənarda qalmışdı, onlardan bir neçəsi salonda idi, ancaq sessiyanı Bəxtiyar Vahabzadə və səhv etmirəmsə, İsmayıl Şıxlı aparırdılar. Bu işə onlar ikisi rəhbərlik edirdi. Ağır, çox ziddiyyətli bir şəraitdə – sovet ordusunun Azərbaycandakı hökmranlığı şəraitində, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Azərbaycana təzyiq göstərdiyi bir vaxtda gecə belə qərar qəbul olundu. Bu, doğrudan da yüksək qiymətə layiqdir. Ancaq bundan sonra nə oldu? Təəssüf ki, o vaxt Azərbaycanı idarə edən, xalqın etimad göstərdiyi və xalqa xidmət etməli olan adamlar – əgər xalq etimad göstərməsəydi, onlar belə yüksək vəzifə tuta bilməzdilər – get-gedə bu məsələni ört-basdır etməyə çalışdılar. Ona görə də bu məsələ dörd il lazımi səviyyədə müzakirə olunmadı, həqiqi, geniş hüquqi-siyasi qiyməti verilmədi. Günahkarlar kənarda qaldılar, öz şəxsi məqsədləri, mənafeləri üçün, xalqın tarixi faciəsini ört-basdır etməyə çalışdılar. Mən buraya – salona girərkən birinci tabloya

baxdım, görə ki, Kamil Nəcəfzadənin əsəridir. Fikrimcə bu, çox dəyərli əsərdir. Tablodakı Şeyxülislamın da surəti var. Təsədüfi deyil ki, bu gün Şeyxülislamın nə üçün burada olmadığını soruşdum. Dedilər ki, xəstədir, ona görə gələ bilməmişdir. ... Mən o vaxt Moskvada yaşayırdım, bunu bilirsiniz. Televiziya vasitəsilə bir neçə kadrlara baxa bilmişdim. Çox ağır şəraitdə yaşayırdı, həyəcan keçirirdim. Bizim Dağüstü parkda, Çəmbərkənddə şəhidləri dəfn edirdilər. Mən hesab edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının tarixində belə izdihamlı dəfn mərasimi olmamışdır. Siz o zaman burada idiniz, yaqın ki, iştirak etməsəniz, bunu məndən yaxşı bilirsiniz. Mən televiziya kadrlarından aldığım təəssüratı deyirəm, – o qədər izdihamlı dəfn olmamışdı. Bütün xalq matəm içində idi, şəhidləri dəfn edirdi, oraya getmək, yaxın düşmək mümkün deyildi. Mən yanvarın 21-də Moskvada azərbaycanlıların toplaşdığı mitinqdə çıxış etdim, sonra böyük bir mətbuat konfransında çıxış etdim. Moskvada keçirilən tədbirlərdə bu hadisələrə öz münasibətimi, hiddətimi bildirdim, öz qiymətimi verdim, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz haqqında sözlərimi açıq, çəkinmədən dedim və dərhal Azərbaycana başsağlığı teleqramı göndərdim. Onun məzmununu mənim yanımda telefonla Bakıya çatdırdılar. Şübhəsiz ki, o vaxt burada rəhbərlik hələ məlum deyildi, ancaq müəyyən adamlar vardı və mən teleqramı onların ünvanına göndərərək çox xahiş etdim ki, mənim başsağlığımı matəm mərasimində oxusunlar. Sonra maraqlanıb öyrəndim ki, teleqramı heç yaxına da qoymamışlar. Bunun o qədər də əhəmiyyəti yoxdur. Ancaq mən izləyirdim, gördüm ki, xalq, həm də təkcə Bakı əhalisi deyil, Azərbaycanın başqa şəhərlərindən, rayonlarından, məntəqələrindən axışmış adamlar da xalqımıza qarşı törədilmiş 20 Yanvar faciəsinin, təcavüzün qurbanlarını nə qədər ehtiramla, onların ruhunu əziz

tutaraq dəfn edirdilər. Bu dəfn mərasimində Azərbaycanın rəhbərləri də olmalı idi. Mən bununla çox maraqlandım, öyrəndim ki, olmayıblar. İştirakçılar arasında Şeyxülislam, başqa din xadimləri, ziyalılarımızın əksəriyyəti, adi adamlar var idi. Axı, bu təcavüz Azərbaycan xalqına qarşı edilmişdi. Həlak olanlar Azərbaycanın milli azadlığı uğrunda qurban getmişdilər. Ancaq respublikanın rəhbərləri həmin dəfn mərasimində olmadılar. Bəziləri indi deyirlər ki, gəldilər, keçdilər, amma onlar matəm mərasiminin başında durmalı idilər, əvvəldən axıradək orada olmalı idilər. Əgər onlar xalqın rəhbərləri idilərsə, xalqa başçılıq edirdilərsə, gərək gəlib orada duraydılar. Bu da təsadüfi deyil, çünki yaqın mənəvi hüquqları yox imiş, onlarla xalq arasında böyük bir uçurum var idi. Mən belə hesab edirəm ki, bu səbəbə görə həmin hadisənin üstündən dörd il keçəndən sonra da onu ört-basdır etməyə çalışmışlar. Bunu ancaq öz şəxsi məqsədləri naminə etmişlər. Bildiyiniz kimi, 1994-cü il yanvarın 5-də bu hadisə ilə əlaqədar mən fərman verdim, fikrimi bildirdim ki, dörd il keçir, ancaq bu məsələlər müzakirə olunmalıdır. Təklif etdim ki, Azərbaycan parlamenti – Milli Məclis bu məsələni müzakirə etsin. İki-üç ay müddətində bu məsələ müzakirə olundu. Bu müzakirələr televiziya vasitəsilə göstərilmişdir, xatirinizdədir. Təəssüf etdim ki, o vaxt hakimiyyətdə olanların bir hissəsi də, hətta hakimiyyətə qarşı müxalifətdə olan, milli azadlıq hərəkatında iştirak edən, habelə ona rəhbərlik edən adamlar da bu hadisələrin müzakirə olunmasını istəmədilər. Xatirinizə salın, bəziləri dedi ki, bu hadisələrə gərək bir otuz ildən sonra qiymət verilsin. Biri dedi ki, buna gərək əlli ildən sonra qiymət verilsin. Başqa birisi dedi ki, buna qiymət verə bilmərik. Bu nə cür ola bilər? Hadisələrin canlı şahidləri indi burada ola-ola gözləyərk ki, onların hamısı dünyadan getsin, sonra kimsə gəlsin,

kimsə yazdığı hansısa arxiv materiallarını götürsün və bundan sonra qiymət versin? Şübhəsiz ki, bunlar hamısı bəhanə idi. Çünki hərə bir tərəfdən qorxurdu. Hakimiyyətdə olanlar qorxurdular ki, onların günahlarının üstü açılar. Milli azadlıq uğrunda mübarizə aparanlar isə, təəssüf, nədənsə qorxurdular ki, onları xalqı ayağa qaldırmaqda, qırğına verməkdə günahlandıracaqlar. Bilirsiniz, bu da dəhşətli haldır. Ancaq bunlara baxmayaraq, bildiyiniz kimi, müzakirə getdi. Doğrudur, çox çətinliklər oldu, şəxsən mən bir neçə dəfə parlamentin iclaslarına getdim, öz fikirlərimi dedim. Nəhayət, 1990-cı il 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar geniş, hesab edirəm ki, ədalətli, müfəssəl qərar qəbul olundu. Ancaq bununla iş qurtarmır. İndi biz bu hadisələrin beşinci ildönümünü qeyd edirik. Azərbaycan xalqının tarixində qəhrəmanlıq nümunələri çox olmuşdur, xalqımızın başına çox bəlalər gəlmişdir. Xalqımız əsrlər boyu belə mərhələlərdən keçərək bu günə gəlib çatmışdır. Əgər XX əsri götürsək, 1918-ci ildə, 1920-ci ildə Azərbaycan xalqının başına gələn bəlalər, faciələr məlumdur. 1937-1938-ci illərin faciələri də məlumdur. Ancaq 1990-cı ilin yanvarında, əsrimizin sonuna yaxın baş vermiş hadisələr əvvəlkilərin heç biri ilə müqayisə oluna bilməz. Çünki bu dövr Azərbaycan xalqının artıq milli oyanış, öz mənliliyini sübut etmək, milli azadlıq hisslərini aşkara çıxarmaq, bürüzə vermək mərhələsi idi. Biz 20 Yanvar hadisələrinə faciə kimi baxırıq. Doğrudur, faciədir. Ancaq bu faciənin səbəbi nədir? Səbəbi bir tərəfdən odur ki, Azərbaycan xalqı öz milli azadlığı uğrunda mübarizəyə qalxmışdır. Bu, çox böyük, tarixi bir hadisədir. Azərbaycan xalqında milli ruh yüksəlmiş, milli oyanış, dirçəliş hissləri baş qaldırmışdır. Ayrı-ayrı mütəfəkkir adamlarımızın qəlbində illərlə yaşayan bu hisslər artıq üzə çıxmış, özünü bürüzə vermiş, aşkar olmuş, ayrı-ayrı qrupların deyil,

bütün xalqın iradəsinə çevrilmişdir. Xalqın iradəsi ilə 1988, 1989, 1990-cı illərdə bu hərəkət qalxmışdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə, xalqımıza, dövlətimizə qarşı Ermənistan tərəfindən edilən təcavüz və bir dövlətin tərkibində olan bir respublikanın, bir xalqın başqa xalqa etdiyi bu təcavüzdə ümumi dövlətin Azərbaycan xalqının hüquqlarını qorumaması həmin hərəkətdə təkən vermişdir. İnsanlarda bu hisslər sürətlə inkişaf etmişdir. Milli azadlıq istəyi, arzusu, qəlbərdə uzun müddət yaşayan bu arzular həmin illər bütün bu proseslərin nəticəsində kükrəyib üzə çıxmış, xalqın iradəsinə dönmüşdür. Ona görə də gərək heç kəs qorxub çəkinməsin. 20 Yanvar faciəsində insanlar qırıldı. Aydınır, bu, sovet ordusunun, Kommunist Partiyası rəhbərliyinin Azərbaycan xalqına qarşı etdiyi hərbi, siyasi təcavüzdür. Bu təcavüzün nəticəsində xalqımız qurbanlar vermişdir. Amma xalq həmişə azadlıq uğrunda mübarizə apararkən qurbanlar verməlidir. Keçmişdə də belə olmuşdur, bu gün də belədir, gələcəkdə də belə olacaqdır. Hər bir şəhid bizdən ötrü böyük itkidir. Onların xatirəsi bizim üçün əzizdir, qəlbimizdə daim yaşayacaqdır. Şəhidlərimiz əbədiyyətə qovuşmuşlar. Çünki onlar Azərbaycan xalqının milli azadlığı yolunda şəhid olmuşlar. Xalqımızın bu mübarizəsinə qarşı kommunist rejiminin, Sovet İttifaqının rəhbərliyinin, sovet ordusunun hərbi təcavüzü nəticəsində qurban getmiş, şəhid olmuşlar. Bizim adatımızca desək, onlar əbədi behiştə qovuşmuşlar. Ona görə də bu hadisələri bundan sonra da o tərəfdən də, bu tərəfdən də gizlətməyə çalışmağın özü də xalqa xəyanətdir. Allaha şükürlər olsun ki, hər şey açıldı. Tarix həmişə hər şeyi öz yerinə qoyur. Bir il bundan öncə həmin hadisələrə qiymət verildi. İndi şəhidləri nəinki ayrı-ayrı qruplar, ziyalılar gedib yad edirlər, dövlət başda olmaqla bütün xalqımız tariximizin, deyə bilərəm ki, ən yüksək zirvəyə çatmış bir

hadisəsini qeyd edir. Biz bunu qəhrəmanlıq nümunəsi, qəhrəmanlıq salnaməsi kimi, eyni zamanda xalqımızın başına gəlmiş faciə kimi qeyd edirik. Yanvar hadisələri zamanı 130-140 nəfər həlak olmuş, 600-700 nəfər yaralanmışdır. Bundan çox da, az da ola bilərdi, yəni də deyirəm, həlak olmuş hər bir insan onun ailəsi üçün əziz olduğu kimi, xalqımız, millətimiz, üçün də əzizdir. Ancaq bu hadisənin tariximizdəki yeri, qiyməti ayrı-ayrı insanların taleyi ilə məhdudlaşa bilməz. Bu, ayrı-ayrı insanların deyil, bütün bir xalqın taleyidir. Bax, bu hisslərlə də biz Yanvar hadisələrinin beşinci ildönümünü qeyd edirik. Ona görə də müxtəlif tədbirlər keçirilir. Bugünkü sərgini də mən bu baxımdan yüksək qiymətləndirirəm. Güman edirəm ki, yaradıcı ziyalılarımız bundan sonra həmin hadisələri əks etdirmək üçün daha çox səy göstərəcəklər. Sərgidən aldığım təəssürat barədə bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Buradakı əsərlər, şübhəsiz ki, Azərbaycan rəssamlarının, heykəltəraşlarının, memarlarının yüksək səviyyəyə malik yaradıcılığını nümayiş etdirən əsərlərdir. Mən öz fikrimi dəfələrlə, o cümlədən sonuncu dəfə Səttar Bəhlulzadənin yubileyi qeyd olunarkən demişəm. Azərbaycan rəssamlıq məktəbi çox yüksək səviyyəyə malikdir. Mədəniyyətimizin nailiyyətlərindən biri də XX əsrdə Azərbaycanda böyük rəssamlıq məktəbinin yaranması, çox görkəmli rəssamlarımızın, heykəltəraşlarımızın, memarlarımızın yetişməsi və onların yaratdığı əsərlərdir. Ola bilər, yaşadığımız dövrlərdə onlara o qədər də qiymət verilməmişdir. Ancaq biz yaşadığımız və dünyanın başqa ölkələrini gördükcə, başqa xalqların sənət adamlarının əsərləri ilə tanış olduqca özümüzə də, xalqımıza, o cümlədən rəssamlarımızın yaratdığı əsərlərə də daha doğru-düzgün qiymət verə bilirik. Bu əsərlərin hamısı çox dəyərlidir. Bu münasibətlə mən rəssamlarımızı, heykəltəraşlarımızı, memarlarımızı

təbrik edirəm. Sağ olun. Ümüdvər olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu sahədə işlərinizi davam etdirəcəksiniz. Ancaq eyni zamanda bir neçə fikrimi də söyləmək istəyirəm. Mən artıq qeyd etdim, ancaq rəssamlığa, ümumiyyətlə, təsviri sənətə, yaradıcılığa aid bəzi fikirlərimi təkrar edəcəyəm. 20 Yanvar hadisələrini bir faciə kimi təsvir etmək azdır. 20 Yanvar Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda, öz mənliliyini müdafiə etmək yolunda göstərdiyi qəhrəmanlıq nümunəsidir. Ona görə də qəhrəman Azərbaycan balalarının tankın altına düşüb əzilməsi faktını göstərməklə kifayətlənməyib, onların qəhrəmanlığını, cəsurluğunu, ölümün gözüne dik baxaraq təcavüzkarın qarşısına çıxmalarını da təsvir etmək lazımdır. Bəlkə də bu, daha çox lazımdır. Təəssüf ki, buradakı əsərlərin arasında mən belələrinə görmədim. Ola bilər, bu ondan irəli gəlir ki, biz Yanvar hadisələri baş verəndən indiyədək bununla əlaqədar ancaq ağlayırıq. Şübhəsiz ki, kədərimiz, qəm-qüssəmiz böyükdür. Ancaq kədərilməklə yanaşı, xalqımız göstərdi ki, Azərbaycanın qəhrəman oğulları o böyüklükdə Sovet İttifaqının ordusu qarşısında dayanmağa qadirdirlər. O dövrdə gedən prosesləri götürün. Azərbaycanın nə qədər vətənpərvər, milli ruhlu insanları – ziyalıları, fəhlələri, kəndliləri də, adi adamları da Kommunist Partiyasından çıxdılar, kommunist rəhbərliyinə öz nifrətini, etirazlarını bildirdilər. Bəs o mitinqlər, Prezident sarayının qarşısında qurulmuş rəməzi dar ağacı? Məgər bunlar Azərbaycan xalqının ona edilən ədalətsizliyə qarşı etirazı, nəinki etirazı, üsyanı deyildimi? Əgər belə üsyan olmasaydı, o qədər böyük ordu hissəsi Azərbaycana gələrdimi? Təəssüf edin, Sovetlər İttifaqının müdafiə naziri, daxili işlər naziri, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin böyük bir generalı, nə qədər generallar gəlib oturmuşdular burada. Nəyə gəlmişdilər. Əgər burada bu təhlükə yox idisə? Təhlükə

nədən ibarət idi? Təhlükə xalqın üsyanı idi, xalqın iradəsi idi. Xalqın milli dirçəlişi idi. Onu boğmaq istəyirdilər. Onu müəyyən qədər boğa bildilər. Amma tamam boğa bilmədilər. Bəs bu xalq, o qəhrəman, o üsyankar xalq, milli azadlıq uğrunda çalışanlar haradadırlar? Onlar nəyə öz əksini tapmayıblar bu əsərlərdə? Tankın altında ölənlər, əzilənlər var, amma tankın qarşısında cəsarətlə duran azərbaycanlı balası haradadır? Niyə onun surəti yoxdur? Bilirsiniz, bu, sizin günahınız deyil. Mən heç kəsə irad tutmaq istəmirəm. Ümumiyyətlə, 20 Yanvar hadisələrindən sonra bu hadisələrə münasibət əks etdirilməlidir. Burada əgər mən görsəydim ki, məsələn, bizim hörmətli ziyalıları bu hadisəyə etiraz, üsyan əlaməti olaraq gəlib çıxış edirlər, söz deyirlər, partiya biletlərini atırlar, – bu, çox gözəl bir əsər ola bilərdi. Məsələn, o mitinqləri təsvir etsəydiniz, bunlar da çox gözəl əsərlər olardı. Onda aydın olardı ki, həmin hadisələr nə ilə bağlıdır. Yoxsa, məlum deyil axı, bu tank niyə buraya gəlib, bu adam niyə tankın altında qalıb. Mən öz fikrimi deyirəm. Ola bilər, kimsə razı olsun, kimsə razı olmasın. Mən bunu hökm kimi demirəm. Mən də bir vətəndaşam, özü də bu yaradıcılıq məsələləri ilə müəyyən qədər tanış olan adamam və şübhəsiz ki, siyasi xadiməm. Siyasi nöqteyi-nəzərdən öz fikrimi deyirəm və güman edirəm ki, burada bir boşluq var. Ümumiyyətlə, hər yerdə var bu boşluq. Bizim yazıçıların da əsərlərində bax, elə rəssamların da əsərlərində bu boşluq var. Mən arzu edərdim ki, siz gələcək əsərlərinizdə bu unudulmuş sahəyə fikir verəsiniz. İndi, şübhəsiz ki, bizim yazıçıların, şairlərin əsərləri haqqında mənim məlumatım yoxdur və onlara təhlil vermək istəmirəm, ancaq məlumdur ki, bu hadisələrə ilk dəfə səs verən Bəxtiyar Vahabzadə çox gözəl “Şəhidlər” poeması yazdı. Onu televiziya ilə dəfələrlə oxudular, mənim xatirimdədir. Görək başqaları da yazaydılar. Yəqin ki, bu

barədə də fikirləşmək lazımdır. Ümumiyyətlə, bu mövzu lazımi qədər işlənilməyib. Bilmirəm nəyə görə. Bəlkə də o vaxt dövlət rəhbərlərinin bu sahədə mövqeyindən çəkinərək bizim sənət adamlarımız bu mövzuya girişməyiblər, yaxud soyuq yanaşıblar. Bax, buradakı əsərləri mən yüksək qiymətləndirərək hesab edirəm ki, rəssamlarımız – özü də çox rəssamımız var axı bizim – o mövzuya aid çox gözəl əsərlər yarada bilərlər. Mən 90-cı ildə o hadisələrdən bir neçə ay sonra yayda gəldim Bakıya. Burada imkan olmadı yaşamağa, getdim Naxçıvana. Orada mənə bir sərgiyə dəvət elədilər. Sərgidə yerli rəssamların o hadisələrə, 20 Yanvarla əlaqədar o qədər təsirli əsərlərini gördüm ki! Baxmayaraq ki, o hadisələr Bakıda olmuşdu. Mən heyran oldum. Ola bilər, orada rəssamlar bir az azad olublar. Amma mən güman edirdim ki, burada gərək daha çox əsər görəm. Bunu hamımız, bütün xalq görməlidir. Həmin hadisələri əks etdirmək lazımdır. Ona görə mən arzu edərdim ki, bu sahədə işləyəsınız. Mən bilirəm, indi rəssamlar üçün yaşamaq çətindir. Maddi vəziyyət ağırdır. Ümumiyyətlə, yaradıcı ziyalılarımız üçün çətindir. Keçmişdəki kimi dövlət sifarişi yoxdur. Ancaq inanın ki, bizim Vətən müharibəmiz, yeni torpaqlarımızın müdafiəsi ilə əlaqədar mövzularda yaxşı əsərlər yaradılrsa, dövlət onlara müəyyən qayğı göstərə bilər, vəsait ayıra bilər və belə dəyərli əsərləri biz lazımi dərəcədə qiymətləndirə bilərik, onları dövlət üçün ala da bilərik. Düzdür, indi bizim yaşayışımız çətindir. Siz bilirsiniz ki, iqtisadiyyat çox ağır vəziyyətdədir. Amma buna baxmayaraq, bu əsərlər üçün biz hər halda vəsait tapa bilərik. Ancaq lazımdır ki, bizim yaradıcı adamlarımız işləsinlər. Çünki müasir rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız, yazıçılarımız bu hadisələrin canlı şahididirlər. Əgər indi onlar bu əsərləri yaratmasalar, gələcək nəsillər bu hadisələri ancaq ayrı-ayrı kitablardan,

xatirələrdən öyrənəcəklər. Halbuki biz hamımız bunun canlı şahidiyik. Ona görə bu əsərləri yaratmaq lazımdır. Yəni də deyirəm. Bu yaradıcılığın əsas istiqaməti Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığı, milli azadlıq uğrunda mübarizəsi, bununla əlaqədar Azərbaycana edilmiş hərbi təcavüz və bu təcavüz nəticəsində bağ vermiş faciəli hadisələr olmalıdır. Yəni biz yeni bir şey tələb etmirik, – bu, belə olubdur və onu əks etdirmək lazımdır. Mən demişəm və bu gün bir daha deyirəm: 1989-cu ildə başlanmış milli azadlıq hərəkatı Azərbaycan tarixində görkəmli yer tutur. Bu hərəkatı hərəkət, heç vaxt qiymətdən sala bilməz və o, bütün əsərlərimizdə öz əksini tapmalıdır. Şübhəsiz ki, hər bir belə prosesdə mənfi cəhətlər də olur, yaxud bu proseslərdən öz şəxsi məqsədləri üçün istifadə etmək istəyən adamlar da olur. Belələri olub. Məsələn, dövlətimizin, xalqımızın düşməni olan Rəhim Qazıyev kimi adam da guya bu hərəkatda iştirak edib. Ancaq kim hansı məqsəd üçün iştirak edirdisə, bunu sonra tarix göstərdi. Sonrakı satqınlıqlar, xalqa xəyanətlər göstərdi ki, bu hərəkata bəzi adamlar öz şəxsi məqsədləri üçün girmişdilər, maskalanmışdılar, bu hərəkatdan istifadə edərək öz şəxsi çirkin məqsədlərinə nail olmaq istəyirdilər. Belələri var, belələrini xalq özü meydana çıxarır və çıxaracaq da. Ancaq bu, ümumiyyətlə bizim xalqımıza şamil deyildir, böyük xalq hərəkatına şamil deyil. O meydanlara yığışan yüz minlərlə adam – sadə adamlar, fəhlələr, kəndlilər, ziyalılar, alimlərimiz, yazıçılarımız, rəssamlarımız, görkəmli adamlarımız – onlar oraya saf ürəklə, saf niyyətlərlə, doğrudan da milli ruhla, Azərbaycan xalqını bu bələldən, erməni təcavüzündən xilas etmək üçün, xalqımıza qarşı bu ədalətsizliyə etirazını bildirmək üçün gəlirdilər və bunlar da şübhəsiz ki, xalqımızın tarixinin ən parlaq səhifələridir və bunu qiymətləndirməliyik. Siz bilirsiniz, mən bunu demişəm. Bu gün

bir daha yada salmaq istəyirəm ki, mən – uzun illər Kommunist Partiyasında olan və Azərbaycan Kommunist Partiyasına uzun müddət rəhbərlik edən adam 1991-ci ilin yayında Kommunist Partiyasından çıxmaq haqqında Moskvada bəyanat verərkən, – orada 4 bənd var, Bəyanatım dərc olunub, – həmin bu Yanvar hadisəsi ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına qarşı təcavüzü birinci səbəb kimi göstərdim. Bəli, 1990-cı il yanvarın 21-də mən Moskvada mitinqə Kommunist Partiyasından çıxmaq niyyəti ilə getmişdim. Ancaq mən elə bir sima idim ki, o vaxt fikirləşdim – bu addımı atmaq belkə indi lazım deyil. Bəlkə çalışıb xalqma bir kömək edə bilərəm? Sonrakı fəaliyyətimdə isə gördüm ki, bu heç bir nəticə vermir. Ona görə də bundan bir il sonra Moskvada, Kremldə partiyadan çıxmaq barədə bəyanat verdim və onun birinci bəndində Kommunist Partiyasının rəhbərliyini Azərbaycan xalqına qarşı etdiyi təcavüzə görə və o təcavüzü boynuna almadığına görə, o təcavüzü özü pisləmədiyinə görə, o təcavüz üçün özü-özünü cəzalandırmadığına görə məhkum etdim. O dövrdə bizim bəzi rəhbərlərimizin, Azərbaycan rəhbərlərinin xəyanətkarlığı xalqa çox böyük zərbələr vurdu. Təsəvvür edin. 1989-cu ilin aprel ayında Tbilisi hadisələri oldu. Orada qoşunlar gəlib mitinqdəki adamlara divan tutmuşdular, 16 adam həlak olmuşdu. Gürcü xalqı bu hadisəni nə qədər yüksək səviyyəyə qaldırdı! O vaxt mən Moskvada yaşayırdım. Xatirimdədir, Azərbaycanın nümayəndələri də gedib Tbilisidə matəm mərasimində iştirak etmişdilər, güllər qoymuşdular və bu, çox gözəl hal idi. Mən bunların hamısını izləyirdim. O zaman Gürcüstan ictimaiyyəti, gürcü ziyalıları Qorbaçovu və onun kimi adamları elə sıxışdırıldı ki, onlar 16 nəfərin həlak olmasına görə gürcü xalqından üzr istədilər. Amma Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərinin xəyanətkarlığı nəticəsində Azərbaycan xalqından üzr

istəmədilər. Bax, budur xalqla rəhbərlik arasında uçurum. Elə hesab elədilər ki, Azərbaycan xalqını əzmək də olar. Xatirimdədir, o vaxt Qorbaçov bir dəfə dedi və bunu televiziya da verdilər: “Mən gürcü xalqını tanıyıram, onlarla belə rəftar etmək olmaz”. Məgər Azərbaycan xalqı ilə belə rəftar etmək olardı? 1989-cu ilin aprel hadisələrindən nəticə çıxarmadılar. 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycan xalqının başına bu belanı gətirdilər. Ona görə ki, orada onlar üzr istədilər, amma burada nəinki üzr istəmədilər, hətta bu məsələnin üstünü örtüldü, basdırdılar. Düzdür, bizim deputatlarımızın bəziləri – ziyalılardan bəzilərinin xatirindədir, mən onda televiziya ilə izləyirdim – çıxış etmək istədilər. Ali Sovetin sessiyasında sözlərini dedilər, amma onların ağzından vurdular. Halbuki xalqımızın üsyanı dövlətin, respublikanın rəhbərlərinin üsyanına çevrilməli idi. Amma bunu elə rəhbərlər edə bilirdi ki, özü günahkar olmasın. Öztünün mənəvi haqqı olsun. Bunu edə bilmədilər. Bir neçə gün bundan qabaq Moskva televiziya ilə Vilnüs hadisələrinin dördüncü ildönümü haqqında veriliş göstərildi. Vilnüsə elə böyük qoşun hissələri getməmişdi. O vaxt Sovet İttifaqının XTMD dəstələri gedib orada bir neçə əməliyyat keçirmişdilər, insanlar həlak olmuşdu. Bu hadisələrin dördüncü ildönümünü Litva özü nə cür, nə miqyasda keçirdi. Ancaq elə Moskva televiziya sisteminin kiçik verilişindən də mən gördüm ki, bu xalq o təcavüzə qarşı öz etirazını necə bildirir. Amma bizdə özlərinin vəzifədə qalmaları üçün bunların üstünü örtüb-basdırmağa çalışdılar. Mənim gürcü xalqına da, Litva xalqına da, rus xalqına da böyük hörmətim var. Ancaq hər xalqın, o cümlədən də Azərbaycan xalqının öz milli mənliliyi var. O milli mənliliyi də xalqın qabaqda gedən adamları ifadə etməli, təmsil etməlidirlər. Xalq milli əhval-ruhiyyə ilə milli mənlilik zirvəsinə qalxırsa, onun başında duran adamlar isə

öz şəxsi mənafeələrinə görə xalqın başından basırlarsa, bax bu, xalqın ən böyük faciəsidir. Bütün bunlara görə də biz bu hadisələri heç vaxt unutmamalıyıq. Bizim tariximizdə bu faciəli günlər yaşamalıdır, o qəhrəmanlıq nümunələri yaşamalıdır və mən çox arzu edirdim ki, yaradıcı ziyalılarımız – şairlərimiz, bütün yazıçılarımız, bəstəkarlarımız, rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız o yüksək zirvəyə qalxmış mənaəviyyət səviyyəsində əsərlər yazsınlar. Çünki o günlər Azərbaycan xalqının mənaəviyyəti ən yüksək zirvəyə çatmışdı. Mən hesab edirəm ki, bizim xalqımızda bu böyük potensial var və bu potensialdan indən sonra istifadə olunması üçün geniş imkanlar açılıb və istifadə olunacaqdır. Keçən il biz Yanvar faciəsinin dördüncü ildönümünü qeyd edərkən, sonra Milli Məclis bu hadisələrə qiymət verərəkən qərar qəbul etdik ki, 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsinə və bu hadisə münasibətilə bir abidə yaradılsın. İndi burada mənə iki layihə göstərdilər. Bir dəfə heykəltəraş, çox böyük sənətkar Ömər Eldarovun emalatxanasında olanda onun da bir balaca eskizinə baxdım. Bilirsiniz, nümayiş etdirilən bu eskizlər, yaxud layihələr hərəsi özünə görə əhəmiyyətlidir. Ancaq mən hesab edirəm ki, indi bu mərhələdə bu hadisəyə çox böyük həcmdə və böyük xərc aparan abidə yaratmağa imkanımız yoxdur. Gərək həqiqəti nəzərə alaq. Bu birincisi. İkincisi də bu abidənin təsirliliyi, həmin hadisələri tam əks etdirməsi həcmindən asılı deyil. Keçmişdə – sovet dövründə böyük-böyük heykəllər, abidələr yaradılıb. Amma bəzən çox da böyük olmayan bir abidə öz təsirliliyinə, məzmununa, səviyyəsinə görə böyük həcmli əsərdən də çox qiymətlidir. Ona görə də mən arzu edirdim ki, heykəltəraşlarımız, memarlarımız bu mövzu üzərində işləsinlər. Amma bu, işi gecikdirmək lazım deyil. Bu məsələ ilə Elçin Əfəndiyev, İzzət Rüstəmov və Fatma xanım Abdullazadə ciddi məşğul

olsunlar. Bir neçə belə layihə verilsin ki, siz özünüz müsabiqə keçirə bilərsiniz. Sonra biz də görək onların hansını seçə bilərik. Mənim şəxsən tövsiyəm belə olardı ki, həmin abidə təkəcə faciəni təsvir etməsin, dediyim kimi, bu hadisənin bütün istiqamətlərini, bütün tərəflərini təsvir etsin. Ömər Eldarov buradadırmı? Ömər Eldarov: Bəli, buradayam. Heydər Əliyev: Yadındadır, mən sənəin eskizinə baxan kimi dedim, sən də razı oldun mənim fikrimlə. Elədimi? Ömər Eldarov: Bəli, elədir. Heydər Əliyev: Ömər böyük heykəltəraşdır. Onun sənətinə mənim böyük hörmətim var. Mən baxdım, kiçik miqyasda bir eskiz düzəltmişdi. Doğrudan da çox təsirlidir. Amma yalnız faciəni göstərir. Təkrar etmək istəmirəm, axı hər bir abidə gərək insanları nikbinliyə dəvət etsin. Bilirsiniz, elə keçmişdə də, dinimizdə də elə olub ki, biz çox ağlamışıq. Doğrudur, keçmiş əsrlərdə də, indi də dinimizə çox böyük hörmətimiz var, din bizim mənaəviyyət mənbəyimizdir. Amma dinimizdə də ağlamaq yeri çoxdur. Faciəni də, xalqın qəhrəmanlığını da, təcavüzü də göstərmək lazımdır. Mən demirəm ki, böyük bir kompozisiya yaradılsın. Ola bilər ki, bunun üçün o qədər böyük abidə lazım deyil. Qoy hərə özü fikirləşsin. Mən sadəcə öz fikrimi deyirəm. Amma bizə bu hadisəni, tariximizin bu mərhələsini tam əks etdirən bir abidə lazımdır. Siz əmin olun ki, böyük abidə qurmağa indi imkan yoxdur. Ola bilər, gələcəkdə olsun. Amma indi çox təsirli, yüksək sənət əsəri kimi, bu hadisəni hərtərəfli əks etdirən bir abidə yaratmaq lazımdır. Mən arzu edirdim ki, tez bir müddətdə layihələr hazırlansın və ola bilər ki, dediyim şəxslər bu barədə xüsusi müşavirə keçirsinlər. Biz dərhal baxıb həyata keçirməyə hazırıq. Mənim tövsiyəm bundan ibarətdir. Hesab edirəm ki, bu gün burada ziyalılarımızın bir qrupu ilə görüşmək də mənim üçün çox əhəmiyyətlidir. Çünki işimiz indi çox ağırdır. Ona görə də belə

görüşlər az-az olur. Amma bunlar nə qədər çox olsa, sizin üçün də, bizim üçün də əhəmiyyətli olar. Mən bu görüşümdən məmnunam. Hamınıza yaradıcılığınızda uğurlar diləyirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bizim ziyalılarımız dövlətçiliyimizin qorunması uğrunda, müstəqilliyimiz uğrunda, torpaqlarımızın işğaldan azad olunması üçün, ərazi bütövlüyümüzün təmin edilməsi üçün Azərbaycan dövlətinin apardığı fəaliyyətə bundan sonra da həmişə fəal iştirak edəcəklər və keçmişdə, tarixin bütün mərhələlərində olduğu kimi, cəmiyyətimizin aparıcı qüvvəsi olacaqlar. Hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzu edirəm.

18 yanvar 1995

Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin 5-ci ildönümü ilə bağlı çıxışı

Şəhidlər Xiyabanı

Əziz bacılar, qardaşlar, əziz vətəndaşlar, şəhid ailələri, onların qohum-qardaşları! Bu gün Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda mübarizəsinin ən yüksək zirvəyə qalxdığı günün – 20 Yanvar hadisələrinin 5-ci ildönümünü qeyd edirik. Bu gün Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda, xalqımızın hüquqlarının müdafiəsi uğrunda, milli azadlıq uğrunda mübarizəyə qalxmış, həlak olmuş, şəhid olmuş övladlarımızın, soydaşlarımızın qəhrəmanlıq gününü qeyd edirik. 20 Yanvar hadisələrinin 5-ci ildönümü münasibətilə bütün Azərbaycan xalqı, Azərbaycan vətəndaşları o faciəli günləri yad edir. Şəhidlərin ruhuna dua oxuyur. Şəhidlərin qəhrəmanlığı ilə fəxr edir və Bakıda, Azərbaycanın bütün şəhərlərində, bütün məntəqələrində şəhidlərin ruhu qarşısında baş əyir. Əziz bacılarım, biz sizinləyik. Sizin dərdiniz bizim dərdimizdir. Bütün Azərbaycan xalqının dərdidir. Bura minlərlə adam toplaşmışdır. Axı, dərdimiz birdir. Bu dərdimizi qeyd edək. Ondan sonra bu məsələyə baxırıq. Bilin ki, bu gün biz böyük tarixi hadisəni qeyd edirik. Bu gün biz şəhidlərin məzarı qarşıundayıq. Biz bu gün gəlmişik onların ruhu qarşısında baş əyək. Olarmı ki, belə bir zamanda, belə bir məqamda ayrı-ayrı hissiyyatlarınızla bu məsələdə qarışıqlıq yaradasınız? Mən sizin heç birinizi günahlandırmıram. Hərənin öz dərdi var, həyatımız çətinidir. Şəhid ailələrinin problemləri çoxdur. Bu beş il ərzində siz də qəm içərisindəsiniz, biz də qəm içərisindəyik. Ancaq bilin, biz bu gün tarixi hadisə münasibətilə bura toplaşmışıq. Hər bir

şəhidin tökülən qanı Azərbaycanın müstəqilliyini təmin edibdir. İndi Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Siz bu müstəqil dövlətin azad vətəndaşlarınsınız. Bu azadlıq bizim üçün hər şeydən üstündür, bizim böyük nailiyyətimizdir, böyük qələbəmizdir və bu azadlıq naminə, bu müstəqillik naminə biz qurbanlar vermişik. Bundan sonra da verəcəyik. Hər bir adam şəhid olmağa hazır olmalıdır ki, xalqımız daim azad olsun, daim müstəqil olsun. Ona görə də dərdinizi anlayıram. Mən sizdən də çox dərd çəkirim. Ancaq gəlin bu gün ümummilli, ümumxalq hadisəsini qeyd edək, ayrı-ayrı məsələlərə isə sonra baxaq. Azərbaycan xalqı üçün bu gün həm qəhrəmanlıq səhifəsidir, həm də böyük faciə səhifəsidir. 20 Yanvarda Azərbaycanın azadlıqsevər, vətənpərvər insanları o dövrdə xalqımıza qarşı göstərilən ədalətsizliyə görə, Azərbaycan torpaqlarına erməni silahlı qüvvələrinin təcavüzünün qarşısı alınmadığına görə və milli azadlığa nail olmaq üçün ayağa qalxdılar, etirazlarını bildirdilər. Üsyan etmək istədilər. Onları boğmaq üçün, əzmək üçün Sovet İttifaqının qoşunları, sovet ordusunun hissələri ölkəmizə basqın etdi, Azərbaycanı sıxmaq, xalqımızı bölmək istədi. Azərbaycan xalqı qurbanlar verdi. O gün faciəli gün oldu, biz şəhidlər verdik, qan töküldü. Azərbaycanın torpağı, Bakı şəhəri qana bələndi. Ancaq eyni zamanda bizim qəhrəman övladlarımız özünü qurban verərək Azərbaycan xalqının milli azadlığı üçün, Azərbaycanın müstəqilliyi üçün yol açdılar. O şəhidlər burada – Azərbaycanın, Bakının ən mötəbər, gözəl guşəsində əbədiyyətə qovuşublar. Biz onların məzarları qarşısındayıq. Biz bu məzarları daim yad edəcəyik. Bura Azərbaycan xalqı üçün böyük bir ziyarətəgah çevrilibdir. Xalqımızın tarixində çox əzəmətli, qiymətli abidələr var. Ancaq Şəhidlər Xiyabanı, XX əsrin sonunda Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda özünü qurban vermiş şəhidlərinin

məzarları, Azərbaycan Respublikasının, Azərbaycan torpağının ən müqəddəs yeridir və ən qiymətli abidəsidir. Biz bu gün bu abidəyə, bu məzarların qarşısına gəlmişik. Bu gün biz bu qəhrəman, cəsur, rəşadətli Azərbaycan övladlarının məzarı qarşısındayıq. Onların qəhrəmanlığının əbədi yaşayacağını bir də bəyan edirik və onlara deyirik ki, sizin qəhrəmanlığınız nəticəsində, şəhidliyiniz nəticəsində indi xalqımız öz milli azadlığına nail olubdur. Azərbaycan müstəqil dövlətdir, öz ərazi bütövlüyünü qorumağa çalışır, öz müstəqilliyini möhkəmlətməyə çalışır. Bu şəhidlərdən sonra Azərbaycan öz torpaqlarını qorumaq üçün bir çox şəhidlər veribdir. Ona görə də 20 Yanvar şəhidləri ilə yanaşı, Azərbaycanı erməni təcavüzündən qorumaq uğrunda mübarizəyə qalxan, döyüşlərə gedən Azərbaycanın qəhrəman oğulları, şəhid olanlar da burada, bu Şəhidlər Xiyabanındadır. Şəhidlər şəhidlərlə yan-yanadır. Bu da təbiidir. Çünki hamısı Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyi uğrunda həlak olublar, şəhid olublar və bu məzarlarda uyuyurlar. Mən bu hadisələr münasibətilə 20 Yanvar şəhidlərinin ruhu qarşısında, məzarları qarşısında, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün qorunması uğrunda erməni təcavüzkarları ilə mübarizəyə qalxaraq həlak olanların məzarları qarşısında bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verirəm. Şəhidlərin ailələrinə başsağlığı verirəm. Buraya toplaşan Azərbaycan vətəndaşlarına başsağlığı verirəm. Azərbaycan dövləti özü- özüne başsağlığı verir. Biz bu dərdi, bu qəmi daim qəlbimizdə saxlayacağıq. Ancaq eyni zamanda bu şəhidlərin qəhrəmanlığı Azərbaycan xalqı üçün, Azərbaycan gəncləri üçün örnək olub. Bundan sonra da örnək olacaqdır. Mən tam əminəm ki, Azərbaycanın bugünkü nəslə də, gələcək nəsillərə də bu şəhidlərin qəhrəmanlığından nümunə götürəcəklər. Azərbaycan xalqının milli azadlığını qorumaq üçün, respublikamızın müstəqilliyini qorumaq üçün daim

mübarizədə olacaqlar. Daim qəhrəmanlıq nümunələri, vətənpərvərlik nümunələri göstərəcəklər. Ona görə də bu şəhidlərin həlak olması bizim üçün nə qədər qəm-qüssə doğурсa, nə qədər ağır itkidirsə, o qədər də xalqımız üçün, qəhrəmanlıq nümunəsi kimi, örnek kimi bizim milli sərvətimizdir, milli iftixarımızdır. Biz bu gün buraya həm qəm hissi ilə, həm də böyük iftixar hissi ilə gəlmişik. Biz fəxr edirik ki, Azərbaycan xalqı qəhrəman xalqdır. Biz fəxr edirik ki, Azərbaycan xalqı öz milli məniyyətini, öz milli azadlığını qorumaq üçün həlak olmağa, şəhid olmağa hazırdır. Biz fəxr edirik ki, bizim qəhrəmanlarımız var, biz fəxr edirik ki, bu azadlıq yolunda özünü qurban etmiş şəhidlərimiz var, onların qəhrəmanlığı, onların ruhu bizim qəlbimizdə daim yaşayacaq. Onlar əbədiyyətə qovuşublar. Onların xatirəsi bizim üçün əbədidir. Ona görə də mən sizə başsağlığı verərək, eyni zamanda sizi təbrik edirəm ki, Azərbaycan xalqı bundan sonra özünü qorumağa qadirdir. Azərbaycan xalqı öz məniyyətini müdafiə etməyə qadirdir. Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini müdafiə etməyə qadirdir. Sizə bir daha başsağlığı verirəm. Başınız sağ olsun. Allah bu xiyabanda uyuyan övladlarımıza rəhmət eləsin. Allah Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi uğrunda, Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi uğrunda həlak olmuş, şəhid olmuş adamların hamısına rəhmət eləsin. Allah Azərbaycan xalqına səbir versin. Allah sizə, valideynlərə, şəhidlərin ailələrinə, qohum-əqrəbasına səbir versin. Səbir versin ki, biz xalqımızı daha xoşbəxt gələcəyə apara bilək, səbir versin ki, biz xalqımızı bu bələdən çıxara bilək. Səbir versin ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyini möhkəmləndirib əbədi edə bilsin. Allah şəhidlərə rəhmət eləsin

20 yanvar 1995

Heydər Əliyevin Qanlı Yanvar faciəsi şəhidlərinin xatirə gecəsində çıxışı

Respublika Sarayı Hörmətli həmvətənlər, bacılar, qardaşlar!
Bu gün Azərbaycan xalqının, respublikamızın matəm günü, hüzn günüdür, qanlı Yanvar faciəsinin altıncı ildönümüdür. Bu gün Azərbaycanın bütün vətəndaşları o faciəli gecəni, xalqımızın başına gəlmiş bəlaları, milli azadlıq, müstəqillik uğrunda qəhrəmanlıq nümunələrini yad edirlər. O gecə Azərbaycan xalqına, respublikasına qarşı hərbi təcavüz edildi. Özünün ərazi bütövlüyü uğrunda çalışan, vuruşan, döyüşən, milli azadlığı uğrunda mübarizə aparan xalqımıza qarşı böyük hərbi təcavüz oldu. Azərbaycan xalqının çoxəsrlik tarixində onun başına çox bəlalər gəlib, xalqımız faciələrlə rastlaşıb. Ancaq deyə bilərəm ki, bu qədər dəhşətli faciə görünməmişdi. Xalqımızın milli məniyyətinə, mədəniyyətimizə, milli azadlığımıza təcavüz edilibdir. O gecə Azərbaycanın günahsız övladları həlak oldular, müstəqilliyimiz yolunda, milli azadlıq yolunda şəhid oldular. Çoxları yaralandı, xəsarət aldı. O hərbi təcavüz nəticəsində bəziləri indiyə qədər də əlildirlər. Şəhidlərin ailələrindən qəm-qüssə, kədər çəkilməyibdir. Yaralılar o yaranı hər gün duyaraq həmin o faciəli gecəni unuda bilmirlər. Ümumən xalqımız isə özünün milli məniyyətinə, milli azadlıq ruhuna edilən bu təcavüzü heç vaxt unutmayacaqdır. Bu təcavüz xalqımızı mədəni cəhətdən çox sarsıtdı, əzdi. Ancaq onun məniyyətini tapdalaya bilmədi. Bizim qürurumuzu sındıra bilmədi. İtkilər verdik, ona görə də bu gün matəm günü keçiririk. Ancaq eyni zamanda o gün və ondan sonrakı günlər Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq salnaməsinə yeni böyük bir səhifə yazdı. Biz o günü matəm günü kimi, qəm-qüssə,

kədər ilə xatırlayırıq. Ancaq eyni zamanda biz bu hadisələri böyük qürur hissi, iftixar hissi ilə xatırlayırıq. Çünki Azərbaycan xalqı bir daha dünyaya nümayiş etdirdi ki, o yenilməzdir, qəhrəmandır, ona nə qədər güclü təcavüz, təzyiq olsa da, onun iradəsini sındırmaq mümkün deyil. Sovetlər İttifaqının hərbi maşınının, hərbi texnikasının misli görünməmiş, həddindən artıq gücü dinc əhaliyə, dinc xalqımıza qarşı yönəldildi. Sovetlər İttifaqının ordusu böyük. dəstələrlə Azərbaycanın paytaxtı Bakıya daxil oldu və SSRİ-nin rəhbərliyi belə bir cinayət etdi. Bu, bütün başər qarşısında, tarix qarşısında olan cinayətdir, Azərbaycan xalqına qarşı edilmiş cinayətdir. Bunun günahkarları daim məhkum olunacaqdır. Bunun günahkarları Sovetlər İttifaqının rəhbərliyi – Qorbaçov və o vaxt Sovetlər İttifaqına onunla bərabər rəhbərlik edənlər Azərbaycan xalqına qarşı bu cinayəti etdilər. Biz bu cinayəti heç vaxt unutmayacağıq, yəni bu cinayət həmişə bizi sayıq olmağa dəvət edəcəkdir. Amma eyni zamanda bu cinayət o vaxtkı mərkəzdən bizə qarşı olan cinayət idisə, o həm də Azərbaycan xalqına qarşı özünün içindəki xainlər tərəfindən edilən cinayət idi. Xaricdən olan cinayət, təcavüz dəhşətlidir. Ancaq bu, xaricdən bizə yönəldilmiş cinayətdir, eyni zamanda bu cinayəti törədənlər içimizdən, daxilimizdən, özümüzdən özümüza xəyanət etmiş, qat-qat çox cinayət etmiş insanlardır, qruplardır, dəstələrdir. Ötən altı il onu göstərir ki, heç bir cinayət Azərbaycan xalqını milli azadlıq uğrunda mübarizədən çəkindirə bilmədi. Azərbaycan xalqı buna nail oldu. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əldə olundu. Artıq dörd ildir ki, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayır və özü öz taleyinin sahibi olaraq öz həyatını qurur. Ona görə də kədərimiz, qəmimiz nə qədər çox olsa da, eyni zamanda fəxr etməliyik ki, xalqımız istədiyinə nail olubdur. Azərbaycanın milli azadlığı, müstəqilliyi uğrunda

şəhid olmuş, həlak olmuş övladlarımızı biz heç vaxt unutmayacağıq. Onların xatirəsi qəlbimizdə əzizdir və əbədi yaşayacaqdır. Biz onların qəhrəmanlığı, şəhidliyi ilə fəxr edirik. Bu, bizim millətimizin iftixarıdır. Bu gün şəhidləri yad edərək bir daha bəyan edirik ki, xalqımız yenilməzdir və heç vaxt başını aşağı salmayacaqdır. Biz əldə etdiyimiz milli azadlığımızı qoruyacağıq, saxlayacağıq və onu əbədi edəcəyik. Dövlət müstəqilliyimizi qoruyub inkişaf etdirəcəyik və o, əbədi olacaqdır. Şəhidlərin xatirəsi qəlbimizdə əbədi yaşayacaq, milli azadlığımız əbədidir, dövlət müstəqilliyimiz əbədidir. Heç bir qüvvə bizi bu yoldan döndərə bilməz, heç bir qüvvə bu iradəmizi sındıra bilməz. Ona görə də bu gün matəm günü olsa da, eyni zamanda bu gün bizim dövlət müstəqilliyimizin, xalqımızın qəhrəmanlığının xatirə günüdür. O faciəli Yanvar gecəsindən altı il keçmişdir. Təəssüf ki, içimizdən xalqımıza xəyanət edənlər bu faciənin üstünü örtüb-basdırmağa, öz xəyanətlərini gizlətməyə çalışdılar və xalqımıza qarşı cinayət edənlərə bəraət qazandırmaya çalışdılar. Ancaq xalqımız buna dözmədi. Eyni zamanda xalqımızın ixtiyarı elə əllərdə idi ki, artıq xalq əzilirdi. Təsədüfi deyil ki, o hadisələrdən sonra bu faciənin başvermə səbəbləri dərhal araşdırılmadı, cinayətkarlar, xainlər meydana çıxarılmadı. Hətta Azərbaycan, onun paytaxtı aylarla, illərlə fəvqəladə vəziyyətdə yaşamağa məcbur oldu. Nə üçün? Belə sual verildəndə o vaxt bəzi rəhbər şəxslər cavab verirdilər ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin əgər fəvqəladə vəziyyəti götürsək, vətəndaş müharibəsi olacaq. Anlaşılmaz bir fikirdir. Nə üçün? Hansı vətəndaş müharibəsi? Dinc xalqımıza hərbi təcavüz edilibdir. Xalqımızı əziblər. Xalqımız şəhidlər veribdir. O vaxt hansı vətəndaş müharibəsindən söz gedə bilər? Onlar bunu özlərini qoruyub saxlamaq üçün edirdilər.

Yanvar hadisəsini törədənlər xalqımıza xəyanət ediblər. Ancaq ondan sonrakı illərdə bu hadisənin üstünü örtüb-basdıranlar ikiqat xəyanət ediblər. Bildiyiniz kimi, 1994-cü ilin yanvarında bunların hamısına son qoyuldu, mənim təşəbbüsləmlə, təklifimlə respublikamızın Milli Məclisi bu məsələni müzakirə etdi. Bu gün mən təəssüf hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, o vaxt Məclisin bəzi üzvləri, hətta çoxları bu məsələnin müzakirəsindən kənarlaşmaq istəyirdilər, bunu müzakirə etmək istəmirdilər. Bəziləri belə gülünc fitrlər irəli sürürdülər ki, bu məsələni ancaq əlli ildən sonra araşdırmaq olar. Təəccüblü orası idi ki, həm o zaman xəyanət edənlər, həm də vaxtilə xəyanətkarların əleyhinə olanlar eyni mövqedən çıxış etməyə başladılar. Bilmirəm nə üçün, bəlkə onların da günahı olubdur? Bilmirəm. Amma xalqımızın günahı olmayıbdır. Xalqımızı heç kəs günahlandırma bilməz. Bu gün mən bir də deyirəm, heç kəs deyə bilməz ki, xalqımız o gün nə üçün küçələrdə idi, onlar küçələrdə olmasaydı, o tanklar boş küçələrə gələcəkdi, xalqımız şəhid verməyəcəkdi, yaxud ayrı-ayrı insanlar həlak, şəhid olmayacaqdı. Məgər məsələ bundadır mı? Şəhid olmuş övladımızın həyatı, şübhəsiz, bizim üçün əzizdir. Ancaq xalqımıza qarşı olan bu təcavüzün qarşısını almamaq ondan da böyük cinayətdir. Ona görə də heç kəs xalqımızı günahlandırma bilməz ki, nə üçün onlar tankların qarşısına çıxdılar. Heç kəs günahlandırma bilməz. Biz isə o tankları Azərbaycana, onun paytaxtına sürdürənləri günahlandırırıq, onları məhkum edirik. Onların respublikamıza gəlməsinə şərait yarananları – Azərbaycanın o vaxtkı rəhbərlərini məhkum edirik, o xainləri məhkum edirik. Bəli, Sovet İttifaqının Moskvada, mərkəzdə oturan rəhbərləri ilə Azərbaycanın rəhbərlərinin sövdələşməsi nəticəsində xalqımıza qarşı belə bir xəyanət, belə bir cinayət baş verdi. Xalqımızın heç bir günahı yoxdur. Şəhid

olanlar milli azadlıq, istiqlal, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda şəhid olublar. 1994-cü ilin yanvar ayında biz həmin hadisələrə, nəhayət, siyasi qiymət verdik, Milli Məclis qərar qəbul etdi. Ancaq təəssüf ki, onların çoxu indiyədək cəzasız qalıbdır. Onlar öz cəzalarını hüquqi nöqtəyi-nəzərdən almayıblar. Ancaq alacaqlar. Bizim üçün isə əsas cəhət bu məsələyə siyasi qiymət verilməsi və günahkarların əşkarə çıxarılması, eyni zamanda 20 Yanvar günündə xalqımızın qəhrəmanlığının bir daha dünyaya nümayiş etdirilməsi idi. O dövrdə xalqımız ağır bir şərait içində idi. Respublikamıza Ermənistan tərəfindən təcavüz edilmiş, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü pozulmuş, ərazimizin bir qismi Azərbaycanın idarəsindən çıxmışdı. Belə bir vaxtda, belə bir zamanda xalqımızın hamısının yeganə amalı ölkəmizin ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaqdan, Ermənistanın işğalına qarşı müqavimət göstərməkdən və onun qarşısını almaqdan ibarət idi. Məhz bizi əzmək, sıxmaq üçün yenidən bir təcavüz edildi. Bunların hamısı da ondan sonrakı illərdə Azərbaycanın daxili həyatında çox ağır, çətin, əzab-əziyyətli ictimai-siyasi proseslərə gətirib çıxardı. Daxildə sabitlik pozuldu. Respublikamızı idarə edə bilmədilər. Bunların hamısının nəticəsində Azərbaycanın başına yeni bəlalar gəldi. Dövlət çevrilişləri, hakimiyyət, vəzifə mübarizəsi xalqımızın daha ağır vəziyyətə gəlib düşməsinə səbəb oldu. Nəhayət, 1993-cü ildə Azərbaycanda yenidən vətəndaş müharibəsi baş verdi. Bütün bunların nəticəsində respublikamızın ərazisinin böyük bir hissəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunub. Bir milyondan artıq vətəndaşımız işğal olunmuş torpaqlardan zorla çıxarılaraq, çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır. Bütün bu problemləri indi biz həll etməliyik. Bunlar bəzim üzərimizə düşür. Bizə belə bir miras qalıbdır və bunlarla məşğuluq. Bildiyiniz kimi, Ermənistanla Azərbaycan

arasındakı münaqişədə artıq iyirmi aydır ki, atəşkəs əldə olunubdur və bu atəşkəs rejiminə riayət edilir. Biz bunu müsbət hal hesab edirik. Çünki o vaxta qədər gedən döyüşlər, hərbi əməliyyatlar istənilən nəticəni verməmişdir. Məsələnin sülh yolu ilə həll olunması həm Azərbaycanda, həm regionda, həm də dünya miqyasında ən müvafiq yol hesab edilir. Ona görə də atəşkəsin əldə olunması və uzun müddət davam etməsi bu məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün şərait yaradır. Bildiyiniz kimi, biz də bu barədə çox işlər görürük. Bu gün, bu mətəm gecəsi vaxt alıb həmin məsələlər barədə geniş danışmağa ehtiyac duyuram. Ancaq onu demək istəyirəm ki, 20 Yanvarda şəhid olanların ruhu və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü qoruyaraq, Ermənistan işğalçıların qarşısını alaraq şəhid olanların ruhu bütün bu məsələlərin tezliklə həll olunmasını bizdən tələb edir. Biz bu məsələni dərk edirik. İnanın, bilin, biz bu məsələnin həll olunmasını fəaliyyətimizin əsası hesab edirik. Ona görə də çox danışılar gedir. Dünyanın böyük ölkələrinin dövlət başçıları ilə mənim çoxsaylı görüşlərim, danışılarım olubdur. Bu məsələ beynəlxalq təşkilatlarda müzakirə edilibdir. Bildiyiniz kimi, bu məsələ ATƏT-in Minsk qrupunda daim müzakirə olunur. Hər bir görüşdə, hər bir danışıda, müzakirədə biz məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına və eyni zamanda öz şərtlərimizin həyata keçirilməsinə çalışırıq. Bizim şərtlərimiz aydındır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır. Azərbaycan sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin edilməlidir. İşğal olunmuş torpaqlardan Ermənistan silahlı qüvvələri çıxarılmalıdır. Yerlərindən didərgin düşmüş vətəndaşlarımız öz yurdlarına qaytarılmalıdır. Bu prinsiplər əsasında Dağlıq Qarabağa müəyyən statusun verilməsinə biz razıyıq. Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərin təhlükəsizliyinin təmin olunmasına biz təminat veririk. Danışılar bu

prinsiplər əsasında gedir. Biz başqa prinsipləri qəbul edə bilmərik. Biz məsələnin bu prinsiplər əsasında həll olunmasına çalışırıq. Məhz bu məsələlərin həll olunması üçün də bütün başqa dövlətlərin başçıları ilə aparılan danışılarla yanaşı, eyni zamanda bu məsələlərdə böyük imkanlara malik olan Rusiyanın başçıları ilə də son vaxtlar biz çox danışılar aparmışıq, görüşlər keçirmişik. Bu günlər mən Moskvada olarkən, MDB ölkələri dövlət başçılarının növbəti görüşündə iştirak edərkən bu məsələnin həll edilməsinə çox vaxt ayırdım. Demək olar ki, Moskvada olduğum vaxt buna həsr olundu. Mətbuatın sizə məlumdur ki, mən Rusiyanın prezidenti cənab Boris Yeltsinlə görüşüb bu barədə ətraflı söhbətlər aparmışam. Rusiyanın baş naziri cənab Viktor Çernomyrdinlə görüşüb danışılar aparmışam. Rusiyanın başqa rəhbər vəzifəli şəxsləri ilə ətraflı danışılar aparmışam. Bu danışılar dediyim həmin prinsiplər əsasında olubdur. Hesab edirəm ki, Rusiya ATƏT-in, BMT-nin, Minsk qrupunun üzvü kimi bu məsələlərin həll olunmasında mühüm rol oynaya bilər. Ona görə də mən bu danışılardan lüzumlu və əhəmiyyətli hesab edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu barədə ədalətli mövqeyimiz və sülhsevər siyasətimiz dünya birliyi tərəfindən günü-gündən daha da çox dərk ediləcək və dünya birliyinin Üzvləri, o cümlədən böyük dövlətlər bu məsələlərin həll olunmasında daha çox səy göstərəcəklər. Bir daha ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bizim üçün əsas olan məsələni – ərazi bütövlüyümüzün təmin olunmasını sülh yolu ilə həll edə biləcəyik. Şübhəsiz ki, biz bütün başqa vasitələrdən də istifadə edirik. Heç bir vasitə kənardə deyil. Bütün fəaliyyətimiz, işimiz yalnız və yalnız, xalqımız üçün əsas olan bu məsələnin həll edilməsinə yönəldilibdir. Şübhəsiz ki, mən Moskvada olarkən Rusiya ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün

də lazımı danışqlar apardım. Müəyyən sazişlər imzalandı. Həsab edirəm ki, bunlar da lazımdır. Rusiya bizim Şimal qonşumuzdur, dünyanın böyük dövlətlərindən biridir və Rusiya ilə iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi bizim üçün çox zəruridir, lazımdır. Ona görə də biz bu məsələlərlə ciddi məşğul oluruq və bundan sonra da məşğul olacağıq. Biz sülhsevər xalq. Biz bütün qonşalarımızla bərabər hüquqlu sülh münasibətləri, dostluq, əməkdaşlıq münasibətləri yaratmaq istəyirik. Bu baxımdan biz bütün imkanlardan istifadə edirik və bu imkanlardan bundan sonra da istifadə edəcəyik. Yəni də deyirəm, bütün bu addımları atmağa bizi məcbur edən amillərdən biri də 20 Yanvarda şəhid olmuş qəhrəman övladlarımızın ruhudur, onların şəhidliyi. Təkrar edirəm, onlar xalqımızın milli azadlığı yolunda şəhid olublar. Biz onların ruhuna həmişə sadıq olacağıq, Azərbaycanın milli azadlığını, dövlət müstəqilliyini daim qoruyub saxlayacağıq. Xalqımız bu günlər 20 Yanvar hadisələrini xatırlayır. Son iki ildir ki, respublikamızda 20 Yanvar hadisələrinin tarixi əhəmiyyəti, o faciənin həm kədərli cəhəti, həm də Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq nümunələri geniş təbliğ olunur. Bu il də bu tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün mən xüsusi sərəncam vermişdim. Böyük Dövlət komissiyası yaratdıq. Məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, onlar xeyli iş görüblər. Bu gün səhərdən Şəhidlər xiyabanına Azərbaycanın on minlərlə, yüz minlərlə vətəndaşı gəlib, ziyarət edib. Bir bu gün deyil. Yanvarın əvvəlindən respublikamızın hər yerində 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar kütləvi tədbirlər keçirilir. Xalqımız o faciəli günləri yad edir, şəhidlərin ruhuna dualar oxunur və xalqımız öz qəhrəmanlığını, şücaətini bir daha nümayiş etdirir. Mən Moskvadan bu gün gec qayıtdım. Orada işlərimi qurtaran kimi qayıtdım. Hava artıq qaralmışdı, Şəhidlər xiyabanına gəldim. Məzarların

üzərində nə qədər güllər, nə qədər qərənfillər... Bəzən düşüncən ki, Azərbaycanda bu qədər gül-çiçək varmı? Xalqımız şəhidləri nə qədər böyük hörmət və ehtiramla yad edir. Eyni zamanda, xainləri lənətləyir, cinayətkarları məhkum edir. Bu günlər Yanvar hadisələri münasibətilə keçirilən tədbirlər və bütün xalq tərəfindən Şəhidlər xiyabanını bugünkü ziyarət bir tərəfdən şəhidlərin ruhuna, qəhrəmanlığına olan hörmət və ehtiramdır, ikinci tərəfdən cinayətkarlara, xainlərə lənətdir, cinayətkarların məhkum olunması zərurətinin bir daha bəyan edilməsidir. Mən şəhidlərin ailələrinə Allahdan səbir diləyirəm. Allah bütün şəhidlərə rəhmət etsin. Yanvar faciəsi şəhidlərinə, Azərbaycanın torpaqlarının müdafiəsində, respublikamızın ərazi bütövlüyünün keşiyində şəhid olanların hamısına Allah rəhmət etsin. Bütün şəhidlərin ailələrinə, qohum-əqrəbalarına Allahdan səbir diləyirəm. Xalqımıza Allahdan səbir diləyirəm. Ona görə səbir diləyirəm ki, xalqımızın bütün bu çətin mərhələlərdən keçib gələcəyinə inanıram. Xalqımız öz müstəqilliyini qoruyub saxlayacaqdır. Buna əmin ola bilərsiniz. Müstəqil Azərbaycan günü-gündən inkişaf edəcək, ancaq bu günlər heç vaxt unudulmayacaqdır. Heç vaxt unudulmayacaqdır. Gələcək nəsillər bu günləri daim yad edəcəklər. Mən buna əminəm. Bizim borcumuz şəhidlərin ruhuna sadıq olmaqdır. Bizim borcumuz əcdadlarımızın vəsiyyətinə sadıq olmaqdır – milli azadlığımızı qorumaq, dövlət müstəqilliyimizi qoruyub saxlamaqdır. Borcumuz bütün şəhidlərin ailələrinə qayğı göstərməkdir, yaralılara qayğılan artımaqdır. Şübhəsiz ki, görülməli işlər görülməli işlərin bir hissəsidir. Mən bu gün bir daha bütün dövlət orqanlarına, təşkilatlara, xeyrixah insanlara müraciət edirəm. Şəhidlərin ailələrinə qayğı, diqqət, 20 Yanvar hadisələrində xəsarət alanlara, müharibə əlillərinə qayğı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər

İdarəsinin diqqət bizim borcumuzdur və borcumuzu yerinə yetirməliyik. Hər bir kəs bu borcunu yerinə yetirməyə çalışmalıdır və heç vaxt bunu unutmamalıdır. Bu gün bu matəm axşamı biz qəm-qüssə içindəyik, amma bir də qeyd edirəm, həm də iftixar hissi, qürur hissi keçiririk. O günlərdən altı il keçir. Respublikamız, xalqımız altı il müddətində böyük sınaqlardan keçdi, məharətlə keçdi. İtkilərimiz də, çətinliklərimiz də, ağır günlərimiz də oldu. Ancaq xalqımızın birliyini təmin edə bildik. Xalqımızın əsas hissəsini bir yerə yığa bildik. Artıq respublikamızda sabitlik yaranıb. Görüləsi işlər çoxdur. İqtisadiyyatda çətinlik var. Xalqımızın rifah halında çox ağır problemlər var. Bunların hamısı qarşımızda duran vəzifələrdir. Biz bunları dərk edirik, bunlarla məşğul oluruq və bundan sonra da məşğul olacağıq. Ancaq bunlar hamısı keçib gedəsidir. Qalan isə xalqımızın qəhrəmanlığı, mərdliyi, igidliyidir, iradəsidir, yenilməzliyidir. Xalqımız heç vaxt sınımayacaqdır. Əmin olun ki, respublikanın prezidenti kimi, bu gün bir daha bəyan edirəm, xalqımızın milli azadlığını qoruyub saxlamaq, dövlət müstəqilliyini qorumaq və inkişaf etdirmək mənim müqəddəs vəzifəmdir. Hesab edirəm ki, hər bir namuslu vətəndaşın müqəddəs vəzifəsidir. Gəlin bu müqəddəs vəzifələrimizi şərəflə yerinə yetirək. Şəhidlərə Allahdan bir daha rəhmət diləyirəm.

20 yanvar 1996

**Heydər Əliyevin
Ümumxalq hüzn gününə, şəhidlərin anılmasına
həsr olunmuş xatirə gecəsi başa çatdıqdan sonra
ədəbi-bədii kompozisiyanın iştirakçıları –
incəsənət ustaları ilə görüşdə çıxışı**

Respublika Sarayı

Bir neçə gündür ictimaiyyətimiz, xalqımız, millətimiz 20 Yanvar faciəsinin ildönümü münasibətilə qəm-qüssə keçirir. Televiziya da göstərilən verilişlər, xüsusən bu gün Şəhidlər xiyabanının ziyarət edilməsi həm şəhidlərin ruhunu şad edir, həm də onların qəhrəmanlığının qəlbimizdə daim yaşadığını, xalqımızın nə qədər məğrur, azadlıqsevən xalq olduğunu nümayiş etdirir. O hadisədən yeddi il keçsə də, faciəni unutmaq olmaz və hər il yanvarın 20-də hamımız matəm əhval-ruhiyyə ilə öz əsərinizi təqdim etdiniz. Mənim fikrimcə, göstərilmiş ədəbi-bədii kompozisiya şəhidlərimizin xatirəsinə, onların qəhrəmanlığına layiqdir. Bunun üçün incəsənət xadimlərinə təşəkkürümü bildirirəm. Bugünkü tamaşanın həm bədii dəyəri, həm də ifaçıların hər birinin keçirdiyi daxili hisslər, hadisəni dərk etməsi xatirə gecəsinə həqiqətən xüsusi əhəmiyyət verdi. Bunlar çox təsirli idi, şəxsən mənə təsir etdi. Güman edirəm ki, salondakıların hamısına təsir etdi. Biz xalqımızın başına gətirilmiş müsibətlər içərisində rəhmsizliyi və qəddarlığı ilə seçilən bu günü unutmamaq üçün gərək onu həmişə gözümüzün önünə gətirək. Həm də nəinki təkcə biz unutmayaq, həmçinin gərək gələcək nəsillər də unutmasın. Ona görə sizin bugünkü tamaşanızın da

bu baxımdan çox böyük əhəmiyyəti var. Bununla belə, nə qədər kədərli olsa da, 20 Yanvar gününü xatırlayarkən hər birimiz eyni zamanda böyük iftixar hissi keçiririk. Çünki xalqımız həmin təcavüz qarşısında özünün əyilməzliyini, sarsılmazlığını bütün dünyaya sübut etdi. İnsanlar dünyadan getdi, bəziləri bu gün də şikəstdir, ancaq xalqımızın adını ucaldılar. Ona görə də bu gün bizim üçün həm matəm günü, həm də iftixar gündür. Şəhidlərlə də iftixar etməliyik ki, Azərbaycanın adını belə ucaldıblar. Azərbaycanın şairləri, yazıçıları, mədəniyyət xadimləri, incəsənət xadimləri, bəstəkarları və ifaçıları ilə də fəxr edə bilərik ki, bizim belə yüksək səviyyəli mədəniyyətimiz var, hətta bu kədərli, qəmli hadisəni də incəsənətimiz vasitəsilə nümayiş etdirə bilirik. Bunun özü də çox əlamətdardır. Mən Ümumxalq hüzn gününə, şəhidlərin anılmasına həsr olunmuş xatirə gecəsində iştirak etmiş bütün incəsənət xadimlərinə bir daha təşəkkür edərək onlara yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Arzu edirəm ki, sizin yaradıcılığınız bundan sonra həmişə şadlığımıza, xalqımızın sevincinə, qələbələrinə həsr olunsun. 20 Yanvar da bizim qələbəmizdir. Ancaq elə olsun ki, bizi sevindirən hadisələr daha çox olsun. Sağ olun.

20 yanvar 1997

**Heydər Əliyevin Ümumxalq hüzn günündə
öz doğmalarının məzarlarını ziyarət etmək üçün
Şəhidlər Xiyabanına gəlmiş şəhid ailələrinin
üzvləri ilə görüşdə çıxışı**

Bakı, Şəhidlər xiyabanı

Bu gün sizin üçün də, bizim üçün də böyük matəm günüdür. Bu, tək sizin faciəniz deyil, bütün millətimizin, bütün xalqımızın faciəsidir. O dəhşətli gecədən, dəhşətli gündən səkkiz il keçibdir. Ancaq bizim xalqımız o günü heç vaxt unutmayacaqdır. Çünki o, ayrı-ayrı insanlara edilən qəsd, təcavüz deyildi, bu, bütün Azərbaycan xalqına, Azərbaycan millətinə, Azərbaycan ölkəsinə edilən hərbi təcavüz idi və bizim xalqımıza qarşı soyqırım idi. Bu təcavüz nəticəsində həlak olanlar xalq qəhrəmanlarıdır, onlar millətimizin qəhrəmanlarıdır. Onların həlak olması bizim üçün, xalqımız üçün, sizlər üçün, ailə üzvləri üçün böyük itkidir, faciədir. Ancaq eyni zamanda onların şəhid olması xalqımızın qəhrəmanlıq rəmzidir. Onların şəhid olması zamanı tökülən qan bütün xalqımızın qanıdır. O qanın hər damcısında bizim xalqımızın qüdrəti var, xalqımızın qəhrəmanlığı var, xalqımızın milli azadlıq, müstəqillik arzuları vardır. O gecə tökülən qanlar müqəddəs qanlardır. Onlar bizim xalqımızın əsrlər boyu milli azadlıq, müstəqillik uğrunda tökdüyü qanlara qovuşmuş qanlardır, o gecə tökülən qanlar Azərbaycanın müstəqilliyini nümayiş etdirən milli bayrağımızın üstündəki qandır. Biz itkilərə görə, tələfata görə məyus oluruq, kədərlənirik və daim kədərlənəcəyik. Biz sizinlə birlikdəyik. Bu, tək sizin kədəriniz, sizin qəminiz-qüssəniz deyil, bütün Azərbaycan xalqının

qəmi-qüssəsidir. Ancaq onlar öz şəhidliyi ilə, canlarından tökülən qan ilə özlərini də əbədləşdirmişlər. Onlar xalqımızın müstəqillik, milli azadlıq arzularını və bu yolda şəhid olmağa hazır olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirmiş və bununla da qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər. Dünyaya gələn hər bir insan bu dünyanı tərk edəcəkdir. Bu dünya heç kim üçün əbədi deyildir. Ancaq öz əməlləri ilə, xalqa, millətə sədəqəti ilə, xalqın milli istiqlaliyyət ruhunu yüksəklərə qaldırmaları ilə dünyalarını dəyişənlər ən müqəddəs insanlardır. Onlar cismən bu dünyadan gediblər, ancaq ruhən bizim qəlbimizdədirlər, bütün Azərbaycan xalqının qəlbindədirlər. Bu gün Şəhidlər xiyabanına ümumxalq axını və hər bir Azərbaycan vətəndaşının gəlib bu müqəddəs qəbirləri ziyarət etmək arzusu və ziyarəti onu sübut edir ki, onlar – bu şəhidlər bütün xalqımızın qəlbində yaşayırlar. Onlar heç vaxt unudulmayacaqdır. Biz bu günlər 20 Yanvar faciəsinin ildönümünü qeyd edərək, xalqımıza qarşı bu təcavüzü edənləri, xalqımıza qarşı soyqırım törədənləri, o günahsız insanları həlak edənləri bir daha məhkum edirik, onlara ümumxalq nifrəti nümayiş etdiririk. Bəzən deyirlər ki, onlar cəzalanmayıblar. Cəza cürbəcür olur. Bir var ki, insanı bir cinayətə görə cəmiyyətdən təcrid edirlər. O, müəyyən bir müddət cəza çəkir. Bir də var ki, bu cinayəti törədənlər həm Moskvada, həm də Azərbaycanda daimi cəzaya məhkum olublar. Onlar harada yaşamaqlarından asılı olmayaraq – Moskvada, dünyanın başqa yerlərində, burada, Azərbaycan torpağında, hətta bizim içimizdə daim cəzaya məhkum olunublar. Onlarda heç olmasa zərrə qədər vicdan qalıbsa, dərk etməlidirlər ki, nə qədər böyük cinayət ediblər, nə qədər cəzaya məhkum olunublar. Bəziləri nə qədər arsız da olsalar, hesab edirəm ki, xalqın onlara nifrəti ən böyük cəzadan da çox cəzadır və bu nifrət daim olacaqdır. Biz 1994-cü ildə iki

ay musiqi apardıq. Xatirinizdədir, 1994-cü il yanvarın əvvəlində mən təşəbbüsə çıxış etdim ki, 20 Yanvar faciəsinə indiyə qədər siyasi qiymət verilməyibdir. Biz bunu Milli Məclisdə müzakirə etdik. Hər öz sözünü dedi və qərar qəbul etdik. Şübhəsiz ki, bəlkə bu qərar da hər şeyi əhatə etmir. Ancaq bu gün bizim əlimizdə olan əsaslara görə hesab edirəm ki, bu qərar tarixi əhəmiyyət kəsb edən bir qərardır. Bəziləri deyirlər ki, bura kiminsə adı salınıb, kiminsə adı salınmayıbdır. Bəzilərinin adı ora düşüb. Amma mən bu gün, 20 Yanvar faciəsinin səkkizinci ildönümünə münasibətlə deyirəm ki, həm o vaxtkı sovet hökumətinin ali rəhbər orqanları, onların rəhbərləri, həm də Azərbaycana o dövrdə rəhbərlik edənlərin hamısı – birincisi də, ikincisi də, üçüncüsü də, dördüncüsü də, beşincisi də, – hamısı o faciənin günahkarlarıdır. Mən dünən gecə televiziya baxırdım. Orada bəzi adamları danışdırırdılar. O vaxtkı rəhbərlərdən biri deyir ki, “biz gecə saat 11-də dağılıb evimizə getdik. Biz bilmirdik ki, Bakıya qoşun girəcəkdir. Bunu ancaq Vəzirov bilirmiş, bir də Mütəllibov bilirmiş”. Yalan danışır! O qoşunlar bir gündə paraşütlə bir dəqiqənin içərisində bura düşmədilər ki! Qoşunlar bura 10-15 günün içərisində ardıcıl surətdə gətirilib Bakının ətrafına doldurulmuşdu. Gecə ya saat 12-də, ya da 1-də birdən-birə Bakı şəhərinin müxtəlif istiqamətlərdən qoşunlar Bakının mərkəzinə hücum etdilər. Məgər onları gətirib bura paraşütləmi salmışdılar? Hamısı yalandır! Heç olmasa onların vicdanı olsun, heç olmasa bu günlər doğrusunu desinlər. Nə cür oldu ki, onlar gedib gecə saat 11-də rahat yatdılar, şəhər ayılıb gördülər ki, faciə baş veribdir? Gecə şəhərə qədər Bakı şəhəri qana qərq olmuşdu. Onlar hamısı günahkardır. Mən dünən hiddətə gəlmişəm. İnsanda nə qədər həyasızlıq olar ki, çıxıb televiziya ilə desin ki, “mən bunu bilməmişəm, mən onu bilməmişəm. Bunu

bir Vəzirov bilib, bir Mütəllibov bilib, bir də Elmira Qafarova bilib". Bəli, onlar biliblər, onlar günahkardırlar. Amma o birisilər də bilirdilər. Nə cür oldu ki, bunu adi insanlar bildilər, gecə bütün insanlar dəhşətə gəldi, adamlar gecə bir-birinə telefonla zəng ediblər ki, oradan tank keçdi, buradan top keçdi, oradan atəşə tutdular, buradan atəşə tutdular və s., amma bunlar rahat yatıblar. Gecə mən yatdığım vaxt bir yerdə güllə atılma oyanıram. Bir güllə səsinə oyanıram. Bəs o tanklar, toplar, avtomatlar, pulemyotlar bütün bu şəhərin binalarını atəşə tutanda bunların qulaqları nə qədər kar idi. Gözləri kor idi ki, elə yatmışdılar ki, ayıla bilmirdilər! Onların hamısı günahkardırlar. Onlar bilməlidirlər ki, bu gün onların hüquqi məsuliyyəti əgər sübut olunmayıbsa, mənəvi məsuliyyətləri göz qabağındadır. Mən bununla nəyi demək istəyirəm? Bizim xalqımızın qəhrəmanlarını, canını qurban verən insanları görürsünüz. Biz bunlarla fəxr etməliyik. Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığını, cəsurluğunu nümayiş etdirənlər bu insanlardır, bu şəhidlərdir. Amma o böyük-böyük vəzifələri tutub, belə gərgin dövrdə gedib evində yatanlar və xalqın aqibətinə biganə qalanlar indi də burada rahat gəzənlərdir. Onlar xalqa xəyanət etmiş adamlardır. Onların hər biri böyük cinayət edibdir. Ancaq indi bizim məqsədimiz qisasqarlıqdan ibarət deyil. Şübhəsiz ki, hərə öz cəzasını almalıdır. Mən bir də qeyd edirəm ki, xalqın o nifrətindən doğan cəza onlara bütün cəzalardan da bəlkə ağır cəzadır. Bu, daim olacaqdır. Bizim isə məqsədimiz odur ki, dünyaya daim göstərməliyik ki, bu, Azərbaycan xalqına qarşı XX əsrdə onun 70 il itaət etdiyi dövlət tərəfindən edilmiş cinayət və o dövlətin aparıcı qüvvələri tərəfindən, aparıcı şəxsləri tərəfindən edilmiş cinayətdir. Şəhidlər öz qəhrəmanlıqları, şəhidlikləri ilə xalqımızın mənəviyyatını yüksəklərə qaldırmışlar. Bizim insanlar buraya gələrkən, biz də hər

dəfə bu məzarları, bu qəbirləri ziyarət edərkən onlara Allahdan rəhmət diləyirik. Amma eyni zamanda onların hər birinin qarşısında şəxsən mən baş əyirəm. Çünki onlar öz şəhidliyi ilə bizim xalqımızı yüksəltmişlər. Bəli, onlar bizim müstəqilliyimizə yol açdılar. Onlar sübut etdilər ki, xalqımızı müstəqillik yolundan çəkəndirmək olmaz və biz bu müstəqilliyi də əldə etdik. Biz bu müstəqil dövlətdə yaşayırıq, yaşayacağıq və o şəhidlərin bugünkü müstəqilliyi-mizin əldə edilməsində xüsusi xidmətləri vardır. Onlar bizim bu müstəqilliyimizin təməlini qoyan insanlardır. Onlar əmin ola bilərlər ki, onların tökülən qanları heç vaxt unudulmayacaq, onların qəhrəmanlığı heç vaxt unudulmayacaqdır. Onların şəhidliyi Azərbaycan xalqını daha da mətinləşdirib, Azərbaycan xalqının daim müstəqil yolla getməyinə kömək edir və kömək edəcəkdir. Hörmətli bacılar, qardaşlar! Hörmətli analar! Mən sizə hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Bilin ki, siz xalqımız üçün, şəxsən mənim üçün çox əziz insanlarsınız. Siz belə qəhrəman övladlar yetişdirmisiniz, sizin ailənizdə belə qəhrəman insanlar olubdur. Siz bununla fəxr edə bilərsiniz. Bütün bunlar da sizə təskinlik verməlidir, sizə təsəlli verməlidir. Allah sizə səbr versin. Allah xalqımıza səbr versin. Amma bilin ki, bizim bu yolumuz uğurlu yoldur. Bu yolda itkilərimiz olub, şəhidlərimiz olub. Bəlkə bundan sonra da ola bilər. Ancaq biz bu yolla gedirik, gedəcəyik və o şəhidlər də, onların qəhrəmanlıq nümunələri də böyük bir məşəl kimi bizim bu yolumuzu işıqlandırır və işıqlandıracaqdır. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

20 yanvar 1998

**Heydər Əliyevin
Rusiyanın NTV telekanalının müxbirinə
Azərbaycanda 9-cu ildönümü qeyd olunan
faciə barədə müsahibəsi**

Ankara, Gülhanə Tibb Akademiyası

Bu gün yanvarın 20-dir. Bu gün Azərbaycan üçün matəm günüdür. Ona görə matəm günüdür ki, 1990-cı il yanvarın 20-də Siyasi Büronun qərarı ilə və şəxsən Mixail Qorbaçovun qərarı ilə iri qoşun kontingenti insanları əzmək üçün bir gecənin içində Azərbaycana, xüsusən Bakıya yeridildi. Bu insanlar Dağlıq Qarabağla əlaqədar Ermənistanın Azərbaycana hücumunun qarşısını almaq və mərkəzin, - mən sovet rəhbərliyini nəzərdə tuturam, - Azərbaycan barəsində fəaliyyətindəki ədalətsizliyə son qoyulması üçün o vaxtkı Azərbaycan rəhbərliyindən də, Sovetlər İttifaqının rəhbərliyindən də daha təsirli tədbirlər görülməsini tələb edirdilər. Amma rəhbərlikdə olanlar bu dinc adamlara qarşı qoşun yeritməkdən başqa ayrı heç nə tapmadılar. Özü də bildirildilər ki, onlarda silah yoxdur, heç nə yoxdur, onlar, sadəcə olaraq öz etirazını, öz fikrini bildirmək üçün meydanlara toplaşırılar. Bu xalqdır. Lakin qoşun yeridib camaatı qırdılar. Bir gecədə 135 adam həlak oldu, onların arasında uşaqlar, qadınlar, qocalar vardı, halbuki bu adamlar həmin mitinglərdə iştirak etməmişdilər. 740, yaxud 750 adam ağır yaralandı. Bax, belə bir ədalətsizlik oldu. Mən Sovetlər İttifaqının tarixini - İkinci dünya müharibəsinə qədərki tarixini də, ondan sonrakı tarixini də yaxşı bilirəm. Deyərdim ki, öz dövləti tərəfindən heç bir respublikaya qarşı belə təcavüz olmamışdı. Siz bu təcavüzün

miqyasını təsəvvürünüza gətirin, müdafiə naziri marşal Yazov, daxili işlər naziri Bakatin, quru qoşunlarına komandanlıq edən ordu generalı Varennikov, DTK sədrinin birinci müavini, ordu generalı Babkov və başqaları orada oturmuşdular. Azərbaycanda, bu kiçik respublikada görəsən nə olmuşdu ki, oraya bu qədər qoşun, bu qədər yüksək rütbəli generallar cəmləşdirmək, hamını qırmaq lazım idi? Küçələrdə qan tökdülər. Yaralar hələ də sağalmayıbdir. Olduqca ağır cinayət törədilmişdir. Həmin vaxt mən Moskvada idim. Yeri gəlmişkən, grip keçirdikdən sonra Barvixada istirahətdə idim. Bundan xəbər tutan kimi Moskvaya gəldim. Yanvarın 21-də Moskvada yaşayan azərbaycanlılar qarşısında çıxış etdim. Onlar Azərbaycanın daimi nümayəndəliyinin binası qarşısına toplaşmışdılar. Buraya bir neçə min adam toplaşmışdı və onların hamısı bu hadisədən çox böyük ürək ağrısı keçirirdi. O vaxt mən Qorbaçov başda olmaqla, rəhbərliyin bu xalqa zidd siyasətinə qarşı etirazımı bildirdim. Sonra məni gözümçixdiyə saldılar, təqib edirdilər, qəzetlərdə mənim barəmdə cürbəcür məqalələr dərc edirdilər və sairə. Hiss edəndə ki, görünür, tamamilə divan tutana qədər məni təqib edəcəklər, 1990-cı ilin yayında Moskvadan çıxıb getdim. Yeri gəlmişkən, mənə hətta Moskvadan çıxıb getməkdə də bir neçə dəfə əngəl törədildilər. Bu tarixdir. Siz mənim yanıma elə bir gündə gəlmisiniz ki, mən həmin gün haqqında danışmaya bilmərəm. Mən çox həyəcan keçirirəm, çünki mən indi, bu gün Bakıda deyiləm. Belə ki, hər il bu gün biz həmin təcavüzün qurbanlarının məzarlarını ziyarət edirik. Məni təəccübləndirən budur ki, sonradan bütün bu işləri ört-basdır etməyə başladılar. Bunda Azərbaycan rəhbərliyinin, Azərbaycan Kommunist Partiyasının da təqsiri var idi. Lakin kommunist rejimi dövründəki həmin adamlar 1991-ci ildə Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan sonra da rəhbərlikdə qaldılar.

Müxtəsəri, 1993-cü ildə mən Bakıya gəldikdən sonra, 1994-cü ilin yanvarında biz bu məsələni parlamentdə müzakirə edib, ona siyasi qiymət verdik. Əlbəttə, bu faciədə cinayətkar olan sovet rəhbərliyi, xüsusən də bunu törədən Qorbaçovun şəxsən özü öz cinayətləri barədə bir söz deyə bilməzdi. Amma mənə təəccübləndirən budur ki, nə üçün indi, aradan bu qədər vaxt keçdikdən sonra heç kim bu cinayətdən danışmaq istəmir. Bu fürsətdən, sizin televiziyanızdan istifadə edərək, - ümidvaram ki, siz bunu verəcəksiniz, kəsməyəcəksiniz, - demək istəyirəm, ona təəccüblənirəm ki, nə üçün demokratik Rusiya sovet totalitar rejimində olmuş bir çox şeyləri pislədiyi halda, onun bu qara səhifəsini də açmaq istəmir. Əlbəttə, biz istədik ki, təqsirkarlar cəzalandırılsın. Amma indi bəlkə də ən çox lazım olan bu deyildir. Daha çox lazım olan peşmanlıqdır, daha çox lazım olan etirafdır, daha çox lazım olan ədalətlikdir. Axı biz sonradan etiraf etdik ki, Sovetlər İttifaqı 1956-cı ildə Macarıstana qoşun yeritməklə səhvə yol vermişdi. Axı 1968-ci ildə Çexoslovakiyaya qoşun yeridilməsinin də səhv olduğunu etiraf etdik. Yadımdadır, Moskva mətbuatı Xruşçovun dövründə Rostov vilayətində kütləvi iğtişaşların necə yatırıldığını, Siyasi Büro üzvlərinin oraya gətdiyini yazmışdı. O hadisə də pislənir. Elə isə bəs nə üçün bu hadisə pislənilmir? Nə üçün? Təkrar edirəm, ola bilsin, onlar bunu etməyə qadir deyildilər, çünki özləri cinayətkar idi. Amma haqq-ədalətin bərpa olunması naminə və Rusiya ilə Azərbaycan arasında, Rusiya xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında mehriban, dostluq münasibətlərinin inkişaf etməsi naminə demokratik Rusiya buna qiymət verməlidir. Məsələn, mən belə hesab edirəm, əgər Rusiya hökuməti, Rusiya özünü Sovetlər İttifaqının hüquqi varisi elan edibsə, onda təbii ki, Sovetlər İttifaqının beynəlxalq aləmdə istifadə etdiyi imkanların hamısından istifadə etməlidir.

Bununla bərabər, sovet rəhbərliyi tərəfindən törədilmiş mənfi, rüsvayçı, cinayətkar əməllər barəsində Rusiya öz mövqeyini aydınlaşdırmalı və müəyyənləşdirməlidir. Bu iş isə heç də çoxdan deyil, 1990-cı ildə baş vermişdir. Odur ki, bu fürsətdən istifadə edərək, Rusiya ictimaiyyəti üçün bəyan edirəm və Rusiya rəhbərliyinə üz tuturam ki, onlar 1990-cı ildə sovet rəhbərliyi tərəfindən törədilmiş cinayətə görə peşmançılıq çəkmək, belə bir cinayətə yol verildiyini etiraf etmək səviyyəsinə qalxmaq üçün nə etmək lazım olması barədə hər halda düşünsünlər. Bu, Azərbaycan xalqı ilə Rusiya xalqı arasında münasibətlərin daha da yaxşılaşmasına kömək edə bilərdi.

20 yanvar 1999

**Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsinin
10-cu ildönümü ilə əlaqədar şəhidlərin xatirəsinə
həsr olunmuş mərasimdə nitqi**

Respublika sarayı

Əziz həmvətənlər! Hörmətli xanımlar və cənablar! Bu günlər Azərbaycan xalqının matəm günləridir. Biz qanlı yanvar faciəsinin 10-cu ildönümünü qeyd edirik. Həmin o müdhiş gecə vətən yolunda, azadlıq yolunda, istiqlaliyyət yolunda həlak olanların xatirəsinin, ruhunun qarşısında mən bu gün bir daha baş əyirəm. 20 Yanvar 1990-cı il Azərbaycanın tarixində ən faciəli gündür. Ancaq eyni zamanda o gecə, o gün Azərbaycan xalqı öz qəhrəmanlığını, rəşadətini və şəhidlik zirvəsinə qalxa bilməsini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Ona görə də bu gün biz həmişə qəm, kədər içində oluruz. Amma eyni zamanda böyük qürur hissi keçiririk ki, xalqımız qəhrəman xalqdır, əyləməz xalqdır, sınımaz xalqdır. Azərbaycan xalqının tarixində, xüsusən XX əsrdə faciəli hadisələr az olmamışdır: 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı edilən qırğınlar, soyqırımı. Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulandan sonra xalqa, millətə qarşı aparılan repressiyalar, terrorlar. 1937–1938-ci illərdə xalqımıza qarşı kütləvi repressiyalar. 1988-ci ildə Azərbaycana hərbi təcavüz etmək məqsədi ilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin meydana çıxması və vətənimizin oğullarının şəhid olması. Ancaq bütün bunların içərisində Azərbaycan xalqına vurulan ən böyük zərbə, edilən hərbi təcavüz, terror məhz 1990-cı ilin yanvar ayının 20-də olmuşdur. Mən sadaladığım, bəlkə də indi xatırlamadığım bütün keçmiş faciəli hadisələr ayrı-ayrı şəxslərə,

ayrı-ayrı qruplara qarşı yönəldilmişdir. Yaxud da ki, məsələn, 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən törədilən qırğın, erməni-azərbaycanlı münasibətləri ermənilərin azərbaycanlıların torpaqlarını ələ keçirmək, azərbaycanlıları əzmək məqsədi daşıyırdı. Ancaq yanvar hadisələrini, yanvar faciəsinə bütün bu faciələr-dən, bu dərdlərdən fərqləndirən odur ki, o gecə illər boyu hakimiyyəti altında olduğumuz SSRİ dövləti, Sovet hakimiyyəti və Azərbaycan kommunist hakimiyyəti tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı kütləvi təcavüz edilmişdir. Yəni dövlətin, hökumətin, hakimiyyətin öz xalqına qarşı yönəldilmiş təcavüzü, təbii ki, ən dəhşətlidir, ən faciəlidir və siyasi nöqteyi-nəzərdən bütün başqalarından fərqlidir. Tarixə nəzər salarkən onu demək olar ki, Sovet hakimiyyəti qurulandan SSRİ-də yanvar hadisələrinə qədər Sovet hakimiyyəti tərəfindən öz xalqına, öz vətəndaşlarına qarşı edilən belə hərbi təcavüz heç vaxt heç yerdə olmamışdır. Heç bir xalqa qarşı olmamışdır. Heç bir respublikaya qarşı olmamışdır. Heç bir millətə qarşı olmamışdır. Bu, bizə qarşı olmuşdur, Azərbaycan xalqına qarşı olmuşdur. Amma bu, təkcə SSRİ rəhbərliyinin yox, o vaxt birlik təşkil edən və öz xalqını əzməyə, sındırmağa çalışan Sovet dövlətinin, Azərbaycan hakimiyyətinin birlikdə öz xalqına qarşı etdiyi təcavüz, terrordur. İkinci Dünya müharibəsindən sonra SSRİ hökuməti bir neçə ölkələrə təcavüz etmişdir. 1956-cı ildə Sovet qoşunlarını Macarıstana yeritdilər. Çünki Macarıstan xalqı Sovet ideologiyası ilə razılaşmırdı, öz yolu ilə getmək istəyirdi və onları bu yoldan çəkəndirmək üçün, onları əzmək üçün Sovet qoşunları Macarıstana yeridildi və böyük qanlar töküldü. Xalq şəhidlər verdi. Sovet ideologiyası orada öz hakimiyyətini möhkəmləndirdi. 1968-ci ildə Çexoslovakiyada gedən proseslər Çexoslovakiyanı sosialist ölkələri sırasından çıxmaq təhlükəsinə gətirdi. O vaxt da

SSRİ hökuməti qoşunlarını Çexoslovakiyaya yeritdi və orada olan o hərəkətin qarşısını aldı, öz hakimiyyətini orada möhkəmləndirdi. 1979-cu ildə Əfqanıstana Sovet ideologiyası əsasında hökumət qurmaq istəyən qüvvələrə yardım etmək məqsədi ilə SSRİ-nin böyük qoşun hissələri Əfqanıstana yeridildi, qanlar töküldü. Mən bunları niyə xatırlayıram? Ona görə ki, bütün bu hallarda Sovet hakimiyyəti, SSRİ dövləti ayrı-ayrı ölkələrdə öz hakimiyyətini qurmaq, möhkəmləndirmək məqsədi ilə belə təcavüzlər etmişdir. Amma Azərbaycan xalqı isə artıq 70 il idi ki, bu dövlətin tərkibində yaşayırdı, bu ölkənin vətəndaşları idi, bu hakimiyyətin rəhbərliyi altında idi. Demək, xalqımız bu hakimiyyət üçün, kommunist hakimiyyəti üçün öz vətəndaşları kimi doğma olmalı idi. Ancaq bu olmadı və bu da ümumiyyətlə, müəyyən qədər Azərbaycan xalqına olan münasibətin nəticəsində idi. Bunun səbəbi, təbii ki, 1987-1988-ci illərdə başlanmış Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü ilə bağlı idi. 1987-ci ilin sonunda – 1988-ci ilin əvvəlində Ermənistan hakimiyyəti, orada olan millətçi qüvvələr Dağlıq Qarabağı Ermənistanla bağlamaq cəhdinə başladılar. Keçən dövrlərdə də belə cəhdlər olmuşdur. Yəni 1923-cü ildən başlayaraq, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaranandan sonra müxtəlif vaxtlarda Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi cəhdləri göstərilmişdi. Ancaq bunların qarşısı alınmışdı. Həm Azərbaycan rəhbərliyinin öz respublikasını qorumağa qadir olduğuna görə, həm də Sovet, SSRİ dövlətinin öz dövlət quruluşunun dəyişilməsini təhlükəli hesab etdiyinə görə. Ancaq 1987-ci ildə, bəlkə ondan da əvvəl artıq Ermənistanda Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistanla birləşdirmək əhval-ruhiyyəsi, sonra isə hərəkəti başlandı və burada həmin bu ikili standart, yəni SSRİ hökumətinin, Kommunist Partiyası rəhbərliyinin Azərbaycana və

Ermənistanla fərqli münasibəti özünü bürüzə verdi. Təbii ki, o vaxt, SSRİ dövlətinin hələ çox güclü olduğu bir zamanda əgər SSRİ başçıları istəsəydi, bunun qarşısını ala bilərdi və Azərbaycanın rəhbərləri də əgər öz xalqına, vətəninə, torpağına sadiqətli olsaydılar, onlar da bunun qarşısını alardılar. Ancaq Moskvadakılar bunun qarşısını almaq istəmədilər, əksinə, buna şərait yaratdılar. Azərbaycanın rəhbərləri isə sadəcə, fəaliyyətsizlik göstərdilər və beləliklə, 1988-ci ilin fevral ayında Dağlıq Qarabağ hadisəsi mövcud oldu. Ondən sonra Azərbaycanda rəhbərlik dəyişildi – guya Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün burada rəhbərliyi möhkəmləndirmək məqsədi ilə. Ancaq ondan sonra gələn rəhbərlik nəinki fərsizlik, yaxud fərasətsizlik göstərdi, hətta xəyanət yoluna düşdü. Bu xəyanət – Azərbaycanın rəhbərləri tərəfindən öz xalqına edilən xəyanət və SSRİ başçılarının Azərbaycana göstərdikləri ögey münasibət, bəlkə də, deyərdim, mənfi münasibət Dağlıq Qarabağ hadisəsini müharibəyə çevirdi və Azərbaycan böyük zərblər aldı. Təbii ki, 20 Yanvar həmin bu siyasətin, bu zəncirin böyük bir halqası idi. Həqiqətən, o dövrdə xalqımız öz torpaqlarını, öz suverenliyini qorumaq üçün ayağa qalxdı. Xalqın ayağa qalxmasının əsas səbəbi həm SSRİ hökuməti başçılarının Azərbaycana qarşı ədalətsiz mövqeyi idi, həm də Azərbaycanın başçılarının öz torpaqlarını, millətini, xalqını qorumaq üçün tədbirlər görməməsi idi. Bunlar hamısı Azərbaycanda xalqı ayağa qaldırdı və xalq öz gücünü göstərdi. Xalq meydanlara çıxdı. Xalq küçələrə çıxdı. Bütün xalq cəzalandırmaq üçün, xalqı sındırmaq üçün və beləliklə, həmin o Dağlıq Qarabağ məsələsini Ermənistanın xeyrinə həll etmək üçün Azərbaycana bir zərbə vurmaq lazım idi və bu zərbə də vuruldu. Azərbaycana hərbi təcavüz edildi. Azərbaycana fiziki zərbə vuruldu. Azərbaycana siyasi zərbə vuruldu.

Azərbaycana mənəvi zərbə vuruldu. Bunun günahkarları həm SSRİ rəhbərləri idi, həm də Azərbaycanın rəhbərləri. Bu barədə bu gün burada elan olunan sənədlərdə hər şey çox açıq-aydın nümayiş etdirildi. Mərasimdə çıxış edən hörmətli ziyalılarımız, şəhid anası, şəhid qızı, 20 Yanvarda – o gecə xəsarət almış insanlar burada çox səmimi danışdılar. Düzü, mən sizə onu da deyim ki, bu gecə başlandı indiyə qədər mən, – güman edirəm, siz də – böyük həyəcan hissləri keçirirəm. Çünki bu tarixi xronikanın bir daha göz önündən keçirilməsi, yada salınması, o dəhşətli hadisələrin bir daha göstərilməsi və burada çıxış edənlərin fikirləri, sözləri çox təsirlidir. Mən ona görə çox həyəcanlıyam və çox həyəcanla danışiram. Ümumiyyətlə, bu gecənin ilk dəfə məhz bu şəkildə keçirilməsi, hesab edirəm ki, bizim tariximizə, millətimizə, xalqımıza olan hədsiz məhəbbətimizin nümayişidir. Mən bu gecəni hazırlayanlara və burada çıxış edənlərin hamısına təşəkkür edirəm. Bunun çox böyük siyasi, əxlaqi, mənəvi əhəmiyyəti var. Çünki, birinci, biz görək tariximizi heç vaxt unutmayaq və tariximizi təhrif etməyək. Tarix tarixdir və o, olduğu kimi yazılmalıdır, nəsil-dənəslə verilməlidir. Faciəli Yanvar gecəsindən on il keçibdir. On ildə Azərbaycanda yeni övladlar meydana gəlibdir. Bu gün 10 yaşında olan uşaqlar 1990-cı ildə doğulanlardır. Mənə dedilər ki, o yanvar gecəsində 135-136 Azərbaycan vətəndaşı şəhid olub, həlak olub və bir çoxları yaralanıb. Amma o gecə Azərbaycanda 500-dən artıq uşaq doğulubdur. Demək, xalq yaşayır, millət yaşayır, artır, inkişaf edir və heç bir təcavüz, heç bir terror, heç bir xəyanət bizim xalqımızın inkişafının qarşısını ala bilməz. Ancaq biz o günlərin canlı şahidiyik. 10 yaşlı uşaqlar isə bunu yalnız bizlərdən eşidirlər. Hətta 20 yaşlı gənclər də o vaxt 10 yaşında olarkən bəlkə hər şeyi olduğu kimi dərk edə bilməmişdilər və bilə də

bilməmişdilər. Ona görə də zaman keçdikcə biz tariximizin həm şanlı səhifələrini, uğurlu səhifələrini, həm də faciəli səhifələrini yad etməliyik, nəsilərdən-nəsilərə verməliyik. Bunların içərisində 20 Yanvar faciəsi, eyni zamanda o günlər göstərilən qəhrəmanlıq, şücaət və xalqın birliyi hamıya örnək olmalıdır – bu gün yaşayanlara da, gələcək nəsillərə də. Hamı bu hadisədən ibrət dersi götürməlidir. Burada sənədlər də göstərildi, çıxışlarda deyildi və kino kadrlarından biz gördük ki, ayın 19-dan 20-nə keçən gecə və 20-21 yanvar günlərində Azərbaycan nə qədər ağır vəziyyətdə idi. Azərbaycana, Bakı kimi bir şəhərə həddindən çox çoxun hissləri, zirehli texnika, tanklar yeridiləndə, təbiidir ki, insan rahat ola bilməz və Bakı, – tək Bakı yox, bütün Azərbaycan – o vaxt tələş içində idi. Amma o günlərin bu axşam burada aparılan təhlili nəyi göstərdi? Onu göstərdi ki, xalq şəhid verdi, amma xalq sınımadı, xalq əyilmədi. Ancaq xalqa rəhbərlik edənlər axıra qədər öz xəyanətlərini etdilər. İndi kiminsə yaxın adamı vəfat edir. Qohumu, əqrəbası, dostu, iş yoldaşı mütləq onun dəfinəsinə gedir, onun yasına gedir, o ailənin dərdinə şərik olur. Amma burada Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz edilibdir, xalqımız şəhidlər veribdir. Millət, xalq birləşib bu faciəni törədənələrə nifrət edir, şəhidləri son mənzilə aparırlar. Ancaq Azərbaycanın rəhbərləri bundan kənədadırlar, qaçıb gizləniblər. Elə bu faktın özü çox aydın və aşkar göstərir ki, kim kimdir. Ali Sovetın sessiyasını bir qrup deputatlar, özü də böyük maneçiliklərin öhdəsindən gələrək toplayıblar və Azərbaycanın böyük şairi Bəxtiyar Vahabzadə – hansı ki, ömründə bir iclas aparmayıbdır, çünki həmişə şeirlər yazıbdır və Azərbaycanın şeir sənətini inkişaf etdiribdir, yəni bu işdə təcürbəsi yoxdur. Ancaq onun mərd ürəyi var, onun xalqa məhəbbəti var, o, heç bir şeydən çəkinmədi, heç bir şeydən qorxmadı. Bir də ona görə ki, o, heç

kəsin qarşısında gözükdüğü deyildi, heç vaxt heç kəsə xəyanət etməmişdi. Mərhum İsmayıl Şıxlı, başqa ziyalılar da həmçinin. Burada kadrlar göstərildi. Təəssüf ki, onların hamısı qalmayıb. Amma o gördüyümüz kadrlar kimin kim olduğunu tamam göstərdi. Bəs nə cür olur ki, şair Bəxtiyar Vahabzadə, yazıçı İsmayıl Şıxlı və başqa ziyalılar, yaxud da ki, Ali Sovetin bir qrup deputatları o salona toplaşdı məsələni müzakirə edə bilirlər, amma Azərbaycanın rəhbərləri qaçıb gizlənilər? Bununla da onlar xalqa rəhbərlik etmək hüququnu artıq tam itirmişdilər. Həmin o sessiyada qəbul olunmuş qərar və müraziətlər – onlar burada səsləndi – tarixi xarakter daşıyır. Biz buna yüksək qiymət verməliyik. Mən şəxsən o sənədlərə belə qiymət verirəm. Ancaq bir neçə gündən sonra o qaçıb gizlənenlər gəlib Azərbaycanın hakimiyyətini aparmağa başlayanda bütün bu sənədlər nəinki unuduldu, kənara qoyuldu, hər şeyin üstü basdırıldı. Bu barədə də bu gün burada konkret faktlar gətirildi, təkrar etməyə ehtiyac yoxdur. Demək, əgər 20 Yanvara qədər həm SSRİ hökuməti, həm Azərbaycan hakimiyyəti birlikdə Azərbaycan xalqına təcavüz etmişdirlərsə, ondan sonra hər iki tərəf buna bəraət qazandırmamağa çalışdı. Moskvada elə bir əhval-ruhiyyə yarandı ki, guya heç bir şey olmayıbdır. Azərbaycanda da biri qaçdı getdi, o birisi onun yerinə oturdu və beləliklə, xalq da unuduldu, faciə də unuduldu, hər şey unuduldu və ardıcıl olaraq bu məsələnin unudulmasına cəhd edildi. Xəyanətkarlar, rəhbərlik etmək hüququnu itirmiş adamlar yenə də öz şəxsi mənafeələrini xalqın, millətin mənafeələrindən qat-qat üstün tutdular. Bunlar hamısı tarixin həqiqətləridir. Ancaq bu gün biz fəxr edə bilərik ki, xalqımız, yenə də deyirəm, mərdlik və şücaət göstərdi. O kinokadrlarda şəhidlərin dəfn mərasiminə baxanda insan həyəcənsiz ola bilməz. Mənə belə gəlir ki, - hər halda, tarix hamımıza məlumdur,

- Azərbaycanda bu qədər izdihamlı və bu qədər təsirli dəfn mərasimi heç vaxt olmamışdı. Həmin o vaxt Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin fəaliyyəti də yüksək qiymətə layiqdir - həm onun Qorbaçova göndərdiyi müraciət, həm bu məsələyə münasibəti, yəni bu cinayəti edənlərin hamısına nifrəti, həm də ki, dəfn mərasimini əlinə alıb həyata keçirməsi. Necə deyirlər, Azərbaycanın bütün hakimiyyətinə rəhbərlik edən adamlar kənara qaldılar. İndi görün, bundan da böyük mənəvi günah, bəlkə də mənəvi xəyanət ola bilməz. Amma xalq heç bir şeydən qorxmadı. Xalq qorxmadı ki, yenə də o tanklar gəlib onları qıra bilər. Azadlıq meydanında, bütün küçələrdə, ta Dağüstü parka qədər böyük izdiham var idi. Mən o vaxt Azərbaycanda deyildim. Mən öz münasibətimi dərhal bildirdim. Bilməlisiniz ki, mən o vaxtlar xəstə idim. Xəstə olaraq bir müddət xəstəxanada, bir müddət isə reabilitasiya üçün Moskvadan kənar bir sanatoriya da idim. Buna baxmayaraq, mən öz övladlarımla gəlib münasibətimi bildirdim. Mən başqa heç bir şey edə bilməzdim və mən bu gün təşəkkür edirəm o Azərbaycan vətəndaşlarına, o şəxslərə ki, o şəhidlərin qəbirlərinin yerini çox düzgün seçiblər və onları Dağüstü parkda basdırıblar. Çünki burada da müəyyən qədər keçmiş xəyanətə qarşı öz münasibətlərini bildiriblər. 1918-ci ildə ermənilərin törətdiyi qırğınlar nəticəsində orada qəbiristanlıq salınmış, insanlar basdırılmışdılar. 1930-cu illərdə ora dağıdılmış, Dağüstü park düzəldilmiş və orada Kirovun heykəli qoyulmuşdu. Tarixin həqiqəti bundan ibarətdir ki, həmin vaxt o qəbirlərə qarşı edilmiş xəyanət indi üzə çıxdı və orada şəhidlər yenidən dəfn olundu. Mən öz borcumu yerinə yetirərək, bu hadisə baş verəndən – 1990-cı ilin 21 yanvarından indiyə qədər bu hadisənin tam açılıb aşkar olması üçün çalışmışam və çalışıram, çalışacağam da. Günahkarların məsuliyyətə

cəlb olunması üçün çalışacağam və heç kəs xalqın qarşısında etdiyi cinayətdən qaça bilməyəcəkdir. Əgər cismani də qaça bil-sə, tarix qarşısında cinayətkar kimi qalacaqdır. Şəhidlər xiyabanında onların qəbirlərinin yanında həmin o «Əbədi məşəl» abidəsinin yaranması da mənim ürəyimdə olan bir arzu idi. Bu da Azərbaycanın prezidenti kimi, mənim borcum idi. Bu gün bu borcumu da yerinə yetirdiyimə görə özümə müəyyən qədər təskinlik verirəm və ora həqiqətən, burada deyildiyi kimi, xalqın and yeri, inam yeri olubdur, ən mötəbər ziyarətəgahdır. Artıq bir neçə gündür ki, biz müşahidə edirik – insanlar öz ürəyinin tələbi ilə əllərində gül gedib o qəbirləri ziyarət edirlər, «Əbədi məşəl»in qarşısında baş əyirlər, qəbirlərin qarşısında baş əyirlər. Mən inanıram ki, bundan sonra da ora bizim gənclərimizin daim and yeri olacaqdır. Millətinə sədaqət andı, xalqına sədaqət andı, torpağına, vətəninə sədaqət andı yeri olacaqdır. Eyni zamanda, gənclərimizin, ailə quran gənclərimizin bir-birinə sədaqət andı yeri olacaqdır. Fəqət eyni zamanda, ölkəmizdə böyük proseslərin həyata keçirilməsinə təkan verdi. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etdi. Artıq doqquzuncu ildir ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqil dövlətində yaşayır. Yaşayışımızda çətinliklər, problemlər az deyildir. Hamımızı incidən, ürəyimizi ağrıdan problem torpaqlarımızın Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunması və o torpaqlardan bir milyondan artıq vətəndaşımızın zorla köçürülməsidir, onların çadırda yaşamasıdır. Başqa problemlər də var. Amma bu ağır, çətin dövrü biz keçirik və keçəcəyik. İşğal olunmuş torpaqlar azad ediləcək, vətəndaşlarımız öz yerinə, yurduna qayıdacaq, Azərbaycanın suverenliyi təmin olunacaqdır. Çünki Azərbaycan indi müstəqil dövlətdir və heç bir dövlətin Azərbaycana təcavüz etməyə artıq hüquqi əsası yoxdur. Bizim şəhidlərimizin xatirəsinə ən böyük abidə

Azərbaycanın istiqlaliyyətidir, müstəqil Azərbaycandır, hüquqi, demokratik, dünyəvi Azərbaycan dövlətidir və indi Azərbaycan da gedən müsbət proseslərdir. Bütün şəhidlərimiz, təkcə yanvar şəhidləri yox, vətən, torpaq uğrunda döyüşlərdə şəhid olan övladlarımız da rahat yatsınlar. Çünki artıq onların istəkləri, arzuları yerinə yetirilibdir – Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edibdir. Mən bu gün şəhidlərin xatirəsi qarşısında, ruhu qarşısında and içirəm ki, biz heç vaxt Azərbaycanın müstəqilliyini əlimizdən verməyəcəyik, heç vaxt hansısa bir dövlətə vasal olmayacağıq. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bütün çətinliklərə baxmayaraq, bizə göstərilən bütün təzyiqlərə baxmayaraq yaşayacaq və inkişaf edəcəkdir. Müstəqil, demokratik Azərbaycan, hüquqi, dünyəvi Azərbaycan dövləti şəhidlərimiz üçün böyük abidə olacaqdır. Mən bu mətəm gecəsini hazırlayanlara və burada ürək sözlərini deyənlərə bir daha təşəkkür edirəm. Allahdan bütün şəhidlərə rəhmət diləyirəm.

19 yanvar 2000

20 Yanvar faciəsinin 4-cü ildönümünün keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı

Xalqımızın tarixinə qanlı yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycan öz azadlığı və müstəqilliyi uğrunda ilk şəhidlərini vermişdir. Tarixin yaddaşına qanla yazılmış həmin gündən bizi 4 illik zaman məsafəsi ayırır. Təəssüf ki, bu 4 il ərzində 20 Yanvar hadisələrinə dövlət səviyyəsində lazımı siyasihüquqi qiymət verilməmişdir. Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Milli Şurasının bu barədə müvafiq qərarı olmuşdur. Lakin 1992-ci il 19 yanvar tarixli bu qərarla yanvar hadisələrinin əsl səbəbləri açıqlanmamış, həqiqi günahkarların aşkar edilməmişdir. Bununla belə, həmin qərarın özü də qəbul edildiyi 2 il ərzində yerinə yetirilməmişdir. Qurban getmiş günahsız oğul və qızlarımızın əziz xatirələrinin ehtiramla yad edilməsini hər bir Azərbaycan vətəndaşı üçün müqəddəs borc hesab edərək, 20 Yanvar faciəsinin 4-cü ildönümü münasibətilə **qərara alıram:**

1. 20 Yanvar faciəsinin 4-cü ildönümü ilə bağlı tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üçün aşağıdakı tərkibdə Dövlət Komissiyası yaradılsın:

Elçin Əfəndiyev – Baş nazirin müavini (sədr).

Arif Rəhimzadə – Dövlət müşaviri.

Fatma Abdullazadə – Prezident Aparatının humanitar siyasət şöbəsinin müdiri.

Rəfael Allahverdiyev – Bakı şəhər İcra hakimiyyətinin başçısı.

Allahşükür Paşazadə – Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin sədri, şeyxülislam.

Anar Rzayev – Yazıçılar Birliyinin sədri.

Eldar Salayev – Elmlər Akademiyasının prezidenti.

Polad Bülbüloğlu – mədəniyyət naziri.

Lidiya Rəsulova – təhsil naziri.

Sabir Rüstəmxanlı – mətbuat və informasiya naziri.

Məmmədrəfi Məmmədov – müdafiə naziri.

Vaqif Novruzov – daxili işlər naziri.

Nəriman İmranov – milli təhlükəsizlik naziri.

Əli İnsanov – səhiyyə naziri.

Qüdrət Əbdülsəlimzadə – Dövlət Əmlak Komitəsinin sədri.

Babək Məmmədov – Dövlət Teleradio Verilişləri

Şirkətinik sədri.

Bəxtiyar Vahabzadə – xalq şairi.

Arif Məlikov – bəstəkar, xalq artisti.

Nadejda İsmayılova – jurnalist.

Xamis Muradov – kinorejissor.

Komissiya keçiriləcək tədbirlərlə bağlı təkliflərini 3 gün müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunsun ki, 20 Yanvar hadisələrinə tam siyasihüquqi qiymət versin. Bu məqsədlə Milli Məclisin xüsusi sessiyasının keçirilməsi məsələsinə baxılsın. 3. Bu Formanda irəli gələn məsələlərin həlli Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın.

Heydər ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 5 yanvar 1994-cü il.

**20 Yanvar faciəsinin 5-ci ildönümünün keçirilməsi
haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı
(8 yanvar 1995)**

Azərbaycanın öz suverenliyi uğrunda ilk şəhidlərini verdiyi Qanlı yanvar faciəsindən 5 il keçir. Vətənimizin bütövlüyü, torpağımızın toxunulmazlığı, xalqımızın azadlığı, dövlətimizin müstəqilliyi uğrunda mübarizədə şəhidlik zirvəsinə ucalmış Azərbaycan övladlarının — Qanlı yanvar hadisələrinin günahsız qurbanlarının əziz xatirələrini ehtiramla yad edərək 20 Yanvar faciəsinin 5-ci ildönümü münasibətilə **qərara alıram**:

1. 20 Yanvar faciəsinin 5-ci ildönümü ilə bağlı tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üçün aşağıdakı tərkibdə Dövlət Komissiyası yaradılsın:

İzzət Rüstəmov — Baş nazirin müavini (sədr)

Rəfael Allahverdiyev — Bakı şəhəri İcra hakimiyyətinin başçısı

Allahşükür Paşazadə — Qafqaz Müsəlmanları Ruhani

İdarəsinin sədri

Eldar Salayev — Elmlər Akademiyasının prezidenti

Anar Rzayev — Yazıçılar Birliyinin sədri

Bəxtiyar Vahabzadə — xalq şairi

Arif Məlikov — xalq artisti, bəstəkar

Fatma Abdullazadə — Prezident aparatı humanitar siyasət şöbəsinin müdiri

Yusif Hübətov — Prezident aparatı Ərazi idarəetmə orqanları ilə iş şöbəsinin müdiri

Polad Bülbüloğlu — mədəniyyət naziri

Lidiya Rəsulova — təhsil naziri

Sabir Rüstəmxanlı — mətbuat və informasiya naziri

Məmmədşəfi Məmmədov — müdafiə naziri

Ramil Usubov — daxili işlər naziri

Əli İnsanov — səhiyyə naziri

Fikrət Yusifov — maliyyə naziri

İlqar Rəhimov — əmək və əhalinin sosial müdafiəsi nazirinin əvəzi

Babək Məmmədov — Dövlət Teleradio Verilisləri

Şirkətinin sədri

Qüdrət Əbdülsəlimzadə — Dövlət Əmlak Komitəsinin sədri

Səttar Mehbalıyev — Azərbaycan həmkarlar İttifaqları

Konfederasiyasının sədri

Nəjdə İsmaylova — jurnalist

Xamir Muradov — kinorejissor

2. Bu sərəncama əlavə olunan “20 Yanvar faciəsinin beşinci ildönümünün keçirilməsinə dair tədbirlər planı” təsdiq edilsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təklif olunsun ki, 1994-cü il 29 mart tarixli 795 №-li qərarında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrasını təmin etsin.

Heydər ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 8 yanvar 1995-ci il.

**“20 Yanvar Şəhidi” fəxri adının
təsis edilməsi haqqında**

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı

1990-cı il yanvarın 20-si Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı Yanvar günü kimi həkk olunmuşdur. Azərbaycanda suveren, demokratik bir dövlət yaratmaq amalı ilə ayağa qalxmış xalqın inam və iradəsini qırmaq, milli mənliliyini alçaltmaq, milli azadlıq hərəkatını boğmaq məqsədi ilə 1990-cı il yanvarın 20-də sovet ordusunun hərbi hissələri Bakıya və respublikanın bir neçə rayonuna yeridilmişdir. Beləliklə, Azərbaycan xalqına qarşı totalitar kommunist rejimi tərəfindən hərbi təcavüz edilmişdir. Xalqın haqq işinin müdafiəsi naminə küçələrə çıxmış dinc əhaliyə qarşı ağır cinayət törədilmiş, yüzlərlə insan yaralanmış və qəddarcasına qətlə yetirilmişdir. 20 Yanvar həm də xalqımızın qəhrəmanlıq günüdür. Azərbaycan xalqı hərbi, siyasi, mədəvi təcavüzə məruz qalsa da, öz tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinə sadiqliyini, Vətənin müstəqilliyini qorumaq üçün şəhid olmaq əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirmişdir. Azadlıq yolunda özünü qurban vermiş şəhidlərimizin fədakarlığı xalqımızın qəlbində daim yaşayacaq, gələcək nəsillər üçün qəhrəmanlıq məktəbi olacaqdır. 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanın azadlığı uğrunda şəhid olanların xatirəsini əbədləşdirmək məqsədi ilə **qərara alıram:**

1. 1990-cı ilin yanvar faciəsi zamanı həlak olmuş Azərbaycan Respublikası vətəndaşları üçün “20 Yanvar şəhidi” fəxri adı təsis edilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay ərzində “20 Yanvar şəhidi” fəxri adının əsasnaməsini hazırlayıb təsdiq olunmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin.

Heydər ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 31 mart 1998-ci il.

**“20 Yanvar şəhidi” fəxri adı haqqında əsasnamənin
təsdiq edilməsi barədə**

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı

“20 Yanvar şəhidi” fəxri adının təsis edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 31 mart tarixli 695 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq **qərara** alıram:

1. “20 Yanvar şəhidi” fəxri adı haqqında Əsasnamə (əlavə olunur) təsdiq edilsin.

2. Bu Fərman imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

Heydər ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 dekabr 1998-ci il.

“20 Yanvar şəhidi” fəxri adı haqqında Əsasnamə

Azərbaycan Respublikası

Prezidentinin 1998-ci il 29 dekabr tarixli

Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir

1. “20 Yanvar şəhidi” fəxri adı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 31 mart tarixli 695 nömrəli Fərmanı ilə təsis edilmişdir. «20 Yanvar şəhidi» fəxri adı ilə Azərbaycan Respublikasının azadlığı, suverenliyi və dövlət müstəqilliyi uğrunda 1990-cı ilin yanvarında Bakı şəhərində, Lənkəran və Neftçala rayonlarında faciəli hadisələr zamanı həlak olmuş və həmin hadisələr nəticəsində aldığı xəsarətdən (yaralanma, travma, kontuziya) vəfat etmiş şəxslər (ölümündən sonra) təltif olunurlar.

2. “20 Yanvar şəhidi” fəxri adının verilməsi haqqında vəsatət qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada müvafiq sənədlər əsasında Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən qaldırılır. Vəsətət Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən vətəndaşların və ictimai təşkilatların müraciətinə uyğun olaraq qaldırıla bilər.

3. Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi “20 Yanvar şəhidi” fəxri adı ilə təltif olunmağa hüquq yarandıqdan və ya bu barədə müraciət edildikdən sonra 1 ay müddətində bütün zəruri sənədləri toplayaraq vəsatətlə birlikdə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edir.

4. “20 Yanvar şəhidi” fəxri adı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı əsasında verilir.

5. "20 Yanvar şəhidi" fəxri adı ilə təltif olunma haqqında müvafiq vəsiqə şəhid ailəsi statusu almaq hüququ olan ailə üzvlərindən birinə təqdim olunur. "20 Yanvar şəhidi" fəxri adının vəsiqəsində şəhidin soyadı, adı, atasının adı və təltif olunmaq haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamının nömrəsi, verildiyi tarix qeyd olunur.

6. "20 Yanvar şəhidi" fəxri adı ilə təltif olunanların ailə üzvləri qanunvericilikdə şəhid ailələri üçün nəzərdə tutulan güzəşt və imtiyazlardan istifadə edirlər.

"20 Yanvar Şəhidi" fəxri adı alanların siyahısı

«20 Yanvar Şəhidi» fəxri adının təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 31 mart 1998-ci il tarixdə fərman imzalamışdır. 29 dekabr 1998-ci ildə «20 Yanvar şəhidi» fəxri adı haqqında Əsasnamə təsdiq edilmişdir.

1990-cı il yanvarın 20-də keçmiş SSRİ silahlı qüvvələrinin Bakıya və respublikanın bir neçə rayonuna hərbi təcavüzü zamanı həlak olmuş 147 nəfərə indiyədək «20 Yanvar şəhidi» fəxri adı verilmişdir

1. Abbasov Sabir Rzaqulu oğlu
2. Abbasov Zöhrab Heydəbəli oğlu
3. Abbasova Fəridə Nəriman qızı
4. Abdullayev Eyyub Mahmud oğlu
5. Abdullayev Təriyel Hacıbala oğlu
6. Abdullayev Zəhid Abdulla oğlu
7. Abdullayev Təriyel Oruc oğlu
8. Ağahüseynov Ağahəsən Yarı oğlu
9. Ağahüseynov Nürəddin Aslan oğlu
10. Ağaverdiyev Aslan Əlikram oğlu
11. Alimov Ramis Xarisoviç
12. Allahverdiyev İlham Əjdər oğlu
13. Allahverdiyev Nəriman Əmir oğlu
14. Allahverdiyev Ruslan Kamal oğlu
15. Allahverdiyeva Fərizə Çoban qızı
16. Aliməmmədov Teymur Yəhya oğlu
17. Atakişiyev Bəhrüz Tofiq oğlu
18. Atakişiyev Şakir Xandadaş oğlu

19. Babayev Əlövət Hidayət oğlu
20. Babayev Fuad Yavər oğlu
21. Babayev Rahim Vəqif oğlu
22. Babayeva Sürəyyə Lətif qızı
23. Bağirov Baloğlan Həbib oğlu
24. Bağirov Telman Malik oğlu
25. Baxşəliyev Elçin Mirzə oğlu
26. Baxşiyev Salman Babaxan oğlu
27. Bayramov İsbala Əli oğlu
28. Bessantina Vera Lvovna
29. Bədəlov Rövşən Seyfulla oğlu
30. Boqdanov Valeriy Zakiroviç
31. Bünyadzadə Ülvi Yusif oğlu
32. Cəbbarov Firuz Vəli oğlu
33. Cavanşirov İlkin Zülqədər oğlu
34. Cəfərov Əbülfəz Böyükağa oğlu
35. Dürdiyev Anagəldi
36. Eminov Vəfadar Osman oğlu
37. Əbilhəsənov İlqar Yusif oğlu
38. Əbülfətov Mircamal Mirsaleh oğlu
39. Əhmədov İlqar Hümət oğlu
40. Ələkbərov Azər Nəsim oğlu
41. Əsgərov Novruz Faiq oğlu
42. Ələsgərov Zaur Rasim oğlu
43. Əliyev Əruz Əhmədali oğlu
44. Əliyev Bayram Mədat oğlu
45. Əliyev Çingiz Mirzəhüseyn oğlu
46. Əliyev Xəlqan Yusif oğlu
47. Əliyev Nəmiq Kamil oğlu
48. Əliyev Rüstəm Şahvələd oğlu

49. Əliyev Zəhid Bayram oğlu
50. Əliyev Zəbbulla Xeyrulla oğlu
51. Əlizadə Faiq Əbdülhüseyn oğlu
52. Əsədullayev Asif Kamil oğlu
53. Əşrəfov Rəhman İsmixan oğlu
54. Əzizov Həbil Komunar oğlu
55. Hacıyev Mübariz Məhəmməd oğlu
56. Həmidov İzzət Atakişi oğlu
57. Həmzəyev Balahüseyn Mirqəzəb oğlu
58. Həsənov Əli Xudaverdi oğlu
59. Həsənov Fuad Əvəz oğlu
60. Həsənov Mehman İbrahim oğlu
61. Həsənov Müzəffər Qəzənfər oğlu
62. Həsənov Sahib Nəsim oğlu
63. Həşimov İsrail Ağababa oğlu
64. Hüseynov Bəxtiyar Məmməd oğlu
65. Hüseynov Əlimərdan Əbil oğlu
66. Hüseynov Nəriman Vəli oğlu
67. Hüseynov Nizami Polad oğlu
68. Hüseynov Rəhib Məmməd oğlu
69. Xammədov Baba Məmməd oğlu
70. Xanməmmədov Cəbrayıl Hüseynxan oğlu
71. Xaritonov Vladimir Aleksandroviç
72. İbadzadə Ağamehdi Seyfulla oğlu
73. İbrahimov İbrahim İsmayıl oğlu
74. İbrahimov İlqar Rəşid oğlu
75. İmanov Elçin Bəydulla oğlu
76. İsayev Fəxrəddin Xudu oğlu
77. İsayev Müşviq Ağəli oğlu
78. İsayev Rauf Sultanməcid oğlu

79. İsmayilov Cavad Yunus oğlu
80. İsmayilov Məmmədali Novruz oğlu
81. İsmayilov Rəşid İslam oğlu
82. İsmayilov Tofiq Babaxan oğlu
83. İsrayilov Ağanəzər Araz oğlu
84. Kazimov Əflatun Həşim oğlu
85. Kərimov Aleksandr Ramazan oğlu
86. Kərimov İlqar İsa oğlu
87. Kərimov Oqtay Ayvaz oğlu
88. Qayıbov Ələsgər Yusif oğlu
89. Qasimov Abbas Şəmməd oğlu
90. Qasimov Yusif İbrahim oğlu
91. Qeybullayev Elçin Suyəddin oğlu
92. Qəniyev Mirzə Rzabala oğlu
93. Qocamanov Əliyusif Bilal oğlu
94. Quliyev Səxavət Balay oğlu
95. Marxevka Alekandr Vitalyeviç
96. Meyeroviç Yan Maksoviç
97. Məmmədov Eldar Zeynal oğlu
98. Məmmədov İbiş Behbud oğlu
99. Məmmədov İlham İslam oğlu
100. Məmmədov Kamal Seyidqurban oğlu
101. Məmmədov Mehman Sahibəli oğlu
102. Məmmədov Məmməd Yarməmməd oğlu
103. Məmmədov Rahim Vəliağa oğlu
104. Məmmədov Səxavət Heydər Əli oğlu
105. Məmmədov Şahin Zahid oğlu
106. Məmmədov Vəqif Məmməd oğlu
107. Məmmədov Vidadi Üzeyir oğlu
108. Məmmədova Larisa Fərman qızı

109. Məmmədova Svetlana Həmid qızı
110. Mirzəyev Azad Əliheydər oğlu
111. Mirzəyev Elçin Hüseynqulu oğlu
112. Mirzəyev Vəqif Səməd oğlu
113. Mövludov Fuad Fərhad oğlu
114. Muxtarov Rasim Mustafa oğlu
115. Muradov Mehman Əsəd oğlu
116. Mursaqulov İsmayıl Həsən oğlu
117. Musayev Tofiq Ayvaz oğlu
118. Mustafayev Mahir Vəqif oğlu
119. Nəsimov Allahyar İsgəndər oğlu
120. Nəsirov Yanvar Şirəli oğlu
121. Nikolayenko Alla Alekseyevna
122. Nişsenko Andrey Aleksandroviç
123. Novruzbəyli Ağabəy Oqtay oğlu
124. Novruzov Tofiq Heydər oğlu
125. Nuriyev Zahir Zəbi oğlu
126. Orucov Rafiq Ümid oğlu
127. Orucov Rəfəli Ümid oğlu
128. Orucov Şəmsəddin Əbilhəsən oğlu
129. Poladi Saleh Əliqulu oğlu
130. Rəhimov Rəhim İsmayıl oğlu
131. Rəhmanov İslam Oqtay oğlu
132. Rüstəmov Rövşən Məmməd oğlu
133. Rzayev Azad Allahverdi oğlu
134. Sadıqov Yusif Allahverdi oğlu
135. Salahov Şərafəddin Müzəffər oğlu
136. Salayeva Sevdə Məmmədəğa qızı
137. Semyonov Vladimir Aleksandroviç
138. Səfərov Bafadar Ağamirzə oğlu

139. Şərifov Mürvət Rəhim oğlu
140. Tokarev Vladimir İvanoviç
141. Tuxtaşov Fərat Şərifullaeviç
142. Turabov Tengiz Məmməd oğlu
143. Yaqubov Nüsrət İsmayıl oğlu
144. Yefimiçev Boris Vasilyeviç
145. Yusupov Oleq Kərimoviç
146. Zülalov İsbəndiyar Adil oğlu

20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı

1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycan xalqına qarşı ağır cinayət törədilmişdir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün pozulması cəhdlərinə, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin Azərbaycan xalqına qarşı apardığı ədalətsiz və qərəzli siyasətə, yerli rəhbərliyin yarıtmaz fəaliyyətinə etiraz əlaməti olaraq küçələrə çıxmış dinc əhaliyə divan tutmaq məqsədilə Bakıya və respublikanın bir neçə rayonuna qanunsuz olaraq sovet qoşun hissələri yeridildi. Görünməmiş qəddarlıqla həyata keçirilən cəza tədbirləri nəticəsində Azərbaycanın yüzlərlə günahsız vətəndaşı yaralandı və qətlə yetirildi. Bununla Azərbaycan xalqına qarşı kütləvi terror aktı həyata keçirildi. 20 Yanvar hadisələri ərəfəsində Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası rəhbərliyinin xalqın mənafeyinə zidd siyasəti, Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı Mərkəzin apardığı qeyri-obyektiv və qərəzli xətt respublika əhalisinin hədsiz qəzəbinə səbəb oldu. O zamankı Azərbaycan rəhbərliyinin xüsusilə Dağlıq Qarabağ məsələsində Mərkəzlə sövdələşməsi respublikada kəskin etirazlar doğurdu. 1987-ci ildən başlayaraq ortaya atılan qondarma Dağlıq Qarabağ problemi Azərbaycan xalqı tərəfindən elə ilk günlərdən respublikanın ərazi bütövlüyünə qarşı, vətəndaşların konstitusiyaya hüquqlarının pozulmasına yönəldilmiş bir cəhd kimi qəbul olundu. Lakin sərhədlərimizin toxunulmazlığı müxtəlif səviyyəli dövlət qurumları tərəfindən rəsmən dəfələrlə təsdiq edilsə də, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycanın tərkibindən çıxarılması məqsədini güdən siyasət mərhələ-mərhələ həyata keçirilirdi. Hələ 1988-ci ilin martında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının

Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Soveti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi haqqında xüsusi bir qərar qəbul edərək, əslində Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSRİ-nin tabeliyindən çıxarılmasının təməlini qoydu. Heç bir obyektiv əsasla istinad etməyən, qondarma səbəblərlə qəbul edilmiş bu qərarla Dağlıq Qarabağa müstəsna hüquqlar verildi, külli miqdarda vəsait ayrıldı, Vilayətin bir çox məsələlərinin həlli birbaşa İttifaq nazirlik və qurumlarına həvalə edildi. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 17 iyun 1988-ci il tarixli qərarında isə qeyd olunurdu ki, Mərkəzin həmin qərarı ilə həyata keçirilən tədbirlər «Muxtar Vilayətin məhsuldar qüvvələrinin inkişafının sürətləndirilməsi, onun istər erməni və azərbaycanlı əhalisinin, istərsə də başqa millətlərinin iqtisadi və mədəni tələbatının ödənilməsi üçün əlverişli şərait yaradır.» Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Azərbaycanın tabeliyindən çıxarmaq yolunda Mərkəzin atdığı növbəti addım SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Muxtar Vilayətdə Xüsusi İdarəetmə Forması yaratmaq haqqında 1989-cu il yanvarın 12-də verdiyi fərman oldu. Dağlıq Qarabağın idarə olunması Mərkəzin nümayəndəsi A.İ. Volskinin başçılığı ilə yaradılmış Xüsusi İdarəetmə Komitəsinə həvalə edildi. Bu, faktiki olaraq Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR-nin tərkibindən çıxarılması demək idi. SSRİ rəhbərliyi qəbul etdiyi rəsmi sənədlərində belə bir təəssüv yaratmağa çalışdı ki, o, regionda yaranmış vəziyyəti normalaşdırmaq üçün atdığı addımlarda həm Azərbaycana, həm də Ermənistanla münasibətdə paritetlik mövqeyindən çıxış edir. Halbuki Mərkəzin Azərbaycana, azərbaycanlılara qarşı qərəzli münasibəti açıq-aşkar göz qabağında idi. Azərbaycanlılar hələ 1988-ci ildən əvvəl də SSRİ-nin mərkəzi kütləvi informasiya vasitələrində və Ermənistanın müxtəlif mətbu orqanlarında məqsədyönlü şəkildə

həyata keçirilən ideoloji təcavüzə məruz qalırdılar. «Mənfə azərbaycanlı obrazı» yaratmaq həmin kampaniyanın əsas məqsədi idi. Bu, 1988-ci ildə Ermənistan SSR-də, eləcə də Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində başlanmış kütləvi etnik təmizləmə əməliyyatının hazırlıq mərhələsi hesab edilə bilər. Ermənistanla yaşayan azərbaycanlıların misli görünməmiş qəddarlıqla ata-baba yurdlarını tərk etməyə məcbur edilmələri zamanı neçə-neçə soydaşımız, o cümlədən qocalar, qadınlar və uşaqlar qətlə yetirildi. SSRİ-nin rəsmi dövlət qurumları, hüquq-mühafizə orqanları və kütləvi informasiya vasitələri Dağlıq Qarabağ probleminə olduqca böyük diqqət yetirdiyi halda, Azərbaycan xalqının böyük faciəsi tam sükutla müşayiət olundu. Azərbaycan rəhbərliyinin bu məsələdə tutduğu laqeyd mövqe isə öz xalqına qarşı əsl cinayət idi. Ermənistan SSR Ali Soveti Azərbaycan rəhbərliyinin bu mövqeyindən «cəsarətlənərək» 1989-cu il dekabrın 1-də Dağlıq Qarabağın Ermənistan SSR ilə birləşməsi haqqında qərar qəbul etdi. 20 Yanvar hadisələrinə bir neçə gün qalmış, yəni 1990-cı il yanvarın 15-də isə SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin «Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və bəzi digər rayonlarda fəvqəladə vəziyyətin elan olunması haqqında» fərmanı ilə əslində azərbaycanlıların Dağlıq Qarabağdakı ev-əşiklərinə qayıtmaq ümidlərinə də son qoydu. Fərmanın başlığından göründüyü kimi, Muxtar Vilayətin və «bəzi digər rayonların» kimə mənsub olması məsələsi də artıq sual altına qoyulurdu. Mərkəzin Azərbaycana qarşı qərəzli siyasət yeritməsi, respublika rəhbərliyinin xalqın taleyinə açıq-aşkar laqeydlilik nümayiş etdirməsi geniş xalq kütlələri içərisində qəzəb və etirazlara səbəb olurdu. Onlar get-gedə daha aydın şəkildə dərk edirdilər ki, Azərbaycan rəhbərliyi respublikanın, xalqın taleyi ilə bağlı gedən oyunların qarşısını almaqla acizlik və qətiyyətsizlik göstərir,

bəlkə də rəhbər mövqelərini qoruyub saxlamaq üçün Mərkəzlə sövdələşərək xalqa qarşı gizli xəyanətkar planlar həyata keçirir. Xalqın bütün məsuliyyəti öz üzlərinə götürməkdən, bu xəyanətkar planların həyata keçirilməsinin qarşısını almaq üçün ayağa qalxmıqdan başqa bir yolu qalmamışdı. SSRİ rəhbərliyi də respublikada haqq-ədalətin bərqərar edilməsi uğrunda səsinə qaldıran xalqa açıq divan tutmaq yolunu seçdi. Sovet ordusunun, xüsusi təyinatlı dəstələrin və daxili qoşunların iri kontingentinin 1990-cı il yanvarın 20-də fövqəladə vəziyyət elan edilmədən Bakını zəbt etməsi xüsusi qəddarlıq və misli görünməmiş vəhşiliklərlə müşayiət edildi. Ayağa qalxan xalqın inam və iradəsini qırmaq, milli mənliliyini alçaltmaq və sovet hərbi maşınının gücünü nümayiş etdirmək məqsədilə həyata keçirilmiş 20 Yanvar faciəsi totalitar kommunist rejiminin Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüzü və cinayəti idi. Törədilmiş cinayət və onun nəticələri göz qabağında olduğu halda respublika rəhbərliyi baş vermiş faciənin mahiyyətini hər vasitə ilə ört-basdır etməyə cəhd göstərmişdir. Xalqın tələbi və bir qrup deputatın təşəbbüsü ilə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 1990-cı il yanvarın 22-də Yanvar faciəsi ilə bağlı çağırılmış sessiyasına respublikanın əksər siyasi və dövlət rəhbərlərinin gəlməməsi isə onların xalqın taleyinə biganə qaldıqlarını, törədilmiş cinayətdə bu və ya digər dərəcədə iştirak etdiklərini bir daha təsdiq etmişdir. Respublika rəhbərliyi hətta şəhidlərin dəfn mərasiminə gəlməyi belə lazım bilməmişdir. 20 Yanvar hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi tələbi ilə dəfələrlə çıxış edən Azərbaycan Xalq Cəbhəsi də hakimiyyətdə olduğu dövrdə faciəyə siyasi qiymət vermək üçün öz imkanlarından istifadə etməmişdir. Beləliklə, hadisələrdən uzun müddət keçsə də, keçmiş SSRİ-nin və Azərbaycanın rəhbərliyi tərəfindən xalqa qarşı törədilmiş ağır

cinayət açılmamış qalmışdı. Hələ Azərbaycanda sovet hakimiyyəti mövcud olduğu dövrdə 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı olan və geniş xalq kütlələri tərəfindən yığılıb Dövlət İstintaq Komissiyasına təhvil verilmiş konkret dəlil və sübutlar qəsdən Azərbaycandan çıxarılıb aparılmışdı. O dövrdə Azərbaycanın prokurorluq və hüquq-mühafizə orqanları müvafiq istintaq tədbirləri həyata keçirməmiş, hətta əksinə, 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı bir sıra məxfi sənədlər, o cümlədən mühüm arxiv sənədləri bütövlüklə və ya qismən məhv edilmişdi. SSRİ-nin digər bölgələrində, o cümlədən Tbilisidə və Baltıqyanı ölkələrdə baş vermiş hadisələr sovet rəhbərliyi, xalq deputatları qurultayı səviyyəsində müzakirə edilsə də, 20 Yanvar faciəsi zamanı baş vermiş hadisələr şüurlu şəkildə təhrif edilərək yalnız yozuma və unutanlığa məhkum edilmişdi. Yalnız 1994-cü ildə 20 Yanvar hadisələrinə lazımınca qiymətləndirmək yolunda ciddi addımlar atılmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 yanvar 1994-cü il tarixli fərmanı ilə Milli Məclisə 20 Yanvar hadisələrində tam siyasi-hüquqi qiymət verməsi tövsiyə olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həmin məsələyə xüsusi sessiya həbs edərək bir neçə gün davam edən iclaslarında Yanvar hadisələrinin əsl səbəblərini açıqlamış, həqiqi günahkarları aşkar etmişdir. 1990-cı il yanvarın 20-də törədilmiş faciəli hadisələrə Milli Məclisin 29 mart 1994-cü il tarixli qərarı ilə siyasi-hüquqi qiymət verilmişdir. XX əsr tarixində totalitarizmin törətdiyi ən qanlı terror aktlarından biri olan 20 Yanvar faciəsində Azərbaycan xalqına qarşı işlənmiş cinayət əslində bəşəriyyətlə, humanizmə, insanlığa qarşı həyata keçirilmiş dəhşətli bir əməldir. Həmin cinayəti törədənlər indiyədək öz cəzalarını almamışlar. Xalqımız əminidir ki, müqəssirlər tarix, bəşəriyyət, eləcə də Azərbaycan xalqı qarşısında cavab verməli olacaqlar.

Azərbaycan xalqı 20 Yanvarda hərbi, siyasi, mədəni, təcavüzə məruz qalsa da, öz tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinə sadıq olduğunu. Vətənin azadlığı və müstəqilliyi naminə ən ağır sınaqlara sinə gərmək, hətta şəhid vermək əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. 1990-cı ilin Qanlı Yanvarında Azərbaycanın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda şəhidlik zirvəsinə ucalmış Vətən övladları özlərinin fədakarlığı, şəhidliyi ilə xalqımızın qəhrəmanlıq salnamasına parlaq səhifə yazdılar. Bu gün də Azərbaycan xalqı onun milli məniyyətini qorumaq üçün öz canlarından keçməyə hazır olan övladları ilə fəxr edir. Azərbaycanın azadlığı uğrunda qəhrəmancasına həlak olmuş vətəndaşlarımızın əziz xatirəsini 20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü ərəfəsində dərin hüznə yad edərək qərara alırıq:

1. Qanlı yanvar faciəsinin Azərbaycan tarixində qəhrəmanlıq və şəhidlik zirvəsi kimi müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq faciənin 10-cu ildönümünə həsr olunmuş xüsusi mərasimlər Azərbaycan Respublikasının bütün şəhər, rayon və kəndlərində geniş miqyasda keçirilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Mədəniyyət Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı kütləvi tədbirlər, konfranslar və tematik dərslər keçirməklə gənc nəsə vətənpərvərlik, müstəqillik, milli-mədəni dəyərlərə sadıqlıq ideyalarının aşılmasını təmin etsinlər.

3. Azərbaycan Elmlər Akademiyası və Təhsil Nazirliyi xalqımızın tarix boyu azadlıq və müstəqillik yolunda apardığı mübarizəsinin müxtəlif mərhələlərini əks etdirən fundamental elmi-tədqiqatların aparılması ilə yanaşı bu mübarizədə 20 Yanvar faciəsinin elmi baxımdan obyektiv işıqlandırılmasını, bu hadisəyə həsr olunmuş xüsusi elmi-sessiya və konfranslar keçirilməsini, müvafiq nəşrlərin hazırlanmasını təmin etsinlər.

4. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi 20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü münasibətilə onun əsl məhiyyətini müxtəlif ölkələrin ictimaiyyətinə çatdırmaq məqsədilə Qanlı Yanvarı sovet totalitar rejiminin Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi təcavüz və terror aktı kimi səciyyələndirən tədbirlər proqramı hazırlayıb həyata keçirsin.

5. Azərbaycan Respublikasının Mətbuat və İnformasiya Nazirliyi, Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkəti, qəzet və jurnal redaksiyaları 20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü ilə bağlı materialların nəşr və nümayiş etdirilməsini təmin etsinlər.

6. «Azərkinovideo» İstehsalat Birliyi 20 Yanvar hadisələrinə həsr olunmuş tammetrajlı sənədli filmin çəkilişini təmin etsin.

7. Nazirlər Kabineti bu fərmandan irəli gələn məsələləri həll etsin.

Heydər ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 16 dekabr 1999-cı il.

**20 Yanvar faciəsinin
on üçüncü ildönümünün keçirilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı**

Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı il 20 Yanvar hadisələrindən on üç il keçir. Keçmiş sovet dövlətinin hərbi maşınının həmin gün Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirdiyi vəhşi terror aktı başçar tarixində insanlığa qarşı törədilmiş ən ağır cinayətlərdən biri kimi əbədi olaraq qalacaqdır. Öz qanunu konstitusiyə hüquqlarının təmin edilməsi tələbləri ilə ayağa qalxmış dinc əhaliyə divan tutulması, kütləvi terror nəticəsində yüzlərlə günahsız insanın qətlə yetirilməsi və yaralanması totalitar sovet rejiminin süqutu ərəfəsində onun cinayətkar mahiyyətini bütün dünyaya bir daha nümayiş etdirdi. Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş bu qanlı faciə onun milli qürurunu və iradəsini sarsıda bilmədi. Qəhrəman Azərbaycan övladları xalqımızın böyük mənəvi gücünü ifadə edərək şəhidlik zirvəsinə qədər yüksəldilər və milli müstəqillik duyğularını daha da gücləndirdilər. Müstəqil Azərbaycan Respublikası 1994-cü ildə 20 Yanvar faciəsinin hərbi təcavüz və cinayət kimi tam siyasi-hüquqi qiymətini verdi, bu hadisələrin təşkilatçıları və bilavasitə icraçıları olan Mixail Qorbaçov, Əbdürrəhman Vəzirov, Ayaz Mütəllibov və başqalarının cəzalandırılmasını tələb etdi. Təəssüf ki, 20 Yanvar faciəsinin baş verməsindən on üç il keçməsinə baxmayaraq, bu cinayətin səbəbkarları hələ də öz cəzalarını almamışlar. Azərbaycan xalqı öz qəhrəman övladlarının fədakarlığını yüksək qiymətləndirərək hər il 20 Yanvarda onların əziz xatirəsini dərin ehtiramla yad edir. 20 Yanvar gününün Azərbaycan tarixində ölkəmizin azadlığı, müstəqilliyi və ərazi

bütövlüylü uğrunda qəhrəmanlıq rəmzi kimi müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq **qərara** alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının bütün şəhər, rayon və kəndlərində 20 Yanvar faciəsinin on üçüncü ildönümünə həsr olunmuş tədbirlər keçirilsin.

2. Qanlı Yanvar faciəsinin on üçüncü ildönümü ilə bağlı tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üçün aşağıdakı tərkibdə Dövlət Komissiyası yaradılsın:

Ramiz Mehdiyev - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri, sədr

Əli Həsənov - Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini, Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri

Vilayət Quliyev - Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri

Səfər Əbiyev - Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri
Ramil Usubov - Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri
Zakir Qaralov - Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru
Hacıbala Abutalıbov - Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı
Fikrət Məmmədov - Azərbaycan Respublikasının ədliyyə naziri

Əli Nağıyev - Azərbaycan Respublikasının əmək və əhalinin sosial müdafiəsi naziri

Əli İnsanov - Azərbaycan Respublikasının səhiyyə naziri
Misir Mərdanov - Azərbaycan Respublikasının təhsil naziri
Polad Bülbüloğlu - Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət naziri

Əbülfəs Qarayev - Azərbaycan Respublikasının gənclər, idman və turizm naziri

Nizami Xudiyev - Azərbaycan Respublikası Dövlət
Televiziya və Radio Verilişləri
Şirkətinin sədri
Aslan Aslanov - Azərbaycan Dövlət Teleqraf Agentliyinin
(AzərTAc-ın) baş direktoru
Zəhra Quliyeva - Azərbaycan Respublikası Qadın
Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri
Rafiq Əliyev - Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla
İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri
Yusif Hüseynov - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İcra Aparatının Ərazi idarəetmə orqanları
ilə iş şöbəsinin müdiri
Əli Həsənov - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra
Aparatının İctimai-siyasi şöbəsinin müdiri
Fatma Abdullazadə - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İcra Aparatının Humanitar siyasət
şöbəsinin müdiri
Allahşükür Paşazadə - Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri
Səttar Mehbalıyev - Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Kon-
federasiyasının sədri

Heydər ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 28 dekabr 2002-ci il.

**20 Yanvar hadisələrində şəhid olanların,
itkin düşənlərin ailələrinə və əlil olan şəxslərə
birdəfəlik dövlət yardımı haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı**

1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycana edilmiş hərbi təcavüzün 10-cu ildönümü münasibəti ilə qərara alıram:

20 Yanvar hadisələrində şəhid olanların, itkin düşənlərin ailələrinə və əlil olan şəxslərə bir milyon manat məbləğində birdəfəlik yardım ödənilsin.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

Heydər ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 17 yanvar 2000-ci il.

20 Yanvar faciəsinin on birinci ildönümü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı

Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı il 20 yanvar hadisələrindən on bir il keçir. 1987-ci ildən başlayaraq ortaya atılan qondarma Dağlıq Qarabağ problemi XX əsrdə Azərbaycan xalqına qarşı düşünülmüş şəkildə həyata keçirilən qəzəbli siyasətin növbəti bir mərhələsi idi. Ermənistanın respublikamıza ərazi iddialarının SSRİ rəhbərliyi tərəfindən açıq-aşkar dəstəklənməsi, Azərbaycan rəhbərlərinin isə bu məsələdə xəyanətkar mövqe tutması nəticəsində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycanın tərkibindən çıxarılması yolunda göstərilən cəhdlərin qarşısını almaq üçün xalqın ayağa qalxmaqdan başqa bir yolu qalmamışdı. Totalitar sovet rejimi respublikada haqq-ədalətin bərqərar edilməsi uğrunda səsinə qaldıran Azərbaycan xalqının inam və idarəsini qırmaq, milli məniyyətini alçalmaq məqsədilə 1990-cı il yanvarın 20-də tarixdə misli görünməmiş cinayətə əl atdı. Sovet Ordusu hissələrinin respublikamıza yeridilməsi ilə həyata keçirilmiş hərbi təcavüz nəticəsində dinc əhaliyə divan tutuldu, Azərbaycan xalqına qarşı kütləvi terror aktı baş verdi. Yüzlərlə günahsız insan yaralandı və qətlə yetirildi. Xalqımız 20 Yanvarda hərbi, siyasi, mədəni təcavüzə məruz qalsa da, öz tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinə sadıq olduğunu, ən ağır sınaqlara sinə gəlmək əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. 1990-cı ilin Qanlı Yanvarında Azərbaycanın şəhidlik zirvəsinə ucalmış Vətən övladları özlərinin fədakarlığı ilə xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə yazdılar. Azərbaycanın azadlığı uğrunda şəhid olmuş vətəndaşlarımızın əziz xatirəsini dərin hüznə yad edərək,

xalqımıza qarşı törədilmiş qanlı faciənin 11-ci ildönümü münasibətilə qərara alıram: 20 Yanvar faciəsinin on birinci ildönümü ilə bağlı tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üçün aşağıdakı tərkibdə Dövlət Komissiyası yaradılsın:

Komissiyanın sədri:

Ramiz Mehdiyev - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri

Komissiyanın üzvləri:

Əli Həsənov - Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini, Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin işləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri
Vilayət Quliyev - Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri
Səfər Əbiyev - Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri
Ramil Usubov - Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri
Fikrət Məmmədov - Azərbaycan Respublikasının ədliyyə naziri
Zakir Qaralov - Azərbaycan Respublikasının baş prokuroru
Əli Nağıyev - Azərbaycan Respublikasının əmək və əhalinin sosial müdafiəsi naziri
Misir Mərdanov - Azərbaycan Respublikasının təhsil naziri
Polad Bülbüloğlu - Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət naziri
Əbülfəs Qarayev - Azərbaycan Respublikasının gənclər və idman naziri
Nizami Xudiyev - Azərbaycan Respublikası Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkətinin sədri
Allahşükür Paşazadə - Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri
Zəhra Quliyeva - Azərbaycan Respublikası Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri

Məhəmməd Abbasov - Bakı şəhər İcra Hakimiyyəti
başçısının səlahiyyətlərini icra edən
Oqtay Mirqasımov - "Azərkinovideo" İstehsalat Birliyinin
baş direktoru
Səttar Mehbalıyev - Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları
Konfederasiyasının sədri
Yusif Hüseynov - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İcra Aparatının Ərazi idarəetmə orqanları
ilə iş şöbəsinin müdiri
Əli Həsənov - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra
Aparatının İctimai-siyasi şöbəsinin müdiri
Fatma Abdullazadə - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İcra Aparatının Humanitar siyasət
şöbəsinin müdiri
Aslan Aslanov - Azərbaycan Dövlət Teleqraf Agentliyi baş
direktorunun birinci müavini.

Heydər ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 yanvar 2000-ci il.

**20 Yanvar faciəsinin on ikinci ildönümünün
keçirilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı**

Azərbaycan tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı il 20 Yanvar hadisələrindən on iki il keçir. XX əsrin sonunda planetimizin siyasi leksikonuna "Dağlıq Qarabağ münaqişəsi" kimi daxil olan qondarma problem əslində Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddialarının təzahürü idi. SSRİ hökumətinin dəstəyi və o vaxtkı Azərbaycan rəhbərliyinin xəyanətkar siyasəti nəticəsində xalqımızı böyük fəlakətlərlə üzləşdirən bu problem son nəticədə ölkəmizin ərazisinin 20 faizinin işğalına və bir milyondan artıq soydaşımızın qaçqın və köçkün vəziyyətinə düşməsinə gətirib çıxardı. Azərbaycana qarşı aparılan mənəvi, ideoloji və siyasi təcavüz qısa bir müddət ərzində hərbi müstəviyə keçirildi. Xalqımızın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Azərbaycanın tərkibindən çıxarmaq məqsədi ilə yürüdülmüş qərəzli siyasətə kəskin etirazına baxmayaraq respublika rəhbərliyinin mərkəzlə həmfikir olması nəticəsində ümumittifaq səviyyədə bir sıra qeyri-qanuni qərarlar qəbul edildi. 1989-cu ilin yanvarında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti üzrə Xüsusi İdarəetmə Komitəsinin yaradılması ilə Dağlıq Qarabağ Moskva nümayəndəsinin qəbul etdiyi qərarlar əsasında idarə olunmağa başladı və əslində, Azərbaycanın bütün hakimiyyət orqanlarının tabeliyindən çıxarıldı. Bununla yanaşı mərkəzin himayəsi altında Azərbaycanın müxtəlif rayonlarına erməni terroristlərinin göndərilməsi siyasəti geniş miqyas aldı. Sovet Ordusunun ağır texnikası, o cümlədən tankların, artilleriya və zenit-raket qurğularının Ermənistanla ötürülməsi kimi qanunsuz əməllər

baş verməkdə idi, Azərbaycan xalqı bütün bu addımları öz ölkəsinin ərazi bütövlüyünə yolverilməz qəsd kimi qiymətləndirdi. Mərkəz bütün vasitələrlə, o cümlədən mətbuat səhifələrində Dağlıq Qarabağ ermənilərinin öz müqəddəratını təyin etmək hüququnu birmənalı şəkildə müdafiə edirdi. SSRİ-nin xüsusi xidmət orqanları Azərbaycan rəhbərliyinin köməyi ilə Bakıda və Azərbaycanın digər rayonlarında bir sıra təxribat xarakterli hadisələr törədərək Azərbaycan xalqına qarşı hazırlanan hərbi təcavüz üçün zəmin yaradırdı. SSRİ rəhbərliyi Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparmaq üçün yeritdiyi məqsədyönlü siyasətə qarşı çıxmağa cəsarət edən Azərbaycan xalqına açıq-aşkar divan tutmaq yolunu seçdi. Sovet Ordusunun böyük kontingentinin, xüsusi təyinatlı bölmələrin və daxili qoşunların 1990-cı il yanvarın 20-də fəvqəladə vəziyyət elan olunmadan Bakını işğal etməsi xüsusi qəddarlıq və görünməmiş vəhşiliklərlə müşayiət edildi. Yüzlərlə insan amansızcasına qətlə yetirildi və yaralandı. XX əsr tarixində totalitarizmin həyata keçirdiyi ən qanlı terror aktlarından biri olan 20 Yanvar faciəsi Azərbaycan xalqına qarşı, ümumiyyətlə humanizmə və insanlığa qarşı yönəldilmiş dəhşətli cinayət idi. SSRİ-nin başqa regionlarında, o cümlədən Tbilisidə və Baltıqyanı ölkələrdə sovet hərbi sisteminin törətdiyi qanlı hadisələr müxtəlif səviyyələrdə, o cümlədən SSRİ xalq deputatları qurultayı səviyyəsində müzakirə edilərsə də, 20 Yanvar faciəsi zamanı baş vermiş hadisələr şüurlu surətdə təhrif olunur və unudulurdu. Hətta Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra Qanlı Yanvar hadisələrinə rəsmi münasibət uzun müddət dəyişmədi. Yalnız 1994-cü ildə 20 Yanvar faciəsinə tam siyasi-hüquqi qiymət verildi, Azərbaycan tarixində onun yeri və mahiyyəti müəyyən edildi. Vətənimizin ərazi bütövlüyü uğrunda şəhid olmuş vətəndaşların əziz xatirəsini dərin hüznə yad edərək

sovet imperiyası tərəfindən Azərbaycana qarşı edilmiş hərbi təcavüz nəticəsində baş vermiş Qanlı Yanvar faciəsinin on ikinci ildönümü münasibəti ilə qərara alıram: 20 Yanvar faciəsinin on ikinci ildönümü ilə bağlı tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsi üçün aşağıdakı tərkibdə Dövlət Komissiyası yaradılsın:

Ramiz Mehdiyev - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri, sədr

Əli Həsənov - Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini, Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri

Vilayət Quliyev - Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri

Səfər Əbiyev - Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri

Ramil Usubov - Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri

Zakir Qaralov - Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru

Hacıbala Abutalıbov - Bakı şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı

Fikrət Məmmədov - Azərbaycan Respublikasının ədliyyə naziri

Əli Nağıyev - Azərbaycan Respublikasının əmək və əhalinin sosial müdafiəsi naziri

Misir Mərdanov - Azərbaycan Respublikasının təhsil naziri

Polad Bülbüloğlu - Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət naziri

Əbülfəs Qarayev - Azərbaycan Respublikasının gənclər, idman və turizm naziri

Nizami Xudiyev - Azərbaycan Respublikası Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkətinin sədri

Zəhra Quliyeva - Azərbaycan Respublikası Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri

20 Yanvar faciəsinin on beşinci ildönümünün keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı

Azərbaycan xalqının tarixinə Qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-cı il 20 Yanvar hadisələrindən on beş il keçir. Artıq on beşinci ildir ki, Azərbaycan xalqı bu faciənin ağrısı ilə yaşayır. Süquta məhkum olmuş sovet rejimi öz son günlərində bütün tarixi boyu törətmiş olduğu cinayətlər sırasına misli görünməmiş bir vəhşilik aktı da əlavə etdi. Həmin gün Sovet Ordusu hissələri heç bir xəbərdarlıq edilmədən Bakı şəhərinə, eləcə də Azərbaycanın bir sıra digər şəhər və rayonlarına yeridilərək, Ermənistanın respublikamıza qarşı ərazi iddialarının SSRİ rəhbərliyi tərəfindən açıq-aşkar dəstəklənməsinə və o zamanı Azərbaycan rəhbərlərinin xəyanətəkar siyasət yeritməsinə etiraz əlaməti olaraq ayağa qalxmış Azərbaycan xalqına vəhşicəsinə divan tutdu. Öz konstitusiyaya hüquqlarının bərqərar edilməsi tələbi ilə çıxış edən dinc, silahsız əhali gülləbaran edildi. Yüzlərlə günahsız insan yaralandı və qətlə yetirildi. Sovet rejiminin bu qanlı terror aktı bütün dünyada qətiyyətlə pisləndi. 20 Yanvarda sovet rejiminin hərbi, siyasi və məənəvi təəcüzlünə məruz qalmış Azərbaycan xalqı öz tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinə sadıq olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Azərbaycanda haqq-ədalətin müdafiəsi yolunda canlarından keçmiş Vətən övladları Qanlı Yanvarda xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə yazdılar. Sovet hakimiyyətinin süqutundan və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsindən sonra bir müddət başları hakimiyyət uğrunda mübarizəyə qarışmış Azərbaycan rəhbərləri xalqımıza qarşı törədilmiş bu ağır

cinayətin səbəblərinin araşdırılması, ona siyasi-hüquqi qiymət verilməsi və cinayətkarların müəyyən edilməsi istiqamətində məqsədyönlü iş aparmadılar. Onlar bu məsələdə heç maraqlı da deyildilər, çünki həmin cinayətin törədilməsinin məsuliyyəti bu və ya digər dərəcədə onların da üzərinə düşürdü. Yalnız Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdışından sonra, 1994-cü ildə 20 Yanvar hadisələrinin mahiyyəti məhz onun təşəbbüsü və bilavasitə iştirakı ilə açıqlandı, onlara siyasi-hüquqi qiymət verildi və cinayəti törədənlərin adları ictimaiyyətə çatdırıldı. Azərbaycan xalqı öz qəhrəman övladlarının fədakarlığını yüksək qiymətləndirərək, hər il 20 Yanvarda onların xatirəsini dərin ehtiramla yad edir. 20 Yanvar gününün Azərbaycanın tarixində ölkəmizin azadlığı, müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə qəhrəmanlıq rəmzi kimi böyük əhəmiyyətini nəzərə alaraq qərara alıram: 1. Yerli icra hakimiyyəti orqanları əlaqədar təşkilatlarla birlikdə Azərbaycan Respublikasının bütün şəhər, rayon və kəndlərində 20 Yanvar faciəsinin on beşinci ildönümünə həsr olunmuş tədbirlər keçirsin. 2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatına tapşırılsın ki, 20 Yanvar faciəsinin on beşinci ildönümü ilə bağlı tədbirlər planının hazırlanmış həyata keçirilməsini təmin etsin. 3. Bu sərəncam imzalandığı gündən qüvvəyə minir.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 3 yanvar 2005-ci il

**“20 Yanvar şəhidinin ailəsi üçün
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqəüdü”nün
təsis edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı**

Azərbaycan xalqının tarixinə qəhrəmanlıq rəmzi kimi daxil olmuş Qanlı Yanvar faciəsindən artıq 16 il keçir. 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Sovet ordusu hissələri heç bir xəbərdarlıq edilmədən Bakı şəhərinə, eləcə də Azərbaycan Respublikasının bir sıra digər şəhər və rayonlarına yeridilərək Dağlıq Qarabağ problemi ilə bağlı Azərbaycan xalqının suveren hüquqlarının bərqərar edilməsi üçün ayağa qalxmış dinc əhaliyə amansızcasına divan tutmuşdur. Sovet rejiminin hərbi, siyasi və mənəvi təcavüzünə məruz qalmış Azərbaycan xalqı bu Qanlı Yanvar günündə tarixi ənənələrinə sadıq olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirmiş və bununla da 20 Yanvar günü Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə kimi həkk olunmuşdur. Kütləvi terror aktları ilə müşayiət olunan bu hərbi-siyasi təcavüzün və mənəvi qəsdin qurbanı olmuş insanlar xalqımızın milli müstəqillik duyğusunun yüksəldilməsində müstəsna rol oynamışlar. 1990-cı ilin yanvar ayında faciəli hadisələr zamanı Azərbaycan Respublikasının azadlığı, suverenliyi uğrunda həlak olanların əziz xatirəsini yad edərək, şəhid ailəsi üzvlərinin sosial müdafiəsini gücləndirmək və onlara dövlət qayğısını artırmaq məqsədilə qərara alıram: 1. 1990-cı ilin yanvar faciəsi zamanı şəhid olmuş hər bir şəxsin ailəsinə ayda 300 (üç yüz) manat məbləğində “20 Yanvar şəhidinin ailəsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqəüdü” təsis edilsin. 2. Müəyyən edilsin ki, bu Fərmanın 1-ci bəndi ilə təsis edilən təqəüd həmin

şəxslərin ailə üzvlərinin sayına bərabər bölünməklə dövlət büdcəsində Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinə nəzərdə tutulmuş xərclər hesabına həmin Nazirlik vasitəsilə ödənilir. 3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Fərmandan irəli gələn məsələləri həll etsin.

4. Bu Fərman 2006-cı il yanvarın 1-dən qüvvəyə minmiş hesab edilsin.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 19 yanvar 2006-cı il

1990-cı ilin 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar əlil olmuş şəxslərə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdünün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı

1990-cı ilin 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar sağlamlıqlarını itirərək əlil olmuş şəxslərin sosial müdafiəsini gücləndirmək və onlara dövlət qayğısını artırmaq məqsədi ilə qərara alıram: 1. 1990-cı ilin 20 Yanvar hadisələri ilə əlaqədar əlil olmuş şəxslərə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdü təsis edilsin və onun aylıq məbləği aşağıdakı kimi müəyyən edilsin: I qrup əlillərə – 150 manat II qrup əlillərə – 130 manat III qrup əlillərə – 100 manat. 2. Müəyyən edilsin ki, bu Fərmanın 1-ci bəndi ilə təsis edilən təqaüd Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən dövlət büdcəsinin “Sosial müdafiə və sosial təminat bölməsi” vəsaiti hesabına ödənilir. 3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Fərmandan irəli gələn məsələləri həll etsin. 4. Bu Fərman 2011-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minir.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 19 yanvar 2011-ci il

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Milli Qəhrəman Mübariz İbrahimovla vida mərasimindəki çıxışı

Bu ilin iyun və sentyabr aylarında ölkəmizin ərazi bütövlüyü uğrunda gedən döyüşlərdə hərbiçilərimiz Mübariz İbrahimov və Fərid Əhmədov qəhrəmancasına həlak olmuşlar. Bu aylar ərzində biz çalışırırdıq ki, tezliklə onları Vətənə qaytaraq.

Baxmayaraq ki, bu, çox çətin idi. Ermənistan tərəfi heç bir sivil qaydalara əməl etmədən qəhrəman övladlarımızın meyitlərini qaytarmaqdan imtina edirdi. Bu, misli görünməmiş vəhşilikdir. Heç bir mənaviyyətə, heç bir dini normalara sığmayan bir hərəkətdir. Ancaq biz inanırıq. İnanırıq ki, biz öz övladlarımızı qaytaracağıq və bu gün gəldi.

Bu gün çox kədərli bir gündür. Eyni zamanda, çox şərəfli bir gündür. Mübarizlə Fərid Vətən uğrunda öz torpağında həlak olmuşlar. Onlar əsl qəhrəmanlıq, rəşadət göstərmişlər. Mübariz İbrahimov qeyri-bərabər döyüşdə 5 düşməni məhv edərək, 3-nü yaralayaraq şəhid olubdur. Mübariz yaxşı bilirdi ki, o döyüşdən sağ-salamat çıxa bilməyəcək. Ancaq Vətən, torpaq sevgisi, onda olan vətənpərvərlik ruhu onu şəhidlik zirvəsinə ucaltdı. Mübariz bütün gənclər üçün nümunədir.

Fərid Əhmədov döyüş vəziyyətini icra edərkən həlak olmuşdur. Hər ikisi ölümdən sonra Azərbaycan dövləti tərəfindən yüksək mükafatlarla təltif olunmuşdur.

Mən şəhidlərimizin valideynlərinə, onların qohumlarına, yaxınlarına başsağlığı verirəm. Allah onlara rəhmət eləsin!

Şəhidlərimizin valideynlərinə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm ki, onlar Vətən üçün belə qəhrəmanlar böyütmüşlər.

Onların verdiyi tərbiyə - vətənpərvərlik tərbiyəsi Mübarizi və Fəridi mənaəviyyat zirvəsinə ucaltmışdır. Təmas xəttində hər bir itki bizi sarsıdır, hər bir itki bizim üçün ağırdır. Ancaq biz müharibə şəraitində yaşayırıq və Mübarizlə Fərid öz həyatı ilə, öz qəhrəmanlığı ilə düşməne sübut etdilər ki, Azərbaycan xalqı, Azərbaycan gəncləri Vətən uğrunda canlarından keçməyə də hazırdırlar. Bu, böyük qəhrəmanlıq, hünər, vətənpərvərlik nümunəsidir.

Bir daha demək istəyirəm ki, bu gün hər bir azərbaycanlı üçün çox kədərli bir gündür. Bu aylar ərzində bütün Azərbaycan Fəridin, Mübarizin ailələrinin yanında idi. Azərbaycan xalqı həmrəylik göstərmişdir. Mən bilirəm, bütün bu aylar ərzində vətəndaşlarımız, müxtəlif bölgələrdə yaşayan vətəndaşlar şəhid övladlarımızın ailələrinə baş çəkib başsağlığı vermiş, öz həmrəyliyi göstərmişlər. Mübarizin və Fəridin qısa və şərəfli həyatı Azərbaycan xalqını daha da birləşdirdi.

Bu gün, eyni zamanda, çox şərəfli bir gündür. Çünki biz öz övladlarımızı burada böyük ehtiramla son mənzilə yola salırıq. Əminəm ki, onların əziz xatirəsi Azərbaycan xalqının qəlbindən heç vaxt silinməyəcəkdir. Bizim ordumuzda minlərlə, on minlərlə Mübariz kimi, Fərid kimi qəhrəmanlar vardır. Onlar Ali Baş Komandanın əmrini gözləyirlər. Onlar öz doğma torpaqlarını azad etmək üçün hər an hazırdırlar. Azərbaycan Ordusu Cənubi Qafqazda ən qüdrətli, ən peşəkar, ən mübariz ordudur və şəhidlərimizin qəhrəmanlığı bunu bir daha sübut edir. Bizdə nəinki böyük sayda silah-sursat, hərbi texnika, döyüş imkanları vardır, eyni zamanda, ordumuzda böyük ruh yüksəkliyi vardır. Çünki bizim işimiz haqq işidir. Biz heç bir ölkənin torpağını zəbt etməmişik. Bizim torpaqlarımız uzun illərdir ki, işğal altındadır. Bizim heç bir başqa dövlətin torpağına iddiamız yoxdur.

Amma öz torpağımızdan heç kimə bir qarış verməyəcəyik. Biz öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa edəcəyik. Mübarizlə Fərid başqa ölkənin ərazisində həlak olmamışlar, öz doğma torpağında şəhid olmuşlar.

Gün gələcək Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəkdir. Biz istəyirik ki, bunu danışıqlar yolu ilə həll edək. Biz istəyirik ki, gənclərimiz yaşasınlar, oxusunlar, Vətən üçün, dövlət üçün çalışsınlar.

Hər bir döyüş bölgəsində verilmiş itki bizim üçün ağırdır. Ona görə biz çalışırıq ki, bu məsələ öz həllini sülh yolu, danışıqlar yolu ilə tapsın. Danışıqlar prosesində Azərbaycanın mövqeləri getdikcə güclənir. Nəinki siyasi və hüquqi həqiqət bizim mövqeyimizi dəstəkləyir, bu gün istənilən parametrlə üzrə Azərbaycan Ermənistandan bir neçə dəfə üstündür. Bu üstünlüyü biz yaratmışıq. Azərbaycan xalqı yaradıbdır. Həm siyasi, həm iqtisadi, həm hərbi cəhətdən üstünlüyümüz artıq hər kəs üçün açıq-aydın görünür.

Ancaq bununla bərabər, bu gün bu şərəfli gündə bir daha bəyan etmək istəyirəm ki, biz danışıqları sadəcə olaraq danışıqlar naminə aparmayacağıq.

Danışıqların imitasiyası ilə məşğul olmaq üçün Ermənistanə imkan verməyəcəyik. Biz o vaxta qədər danışıqlar aparacağıq ki, ərazi bütövlüyümüzü bu yolla bərpa edə biləcəyimizə ümidimiz qalacaqdır. Əgər görsək ki, bu mümkün deyil, onda Azərbaycan dövləti hərbi yoldan istifadə edərək, öz ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəkdir. Mən şübhə etmirəm ki, bunun üçün bizdə bütün imkanlar - döyüş hazırlığı, maddi-texniki təchizat, kifayət qədər silah-sursat, peşəkar ordu, ruh yüksəkliyi və Azərbaycan xalqının iradəsi vardır. Biz ərazi bütövlüyümüzü istənilən anda hərbi yolla bərpa edə bilərik. Düşmən də bunu bil-məlidir və bilir.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyü danışıqlar mövzusu olmayıb və olmayacaqdır. Azərbaycan ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəkdir, Dağlıq Qarabağ bizim doğma, əzəli torpağıdır. Əsrlər boyu Azərbaycan xalqı Dağlıq Qarabağda və ətraf bölgələrdə yaşamışdır, yaratmışdır. Bugünkü Ermənistan dövləti tarixi Azərbaycan torpaqları üzərində qurulmuşdur.

İrəvan xanlığı, Zəngəzur mahalı bizim tarixi torpaqlarıdır. Biz heç vaxt imkan verə bilmərik ki, doğma torpağımız olan Dağlıq Qarabağda ikinci erməni dövləti yaradılsın. Heç vaxt Azərbaycan xalqı bu vəziyyətlə barışmayacaqdır. Bu gün məsələni həll etmək üçün bütün imkanlarımız vardır. Sadəcə olaraq çalışırıq ki, danışıqlar prosesindən maksimum dərəcədə istifadə edək. Biz istəmirik ki, müharibə olsun. Kim istəyər ki, müharibə olsun. Ancaq biz bu vəziyyətlə də heç vaxt barışmayacağıq. Biz bu gün bütün söylərimizi səfərbər etmişik ki, qarşıda duran vəzifəni icra edək. Bu gün şəhid övladlarımızın şücaəti, qəhrəmanlığı bir daha onu göstərir ki, biz buna qadirik.

Əziz şəhidlərimizin valideynləri, sizin üçün bu aylar çox ağır keçdi. Siz övladlarınızı itirmisiniz. Bundan böyük dərd ola bilməz. Ancaq siz əsl vətəndaş kimi bəyan etmisiniz ki, biz hamımız Vətən uğrunda şəhid olmağa hazırıq. Təki Vətən sağ olsun! Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

Aprel döyüşləri ilə bağlı

Prezident, Silahlı Qüvvələrin

Ali Baş Komandanı İlham Əliyev

Füzuli rayonu ərazisində ön xətdə yerləşən komanda idarəetmə məntəqəsində çıxışı

Bu ilin aprel ayında Ermənistan dövlətimizə, xalqımıza qarşı növbəti silahlı təxribat törətmişdir. Qəhrəman Azərbaycan Ordusu - xalqımızın əsgər və zabitləri bu təxribata layiqli cavab vermişdir. Uğurlu əks-hücum əməliyyatı keçirərək düşməyə sarsıdıcı zərbələr vurmuşdur və Azərbaycanın işğal altında olan torpaqlarının bir hissəsi azad edilmişdir.

Bu gün biz Lələtəpə ərazisindəyik. Hələ bir neçə ay bundan əvvəl bu ərazi işğal altında idi. Biz bu işğala son qoyduq. Füzuli, Cəbrayıl və Ağdərə rayonlarının ərazilərində işğal altında olan 2000 hektardan çox torpaq uğurlu əks-hücum əməliyyatı nəticəsində işğalçılardan azad edilmişdir. Minlərlə hektar torpağa bu gün Azərbaycan Ordusu tam nəzarət edir.

Onu da qeyd etməliyəm ki, əks-hücum əməliyyatımız əlverişsiz mövqelərdən başlamışdır. Biz yüksəklikləri, təpələri işğalçılardan azad etmişik və böyük qəhrəmanlıq göstərmişik. Aprel döyüşləri hərbi dərslərlə salınmalıdır. Azərbaycan Ordusu bu döyüşlərdə peşəkarlıq, qəhrəmanlıq, məharət göstərmişdir. Biz şəhidlər verdik, Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Yaralı əsgərlərimiz, zabitlərimiz olubdur. Mən Hərbi Hospitalda yaralı əsgər və zabitlərimizlə görüş zamanı onlarda ruh yüksəkliyi

gördüm. Onların bir arzusu var idi - tezliklə sağalmaq və döyüş bölgələrinə qayıtmaq.

Bu, bir daha onu göstərir ki, Azərbaycan xalqı böyük xalqdır, Azərbaycan vətəndaşları vətənpərvər vətəndaşlardır. Bizim əsgərlərimiz, zabitlərimiz Vətən uğrunda, torpaq uğrunda ölümə getməyə hazırdırlar. Aprel döyüşləri bizim şanlı qələbəmizdir. Azərbaycan Ordusu öz gücünü göstərdi. Ermənistan uzun illər öz ordusu haqqında yalanlar, miflər uydururdu. Guya onların yenilməz ordusu var. Aprel döyüşləri göstərdi ki, hansı ordu yenilməzdir. Azərbaycan Ordusu yenilməz ordudur. Azərbaycan Ordusu istənilən vəzifəni icra etməyə qadirdir. İşğal edilmiş torpaqlarda, Dağlıq Qarabağda elə bir hərbi hədəf yoxdur ki, bu gün biz onu məhv edə bilməyək. Bu gün Azərbaycan Ordusu güclü ordular sırasındadır. Bunu biz bilirik, Azərbaycan xalqı bilir və bütün dünya bilir. Güclü orduların reytinglərində Azərbaycan Ordusunun çox yüksək yeri vardır. Ordumuzun döyüş qabiliyyəti yüksək səviyyədədir, gəlinə artır.

Ordumuzda nizam-intizam hökm sürür. Ordumuzun maddi-texniki təminatı ən yüksək səviyyədədir. Biz son illər ərzində milyardlarla dollar dəyərində ən müasir silah-sursat, hərbi texnika almışıq. O texnikalar ən son texnologiyaya malikdir. Aprel döyüşləri bunu bir daha göstərdi. Aprel döyüşlərindən sonra ordumuzun maddi-texniki təminatı ilə bağlı əlavə tədbirlər görülür, vəsait ayrılıb, ən müasir, yüksək dağıdıcı qüvvəyə və dəqiqliyə malik olan silahlar, texnika alınır və artıq bizim sərvəcamımızdır.

Ordumuzun döyüş qabiliyyəti ilə bərabər, vətənpərvərlik ruhu da yüksəkdir. Biz öz torpağımızdayıq, bura Azərbaycandır. Lələtəpə də Azərbaycandır, Şuşa da Azərbaycandır, Xankəndi də Azərbaycandır. Biz öz torpağımızdayıq. Heç bir ölkənin

torpağında gözümüz yoxdur. Ancaq biz öz torpağımızda ikinci erməni dövlətinin yaranmasına heç vaxt imkan verməyəcəyik. Aprel döyüşləri bunu bir daha sübut etdi.

1994-cü ilin yanvar ayında Füzuli rayonunda uğurlu əməliyyat keçirilmişdir, 22 kənd işğalçılardan azad edilmişdir. Bu, böyük tarixi qələbə idi. Aprel döyüşləri növbəti tarixi qələbədir. Dünya bir daha gördü ki, Azərbaycan Ermənistanın işğalçılıq siyasəti ilə heç vaxt barışmayacaq. Biz öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa etməliyə və edəcəyik. Bu, bizim əzəli torpağımızdır, tarixi torpağımızdır və biz bu gün hələ də işğal altında olan bütün torpaqlarımıza qayıdacağıq.

Lələtəpə əməliyyatı bizim qəhrəmanlıq rəmzimizdir. Lələtəpə tarixə düşdü. Əgər erməni silahlı qüvvələri aprel döyüşlərindən düzgün nəticə çıxarmasalar, gələcəkdə Lələtəpə əməliyyatı kimi bir çox uğurlu əməliyyatlar olacaqdır. Ermənistanın siyasi rəhbərliyi, nəhayət, dərk etməlidir ki, işğalçılıq hərəkətləri onları uçuruma aparır. Azərbaycan gündən-günə güclənir, möhkəmlənir. Bizim güclü potensialımız və güclü Ordumuz var. Biz Ordumuzla, əsgər və zabitlərimizlə, sizinlə - bax, burada düşmənlə üz-üzə dayanan oğullarımızla fəxr edirik. Sizə eşq olsun! Azərbaycan inkişaf edəcək və biz ərazi bütövlüyümüzü bərpa edəcəyik! Sağ olun.

**2016-cı il aprelin 19-da Azərbaycan Respublikası
Prezidentinin müvafiq sərəncamları ilə yüksək fəxri ada,
orden və medallara layiq görülmələr:
“Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı” adının
verilməsi haqqında**

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin SƏRƏNCAMI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara** alıram:

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanılmasında xüsusi xidmətlərinə və döyüş tapşırığını yerinə yetirərək göstərdiyi şəxsi igidliyə görə aşağıdakı şəxslərə “Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı” adı verilsin:

- polkovnik-leytenant Həmidov Şükür Nəriman oğlu
- polkovnik-leytenant Mirzəyev Murad Telman oğlu (ölümündən sonra)
- mayor İmanov Samid Gülağa oğlu (ölümündən sonra).

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 19 aprel 2016-cı il
№ 1966

Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin hərbi qulluqçularının təltif edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 23-cü bəndini rəhbər tutaraq qərara alıram: Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanılmasında xüsusi xidmətlərinə və Silahlı Qüvvələr qarşısında qoyulmuş tapşırıqları yerinə yetirərək fərqləndiklərinə görə Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin aşağıda adları göstərilən hərbi qulluqçuları təltif edilsin:

“Azərbaycan Bayrağı” ordeni ilə

Həsənov Zakir Əsgər oğlu - general-polkovnik
Sadıkov Nəcməddin Hüseyn oğlu - general-polkovnik
Hüseynov Zəhid İbrahim oğlu - general-mayor
Musazadə Təbriz Təyri oğlu - mayor (ölümündən sonra)
Vəlizadə Urfan Üzeyir oğlu - mayor (ölümündən sonra)
İsmayilov Əbu Bəkr Vüqar oğlu - baş leytenant
(ölümündən sonra)

Misirxanov Tahir İman oğlu - kiçik çavuş

2-ci dərəcəli “Vətənə xidmətə görə” ordeni ilə

Həşimov Polad İsrayıl oğlu - polkovnik

3-cü dərəcəli “Vətənə xidmətə görə” ordeni ilə

Yusifov Vüqar Nuraiddin oğlu - polkovnik (ölümündən sonra)
Əliyev Elnur Adil oğlu - mayor (ölümündən sonra)
Bağiyev Mirdamət Səristan oğlu - kapitan
Orucov Seyran Zahir oğlu - kapitan

“Vətən uğrunda” medalı ilə

Əliyev Rasim Məmmədli oğlu - general-mayor
 Babayev Famil Əlikəram oğlu - tibb xidməti polkovniki
 Babayev Nemət Balabəy oğlu – polkovnik
 Əliyev Elsevər Sərhəd oğlu – polkovnik
 Əliyev Rəhim Əhməd oğlu - polkovnik
 Abduləzimov Vüqar Allahverən oğlu - polkovnik-leytenant
 Ağasiyev Ruslan Dünayməddin oğlu - polkovnik-leytenant
 Babayev Anar Qüdrət oğlu - polkovnik-leytenant
 Əbliyev Elnur Baxşəli oğlu - polkovnik-leytenant
 Əmirov Əbil Durasan oğlu - polkovnik-leytenant
 Mövlanov Tərlan Bəydamir oğlu - polkovnik-leytenant
 Qarayev Elşən Nüsrət oğlu - polkovnik-leytenant
 Quliyev Vilayət Bərxuda oğlu - polkovnik-leytenant
 Məmmədov Rasim Əbdül oğlu - mayor (ölümündən sonra)
 İskəndərov Elnur İskəndər oğlu - baş leytenant
 (ölümündən sonra)
 Namazov Elvin Məmməd oğlu - baş leytenant
 (ölümündən sonra)
 Novruzov Mirzə Səlvər oğlu - baş leytenant
 (ölümündən sonra)
 Teymurov Pəncəli Nurməmməd oğlu - gizir
 (ölümündən sonra)
 Orucov Müşfiq Arif oğlu - əsgər (ölümündən sonra)

“İgidliyə görə” medalı ilə

Əliverdiyev Vüqar Əfqan oğlu – polkovnik
 Həsənov Yaşar Əmirxan oğlu - polkovnik
 Məmmədov Vüqar Seyidbala oğlu – polkovnik
 Orucov Bəkir Şirin oğlu - polkovnik

Sultanov Ağamir Əzizxan oğlu - polkovnik
 Ələkbərov Fuad Zabit oğlu - polkovnik-leytenant
 Həbibullahov Seymur Musa oğlu - polkovnik-leytenant
 Məmmədov Nemət Quzuçu oğlu - polkovnik-leytenant
 Orucov Raquf İbrahim oğlu - polkovnik-leytenant
 (ölümündən sonra)
 Seyidov Kənan Əlihüseyn oğlu - polkovnik-leytenant
 Şıxəliyev Nəsimi Yarməmməd oğlu - mayor
 Həsənov Emin Ələkbər oğlu - kapitan
 İsrailov Rəşad Rasim oğlu - kapitan
 Orucov Mühüd Qurban oğlu - kapitan (ölümündən sonra)
 Quliyev İnqilab Çingiz oğlu - kapitan (ölümündən sonra)
 Savalanov Nəcməddin Akif oğlu - kapitan
 Ələkbərov Zaur Qasım oğlu - baş leytenant
 Mehdiyev Rəşid Rövşən oğlu - baş leytenant
 (ölümündən sonra)
 Şükürov Rəşad Güləli oğlu - baş leytenant
 Abdullayev Əmrax Mehman oğlu – leytenant
 Məmmədli Cəlal Səyyaf oğlu - leytenant
 Rzayev Zülfü Zeyni oğlu – leytenant
 Mehdiyev Paşa Etibar oğlu - baş gizir
 Cəfərov Mirsalam Təvəkgül oğlu - gizir (ölümündən sonra)
 İsgəndərov Nicat Bəhrüz oğlu - gizir (ölümündən sonra)
 Təhməzov Samir Nizami oğlu - gizir
 Əliyev Teymur Mütəllib oğlu – çavuş
 İmanov Tağı Məhərrəm oğlu - çavuş
 Quliyev Emin Bayram oğlu - çavuş
 Əlizadə Qüdrət Təyyar oğlu - kiçik çavuş
 Həmidov Orxan İbrahim oğlu - kiçik çavuş
 (ölümündən sonra)

Qəhrəmanov Ruhin Əsrəf oğlu - kiçik çavuş
(ölümündən sonra)
Musayev Səbuhi Rəfael oğlu - kiçik çavuş
(ölümündən sonra)
Nəsirov İlyas Arzuman oğlu - kiçik çavuş
Hüseynov Əlvən Qafar oğlu - baş əsgər (ölümündən sonra)
Əhmədov Nihad Usub oğlu - əsgər
Əliyev Asim Mehman oğlu - əsgər
Kaçayev Samir Zirafəddin oğlu - əsgər (ölümündən sonra)
Qəhrəmanov Qəhrəman Əsrəf oğlu - əsgər
Quluyev Azad Məşallah oğlu - əsgər
Mehraliyev Sarvan Natiq oğlu - əsgər (ölümündən sonra)
Məmmədov İlham İsaq oğlu - əsgər
Paşazadə Vüsal Ədalət oğlu - əsgər

“Hərbi xidmətlərə görə” medalı ilə

Təhirov Ramiz Firudin oğlu - general-leytenant
Əsgərov Vüqar Feyruz oğlu - polkovnik
Hüseynov Eldəniz Zakir oğlu - polkovnik-leytenant
İsmayilov Hüseyn Möhübbət oğlu - polkovnik-leytenant
Əliyev İlqar Əli oğlu - tibb xidməti polkovnik-leytenantı
Quliyev Subəddin Cəbrayıl oğlu - tibb xidməti
polkovnik-leytenantı
Məmmədov Xəyal Tofiq oğlu - tibb xidməti
polkovnik-leytenantı
Ədilov Mehman Ələvsət oğlu - mayor
Həsənov Vəlif Təlmən oğlu - mayor
Hüseynov Bəhrüz Səməd oğlu - mayor
İmanov Məhərrəm Kamal oğlu - mayor
Məmmədov Rəfiq Yusif oğlu - mayor

Muradov Nəhid Paşa oğlu - mayor
Muradov Tofiq İmaməli oğlu - mayor
Paşayev Rəhil Zeynəddin oğlu - mayor
Pirəliyev Əsif Akif oğlu - mayor
Pirimov Bəhman Salman oğlu - mayor
Sadıqov Muraz Arif oğlu - mayor
Vərdiyev Rövşən Alim oğlu - mayor
Kərimov Nədir Lənkəran oğlu - tibb xidməti mayoru
Əbbasov Ənər Aydın oğlu - kapitan
Əliyev Kamran İldırım oğlu - kapitan
Əliyev Rövşən Rəmil oğlu - kapitan
Hüseynov Ələh Yəsar oğlu - kapitan
Qəribov Səhib Xanlar oğlu - kapitan
Sərkərov Yəqin Qafqaz oğlu - kapitan
Fərzəliyev Bəhəddin Əbbas oğlu - baş leytenant
Musayev Rəşad Təhəvil oğlu - baş leytenant 22
Təhməzov Təhməvil Göyüş oğlu - baş leytenant
Qarayev Nurlan Məhmud oğlu - leytenant
Quliyev Rəfiq Cəvəlləh oğlu - leytenant
Pircanov Məhədi Pircan oğlu - kiçik leytenant
Qasımov Əmil Xanbəbə oğlu - gizir
Məmmədov Ətəril İbrahim oğlu - gizir
Rəmilənov İmən Suleyman oğlu - gizir
Əbbasov Ceyhun Natiq oğlu - baş çavuş
Xəncənov Zəur Fikrət oğlu - çavuş
Məhərrəmov Səkil Arif oğlu - çavuş
Yunisli Təril Hidayət oğlu - çavuş
Əbbasov İlkin Əbbas oğlu - kiçik çavuş
Ələkbərov Vüsal Məyxos oğlu - kiçik çavuş

Rüstəmov Elməddin Kərim oğlu - kiçik çavuş
Şahbazov Ruslan Mahir oğlu - kiçik çavuş
Quliyev Elmir Məmmədali oğlu - əsgər
Mərdanov Şəmil Omar oğlu - əsgər

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 19 aprel 2016-cı il
№ 1967

**Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin
hərbi qulluqçularına
“general-mayor” ali hərbi rütbəsinin verilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 24-cü bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram**:

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin, ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanılmasında xüsusi xidmətlərinə, öz xidməti vəzifələrini və hərbi hissənin qarşısında qoyulmuş tapşırıqları yerinə yetirərək fərqləndiklərinə görə aşağıda adları göstərilən zabitlərə “general-mayor” ali hərbi rütbəsi verilsin:

Polkovnik Bərxudarov Mais Şükür oğlu
Polkovnik Orucov Bəkir Şirin oğlu.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 19 aprel 2016-cı il
№ 1970

**Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan
İlham Əliyevin Azərbaycan Ordusunun
aprel qələbələrinin ildönümü ilə əlaqədar
bir qrup hərbiçilərlə görüşdə çıxışı**

Aprel döyüşlərindən bir il keçir. Mən bu hərbi qələbə gününün ildönümü ərəfəsində Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyini, döyüşlərdə iştirak etmiş hərbiçiləri dəvət etmişəm. Xahiş edirəm ki, ilk növbədə, aprel döyüşlərində Vətən uğrunda qəhrəmancasına həlak olmuş hərbiçilərimizin və eyni zamanda, həlak olmuş mülki şəxslərin əziz xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad edək.

Allah rəhmət eləsin, Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

Bir il bundan əvvəl Ermənistan növbəti dəfə silahlı təxribatla əl atdı, bizim mövqelərimizə atəş açdı, hücum etdi, yaşayış məntəqələrimizi atəşə tutdu. Bu təxribat nəticəsində hərbiçilərimiz şəhid oldu, yaralandı, mülki şəxslər arasında da həlak olanlar oldu. Onların arasında azyaşlı bir qız uşağı da həlak olmuşdur. Bu, növbəti təxribat idi. Ondan əvvəlki dövrlərdə də Ermənistanla beynəlxalq təzyiq gücləndikcə onlar bu cür təxribatlara əl atırdılar. 2014-cü ilin noyabr ayında da buna oxşar hadisə baş vermişdi. O vaxt da Azərbaycan Ordusu onlara tutarlı cavab vermişdir. Onların keçən ilki təxribatı daha da genişmiş, yaşlı idi. Azərbaycan Ordusu öz doğma torpaqlarını müdafiə edərək, uğurlu əks-hücum əməliyyatı keçirmiş və düşməni sarsıdıcı zərbələr endirmişdir. Əməliyyat nəticəsində minlərlə hektar Azərbaycan torpağı işğalçılardan azad edilmişdir, biz indi on minlərlə hektar torpaq sahəsinə nəzarət edirik.

Aprel döyüşləri bizim şanlı hərbi qələbəmizdir, dövlətimizin, xalqımızın, ordumuzun gücünü göstərən qələbədir. Aprel

döyüşləri nəticəsində Füzuli, Cəbrayıl və Ağdərə rayonlarının işğaldan azad edilmiş ərazilərində bu gün Azərbaycan bayrağı dalğalanır. Bu döyüşlər onu göstərir ki, Azərbaycan xalqı və dövləti heç vaxt işğalla barışmayacaq, öz ərazi bütövlüyünü nəyin bahasına olursa-olsun bərpa edəcəkdir.

Aprel döyüşləri, eyni zamanda, ordumuzun peşəkarlığını göstərmişdir. Ordumuz əlverişsiz mövqelərdən əks-hücum əməliyyatı apararaq strateji mövqelərə sahib oldu. Bu gün bu strateji yüksəkliklər, mövqelər, işğaldan azad edilmiş ərazilər bizə imkan verir ki, təmas xəttində mövcud olan vəziyyətə tam nəzarət edək və istədiyimiz tədbiri görə bilək.

Təmas xətti dəyişdirildi. Bu gün Azərbaycan Ordusu təmas xəttində tam üstünlüyü özündə saxlayır. Aprel döyüşləri, - mən bunu əvvəllər də qeyd etmişdim, - hərbi dərsləklərə salınmalıdır. Həm peşəkarlıq, həm də vətənpərvərlik ruhu baxımından aprel döyüşləri bir daha göstərdi ki, Azərbaycan xalqı qəhrəman xalqdır. Bir daha onu göstərdi ki, biz bu vəziyyətlə barışmayacağıq. Onu göstərdi ki, xalq-iqtidar birliyi bu gün Azərbaycanda yüksək səviyyədə təmin olunur, möhkəmlənir. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli bizim üçün həmişə olduğu kimi birinci yerdə duran prioritet məsələdir.

Ermənistan uzun illər ərzində öz ordusu haqqında miflər yaradırdı ki, onların güclü ordusu var və bu ordu böyük qələbə əldə etmişdir. Halbuki biz hamımız yaxşı bilirik ki, 1990-cı illərin əvvəllərində nələr baş vermişdir. O vaxt Azərbaycanda kaos, anarxiya hökm sürürdü, hakimiyyət uğrunda mübarizə gedirdi. O vaxt - 1992-ci ildə AXC-Müsavat cütüylü hərbi çevriliş etmişdir və bundan sonra biz cəbhədə torpaqlarımızı itirməyə başladıq.

Şuşa, Laçın 1992-ci ildə, Kəlbəcər 1993-cü ilin aprel ayında işğal altına düşəndən sonra Dağlıq Qarabağla Ermənistan

arasında coğrafi bağlantı yaradılmışdır və biz strateji mövqelərimizi o vaxt itirdik. O, dövlətə, xalqa qarşı bir xəyanət idi və ermənilər, Ermənistan, onların havadarları bu vəziyyətdən istifadə edərək xarici dəstək, xarici müdaxilə hesabına bizim torpaqlarımızı işğal etmişdir. Bu, tarixdir, biz bu tarixi bilirik və gənc nəsil də tarixi olduğu kimi bilməlidir. Qeyd etdiyim kimi, ondan sonra Ermənistan rəhbərliyi uzun illər miflər yaradırdı. Aprel döyüşləri bu mifləri, bu əfsanələri darmadağın etdi və göstərdi ki, bu gün əgər bölgədə güclü ordu varsa, o da Azərbaycan Ordusudur. Bu döyüşlər göstərdi ki, xarici yardım almadan Ermənistan işğal edilmiş torpaqları işğal altında saxlaya bilmir və bilməz. Onlar özləri də məcbur qalıb bunu etiraf etməyə başlamışlar.

Aprel döyüşləri zamanı onlar beynəlxalq təşkilatlara, ayır-ayır ölkələrə müraciət etmişlər ki, döyüşlər tezliklə dayandırılсын. Sonra isə onlar bəzi ölkələri ittiham etməyə başlamışlar ki, onların yardımına gəlməyiblər. Halbuki Dağlıq Qarabağ məsələsi bizim daxili məsələmizdir. Dağlıq Qarabağ bütün dünya tərəfindən, Minsk qrupunun həmsədr ölkələri tərəfindən Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi kimi tanınır. Dağlıq Qarabağda və işğal edilmiş bütün torpaqlarda baş verən və baş verə biləcək hadisələr bizim daxili işimizdir. Heç bir beynəlxalq təşkilat, yaxud da ki, hansısa bir ölkə bizim daxili işimizi qarşıya bilməz.

Ermənistan rəhbərliyi aprel döyüşləri zamanı özlərini tam şəkildə ifşa etmişdir. Onlar həm döyüş meydanında acı məğlubiyyətə uğradılar, həm də siyasi meydanda heç bir dəstək almadılar. Halbuki onlar o dəstəyə çox arxalanırdılar, ona bel bağlayırdılar. O dəstəyi almadıqdan sonra həmişə olduğu kimi, müxtəlif ölkələri ittiham etməyə başladılar. Axırda məcbur olub aprel döyüşlərinin məğlubiyyətini etiraf etdilər. Gah deyirdilər ki, onlar torpaqları itirməyiblər. Gah deyirdilər ki, o,

əhəmiyyətsiz torpaqlardır. Gah da deyirdilər ki, onlar o torpaqları geri qaytaracaqlar. Bütün bunlar hamısı yalandır. Ermənistan rəhbərliyi özünü o qədər biabırçı vəziyyətə saldı ki, onun acı nəticələrini Ermənistan bu gün də hiss edir.

Aprel döyüşləri demək olar ki, onların ideoloji əsaslarını dağıtdı. Bu gün Ermənistan cəmiyyəti sarsıntı, təşviş içindədir. Artıq vəziyyətə daha pragmatik baxımdan yanaşan qüvvələr açıq-aydın bildirirlər ki, əgər Azərbaycan ilə münasibətlər yoluna qoyulmasa, Ermənistanın gələcəyi yoxdur. Mən bunu dəfələrlə demişəm ki, Ermənistanın bir ölkə kimi bundan sonra da yaşaması üçün yeganə yol qonşularla münasibətləri tənzimləməkdir. Bunun üçün də yeganə yol var. Bu yol ondan ibarətdir ki, bizim işğal edilmiş torpaqlardan işğalçı qüvvələr qeyd-şərtsiz və dərhal çıxmalıdır. Bu baxımdan bu döyüşlərin çox böyük təsiri oldu. Bu təsir bu gün də özünü göstərir. Bu döyüşlər Azərbaycan xalqının, dövlətimizin, ordumuzun gücünü əyani şəkildə göstərdi. Göstərdi ki, son illər ərzində ordu quruculuğuna yətilən diqqət, aparılan siyasət, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi, ordumuzun döyüş potensialının gücləndirilməsi, bax, bu nəticələrə gətirib çıxarır.

Bu gün həm danışıqlar prosesində, həm də bölgədə yeni bir vəziyyət yaranıb. Düzdür, Ermənistan çalışır ki, danışıqlardan boyun qaçırsın. Ancaq buna müvəffəq olmayacaq. Nə qədər çalışsa da, məcbur olub danışıqlara qayıdacaq. Çünki danışıqlar aparılmasa, onlar yaxşı bilirlər ki, vəziyyət hansı istiqamətdə inkişaf edəcək. Əlbəttə ki, aprel döyüşlərindən sonra danışıqlar masasında bizim mövqeyimiz daha da möhkəmlənib və bunu bütün beynəlxalq aləm əyani şəkildə gördü. Əlbəttə, onlar bilirdilər ki, Azərbaycan dövləti Dağlıq Qarabağ problemini istənilən yolla həll edə bilər. Bu məsələ ilə məşğul olan vasitəçilər

dəfələrlə bəyan etmişlər və bu yaxınlarda da bəyanatlar səsləndi ki, status-kvo qəbul edilməzdir, dəyişdirilməlidir. Biz bunu dəstəkləyirik. Status-kvonun dəyişdirilməsi işğala son qoymaq deməkdir. Çünki status-kvonu Ermənistan dəyişdirməlidir. Onlar işğalçı qüvvələrini işğal edilmiş torpaqlardan çıxarmaqla status-kvo dəyişdiriləcək və sülh üçün əsas yaranacaq.

Biz bu döyüşlər zamanı və döyüşlərdən sonra xalqımızın qəhrəmanlığını gördük. Ermənistan həmişə olduğu kimi, döyüş meydanında məğlubiyyətə uğrayarkən mülki əhaliyə atəş açır. Bu dəfə də belə oldu. Bizim yüzlərlə kəndlimizin evləri dağıdıldı, bir neçə mülki şəxs həlak oldu. Ancaq təmas xəttinə yaxın yerlərdə yaşayan insanlarımız, vətəndaşlarımız çox böyük cəsarət göstərmişlər. Biri də yerindən tərpənmədi. Öz evlərini, kəndlərini tərk etmədilər. Ermənilər hesab edirdilər ki, 1990-cı illərin əvvəllərində olduğu kimi olacaq. Ancaq onlar səhv etdilər. O vaxt satqın AXC-Müsavət rəhbərliyi ancaq hakimiyyət barədə düşündü və vətəndaşlar da onu bildirdilər ki, o hakimiyyətdən hər hansı bir dəstək, hər hansı bir kömək gözləmək əbəsdir, mənasızdır. Bu dəfə isə vətəndaşlarımız tam əmin idilər ki, Azərbaycan dövləti və ordusu onları müdafiə edəcək, onların əziyyətlərinin, tökülmüş qanın əvəzini çıxacaq. Belə də oldu. Hesab edirəm ki, bu, əsas amildir. Ona görə düşmənlə üz-üzə, daim təhlükədə yaşayan Azərbaycan vətəndaşları çox yüksək qiymətə layiqdirlər. Aprel döyüşlərindən sonra mən təmas xəttində yerləşən kəndlərə baş çəkərkən bir daha Azərbaycan xalqının cəsarətini və Vətənə bağlılığını ayeni şəkildə gördüm.

Aprel döyüşlərində hərbiçilərimiz qəhrəmanlıq göstərdilər. Şəhid hərbiçilərimizin xatirəsi bizim qəlbimizdə, Azərbaycan xalqının ürəyində daim yaşayacaq. Eyni zamanda, döyüşlərdən sonra hərbi hospitalda yaralı hərbiçilərə baş çəkərkən gördüm ki,

onlarda nə qədər böyük Vətən sevgisi var. Ağır, yaralı vəziyyətdə olmalarına baxmayaraq deyirdilər ki, bizim arzumuz tezliklə sağalıb yenə də cəbhə bölgəsinə getməkdir. Bax, budur bu gün Azərbaycan gənci, Azərbaycan vətəndaşı, onun düşüncəsi, onun əqidəsi və Vətənə olan sevgisi. Bizim ölkəmizi gücləndirən əsas amillər bunlardır.

Bu gün Azərbaycan xalqı vahid amal ətrafında birləşib - ölkəmizi daha da gücləndirməliyik, müstəqilliyimizi daha da möhkəmləndirməliyik, ordumuzun gücünü daha da artırmalıyıq ki, öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa edək. Mən əminəm ki, biz buna nail olacağıq. Dağlıq Qarabağ əzəli Azərbaycan torpağıdır. Əsrlər boyu xalqımız bu torpaqda yaşayıb, yaradıb, qurub, tikib. Biz Dağlıq Qarabağ bölgəsinin tarixini yaxşı bilirik. İndi XIX əsrdə ermənilərin oraya necə köçürülməsi barədə çox gözəl elmi əsərlər, kitablar yazılır. Hətta XX əsrin əvvəllərində çar Rusiyasında dərc edilmiş xəritələrə baxmaq kifayətdir görək ki, nəinki Dağlıq Qarabağda, indiki Ermənistan Respublikasında da əksər toponimlər Azərbaycan mənşəlidir. O da sirt deyil və bunu artıq beynəlxalq aləm də bilir ki, indiki Ermənistan da tarixi Azərbaycan torpaqlarında yaranıbdır. İrəvan, Zəngəzur, Göyçə mahalları bizim tarixi torpağımızdır. Biz ədalətsizlik, böyük dövlətlərin siyasəti nəticəsində bu torpaqlardan məhrum olduq. Əlbəttə, biz bu tarixi bilməliyik. Bilməliyik ki, qondarma "Dağlıq Qarabağ qurumu"nun heç bir gələcəyi yoxdur. Biz başqa ölkələrin torpağına iddiaçı deyilik. Bizim başqa ölkələrin torpağında gözümüz yoxdur. Ancaq biz öz torpağımızda ikinci qondarma erməni dövlətinin yaradılmasına heç vaxt icazə verməyəcəyik.

Əfsuslar olsun ki, 1918-ci ildə gənc Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İrəvanı Ermənistanla, demək olar, bağışladı. Bütün sənədlər var. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk

qərarlarından biri də o idi ki, İrəvan paytaxt kimi Ermənistanla verilsin. Baxmayaraq ki, o vaxt İrəvanda əhalinin əksəriyyəti azərbaycanlılar idi. Bu, böyük səhv idi. Bu, o vaxt gənc Azərbaycan dövlətini erməni təxribatlarından qoruyurdu. Bəlkə də buna ümid edirdilər. Biz demək olar ki, İrəvanı o vaxt itirdik. Amma görürük ki, ermənilərin iddiaları azalmır. Onlar vaxtaşırı ən yüksək səviyyədə müxtəlif cəfəng şüarlar, fikirlər səsləndirirlər ki, yenə də onların qonşu ölkələrin torpağına iddiaları var. Biz aprel döyüşləri zamanı onları yerinə oturtduq. Hər an hazır olmalıyıq ki, onları yerinə oturmaq. Bir daha demək istəyirəm ki, Dağlıq Qarabağa heç vaxt müstəqillik verilməyəcək. Heç bir ölkə bu qondarma qurumu tanımır. Orada bu yaxınlarda keçirilmiş qondarma “referendum” bunu bir daha göstərdi. Bizim bütün qonşu dövlətlərimiz, beynəlxalq təşkilatlar, Minsk qrupunun həmsədr ölkələri birmənalı şəkildə bəyanatlar vermişlər ki, onlar bu “referendum”u tanımırlar. Bu, o deməkdir ki, Ermənistan və onun rəhbərliyi növbəti dəfə özünü biabır etdi. Hər dəfə orada qondarma “referendum” keçirilərkən bu, bizim xeyrimizə işləyir. Çünki hər dəfə beynəlxalq təşkilatlar və dövlətlər bunu qəbul etmirlər. Beləliklə, hər dəfə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü onlar bir daha dəstəkləyirlər və təsdiqləyirlər.

Biz ərazi bütövlüyümüzü, əlbəttə ki, bərpa edəcəyik. Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi kimi Azərbaycanın tərkibində həmişə olub, bu gün də onun tərkibindədir, gələcəkdə də ölkəmizin tərkibində olacaq. Sadəcə 1990-cı illərin əvvəllərində ovaxtki hakimiyyətin, xüsusilə AXC-Müsavat hakimiyyətinin xəyanətkar və satqın fəaliyyəti nəticəsində biz o torpaqları müvəqqəti olaraq itirmişik. Ancaq biz ərazi bütövlüyümüzü bərpa edəcəyik və etməliyik.

Bu gün Ermənistan rəhbərliyi öz təxribatçı fəaliyyətini davam etdirir. Aprel döyüşlərindən sonra bir müddət təşviş, qorxu

icində idi. İndi elə bil ki, o stressdən bir qədər çıxmağa çalışır və yenə də cəfəng bəyanatlar verir, bizi hədələməyə, hansısa silahlarla qorxutmağa çalışır. Bizim buna gülməyimiz gəlir. Çünki onlar yaxşı bilməlidirlər və bilirlər, bu gün Azərbaycan Ordusu o qədər güclüdür ki, bu gün bizim o qədər güclü texnikamız, silah-sursatımız, müasir silahlarımız var ki, düşmənin istənilən strateji və hərbi obyektini məhv etməyə hər an hazırıq. Onlar bunu bilir və bilməlidirlər, elə bir strateji və hərbi hədəf yoxdur ki, biz onu məhv edə bilməyək. Biz sadəcə olaraq çalışırıq ki, məsələ sülh yolu ilə həll olunsun. Ancaq son illər ərzində aldığımız ən müasir, - mən onu bir daha qeyd etmək istəyirəm, - dünyanın ən müasir silahları bizə çox böyük imkan yaradır.

Aprel döyüşləri zamanı biz sadəcə olaraq imkanlarımızın cüzi bir faizini nümayiş etdirdik. Bu, bir daha onu göstərir ki, aprel döyüşləri Ermənistanın təxribatı idi. İndi bəziləri müxtəlif versiyalar, fərziyyələr irəli sürürlər ki, Azərbaycan əməliyyat keçirməyi planlaşdırırdı, o da sonra dayandırıldı və sair. Birincisi, biz nəyi etmək istəmişiksə, onu da etmişik. Əks-hücum əməliyyatında qarşımızda hansı hədəflər durmuşdusa, biz o hədəflərə də çatdıq. Bu gün hərbiçilər və beynəlxalq mütəxəssislər bilirlər ki, əldə etdiyimiz strateji mövqelər tamamilə vəziyyəti dəyişdirib. Əgər aprel döyüşləri zamanı genişmiqyaslı əməliyyat keçirmək fikrində idiksə, biz öz hərbi potensialımızdan istifadə edərdik. Bunlar sirr deyil. Burada hər şey beynəlxalq monitorinq altındadır. Bilirlər ki, bizim uzaqmənzilli raketlərimizin, pilotsuz döyüş aparatlarımızın gücü nədən ibarətdir. Biz onlardan demək olar ki, istifadə etmədik. Amma əgər istifadə etsək, işğal olunmuş torpaqlarda düşmənin daşı-daş üstə qalması. Bunu onlar bilsinlər və özünü növbəti dəfə biabır edən Ermənistanın siyasi rəhbərliyi danışıqına fikir versin və bizim səbrimizlə oynamasın.

Bizim işimiz haqq işidir. Bunu xalqımız, beynəlxalq aləm bilir və bizim haqq işimiz bizə haqq verir ki, məsələni istədiyimiz yolla həll edək. Baxın, BMT Təhlükəsizlik Şurası, - dünyada bu təşkilatdan ali qurum yoxdur, - dörd dəfə qətnamə qəbul edib və tələb edib ki, erməni silahlı qüvvələri torpaqlarımızdan dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılsın. Əməl edilmir. Amma bu, beynəlxalq təşkilatın qərarıdır, qətnaməsidir. Bu, əsasdır. Digər beynəlxalq təşkilatlar da oxşar qərarlar qəbul ediblər. Yəni, bu, məsələnin həlli üçün hüquqi baza yaradır, çox önəmlidir. Əgər biz buna tarixi həqiqəti də əlavə etsək, əlbəttə ki, burada iki fikir ola bilməz. Dağlıq Qarabağ tarixi və hüquqi cəhətdən Azərbaycan torpağıdır və biz, əlbəttə ki, bu torpaqlara qayıdacağıq. Bunun üçün daha güclü olmalıyıq. Bütün siyasi və beynəlxalq tədbirlər görüldübdür. Sadəcə olaraq, iqtisadiyyatımızı, ordumuzu daha da gücləndirməliyik.

Deyə bilərəm ki, Ermənistan öz müstəqil həyatını, bax, bu işğala qurban verdi. Çünki əgər bu işğal olmasaydı, əgər onlar Azərbaycan ilə münasibətləri normal qura bilsəydilər, bu gün Ermənistan müstəqil ölkə kimi bəlkə də özünü göstərə bilərdi. Ancaq bu gün hamı bilir ki, Ermənistan müstəqil dövlət deyil. Onlar bu işğala görə müxtəlif ölkələrdən, müxtəlif xarici dairelərdən, beynəlxalq maliyyə qurumlarından, demək olar ki, tam asılı vəziyyətə düşüblər. Çünki bunların iqtisadiyyatı iflic vəziyyətindədir, xarici borc kritik həddə çatıb, yoxsulluq demək olar ki, 40-50 faiz səviyyəsindədir, heç bir perspektiv yoxdur. Bunlar öz xalqını nə qədər aldadacaqlar? Ona görə də bu vəziyyətə düşmələrinin əsas səbəbi onların işğalçı siyasətidir. Bu gün bu yolu seçmiş Ermənistan rəhbərliyi öz xalqını uçuruma aparır.

Biz isə müstəqillik dövründə əsl müstəqil ölkəyə çevrildik. Biz sübut etdik ki, bizim taleyimiz öz əlimizdədir, heç bir kənar

qüvvə bizə heç nəyi dikdə edə bilməz və tarix bunu göstərdi. Biz ləyaqətlə yaşayıyıq, dünya arenasında öz maraqlarımızı müdafiə edirik və sözüümüzü deyirik. Ermənistan isə demək olar ki, bütün bu imkanlardan məhrum olub və bu, əlbəttə, heç bir ölkəyə başucalığı gətirmir. Ona görə, bugünkü Ermənistan rəhbərliyi bunu nə qədər tez dərk etsə ki, onların maraqları üçün işğala son qoyulmalıdır, məsələ o qədər tez həllini tapar, sülh bərpa olunar və Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa edər.

Biz öz siyasətimizi davam etdirəcəyik, ölkəmizi gücləndirəcəyik, ordumuza daim yüksək diqqət göstiriləcəkdir. Bildiyiniz kimi, baxmayaraq ki, indi maliyyə vəziyyətimiz əvvəlki illərdəki kimi deyil, bu da təbii, ancaq ordumuzun ehtiyaclarını ödəmək üçün heç bir məhdudiyyət yoxdur. Mən hökumətə də bunu demişəm, bütün dövlət qurumları bunu bilir. İlk növbədə, ordumuzun sifarişləri təmin edilməlidir və büdcə xərclərinin tərkibində ən böyük xərclər hərbi xərclərdir. Yeni şəhərciklər salınır, hərbi bazalar tikilir, ən müasir silah, texnika alınır. Aprel döyüşlərindən sonra çox böyük məbləğdə yeni kontraktlar imzalanmışdır və ən müasir, yüksək dəqiqliyə, dağıdıcı qüvvəyə malik olan silahlar sifariş edilmişdir. Onların bir hissəsi Azərbaycana gətirilib. Sadəcə Ermənistan rəhbərlərindən fərqli olaraq, biz bunu təbliğat naminə nümayiş etdirmirik. Amma lazımı gələrsə və vaxt gələndə, lazım bildiyimiz anda biz bir daha göstərəcəyik ki, nəyimiz var. Qoy, onlar bilsinlər ki, bu gün Azərbaycan Ordusu həmin döyüş qabiliyyəti, vətənpərvərlik ruhu və maddi-texniki təminat baxımından dünya miqyasında güclü ordular sırasındadır.

Biz işğal edilmiş torpaqlara qayıdacağıq. Bu, bizim əsas vəzifəmizdir. Necə ki, keçən il azad edilmiş torpaqlarda bu gün

bayrağımız dalğalanır, hələ də işğal altında olan bütün başqa torpaqlarımızda da Azərbaycan bayrağı qaldırılacaqdır.

Mən bu gün sizi dəvət edərək bir il əvvəl baş vermiş hadisələrə bir daha öz qiymətimi vermək, ordumuzu uğurlar münasibətilə təbrik etmək istəyirəm. Sizə və Silahlı Qüvvələrin bütün şəxsi heyətinə yeni uğurlar və qələbələr arzulayıram. Sağ olun.

31 mart 2017-ci il

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Cocuq Mərcanlıya səfəri zamanı çıxışı

Bu gün tarixi bir gündür, Cocuq Mərcanlı kəndinin bərpa-sı günüdür və bu, Azərbaycan Ordusunun uğurlu əks-hücum əməliyyatı nəticəsində mümkün olmuşdur. Bu gün Azərbaycan Ordusu dünya miqyasında güclü ordular sırasındadır. Ordu quruculuğu ölkəmizdə uğurla gedir. Ordu quruculuğu Azərbaycan rəhbərliyi üçün bir nömrəli prioritet məsələdir və son illər ərzində bu istiqamətdə böyük uğurlar əldə edilibdir. Ordumuzun maddi-texniki təminatı ən yüksək səviyyədədir, ordumuza lazım olan bütün ən müasir texnika, silah-sursat alınır, gətirilir, eyni zamanda, Azərbaycanda bir çox hərbi təyinatlı məhsullar istehsal olunur. Ordumuzun döyüş qabiliyyəti artır, nizam-intizam yüksək səviyyədədir və bunun nəticəsidir ki, keçən ilin aprelində erməni silahlı təxribatına Azərbaycan Ordusu layiqli cavab vermişdir. Üç rayonun ərazilərinin bir hissəsi işğalçılardan azad edildi, o torpaqlarda Azərbaycan bayrağı ucaldıldı. Bu uğurlu əks-hücum əməliyyatı nəticəsində bu gün Cocuq Mərcanlı kəndinə yeni nəfəs verilir, həyat qaydır, köçkünlər qaydır. Onlar 20 ildən çoxdur ki, bu yurdun həsrəti, öz doğma torpağına qayıtmaq arzusu ilə yaşayırlar. Baxmayaraq ki, başqa yerdə doğulmusan, sən də Cocuq Mərcanlı kəndinin sakinisən. Amma əminəm, sənə kimi yüzlərlə gənc var ki, Cocuq Mərcanlıyı görməyib, ancaq buraya qayıtmaq arzusu ilə yaşayır. Bax, bu gün gəldi, bu, tarixi bir gündür. Bu gün, eyni zamanda, onu göstərir ki, biz hələ də işğal altında olan bütün torpaqlara qayıdacağıq. Bunu deməyə əsas verən bir çox amillər var. Güclü iqtisadiyyat, güclü Azərbaycan, güclü Ordumuz və keçən

ilin aprel ayında aparılan döyüşlər Azərbaycan xalqının, Ordusunun gücünü, cəsarətini göstərdi.

Bu gün biz Cocuq Mərcanlıda yeni gözəl mərhələnin başlanğıcını qeyd edirik. Yeni evlər, məktəb, Şuşa məscidinin bən-zəri olan məscid tikilibdir. Növbəti mərhələdə ən azı 100 əlavə ev tikiləcək və Cocuq Mərcanlı kəndinin sakinləri buraya qayıdacaqlar. Siz isə gənc zabitlər kimi gələcəkdə ölkəmizin müdafiəsinin keşiyində dayanacaqsınız. Bütün gənclər kimi siz də hər an Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etmək üçün hazır olmalısınız. Bu gün Azərbaycan gənci vətənpərvərdir, Vətənə bağlıdır, peşəkardır, biliklidir və bizim gücümüz bundan ibarətdir. Sizin kimi gənclər gələcəkdə ölkəmizin inkişafında önəmli rol oynayacaqlar.

Sizə uğurlar diləyirəm. Sizi bu tarixi hadisə münasibətilə təbrik edirəm və Azərbaycan Ordusuna yeni qələbələr arzulayıram. Sağ olun.

14 iyun 2017

Mündəricat

GİRİŞ	3
I FƏSİL	
20 YANVAR –	
MİLLƏTİN VƏ MİLLİ LİDERİN SİNAQ MƏQAMI	
20 Yanvar və ümummilli Lider	
Heydər Əliyev	12
20 Yanvar və İlham Əliyev	36
II FƏSİL	
MİLLƏTİN ÖZÜNƏ QAYIDIŞ MƏQAMI VƏ	
İLHAM ƏLİYEV	
Aprel döyüşlərinə aparan yol	43
Dörd günün qələbə ruhu	53
III FƏSİL	
TARİXİN İKİ SƏHİFƏSİ:	
OXŞAR VƏ FƏRQLİ MƏQAMLAR	
20 Yanvar və Aprel döyüşləri arasında	
oxşar cəhətlər	73
20 Yanvar və Aprel döyüşləri arasında	
fərqli cəhətlər	94
NƏTİCƏ	111
ƏLAVƏLƏR:	
(Çıxışlar, sərəncamlar, qərarlar, təltiflər)	
20 Yanvar faciəsi ilə bağlı	117
Aprel döyüşləri ilə bağlı	275

Şövqi Bünyatov

**20 Yanvar hadisəsi və aprel döyüşlərinin
milli ruhumuzun inkişafındakı rolu**

Mətbəənin direktoru:

Elman Qasimov

Dizayner:

Mətanət Əliyızı

Çapa imzalanmışdır: 20.11.2017.
Formatı 60x90 1/16. Həcmi 19 ç.v.
Sifariş № 30. Tiraj 500

«Zərdabi LTD» MMC Nəşriyyat Poliqrafiya müəssisəsi
Tel: (012) 514-73-73, mob. (050; 070) 344 76 01
e-poçtu: zerdabi_em@mail.ru

